

Міністерство освіти і науки України
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ВІСНИК
ЖИТОМИРСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

Випуск 2 (92)

Науковий журнал,
заснований у серпні 1998 року

Вид-во ЖДУ ім. І. Франка
Житомир
2022

Видається за рішенням вченої ради Житомирського державного університету імені Івана Франка
(протокол № 21 від 25.11.2022 року).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор – кандидат історичних наук (релігієзнавство), доцент **Михайло Якубович**;
Відповідальний редактор – доктор філософських наук, професор **Микола Козловець**;
Відповідальний секретар – доктор філософських наук, доцент **Олег Соколовський**.

Члени редакційної колегії:

Вітюк Ірина – кандидат філософських наук, доцент;
Журба Микола – доктор філософських наук, доцент;
Іщук Наталія – доктор філософських наук, професор;
Ковтун Наталія – доктор філософських наук, професор;
Кондерак Пьотр – доктор габлітований, доцент (Польща);
Манн Майкл – PhD, професор (США);
Осинський Павло – PhD, професор (США);
ОсташГжегож – доктор габлітований, професор (Польща);
Поліщук Олена – доктор філософських наук, професор;
Саух Петро – доктор філософських наук, професор, академік НАПН України;
Сепетий Дмитро – доктор філософських наук, доцент;
Слюсар Вадим – доктор філософських наук, доцент;
СтецькоЮстина – PhD, доцент (Польща);
Умланд Андреас – кандидат політичних наук, доцент (Україна – Німеччина);
Христокін Геннадій – доктор філософських наук, професор.

Свідоцтво Міністерства юстиції України про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
КВ № 23686-13526Ф від 27.12.2018 р.

Наукове періодичне видання

Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки: науковий журнал /
[гол. ред. М. Якубович, відповід. редактор М. Козловець, відповід. секретар
О. Соколовський]. Житомир: Вид-во Житомирського держ. ун-ту імені І. Франка, 2022. Вип. 2 (92).159 с.

Журнал "Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка" внесено до переліку наукових фахових категорій "Б" видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з філософських наук – наказ МОН України № 409 від 17 березня 2020 р.

**Журнал індексується в таких наукометричних базах:
Index Copernicus, Google Scholar, Ulrich's Periodicals Directory**

Сайт видання: philosophy.visnyk.zu.edu.ua

Макетування: Олександр Кривонос
Коректор англійської версії: Ірина Вітюк

Підписано до друку 16.12.2022 р. Формат 60x90/8. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Друк різнографічний. Ум. друк. арк 13.4 Обл.-вид. арк 18.4. Тираж 100. Замовлення 105.

Видавництво Житомирського державного університету імені Івана Франка
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи: серія ЖТ №10 від 07.12.04 р.
електронна пошта (E-mail): zu@zu.edu.ua
Україна, 10008, м. Житомир, вул. В. Бердичівська, 40. тел. (0412)431195, 431417

ISSN: 2663-7650

© Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2022

Ministry of Education and Science of Ukraine
Zhytomyr Ivan Franko State University

ZHYTOMYR
IVAN FRANKO
STATE UNIVERSITY
JOURNAL

PHILOSOPHICAL SCIENCES

Volume 2 (92)

Scientific journal,
founded in August 1998

Zhytomyr Ivan Franko State University Press
Zhytomyr
2022

*Approved for publication by the Academic Council of Zhytomyr Ivan Franko State University
(protocol № 21 dated from 25.11.2022).*

Editorial Board:

Editor-in-chief: Candidate of Sciences (Religious Studies), Docent **Mykhaylo Yakubovych**;
Co-editor-in-chief: Doctor of Sciences (Philosophy), Professor **Mykola Kozlovets**;
Executive Secretary: Doctor of Sciences (Philosophy), Docent **Oleg Sokolovsky**.

Vitiuk Iryna, Candidate of Sciences (Philosophy), Docent;
Zhurba Mykola, Doctor of Sciences (Philosophy), Associate Professor;
Ishchuk Nataliia, Doctor of Sciences (Philosophy), Professor;
Kovtun Nataliia, Doctor of Sciences (Philosophy), Professor;
Konderak Piotr, Doctor habilitatus, Associate Professor (Poland);
Mann Michael, PhD, Professor (USA);
Osinsky Pavel, PhD, Professor (USA);
Ostasz Grzegorz, Doctor habilitatus, Professor (Poland);
Polishchuk Olena, Doctor of Sciences (Philosophy), Professor;
Saukh Petro, Doctor of Sciences (Philosophy), Professor, Academician of the NAES of Ukraine;
Sepetyi Dmutro, Doctor of Sciences (Philosophy), Docent;
Slyusar Vadym, Doctor of Sciences (Philosophy), Docent;
Stecko Justyna, PhD, Docent (Poland);
Umland Andreas, Candidate of Sciences (Philosophy of Politics), Docent (Ukraine–Germany);
Khrystokin Hennadii, Doctor of Sciences (Philosophy), Professor.

**Certificate of the Ministry of Justice (Ukraine) on the State Registration of Print Media
KB № 23684-13524 IIP from 27.12.2018**

Scientific Periodical

Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Philosophical Sciences: scientific journal /
[Editor Mykhaylo Yakubovych, Co-editor-in-chief Mykola Kozlovets, Executive secretary Oleg Sokolovsky]. Zhytomyr:
Zhytomyr Ivan Franko State University Press, 2022. Vol. 2 (92). 159 p.

"Zhytomyr Ivan Franko State University Journal" is included in the list of scientific professional category "B" publications of Ukraine which can publish the results of the thesis for a Doctoral and Candidate Degree in Philosophical Sciences – Resolution of Ministry of Education and Science of Ukraine № 409 from March 17, 2020.

The journal is indexed in Index Copernicus, Google Scholar, Ulrich's Periodicals Directory

Website: philosophy.visnyk.zu.edu.ua
Modelling: Oleksandr Kryvonos
Proofreader of English-language Edition: Iryna Vitiuk

Signed for printing 16.12.2022. Size 60x90/8. Offset Paper. Font Times New Roman.
Risograph printing. Conventional printed sheets 13,4. Printed sheets 18,4. Number of copies 100. Order 105.

Zhytomyr Ivan Franko State University Press
Licence of the Subject of Publishing: Series ZhT № 10 from 07.12.2004.
(E-mail): zu@zu.edu.ua
Ukraine, 10008, Zhytomyr, Velyka Berdychivska Str., 40. tel. (0412)431195, 431417

ISSN: 2663-7650

© Zhytomyr Ivan Franko State University, 2022

РЕЛІГІЄЗНАВСТВО RELIGIOUS STUDIES

UDC 262.12:177.7

DOI 10.35433/PhilosophicalSciences.2(92).2022.5-15

LUBOMYR HUZAR AS THE PATRIARCH OF THE UGCC AND A MODEL OF MORALITY OF MODERN UKRAINE

K. M. Vergeles*, I. V. Kondratieva**

The article analyzes morality as an existential problem of modernity, without which harmonious human existence is impossible. Modern events unfolding on the territory of our Motherland once again show not only us, but also the entire civilized world, all the ugliness and horror of a demoralized, dehumanized, depopulated person. The most important social function of morality is the coordination of individual actions and deeds with the interests and aspirations of other people, certain communities and society as a whole. Morality, acting as a regulator of relations between people, contributes to the establishment of appropriate relations between them, orients them to certain social goals, organizes them for joint activities with the aim of achieving these goals. In the process of assimilation of moral requirements and regulations, ideas and feelings of duty, conscience, responsibility, honor and dignity are formed in a person, which appear as forms of imperativeness, injunction towards the individual from the side of society. Relying on ideas about norms and principles, about universal human values and a moral ideal, about justice and injustice, good and evil, humanity and humanity, a person is able not only to independently regulate his behavior, but also to give a moral assessment to everything that happens around him.

The purpose of the article is to analyze the process of formation of the highly moral person of the patriarch of the UGCC, Lubomir Husar, as a social value, who, by virtue of his moral authority, became a bright figure and a model of universal morality. It has been found that thanks to the conscious application of the norms and principles of morality and morality in one's activity and behavior, a person becomes a truly moral person, becomes not only an object of social control, but also a subject, i.e. a self-acting person, which is characterized by self-awareness, self-esteem, deep moral feelings and convictions, real humanity and a humanistic vocation to be the bearer of the highest moral values. It has been proven that moral values are based on the power of conviction, public opinion, education, traditions, on the power of moral authority of both individual personalities

*Doctor of Sciences (Philosophy), Professor
(National Pirogov Memorial Medical University, Vinnytsia, Ukraine)
email: kvergeles@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5695-7862

**Doctor of Sciences (Philosophy), Professor
(Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine)
kondratieva@knu.ua
ORCID: 0000-0003-3571-1681

and collective ideal models. This makes it possible to form guidelines for the moral improvement of a person, and to perceive morality itself as a value. In other words, we can say that the subject of morality is value.

Keywords: morality, value, religion, patriarch, UGCC, humanity, tolerance, humaneness.

ЛЮБОМИР ГУЗАР ЯК ПАТРІАРХ УГКЦ ТА ВЗІРЕЦЬ МОРАЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО УКРАЇНСТВА

К. М. Вергелес, І. В. Кондратьєва

У статті проаналізовано мораль як екзистенціальну проблему сучасності, без чого не можливе гармонійне буття людини. Сучасні події, які розгортаються на території нашої Батьківщини, вкотре показують не лише нам, а й усьому цивілізаційному світові всю потворність і жахливість деморалізованої, дегуманізованої, знелюдненої особи. Найважливішою соціальною функцією моралі є узгодження дій та вчинків особистості з інтересами та прагненнями інших людей, певних спільностей і суспільства в цілому. Мораль виступаючи регулятором взаємин між людьми, сприяє становленню відповідних відносин між ними, орієнтує їх на певні суспільні цілі, організовує їх для спільної діяльності з метою досягнення цих цілей. У процесі засвоєння моральних вимог та регулятивів у людини формуються уявлення та почуття обов'язку, совісті, відповідальності, честі та гідності, які постають формами імперативності, наказовості щодо індивіда з боку соціуму. Спираючись на уявлення про норми і принципи, про загальнолюдські цінності і моральний ідеал, про справедливість і несправедливість, добро і зло, людяність і гуманність людина спроможна не лише самостійно регулювати свою поведінку, а й давати моральну оцінку всьому тому, що відбувається довкола неї.

Метою статті є аналіз процесу формування високоморальної особи патріарха УГКЦ Любомира Гузара як соціальної цінності, яка силою свого морального авторитету стала яскравою постаттю та взірцем загальнолюдської моралі. З'ясовано, що завдяки свідомому застосуванню у своїй діяльності та поведінці норм та принципів моралі й моральності людина стає по справжньому моральною особистістю, не лише об'єктом соціального контролю, а й суб'єктом, тобто самодіальною особистістю, якій притаманні самосвідомість, самооцінка, глибокі моральні почуття і переконання, дійсна людяність і гуманістичне покликання бути носієм найвищих моральних цінностей. Доведено, що моральні цінності спираються на силу переконання, громадські думки, виховання, традиції на силу морального авторитету як окремих особистостей, так і колективних ідеальних взірців. Це дає змогу формувати орієнтири морального вдосконалення людини, а саму мораль сприймати як цінність. Іншими словами, предметом моралі і є цінність.

Ключові слова: мораль, цінність, релігія, патріарх, УГКЦ, людяність, толерантність, гуманність.

Formulation of the problem. The problem of morality, its nature and essence, value and significance has always been and remains the most important among other problems of the world. Today, more than ever, universal human values necessarily encourage every person, every individual to adhere to the leading idea of morality – humanity. Current events currently taking place in Ukraine directly testify to all the ugliness and horror of the "modern" demoralized, dehumanized, depopulated person. And although the problem of morality and human morality has been considered throughout the

history of the development of philosophy, starting with Confucius and Socrates and ending with Kant and Nietzsche, it remains acutely relevant even today.

The degree of the problem development. In order to master the basic categorical definitions of morality, we need to understand that the most important social function of morality is the coordination of individual actions and deeds with the interests and aspirations of other people, certain communities, and society as a whole, as well as to highlight the main methodological aspects of its research. Morality, acting as a regulator of

relations between people, contributes to the establishment of appropriate relations between them, orients them to certain social goals, organizes them for joint activities in order to achieve these goals. In the process of assimilation of moral requirements and regulations, ideas and feelings of duty, conscience, responsibility, honor and dignity are formed in a person, which appear as forms of imperativeness, injunction towards the individual from the side of society. Relying on ideas about norms and principles, about universal human values and moral ideals, about justice and injustice, good and evil, humanity and humanity, a person is able not only to independently regulate his behavior, but also to give a moral assessment to everything that happens around him. Thanks to the conscious application of the norms and principles of morality in one's activities and behavior, a person becomes a truly moral person, becomes not only an object of social control, but also a subject, i.e. a self-acting person, which is characterized by self-awareness, self-esteem, deep moral feelings and convictions, real humanity and a humanist vocation to be the bearer of the highest moral values. Moral values are based on the power of conviction, public opinion, upbringing, traditions, on the power of moral authority of both individual personalities and collective ideal models. This makes it possible to form guidelines for the moral improvement of a person, and to perceive morality itself as a value. In other words, we can say that the subject of morality is value.

Social value can be equated with the process of socialization, since social consciousness and social perception of the surrounding world, human needs, etc. are formed in it.

One of the main components of the process of forming a highly moral person as a social value is the strength of the moral authority of individual personalities, a bright figure who should be paid attention to and set as an example of universal morality was and

remains today of blessed memory (Lyubomyr Lev Luka Huzar).

Discussion and results. In order to master the main categorical definitions of morality, we need to understand that the most important social function of morality is the coordination of individual actions and deeds with the interests and aspirations of other people, certain communities and society as a whole, as well as to highlight the main methodological aspects of its research. As a regulator of relations between people, it promotes the establishment of appropriate relations between them, orients them to certain social goals, organizes them for joint activities with the aim of achieving these goals. In the process of assimilation of moral requirements and regulations, ideas and feelings of duty, conscience, responsibility, honor and dignity are formed in a person, which appear as forms of imperativeness, injunction towards the individual from the side of society. Relying on ideas about norms and principles, about universal human values and moral ideals, about justice and injustice, good and evil, humanity and humanity, a person is able not only to independently regulate his behavior, but also to give a moral assessment to everything that happens around him. Thanks to the conscious application of the norms and principles of morality and morality in one's activities and behavior, a person becomes a truly moral person, becomes not only an object of social control, but also a subject, i.e. a self-acting person, which is characterized by self-awareness, self-esteem, deep moral feelings and convictions, real humanity and a humanist vocation to be the bearer of the highest moral values. It is important for all of us to be clearly aware that all sciences have their own understanding of the problem of value and morality according to their research methodology.

An interdisciplinary approach to understanding the problem of morality makes it possible to expand and deepen the vision of the very essence of the

problem through the methodology and various methods of knowledge of the sciences related to this problem.

Therefore, the principle of interdisciplinarity makes it possible to study the problems of morality in modern Ukraine through different approaches, in particular: the unity of historical, sociological and religious approaches. With the help of these approaches, it is possible to investigate the problem of values in Ukrainian society and the fact that throughout his life a person constantly deals with moral values that shape him as a harmonious subject of a civilized society.

The modern world demonstrates the unfolding of man's creative potential, the increasing objectification of various areas of his activity. However, there is another problem – it is the problem of a person's being in the world, his creativity not as the creation of a certain cultural field, but as a spiritual creation, the creation of himself. Philosophical thought throughout the 20th century constantly addressed the "abandonment" of man in the world, his loneliness and unsettledness. This awareness of human existence as abandonment in the world did not arise by chance, it is connected both with observations of the transformations of human existence in culture, and with the awareness and interpretations of his spiritual and religious experience. It should also be noted that issues related to the relationship between man and God, the ontology of God's kenosis, which finds its continuation in the "diminishment" of human existence, also become important.

The term "kenosis" in patristics meant the antinomic relationship of human free will with the actions of the Holy Spirit or Grace. In the 20th – at the beginning of the 21st century this idea became the main concept of synergetics, which investigates the evolution and self-organization of open-type systems with nonlinear feedbacks [1: 157–158]. Today, in Christian belief, the concept of "man's kenosis" means not only the beginning of

his ascension to God and his acquisition of the fullness of being, but also indicates his genetic affiliation to the sphere of spiritual and religious experience and the creative "disappearance of man" in the modern space of technologically objectified culture. However, according to Christians, the modern "disappearance of man" is the result not so much of his relative failure to realize his creative abilities, but as a manifestation of his spiritual and existential crisis state. This state is a crisis, because spirituality in Christianity as a whole, in Orthodoxy in particular, is nothing more than the connection of a person with God, and this connection is not limited to morality and intelligence, but is also related to social, cultural worldview guidelines of humanism and special creativity of the individual. True, Eastern Christianity speaks of humanism and creativity of the Orthodox type, which are an integral part of the religious sphere. However, this understanding of creativity does not negatively relate to the external world of culture, to the world of objective reality, but focuses the main attention on the inner creation by a person of himself, on the creative openness of each person to the sphere of the transcendent, on the spiritual reality of the individual. Therefore, the problem of modern man's morality in the context of Christian teachings about man in general, Orthodox in particular, becomes a problem of the completeness of human existence, the achievement of which is possible only through a deep, comprehensive understanding and experience of one's own spiritual and religious experience, awareness of one's own lack of self-sufficiency. Such an approach to the problem of the morality of modern (postmodern) man, which professes Orthodoxy, in the context of current socio-economic, political, military and spiritual realities should not be ignored, but on the contrary, it must be raised to the level of modern philosophical and religious understanding and interpretation, which

will significantly contribute to the clarification of the specifics of life, actions and spiritual practice not only of believers, but also of other categories of citizens, will expand the horizon of understanding the nature, essence, moral state, meaning of existence and prospects for human development.

Criticizing the idea of reducing man to the realm of the material and humiliating his spiritual potential, representatives of various cultures, directions and currents in particular – Catholicism (H. von Balthazar, M. de Uno); Protestant modernism (D. Bongoffer), Russian cosmism (M. Berdyaev, S. Frank and others) focus their attention on the moral dignity of a person as a universal criterion of faith. Faith in this context is interpreted as a religious and ethical category that has spiritual and moral significance in human life and is considered in a systemic relationship with the categories of faith, hope, love, good, evil, etc. It appears as a central system-creating phenomenon of human existence and manifests itself in culture in the form of a social mentality, is the cognitive core of any religion (and not only religion), a determining factor in the psychological state of a believer.

In modern, various philosophical-anthropological, psychological, cultural, sociological and other studies, the spiritual and practical (moral) experience of a person is quite often characterized as a completely negative experience: they speak of "quiet disappointment in all spheres of thought and activity" (Zh.-F. Lyotard); about "weakening of being and thinking" (J. Vattimo); about the "dispersion of culture and sociality" (J. Baudrillard); [2] about the phenomenon of "deanthropologizing", "disappearance" or "dying" of man (P. Gurevich, F. Girenok), etc. It can be argued that a person today it is not perceived as a significant entity, it is being humiliated ("belittled") or even actually dies as an anthropological given. However, the idea of humiliating "belittlement" of a person carries a significant element of contradiction. The

contradiction of the idea of human humiliation is manifested at least in the fact that, on the one hand, it is ontologically connected with the "kenosis" of God, and on the other hand, the very humiliation ("diminishment") of man allows his freedom of choice. In addition, the idea of an ontological connection between the "kenosis" of God and the "diminishment" (humiliation) of man also requires a special type of thinking, special forms of reflection, new analogies, etc., the main task of which is to actualize interactions between the meanings of the "kenosis" of God and the meanings "diminishing" a person. However, neither new reflexive forms nor analogies can solve the problem of the relationship between free will and the ontology of the "kenosis" of God. This leads, on the one hand, to a certain stagnation of the understanding of the idea. In addition, the idea of an ontological connection between the "kenosis" of God and the "diminishment" (humiliation) of man also requires a special type of thinking, special forms of reflection, new analogies, etc., the main task of which is to actualize interactions between the meanings of the "kenosis" of God and the meanings "diminishing" a person. However, neither new reflexive forms nor analogies can solve the problem of the relationship between free will and the ontology of the "kenosis" of God. This leads, on the one hand, to a certain stagnation in the understanding of the idea of the ontological connection between the "kenosis" of God and the "diminishment" (humiliation) of man, and on the other hand, it leaves open the prospects for further research into this problem and leads to an equally complex problem - the problem self-identification of a person.

(A vivid example of "kenosis" can be the life and actions of the now deceased UGCC Patriarch Lubomir Husar, who tried not only by words, but also by his deeds to convey to the whole society how exactly the relationship between the free will of a person and the actions of the Holy Spirit should be manifested).

The search for the foundations of free will and moral behavior of a person in modern conditions necessarily leads the latter to the awareness of the need for his own self-identification, his own self-determination. To do this, she must complete a complete purification of the content of her own life from society as a desire to be on the same page with herself. The need for self-identification becomes very acute in connection with the fact that modern and postmodern culture leaves its mark on this process - culture in the full sense of mass society. The rule of the average person with a set of average needs, people who consume the same products, listen to the same music, watch the same movies, etc. - these are the consequences of society, which led to the aggravation of the issue of personal self-determination of a person.

A person in the space of a specific era, a certain culture, enters into a dialogue with other people, religion, culture, science, etc., and in this way, carries out his ascension to the spiritual. Culture and religion in this regard are conditions for the ability to communicate, understanding another person as a possible spiritual interlocutor. Both culture and religion appear as conditions for the reproduction of basic cultural and religious values, a "mechanism" for the consistent integration of society. In such conditions, the problem of self-identification of an individual cannot be analyzed without consideration of the dialogue between everyday life and eternal meanings, human consciousness is not only inclusion in reality, but also departure from everyday life. A person lives and experiences within the categories of "his" society in which he was born, raised, educated, etc.

The identification of a person today is different than in the Modern era, it moves not according to a political, but according to a cultural and religious idea. Both culture and religion are languages of the spirit, but the development of society occurs through adaptation to the rapidly passing time.

And the life of society both in Ukraine and in the world is changing very quickly. Areas such as art, religion, education, etc. are able to comprehend and guide the consciousness of society, nation, and individual, the main functional purpose of which is their cultural and personal identity.

Solving the problem of self-identification is an elevation to values of both a secular and religious nature, without separation from the natural and social foundations of humanity, and in terms of worldview - to a holistic worldview as a philosophical basis for the interaction of various cultures and religions in modern society. Self-identification of an individual is possible under the condition of moving away from an unambiguous, simplified understanding of mass culture to the concept of "identification crisis", if the process of self-identification is understood in the format of a dialogue between culture and religion. Self-identification of an individual in modern society will be adequate if the imperative of its development is the ascent to universal, cultural values of mankind [3].

Morality is a reference point for the search for self-identification of one's "I". Therefore, morality in general, fundamental moral values in particular rely on the power of conviction, public opinion, upbringing, traditions, on the power of moral authority of both individual personalities and collective ideal models. This makes it possible to form guidelines for the moral improvement of a person, and to perceive morality itself as a value. In other words, we can say that the subject of morality is value.

According to its meaning, social value can be equated with the process of socialization, since social consciousness and social perception of the surrounding world, human needs, etc. are formed in it [4].

Since one of the components of the process of formation of a highly moral person, as a social value, is the strength of the moral authority of individual

personalities, a bright figure that should be paid attention to and set as an example of universal morality was and remains today the patriarch of the UGCC, Lyubomyr Huzar (Lyubomyr Lev Luka Huzar), who was born on February 26, 1933 in the city of Lviv.

From an early age, he bowed to God, as he was born and grew up together with his sister Marta Elena Huzar (July 13, 1927 - March 3, 2001) in a pious family. His great-grandfather Dmytro Huzar was a priest of the UGCC. The parents of the future patriarch are Yaroslav Huzar (born on November 26, 1897 and died on December 2, 1963) and Rostyslava Demchuk (born on May 3, 1904 and died on August 23, 1992) [5].

L. Huzar graduated from the public school in Lviv and later the first grade of the gymnasium. In 1944, the family of the future patriarch Lubomir was forced to leave for Austria, to the city of Salzburg, where five years of his life passed. It was in Austria that he continued his studies at the Ukrainian gymnasium. Later, when the family had to travel further, in 1949 they moved to the USA, where Lubomyr received secondary education in a small theological seminary. Later, in 1954, he studied at the College of St. Vasily and received a bachelor's degree.

Lubomyr Huzar began his church and religious life after graduating from theological studies at the Catholic University of the USA in Washington in 1958, and was ordained a priest on March 30 of the same year. In 1967, he received a master's degree after studying in the philosophical studies of Fordham University in New York. In 1969, he moved to Rome, where he continued his studies in a theological studio and in 1972 became a doctor of theology, in the same year he settled in the monastery of St. Theodore the Studite, located in Italy. In 1977, he was ordained a bishop by Joseph the Blind. From 1984 to 1991, he performed the duties of protosyncler of the Lviv Archdiocese in Rome. In 1993, he returned to Ukraine, and on October 14, 1996, the Synod of the UGCC, in

connection with the illness of Myroslav Lyubachivskyi, was elected assistant to the Head of the UGCC with delegated rights.

In 2000, after the death of Myroslav Lyubachivskyi, he acted as the head of the UGCC, and in 2001 he was officially elected Archbishop of Lviv and Head of the UGCC, in the same year this election was approved by Pope John Paul II, and already in 2002 he officially accepted citizenship of Ukraine [6].

He was an active participant and founder of the "First of December" initiative group. Thus, during the "Shuster LIVE" TV program, which was broadcast in 2012 on the First National TV Channel, the Primate of the Ukrainian Greek Catholic Church Blessed Lubomyr (Huzar) said that the "First of December" initiative is a response to twenty years of independent Ukraine. During these years, a lot of important things have been done, the patriarch believes, but at the same time, "we have reached something that does not satisfy people. And it manifested itself just now, when, as our superiors said, it is the highest time to do something" [7].

His Beatitude Lubomyr showed all of us by the example of his life, and quite vividly, how exactly one should live in accordance with morals and life values. And these were not only words, but words supported by deeds.

For example, in 2010, in an interview with a journalist of the Internet publication "Novynar", he stated about the problem of the unification of Orthodoxy under President V. Yanukovich: "This is a problem that has existed for tens, hundreds of years, so it cannot be solved by one solution will be resolved. The situation requires internal change, but it is possible. It is necessary to approach the matter a little more broadly. There are conscious people in all denominations who will ensure at least understanding, and eventually rapprochement. There are temporary processes, and there are long-term processes" [8].

Indeed, we see in the history of religious life more than a few cases when the head of the church voluntarily renounced his duty to be a patriarch.

Thus, in 2011, in an interview with the *Obozrevatel* online publication, Patriarch Lubomyr said: "I tried to preserve the complete freedom of the Synod, and I can even confirm this under oath. I am happy that the Most Blessed Sviatoslav was chosen, but I did not "work" on this choice, as happens in secular elections"[9].

Lubomyr Huzar had a clear and unshakable position not only regarding moral values in life, but also regarding the interaction between the church and the state. In the same year, in an interview with the *Obozrevatel* online publication, Patriarch Lubomyr remarked in accordance with the meeting of all heads of Ukrainian churches advertised by V. Yanukovych: "If he (*the President – ed.*) understood that it is necessary to cooperate for the good of the people, then that is wonderful. The church and the state should cooperate and respect each other, give each what is due to them" [10].

In his speech on Independence Square in 2014 during the Revolution of Dignity, His Beatitude Lubomyr (Huzar) called on everyone to do good: "We must be aware that there is a group of people in our nation for whom their own benefit is most important". "What can be an effective response to this? There are many good people among us. But it is not enough to be good – you have to do good. If you want to live in a normal state, pass it on to your children and grandchildren – let's do good" [11].

Since only a person with a good heart can do good, the patriarch believes, because the heart is the driving force of good: "What is the driving force in a person? The heart is like a collective name for thoughts, desires, fondness or dislike between people. Depending on what kind of heart a person has, a sharp, angry or noble tongue is distinguished. The holy author recalls that with the help of the tongue we

glorify God and unite people. If all people used their language only for this purpose, then there would be eternal and true peace on earth. However, as the apostle James observes, people often use the tongue to curse, judge, lie, etc. He asks: "Where do wars and disputes come from between you?" (James 4, 1). The answer is very simple – from abusing the tongue, which reflects a hateful heart that wishes harm to its neighbor, and supposedly good to itself" [12].

Lubomyr Huzar was not only an intellectual but also a humanist. He believed that the church as an institution should deal only with ecclesiastical and pastoral affairs and in no way interfere in politics, for example, or in other state affairs: "The church has one goal – to sanctify. And not to rush into politics or anything else. To sanctify, to tell people about God in any circumstances, to encourage them to live in God's way – this is the task of the church. If the church begins to flirt with politics, it is fatal for the church. She will lose" [13].

In order to live in harmony with yourself and adhere to moral values, you should do a very simple thing, says the patriarch, namely, "be yourself": "A clear answer to "be yourself" is difficult to implement. It requires effort, understanding the dignity of work. To be happy, you have to be kind, and it takes hard work. We have to make choices every day. There is no easy way to be yourself. But being yourself is the only decent way" [13].

In order to "be yourself" you need to work extremely hard on yourself not only in the field of spiritual and moral narratives but also in the field of mercantile desires: "We need to work a lot on ourselves, and work seriously. And not to care about everyone's own pocket, but to care about the common good – then we will all be fine. And there are still a lot of people who are ready to sell their souls for money, unfortunately. Many of them do it, sell it for money. But God willing, maybe we will clean it up

step by step. We need a very solid spiritual cleansing" [13].

The main task of a person is to exist in harmony with society and oneself, for this it is necessary to adhere to the only necessity, namely peace: "Many people think that peace is the absence of war. But peace is something more. Peace is also good relations between people, when we do not lie to each other, do not seek benefits, and do not wish evil. Peace must be carried every day, every day we must establish contacts between people, seek good communication" [13].

Lyubomyr Huzar is truly a moral authority for the Ukrainian people, probably not only for Ukrainians, but also for all of humanity. He believed that a successful state is also the key to a harmonious human existence: "**What our native Ukraine will be depends on us, on each of us.** What do I mean? Everything depends on how much good we wish to all the citizens of our Motherland and how much effort we are ready to put in to make that national good a reality. Not sweet-sounding words, but concrete positive actions are

the basis of the answer to the posed question. In other words: Ukraine will be as we make it. I want to emphasize that we, all of us, are at the service of truth, goodness and beauty" [14].

Conclusion. It has been found that thanks to the conscious application of the norms and principles of morality and morality in one's activity and behavior, a person becomes a truly moral person, becomes not only an object of social control, but also a subject, i.e. a self-acting person, which is characterized by self-awareness, self-esteem, deep moral feelings and convictions, real humanity and a humanistic vocation to be the bearer of the highest moral values. It has been proven that moral values are based on the power of conviction, public opinion, education, traditions, on the power of moral authority of both individual personalities and collective ideal models. This makes it possible to form guidelines for the moral improvement of a person, and to perceive morality itself as a value. In other words, we can say that the subject of morality is value.

LITERATURE

1. Вергелес К. Антропологічні виміри православ'я: методологія дослідження, сутність та смисли: монографія. Київ: КНУ ім. Т. Шевченка, 2017. 300 с.
2. Бодріяр Ж. Символічний обмін і смерть. Львів, Кальварія 2004. 376 с.
3. Вергелес К. М. Самоідентифікація людини і релігійна культура в просторі сучасної глобалізації. *Гілея: науковий вісник*. 2016. Вип. 111. С. 279–282.
4. Принципи і категорії етики та їх прояв в професійній діяльності. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://pe.ptngu.com/05.html>. (Дата звернення: 14.08.2022).
5. Багатомовне генеалогічне дерево. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uk.rodovid.org/wk/%D0%A1%D1%96%D0%BC%60%D1%8F:184798>. (Дата звернення: 14.08.2022).
6. Блаженніший Любомир Гузар Отець і Глава Української Греко-Католицької Церкви. *Синод єпископів Української Греко-Католицької Церкви*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://synod.ugcc.ua/data/blazhennishyy-lyubomyr-guzar-430/>. (Дата звернення: 14.08.2022).
7. Блаженніший Любомир Гузар на Шустер LIVE. *CREDO*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://credo.pro/2012/04/62187>. (Дата звернення: 14.08.2022).
8. Глава УГКЦ акцентує, що об'єднання Церков можливе, але цю проблему одним рішенням не розв'язати. *Релігійно-Інформаційна Служба України*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://risu.ua/glava-ugkc-akcentuye-shcho-ob-yednannya-cerkov-mozhlive-ale-syu-problemu-odnim-rishennyam-ne-rozv-yazati_n36586. (Дата звернення: 14.08.2022).

9. Гузар: гумору не втрачаю. *Релігійно-Інформаційна Служба України*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://risu.ua/guzar-gumoru-ne-vtrachayu_n46488/amp. (Дата звернення: 14.08.2022).

10. "Церква і держава мають співпрацювати і поважати одна одну", – Патріарх Любомир (Гузар). *Релігійно-Інформаційна Служба України*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://risu.ua/quot-cerkva-i-derzhava-mayut-spivpracyuvati-i-povazhati-odna-odnu-quot-patriarh-lyubomir-guzar_n46496. (Дата звернення: 14.08.2022).

11. Гузар: Треба чинити добро! *День*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/news/011213-guzar-treba-chiniti-dobro>. (Дата звернення: 14.08.2022).

12. Рецепт перемоги в інформаційній війні простий: говорити правду і викривати брехню. *Українська правда*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/columns/2014/04/16/7022564/>. (Дата звернення: 14.08.2022).

13. Цитати Любомира Гузара: вислови кардинала про життя, віру та Україну. *Радіо Максимум*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://maximum.fm/citati-lyubomira-guzara-vislovi-kardinala-pro-zhittya-viru-ta-ukrayinu_n189913#:~:text. (Дата звернення: 14.08.2022).

14. Гузар: Якою буде наша Україна – залежить від нас, від кожного з нас. *Український інтерес*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uain.press/news/guzar-yakoyu-bude-nasha-ukrayina-zalezhyt-vid-nas-vid-kozhnogo-z-nas-152017>. (Дата звернення: 14.08.2022).

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Vergeles, K. (2017). *Antropologichni vy`miry` pravoslav'ya: metodologiya doslidzhennya sutnist` ta smy`sly`*: monografiya [Anthropological dimensions of Orthodoxy: a methodology for researching the essence and meanings: a monograph]. Ky`yiv: KNU im. T. Shevchenka (in Ukrainian).

2. Bodriiar, Zh. (2004). *Symvolichnyi obmin i smert* [Symbolic exchange and death]. Lviv, Kalvariia (in Ukrainian).

3. Vergeles, K. M. (2016). *Samoidentyfikaciya lyudy`ny` i religijna kul`tura v prostori suchasnoyi globalizaciyi* [Human self-identification and religious culture in the space of modern globalization]. *Gileya: naukovy`j visny`k*. 111. 279–282 (in Ukrainian).

4. Pry`ncy`py` i kategoriyi ety`ky` ta yix proyav v profesijnij diyal`nosti [Principles and categories of ethics and their manifestation in professional activity]. *Elektronnyy resurs*. Rezhym dostupu: <http://pe.ptngu.com/05.html>. (Last accessed: 14.08.2022) (in Ukrainian).

5. Bagatomovne genealogichne derevo [Multilingual family tree]. *Elektronnyy resurs*. Rezhym dostupu: <https://uk.rodovid.org/wk/%D0%A1%D1%96%D0%BC%60%D1%8F:184798>. (Last accessed: 14.08.2022) (in Ukrainian).

6. Blazhennishy`j Lyubomy`r Guzar Otec` i Glava Ukrayins`koyi Greko-Katoly`cz`koyi Cerkvy` [His Beatitude Lubomyr Huzar, Father and Head of the Ukrainian Greek Catholic Church]. *Sy`nod yepu`skopiv Ukrayins`koyi Greko-Katoly`cz`koyi Cerkvy`*. [Elektronnyy resurs. Rezhym dostupu: <https://synod.ugcc.ua/data/blazhennishyy-lyubomyr-guzar-430/>. (Last accessed: 14.08.2022) (in Ukrainian).

7. Blazhennishy`j Lyubomy`r Guzar na Shuster LIVE. [His Beatitude Lubomyr Huzar on Shuster LIVE]. *CREDO*. *Elektronnyy resurs*. Rezhym dostupu: <https://credo.pro/2012/04/62187>. (Last accessed: 14.08.2022) (in Ukrainian).

8. Glava UGKCz akcentuye, shho ob'yednannya Cerkov mozhly`ve, ale cyu problemu odny`m rishennyam ne rozv'yazaty` [The head of the UGCC emphasizes that unification of churches is possible, but this problem cannot be solved with one solution]. *Religijno-Informacijna Sluzhba Ukrayiny`*. *Elektronnyy resurs*. Rezhym dostupu:

https://risu.ua/glava-ugkc-akcentuye-shcho-ob-yednannya-cerkov-mozhlive-ale-cyu-problemu-odnim-rishennyam-ne-rozv-yazati_n36586. [Last accessed: 14.08.2022] (in Ukrainian).

9. Guzar: gumoru ne vtrachayu [Huzar: I don't lose my sense of humor]. *Religijno-Informacijna Sluzhba Ukrayiny*. Elektronnyy resurs. Accessmode: https://risu.ua/guzar-gumoru-ne-vtrachayu_n46488/amp. [Last accessed: 14.08.2022] (in Ukrainian).

10. "Cerkva i derzhava mayut` spivpracyuvaty` i povazhaty` odna odnu", - Patriarx Lyubomyr (Guzar) ["The Church and the state must cooperate and respect each other," - Patriarch Lubomyr (Huzar)]. *Religijno-Informacijna Sluzhba Ukrayiny*. Elektronnyy resurs. Rezhym dostupu: https://risu.ua/quot-cerkva-i-derzhava-mayut-spivpracyuvati-i-povazhati-odna-odnu-quot-patriarh-lyubomir-guzar_n46496. [Last accessed: 14.08.2022] (in Ukrainian).

11. Guzar: Treba chy`ny`ty` dobro! [Huzar: We must do good!]. *Den*. Elektronnyy resurs. Rezhym dostupu: <https://day.kyiv.ua/uk/news/011213-guzar-treba-chiniti-dobro>. [Last accessed: 14.08.2022] (in Ukrainian).

12. Recept peremogy` v informacijnij vijni prosty`j: govory`ty` pravdu i vy`kry`vaty` brexnyu [The recipe for victory in the information war is simple: tell the truth and expose lies]. *Ukrayins`ka pravda*. Elektronnyy resurs. Rezhym dostupu: <https://www.prawda.com.ua/columns/2014/04/16/7022564/>. [Last accessed: 14.08.2022] (in Ukrainian).

13. Cy`taty` Lyubomyra Guzara: vy`slovy` kardynała pro zhy`ttya, viru ta Ukrayinu [Quotes of Lubomyr Huzar: the cardinal's statements about life, faith and Ukraine]. *Radio Maksy`mum*. Elektronnyy resurs. Rezhym dostupu: https://maximum.fm/citati-lyubomira-guzara-vislovi-kardynala-pro-zhittya-viru-ta-ukrayinu_n189913#:~:text. [Last accessed: 14.08.2022] (in Ukrainian).

14. Guzar: Yakoyu bude nasha Ukrayina – zalezhy`t` vid nas, vid kozhnogo z nas [Huzar: What our Ukraine will be like depends on us, on each of us.]. *Ukrayins`kyj interes*. Elektronnyy resurs. Rezhym dostupu: <https://uain.press/news/guzar-yakoyu-bude-nasha-ukrayina-zalezhyt-vid-nas-vid-kozhnogo-z-nas-152017>. [Last accessed: 14.08.2022] (in Ukrainian).

Receive: September 04, 2022

Accepted: October 30, 2022

UDC 246.6.001.32(045)

DOI 10.35433/PhilosophicalSciences.2(92).2022.16-26

EXEGESIS OF CYBERCULTURE FROM THE PERSPECTIVE OF THE TENDENCIES OF THE NEO-RELIGIOUS METAMODERN WORLD

M. S. Melnychuk*

Our scientific research deals with the problems of a man in the perspective of cyberculturalization of the modernized and neo-religious world. The main aspects affecting an individual immersed in cyberspace, such as self-identification, communicative relations, and the effect of presence, are considered in the article. Technical breakthrough in the modern world contributed that a person has acquired a new tool for self-discovery and reflection, namely, the Internet. Cyber culture is an integral part of the mass culture of the XX-XXI centuries, the phenomena realization and distribution of which is carried out in the Internet space. At the same time, it affects the real system of aesthetic and ethical values, universal or religious constants-dogmas of man in the hyper-transformations of the metamodern world, since the individual is involved in the processes of intense combination of living spaces, namely, real and virtual.

Taking into consideration, that in recent decades cyberspace has been a wide platform for active spread of various subcultures, i.e. constructive and destructive, secular and neo-religious movements (which arise against the background of today's dictatorship and play a significant role in modern society), it is really important for researchers to fill the emerging cognitive gaps of culturally verified and ethically understood conceptual information. Cyber culture as a phenomenon of social order must be the subject of modern cultural studies, religious studies and social philosophy, since the "place of residence" of the user audience of Internet subcultures is not actually the real world, but the virtual space that is at the same time is not isolated from the objectively existing reality. It is axiomatic that the need for quality information distributed in the network is greater than ever today. Therefore, one of the priority tasks facing modern researchers, who study the metamodernity phenomenon, and scientists who are focused on specific issues of culture interaction and society in particular is to highlight the problematic field of the most popular subcultures, the definition of ethical and aesthetic criteria of cyber culture and its phenomena.

Keywords: *cyber culture, virtual reality, cyberspace, metamodernity, Internet, identification, subpersonality, communication.*

* Ph.D., Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor
(National University of Water and Environmental Engineering, Rivne, Ukraine)
m.s.melnuchyk@nuwm.edu.ua
ORCID: 0000-0002-4299-968X

ЕКЗЕГЕЗА КІБЕРКУЛЬТУРИ В РАКУРСІ ВИМОГ ТЕНДЕНЦІЙ НЕОРЕЛІГІЄЗОВАНОГО СВІТУ МЕТАМОДЕРНУ

М. С. Мельничук

Стаття присвячена проблемам людини в ракурсі кіберкультуризації осучасненого та неорелігієзованого світу. Розглянуто основні аспекти, що впливають на індивіда, зануреного в кіберпростір, такі, як самоідентифікація, комунікативні відносини, ефект присутності. Завдяки технічному прориву в сучасному світі, людина придбала новий інструмент для самопізнання та рефлексії – мережу Інтернет. Кіберкультура – невід’ємна частина масової культури ХХ-ХХІ століть, реалізація та поширення явищ і феноменів якої здійснюється в Інтернет просторі. Досліджено вплив віртуального простору на реальну систему естетичних та етичних цінностей, загальнолюдських, чи релігійних констант-догматів людини у гіпертрансформації світу метамодерну. Доведено, що особистість виявляється залученою до процесів інтенсивного поєднання життєвих просторів – реального і віртуального.

Кіберпростір протягом останніх десятиліть є широким майданчиком для активного поширення різних субкультур – конструктивних та деструктивних, світських та неорелігійних рухів (які виникають на тлі диктату сьогодення та відіграють істотну роль у сучасному соціумі). Виникає необхідність заповнювати виникаючі когнітивні прогалини культурологічно вивіреної, етично осмисленої концептуальної інформації. Будучи явищем соціального порядку, феномен кіберкультуриповенен потрапляти в поле зору сучасної культурології, релігієзнавства та соціальної філософії оскільки «місцем проживання» користувальницької аудиторії інтернет-субкультур є не так реальний світ, як віртуальний простір, водночас, не ізольований від об’єктивно існуючої дійсності. Аксиоматично, що потреба в якісній інформації, яка розповсюджується в мережі, сьогодні велика як ніколи. Одним із пріоритетних завдань, що стоїть перед сучасними дослідниками цього явища метамодернувзагалом та науковцями, що фокусують свої наукові розвідки щодо конкретних питань взаємодії культури та соціуму зокрема, стає висвітлення проблемного поля найбільш популярних субкультур, визначенні етичних та естетичних критеріїв кіберкультури та її феноменів.

Ключові слова: кіберкультура, віртуальна реальність, кіберпростір, метамодерн, інтернет, ідентифікація, субособистість, комунікація.

Formulation of the problem.

Starting from the end of the sixties of the last century, the development of digital technologies caused the emergence of intellectual movements that formed the "socio-cultural metasoft" of the information society, i.e. cyberculture. As a rule, the term "cyberculture" is used in addition to the description of various virtual communities existing today, such as: social networks, online forums, cyberreligion, cybershamanism, virtual worlds, cybersex, electronic commerce, etc., including all manifestations of the digital world – from the science of cybernetics to the cyborgization of the human body and human society in general. Cyberculture, covering many intellectual and neocultural phenomena of modern society, such as the theory of cyborgs and cyberpunk, often manifests itself as a forecast of the possible future

and ways of humanity development, indicating a strong scientific interest in terms of research and conclusions.

The degree of the problem development.

Methodological and conceptual pluralism in the perspective of the problems of the world virtualization is observed in the philosophical, cultural, sociological or religious studies. When studying this problem, it is worth focusing on the works of D. Desiateryk (his works are dedicated to the search for the virtual and simulacra), A. Goshchynskyi (emphasis on the innovative development of virtual network organizations), A. Petrenko-Lysak (scientific explorations of the social determinants of cyber-virtual space), S. Bondarenko (problem of socialization of cyberspace users), M. Castells (reflections on the Internet,

its role and impact on society). Scientific investigations devoted to the problems of cyber culture are also presented in the works of social anthropologists A. Escobar and D. Hakken. The researchers emphasize that the study of "cultural constructions and reconstructions, on which new technologies stand, is actually what is shaped by new technologies". Also, in their works, it is stressed that "any technology is a cultural construction as technologies shape the world; develop in specific cultural conditions, later contributing to the creation of a new social and cultural situation", which essentially formed the aim of the paper.

The aim of the study is explication and the analysis of the cyberculture as a phenomenon of metamodernneoculture and consequently, the development of digital technologies of the information society. Also, we aim to present that the ideologies of various subcultures are intertwined in cyber culture, the peculiarity of which is the belief in the limitless possibilities of computer technology in terms of individual freedom implementation.

Discussion and results. The development of computer technologies creates new horizons for mankind and affects human society and shapes attitudes towards them at a special level. One of the new horizons is virtual relations, which generate completely new forms of communication. Virtual communication with the help of a computer and the global network (Internet) expands the capabilities of a person, namely, in the process of socialization it complicates the identity formation and construction of models of subjectivity. According to V. Korableva, "virtuality is an eternal cornerstone characteristic of a person, a temporary feature that distinguishes a person from the animal world" [6: 26]. As a result, we have the absorption of professional and socio-cultural activities by virtual reality ("VR"), the transformation of the way of thinking. Thus, the text is transferred as a cultural unit from reality to cyberspace.

The Internet, due to the technology development, gives a bit new sense to the concept of "virtual reality", and such concepts as "cyberspace", "cyberculture" and other less semantically extensive with the prefix "cyber" appear. All of them set formats, trends of the real world. The relevance of cyberspace is that it appears to seem as an embodied ideal, becoming a paradox of the material and the ideal world. At a rapid pace, covering the spheres of human existence, it becomes an alternative model of communities and society itself, since the subject exists and acts at once in two realities: virtual and real. Covering the maximum human functions, the computer is actualized as an object that ensures a comfortable human existence in the real world, and later acquires the objectives needed for everyday life. Specific capabilities of the computer determine the increase of impact on the personality and mental components of a person, and as a result, it significantly affects the socialization of the individual. According to V. Yemelin: "... postmodern culture is born at the junction of the decline of modernist ideals and the rapid development of digital information technologies" [3], which further leads to the simulation of reality. V.R. is used in various spheres of existence, and its penetration is only increasing. This leads to the problem of determining its role in the world. Phenomenon V.R. in the world of the metamodern acquired a lot of new things thanks to the Internet, for example, virtual worlds with interactive capabilities that allow the user to interact in V.R with other users [17]. The Internet forms a modern system, a fusion of the social and technical spheres, the basis of which is formed by technical devices and users. According to F. Hemit, computers, cables, servers and other equipment are material evidence of the existence of the Internet and, as a result, cyberspace (the information sphere created by technology). It is worth noting that the Internet has a high level of self-organization in its structure. The ideas of the researchers regarding the

"unity principle", applied to the Internet, are as: "Internet unity is a form of union of free individuals in virtual reality, in cyberspace" [12: 168], where the values of each person are actually a path. Regarding the role of V. R. in the perspective of today's metamodernity, it is worth noting the opinion of the Ukrainian researcher D. Desiateryk, "basic poststructural postulates concerning the equality of exegesis and the original, the "death of the author" as an unchanging, obligatory and dogmatic character in the text are being implemented. Mass liquidation of cultural hierarchies is taking place right before the eyes of the audience, and aesthetic objects lose their integrity, become open to intervention and exegesis. Traditional spatial and temporal landmarks are also removed: any visual-sound image, any information is transferred instantly to any point on the Web" [5: 1]. The movement of users in the spaces of the Internet looks chaotic, disorderly. Everyone is focused on their own interests, surfing from link to link, creating a hypertext structure. But interests are the factor that unites users. The Internet is a new tool for finding information, regardless of its ethical and semantic content, and as a result we receive cognition, revealing the versatility and inner world of a person.

The modern world offers a person various options for existence, one of which is a virtual lifestyle on the other side of the monitor. Various virtual worlds in cyberspace succinctly fit into human society, creating new opportunities for self-identification. To a greater extent, this was achieved by the game industry, creating fantastic worlds, virtual worlds of computer games. Computer games, being a transformed form of the everyday game described by Johan Huizinga, have both advantages and disadvantages. On the one hand, expanding the possibilities, the computer game allows to simulate various actions, for example, flying with the help of wings, exciting battles with monsters, etc. Empowerment means something

that a person cannot do in the real world or does not have such an opportunity. Also, it increases the limitations of the player, drives him into the framework of the monitor (display, etc.), escaping from reality into a virtual world with its own limits. Thus, computer games due to their rapid penetration into various spheres of activity, change the inner world of a person and the way of life of society creating new senses for everyday life. But there's always been an issue on the V. R reality, as fantastic worlds become a kind of "looking glass" that are not real, but give hope and faith in their reality during the game.

Cyberspace represents an unlimited space for the realization of opportunities, the limitation remains only within the technology development, which simplifies the process of interaction. The use of computer technologies allows to create three-dimensional graphic worlds with the possibility of transmitting sound data in real time. According to S. Orekhov, "Virtual worlds are three-dimensional models of the real or fictional world, designed using a special language and displayed on a computer screen" [3: 18]. Computer technology provides us with the visual image of cyberspace including interactive capabilities, and it creates the effect of immersion in the world of computer reality. The author V. Yemelin believes that "the virtual world, in which a person appears as a result of the fusion of computer graphics with the possibility of direct impact on events, is commonly called cyberspace" [6]. Researcher Chebotariova fully supports the opinion of A. Korupaiev that ... cyberspace "is a (virtual) reality that is a noosphere, the other world both "inside" the computer and "inside" computer networks" [10], and is space for information objects and events. Cyberspace is the sphere of fusion of human and technical world, where a social person, merging with technical capabilities, forms a new space that creates a system of information and person projection (avatar, character, etc.), considering that interactions flow

between generation of people and their projections. Thus, cyberspace becomes possible for V.R.

Virtual worlds are attractive because of their realism, but also because of the opportunity to interact in the virtual world, and "present a space for human life and activity, an alternative world to everyday reality" [1: 109], where the player can realize his motives and values. Interactivity provides an opportunity to interact with the world, change it, influence the course of events, develop; so it is shaped the collective image of events alongside a realistic graphic image that creates a virtual world, which becomes almost real. Worthy of attention is the opinion that "the effect of "presence" in virtual reality is caused by the perception of virtual stimuli by analogy with real ones" [1]. The player, experiencing the effect of presence, assumes the role of his character and "internalizes the goals and values of this game" [1]. On the one hand, the formation takes place taking into account the real image of the personality, on the other, the formation of the real personality takes into consideration the formed image of the personality. The process of mastering of different worlds is taking place. The starting point is the socialization with the help of myths underlying cyberspace, which, according to S. Bondarenko, "deals with the construction of the future virtual identity" [10, p. 5], and user's roles in cyberspace.

The subject of cyberspace is the user, who in one way or another interacts, is its researcher and the main actor. A person acquires the ability to be in the real and virtual world at the same time, interacting with space during the process of immersion in the Internet. According to N. Chebotarova, there is a process of mutual influence. The subject is replaced by a character, the real "I" of the user becomes virtual in cyberspace: "they merge with the character into one whole" [16], as a result of immersion in virtual reality, our consciousness "as if" leaves the body, moving into V. R. The author

M. Dery believes that "the split between our body and our consciousness becomes especially obvious after a long immersion in the virtual world" [4]. Immersion is a state of consciousness in which the subject ceases to feel his physical "I", without perceiving his body (let's remember the movie "Surrogates" with Bruce Willis starring in the main role). This state gives the feeling of infinity of space. "The subject turns to his simulacrum, and physically remaining in the world he mentally turns into a virtual world" [6]. We are the creators of ourselves in the new world, we create virtual bodies, give them names and play with them as we wish, leaving the virtual body without will, as a result we create: "Virtual personalities", describing ourselves in a certain way" [7]. A character's name is an identification number that distinguishes him from many others. The choice of name is completely up to you, which allows you to change the name given at birth, even in the virtual world.

The increase in the use of virtual communications is characteristic for the modern stage of culture and its development, thus, new forms of life and human values are being formed. Penetrating into various spheres of activity, communicative interactions become massive. Gradually, virtual communications are becoming necessary for life. Due to the Internet relevance as a space of information and its exchange, first of all, it becomes a space of virtual communications. Virtual communication differs significantly from other types of communication, especially it is obvious where the communication process accompanies activity. According to O. Astafieva, "variants of human existence in realities created with the help of computer systems have a wide range of diversity and complexity" [1: 222]. Author also focuses on the fact that the process of communication changes, transferring from activity to game forms in subjectively imagined reality. Communication is "transmission of one or another content from one

consciousness (collective or individual) to another with the help of signs recorded on material carriers" [15: 247]. Researcher S. Orekhov, considering the process of Internet communication, believes that "Internet communications are accompanied by individual's specific features" [12: 155] that involve the exchange of the semantic value of information. The improvement of technical means, thanks to which virtual communication takes place, creates new forms of interaction for people and forms new cultures in the perspective of today's metamodernity. The result was the digitization of the real world, manifested in various forms, such as the virtualization of social relations, the formation of new virtual communication spaces, etc. According to A. Zhichkina, virtual communications have features that allow spiritual self-disclosure of a person, and "on the Internet, as a result of the physical absence of mutual presentation of communication partners, a set of communication barriers lose their meaning..." [7]. Such non-interpresentation is expressed in the anonymity of the user, who for some reason hides his own identity (that is the real self), which leads to various consequences for communicators. Anonymity provides an opportunity to reveal a virtual personality, self-knowledge and self-realization in the Internet space. The next feature is the absence of part of the information received as a result of face-to-face communication, namely the non-verbal part, due to the absence of the interlocutor (absence in the sense that the person is not around). Let's consider some aspects revealed by non-representation, anonymity in the sphere of cyberspace. M. Chebotarova actualizes attention to self-presentation, as "a way of managing one's imagination, impression of oneself" [16]. A. Zhichkina, analyzing self-presentation, concludes that the possibilities of anonymity "allow a person to shape his or her identity as he or she chooses" [7]. Researcher S. Orekhov believes that "anonymity

entails looseness, non-normativeness, irresponsibility, it reduces psychological and social risks in communication" [12: 154]. A person gets the opportunity to manage himself, his will, and how he will use it, everything depends on various factors, but this problem does not fall within the scope of our scientific study.

One of the contradictions of cyber culture is semantic polyphony, which often borders on cacophony and leads that an individual lose his value orientations and his own "I". If in a traditional society the function of meaning-making and values formation was performed by traditions handed down and consolidated by the family and the church, in an industrial society this function is performed by educational institutions and even the media (first printed, then radio and television), then in a post-industrial society the individual appears immersed in the information and communication space, where due to the variety of content sources (from global corporations and media personalities to ordinary users, from authoritative scientists to fraudsters and ignoramuses) it is not enough to simply make a demarcation, it is difficult to determine what corresponds to common sense and what does not, what is worth perceiving and what is necessary to neglect as unnecessary.

In the information society, a person is largely oriented on the ideas formed in the result of Internet communications, on the actions and words of other network users, who especially have a high status of popularity. If art, science, philosophy, religion, morality are higher forms of expression of meaning, in which the image of society is manifested and objectified in each historical epoch, then the phenomena of mass culture (mass media, advertising, tabloid literature, pop music, mainstream cinema, TV shows, etc.) can be attributed to a lower level of understanding, but possessing such manifestations of the humanity spiritual life, which have a wide range of influence (at the same time, we use the word "spiritual" in the sense of ideal or

immaterial). Digital social media make it possible to broadcast the created texts to almost any person with access to the Internet. This means that everyone can participate in the formation of the global information and communication space, using all possible means: text, images, audio and video materials, computer animation. Turning to hermeneutics and phenomenology makes it possible to clarify the mechanisms of formation of social consciousness, which, in turn, determines the nature of collective actions, the transformation of social norms, institutions and practices and affects the dynamics and nature of modern society.

The perspective of cyber culture has its own semantic logic, which leaves an imprint on the consciousness and behavior of Internet users. Our actions in virtual social networks, online games, messengers, vlogs and as users, gamers, viewers and listeners, and as developers, bloggers and administrators are determined by the context of cyber culture as the culture of the information society. As early as 1996, its essence was expressed by Mark Dery: "We wander the latest version of the Web, the World Wide Web (a hypertext system that allows users around the world to "mouse" from one multimedia site to another), jumping from digital video clips to snippets of audio and texts that have no end"[10: 9]. Over the years, little has changed precisely in this symbolic basis, although the Internet has improved both qualitatively (many new segments of the network space and types of digital resources have appeared) and quantitatively (the area of access to the global digital web has expanded and the speed has increased significantly and continues to increase data transmission). Despite the fact that cyberdelic dreams were not destined to come true (mankind did not change the form of existence from physical to digital), the Internet has significantly changed our lives.

Cyber culture, according to M. Castells, is focused on the value of freedom, which in online communities is

revealed through the importance of horizontal free communication and the importance of "self-directed organization of the network" [5: 73]. In general, optimistically assessing the prospects of the influence of the global digital network on society, the researcher calls the Internet the material and technological ground for such a form of sociality as network individualism, which includes the interaction of offline and online networks [5: 157-158]. The Internet expresses a trend embedded in urbanization: the transition from traditional communities based on territorial proximity of individuals and collectivism to network individualism formulated on the proximity of interests and activity goals.

If at the beginning of the current century 85% of Internet use was e-mailing, now social networks are the most popular. Based on this fact, the self-presentation of users through posts and blogs, likes and dislikes can be considered an important mechanism of meaning-making process within cyberculture. Viewing a social network has turned into a cybercultural ritual, an important ritual of which is the assessment of certain information presented (photo and video materials). Viewing a social network itself is an important part of the cult of social media, which, in turn, is determined by the logic of cyberculture and integrated into its structure. Cyber culture should be considered in the context of the information society features, which are characterized by the digitalization of social life that is constantly deepening. The actions of the account holder or blogger, as well as the actions of followers (subscribers), can be considered as symbolically mediated, that is, those that carry a certain meaning. P. Riker draws attention to such poles of the meanings of social action as the idea of the project, the idea of the motive, the idea of the agent, and the category of intervention or manifestation of initiative [8]. At the same time, the meaning can be both

superficial and simple (get as many likes as possible, demonstrate your achievements, show belonging to a high-status social layer or your success, etc.). the deeper meaning is relevant to those social media users who post content with a certain socially significant purpose.

Cyberspace creates opportunities for the formation of virtual communities, the emergence of new types of text formats, erases the borders between states that separate people, and creates a specific form of culture – cyberculture. Cyberculture is a type of modern culture, the basis of which is the use of V.R. technology, as well as computer games. M. Dery believes that "computer culture, or in other words, cyberculture..." [10] is a consequence of the use of computer, virtual and informatization tools. The attitude of a person to technology is a natural development process, and caused changes in the structure and quality of spiritual socialization, which is quite significant in the perspective of neoculturalization and neoreligionization of today's metamodernity; regardless of the subject of socialization, such transformations are expressed in the illusory and compensatory self-sufficiency of the person's existence in computer communication of modern materiality [18].

The development of virtual forms of communication in society leads to the formation of information culture and sets the framework for its development. On the one hand, it inherits the principles and features of the life rhythm, and on the other hand, it is filled with significant meaningful innovations, the basis of which is the computers and the information and communication environment. According to L. Manovych: "Virtual communication assigns showing not only actual, but also potential features of existence, both actual and possible being" [14]. A person manifests himself as an active subject of the real world and cyberspace at the same time, bringing changes to both the first and the second.

During the stay in the virtual space, the user is identified with his virtual character. Over time, the virtual character acquires its own features of behavior, different from other virtual characters, moreover, the user creates subpersonalities. The author N. Chebotariova suggests "to consider virtual self-presentation as the actualization of one or more subpersonalities" [10]. Let's clarify the definition of subpersonality: "it is a complex psychodynamic structure that strives for independent existence" [14: 22]. Sub-personalities are the revelation of man in V. R., resulting that it is possible to conduct endless research on a person, finding something new, or having studied a certain number of parts, come to a conclusion about the limitations of a person or, on the contrary, the lack of borders. "Sub-personalities perform the function of individual's self-expression tools" [14: 23]. A person gets another opportunity for self-reflection, but the reflection and actions inextricably exist in harmony.

In cyberspace, the process of forming a virtual personality accompanies the process of user socialization, and as a result, the generation of a certain number of pseudonyms (nicknames) is observed, which, according to N. Chebotariova, "identifies one or another sub-personality" [16]. The consequence of which is "the unfolding of the structure of one's own personality and the study of the needs that gave rise to them" [16]. The multiplicity of sub-personalities can be observed due to the lack of self-realization in a person's real life, but, on the other hand, it is possible that this is a surplus of modern society and it is a side effect. Without having a certain disadvantage in real life, in cyberspace it is possible to create a certain type of personality, namely, sub-personalities. By transferring the real "I" into cyberspace, the user reveals the personality, and at the same time, the personality is divided into sub-personalities. The process of the users socialization takes place, while users

master the technologies of interpersonal communication, social navigation and rules of behavior in computer networks, as well as social norms, values and role requirements" [2: 5].

Conclusion. The refore, transmission of subcultural values into the environment, both purely secular, independent of religious and dogmatic constants, and filled with neo-religious modern contributes to that cyberspace is transformed into a socially recognized form of leisure. Informal subcultures and rules are replaced by generally accepted social norms. Cyberspace is perceived as a place of self-realization and self-actualization, the formation of subpersonalities leads to the fragmentation of a person, his real "I".

These processes contribute that a person, using the possibilities of V.R., creates an innumerable number of his or her "I". Without trying to find integrity, the person feels as he/she belongs to everything. Each virtual character will react to certain events taking place in cyberspace, but the cyberspace is a reflection of the real world, therefore, a person will participate through an intermediary in the events of the real world by using cyberspace, the virtual world. Violation of the person's integrity by the person himself is a transition to a state of participation in everything and everywhere, here and now, always online in the paradoxical, unpredictable world given to us by the neorealities of metamodernity.

LITERATURE

1. Бурлаков І. В. HomoGamer: Психологія комп'ютерних ігор. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/Burl/index.php. (Дата звернення: 10.09.2022).
2. Гощинський А. В. Інноваційний розвиток мережеских організацій віртуального типу. *Економічний простір*. 2009. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://scholar.google.com/scholar?hl=en&as_sdt=0,5&cluster=3182575995534997109. (Дата звернення: 10.09.2022).
3. Девтеров І. В. Феномен і особливості прояву кіберкультури в інформаційному суспільстві. *Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв: Наук.журнал*. Київ: Міленіум, 2011. No 3. 222 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: file:///C:/Users/Admin/Downloads/Visnyk_3_11-1.pdf. (Дата звернення: 10.09.2022).
4. Десятерик Д. Віртуальна реальність. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/cuspilstvo/virtualna-realnist>. (Дата звернення: 10.09.2022).
5. Кастельс М. Інтернет-галактика. Міркування щодо інтернету, бізнесу та суспільства. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://chtyvo.org.ua/authors/Kastels_Manuel/Internet-galaktyka_Mirkuvannia_schodo_Internetu_biznesu_i_suspilstva/. (Дата звернення: 10.09.2022).
6. Корабльова В. М. Людина як віртуальний конструктор. *Філософська думка*. 2007. No 6. С.25–33.
7. Петренко-Лисак А. О. Соціальні зміни доби високих технологій. *Матеріали Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених "Шевченківська весна"*. Вип. X. Київ: Логос, 2012. С. 296–297.
8. Рікер П. Герменевтика та метод соціальних наук; [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://stud.com.ua/42279/filosofiya/riker_germenevtika_metod_sotsialnih_pauk. (Дата звернення: 10.09.2022).
9. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (голова редколегії) та ін. Київ: Абрис, 2002. 742 с.
10. Чеботарьова Н. Д. Інтернет-форум як віртуальний аналог психодинамічної групи; [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.follow.ua/article/181>.

(Дата звернення: 10.09.2022).

11. Balaklytskyi M., Shevchuk A. Ukrainian Protestants and Digital Culture. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*. Volume 41, Issue 4. George Fox University. U.S.A. 2021. P. 182–193.

12. Bystrytska E., Volik N. The Question of the Autocephalous Status of the Polish Orthodox Church in the Documents of the Council For the Affairs of the Russian Orthodox Church (1944-1948). *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*. Volume 41, Issue 3. George Fox University. U.S.A. April 2021. P. 20–37.

13. Escobar A. Welcome to Cyberia: Notes on the Anthropology of Cyberculture. *Cyberfutures: Culture and Politics on the Information Superhighway*. L. : Pluto Press. P. 111–137.

14. Manovich L. The Language of a New Media. Cambridge (Massachusetts): The MIT Press, 2001. P. 39.

15. Melnychuk M. Symbols Of Sacred Filling Of Religious Musical Art Of Ukraine. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*. Volume 41, Issue 3. George Fox University. U.S.A., 2021. P. 37–49.

16. Sokolovskyi O., Melnychuk M., Chaplinska O. Reconstruction Of The Religious Paradigm In The Modern Globalized World. *WISDOM*. Vol. 18, No. 2. 2021. P 153–161.

17. Saukh P., Melnychuk M. Tendencies of Desacralization and Symbolism in Spiritual Culture Through the Prism of Modernity Challenges. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки*. Випуск 1(87). Житомир: вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2020. С. 5–14.

18. Melnychuk M. Cyberreligion in the View of Postmodern Trends: Religious-Cultural View. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки*. Випуск 2(86). Житомир: вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2020 С. 35-45.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Burlakov, I. V. Homo Gamer: Psykholohiya komp'yuternykh ihor. [Homo Gamer: Psychology of computer games]. Elektronnyy resurs. Rezhym dostupu: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/Burl/index.php. (Last accessed: 10.09.2022) (in Ukrainian).

2. Hoshchyns'kyu, A. V. (2009). Innovatsiynny rozvytok merezhevykh orhanizatsiy virtual'noho typu [Innovative development of network organizations of the virtual type]. *Economic space*. Elektronnyy resurs. Rezhym dostupu: https://scholar.google.com/scholar?hl=en&as_sdt=0,5&cluster=3182575995534997109. (Last accessed: 10.09.2022) (in Ukrainian).

3. Devterov, I. V. (2011). Fenomen i osoblyvosti proyavu kiberkul'tury v informatsiynomu suspil'stvi [Phenomenon and features of the manifestation of cyber culture in the information society]. *Visnyk Derzhavnoyi akademiyi kerivnykh kadri kul'tury i mystetstv: Nauk. Zhurnal*. Kyiv: Millennium, 3. 222 p. Elektronnyy resurs. Rezhym dostupu: file:///C:/Users/Admin/Downloads/Visnyk_3_11-1.pdf. (Last accessed: 10.09.2022) (in Ukrainian).

4. Desyatelyk, D. Virtual'na real'nist' [Virtual reality]. Elektronnyy resurs. Rezhym dostupu: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/cuspilstvo/virtualna-realnist>. (Last accessed: 10.09.2022) (in Ukrainian).

5. Kastel's, M. Internet-halaktyka. Mirkuvannya shchodo internetu, biznesu ta suspil'stva [Internet galaxy. Considerations regarding the Internet, business and society]. Elektronnyy resurs. Rezhym dostupu: https://chtyvo.org.ua/authors/Kastels_Manuel/Internet-galaktyka_Mirkuvannya_schodo_Internetu_biznesu_i_suspilstva/. (Last accessed: 10.09.2022) (in Ukrainian).

6. Korabl'ova, V. M. (2007). Lyudyna yak virtual'nyy konstruktor [Man as a virtual designer]. *Filosofs'ka dumka*, 6. 25-33 (in Ukrainian).

7. Petrenko-Lysak, A. O. (2012). Sotsial'ni zminy doby vysokykh tekhnolohiy [Social

changes in the era of high technologies]. *Materialy Mizhnarodnoyi mizhdystsyplinarnoyi naukovopraktychnoyi konferentsiyi studentiv, aspirantiv ta molodykh vchenykh "Shevchenkivs'ka vesna"*. Vup.X.Kyiv: Lohos. 296–297 (in Ukrainian).

8. Riker, P. Hermenevtyka ta metod sotsial'nykh nauk [Hermeneutics and the method of social sciences]. *Elektronnyy resurs. Rezhym dostupu: https://stud.com.ua/42279/filosofiya/riker_germenevtika_metod_sotsialnih_nauk*. (Last accessed: 10.09.2022) (in Ukrainian).

9. *Filosofs'kyy entsyklopedychnyy slovnyk* [Philosophical encyclopedic dictionary]. (2002). V. I. Shinkaruk (head of the editorial board) and others. Kyiv: Abrys (in Ukrainian).

10. Chebotar'ova, N. D. Internet-forum yak virtual'nyy analog psikhodynamichnoyi hruppy [Internet-forum as a virtual analogue of a psychodynamic group]. *Elektronnyy resurs. Rezhym dostupu: <http://www.follow.ua/article/181>*. (Last accessed: 10.09.2022) (in Ukrainian).

11. Balaklytskyi, M., Shevchuk, A. (2021). Ukrainian Protestants and Digital Culture. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe. George Fox University. U.S.A. P. 41, 4.182–193* (in English).

12. Bystrytska, E., Volik, N. (2021). The Question of the Autocephalous Status of the Polish Orthodox Church in the Documents of the Council for the Affairs of the Russian Orthodox Church (1944-1948). *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe. George Fox University. U.S.A. 41, 3, 20–37* (in English).

13. Escobar, A. Welsome to Cyberia: Notes on the Anthropology of Cyberculture. *Cyberfutures: Culture and Politics on the Information Superhighway. L.: Pluto Press.111–137* (in English).

14. Manovich, L. (2001). *The Language of a New Media*. Cambridge (Massachusetts): The MIT Press. 39 (in English).

15. Melnychuk M. (2021). Symbols of Sacred Filling of Religious Musical Art of Ukraine. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe. Volume 41, Issue 3. George Fox University. U.S.A. 37–49* (in English).

16. Sokolovskyi, O., Melnychuk, M., Chaplinska, O. Reconstruction of the Religious Paradigm in the Modern Globalized World. *WISDOM, 18, 2.153–161* (in English).

17. Saukh, P., Melnychuk, M. (2020). Tendencies of Desacralization and Symbolism in Spiritual Culture Through the Prism of Modernity Challenges. *Visnyk' Zhy'tomy'rs'kogo derzhavnoqo univery'tetu imeni Ivana Franka. Vypusk. Filososfs'ki nauky'. Zhytomyr: vyd-vo ZHDU im. I. Franka, 1(87), 5-14* (in English)

18. Melnychuk, M. (2020). Cyberreligion In the View of Postmodern Trends: Religious-Cultural View. *Visnyk' Zhy'tomy'rs'kogo derzhavnoqo univery'tetu imeni Ivana Franka. Vypusk. Filososfs'ki nauky'. Zhytomyr: vyd-vo ZHDU im. I. Franka, 2(86), 35–45* (in English).

Receive: September 18, 2022

Accepted: October 28, 2022

UDC 246.6.001.32(045)

DOI 10.35433/PhilosophicalSciences.2(92).2022.27-36

INTERFAITH INTENTIONS IN THE MODERN RELIGIOUS PROGRESS OF UKRAINE

O. L. Sokolovskyi*

Interfaith relationships are an important component of society. The peculiarities and effectiveness of the influence of confessional relations on social processes depend on the forms and nature of their influence. Religious pluralism in Ukraine requires the priority of the contradictory type of interfaith relations, the dialogue between the carriers of different confessions, mutual understanding, trust between them to ensure stability in civil society. The common mentality and poly-confessional historical experience of the Ukrainian population a priori necessitates interfaith dialogue as a significant factor not only for the existence but also of the cohabitation of believers with different cult practices. A productive dialogue is an effective means of perceiving opponents to each other, finding answers to urgent common issues of the religious segment, which contributes not only to the reconciliation and emergence of constructive semantics, but also to the interpenetration of microcosm of confessional worlds.

The purpose of the article is the analysis of interfaith relations in the context of globalization challenges and the determination of trends in the development of the ecumenical movement in the modern religious space of Ukraine. The realization of the goal made it possible to establish that in order to achieve harmony and peace in a multicultural and multi-confessional society, to balance inter-confessional, state-confessional relations, it is necessary to establish such life priorities and values that will reduce tensions in society and contribute to the formation of respect and tolerance for different positions. Such a key principle and value basis for harmonious coexistence and development of the modern community is dialogue as a guarantee of reaching understanding and developing common positions, as well as a metaform of relations between members of different faiths. It was found that the introduction of dialogue into the practice of interfaith relations is an effective means of promising trust between its subjects. The dialogue of confessions is cultivated by a kind of dialogue of cultures in the modern field of the confessional space of Ukraine, which is caused by the dependence on the religious tradition of understanding the picture of the world by an adept of a certain confession. It is proved that the ambiguity of the religious and church life of modern Ukraine, which is caused by its multi-confessional nature, became one of the factors that inspired the aggravation of inter-church and intra-church disputes within Christianity, and also actualized the problem of inter-confessional dialogue as a necessary condition for the stabilization and optimization of religious relations.

Keywords: *interfaith relations, pluralism, ecumenism, interfaith dialogue, Christianity, Protestantism, Orthodoxy.*

* Doctor of Sciences (Philosophy), Associate Professor
(Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr, Ukraine)
osokol_83@ukr.net
ORCID: 0000-0003-2228-3040

МІЖКОНФЕСІЙНІ ІНТЕНЦІЇ В СУЧАСНОМУ РЕЛІГІЙНОМУ ПОСТУПІ УКРАЇНИ

О. А. Соколовський

Міжконфесійні відносини постають важливим компонентом соціуму. Особливості та ефективність впливу конфесійних відносин на суспільні процеси залежать від форм і характеру їх впливу. Релігійний плюралізм в Україні потребує пріоритетності антагонального типу міжконфесійних відносин, діалогу між носіями різних конфесій, взаєморозуміння, довіри між ними для забезпечення стабільності у громадянському суспільстві. Спільний менталітет і поліконфесійний історичний досвід українського населення априорі обумовлюють необхідність міжконфесійного діалогу як значущого чинника не лише для існування, але й співбуття вірян з відмінними культовими практиками. Плідний діалог постає ефективним засобом сприйняття опонентів один до одного, пошуку відповідей на нагальні спільні питання релігійного сегмента, що сприяє не лише примиренню і зародженню конструктивної семантики, але й взаємопроникнення мікрокосмосів конфесійних світів.

Метою статті є аналіз міжконфесійних відносин в умовах глобалізаційних викликів та визначення тенденцій розвитку екуменічного руху в сучасному релігійному просторі України. Реалізація мети уможливила встановити, що для досягнення злагоди, миру в полікультурному і поліконфесійному соціумі для врівноваження міжконфесійних, державно-конфесійних відносин необхідно утвердження таких життєвих пріоритетів і цінностей, які нівелюють напруженість у суспільстві та сприятимуть формуванню поваги й терпимості до різних позицій. Таким стрижневим принципом і ціннісною основою для гармонійного співіснування та розвитку новітньої спільноти стає діалог як гарантія досягнення розуміння і вироблення спільних позицій, а також метаформою відносин між носіями різних конфесій. З'ясовано, що впровадження діалогу в практику міжконфесійних відносин є дієвим засобом перспективної довіри між його суб'єктами. Діалог конфесій культивується своєрідним діалогом культур у сучасному поліконфесійному просторі України, що спричинено залежністю від віросповідної традиції осягнення картини світу адептом певної конфесії. Доведено, що неоднозначність релігійно-церковного буття сучасної України, що обумовлене її поліконфесійністю, стала одним із факторів, який інспірував загострення між церковних і внутрішньо церковних суперечок у межах християнства, а також актуалізував проблему міжконфесійного діалогу як необхідної умови стабілізації й оптимізації релігійних відносин.

Ключові слова: міжконфесійні відносини, плюралізм, екуменізм, міжконфесійний діалог, християнство, протестантизм, православ'я.

Formulation of the problem. An important segment of the religious-church aspect of spirituality, which to some extent influences the state of socio-cultural, ethno-national, political, legal life of the Ukrainian community, is interfaith relations. Historically, the relative automation of religion has led to the specification of its diverse functioning, its influence on the content and form of national, social and cultural existence, deepening the differentiation of Christian entities. The dynamic development of the confessional chain of Ukraine, which occurs during the years of its independence, is characterized by

the processes of becoming a new level of inter-religious and inter-denominational relations. Christian churches consolidate not only the social sphere, they are also united by the problems of communication with the Holy Trade, the degree of significance of which each denomination determines in accordance with its religious principles.

In the modern realities of globalization, crisis phenomena in all spheres of social existence, confessional pluralism and contradictions, the problems of reconstruction and substantiation of the foundations and patterns of Orthodox and Protestant

inter-confessional experience of interactions are actualized. This will contribute to the reproduction of the origins of the peculiarities of the spiritual paradigm of the Ukrainian community in the diversity of its religious dimensions. Confessional relations are understood to understand the integration of sustainable, dynamic interconnections between the expressions of heterogeneous confessional identities from a wide range of canon and status law. The adaptation to regional ethno-religious established principles and the direction of reformers to the middle layers of Orthodox Ukrainian was caused by the tolerance of the average Ukrainian to confessional diversity and the development [1: 221].

The purpose of the article is the analysis of interfaith relations in the context of globalization challenges and the determination of trends in the development of the ecumenical movement in the modern religious space of Ukraine.

Discussion and results. The inter-confession of the reformist is based on J. Calvin's teaching of the Church, which is not achieved by salvation as a spiritual organism, but belonging to the "visible" church does not limit the possibility of salvation. The inter-confession implementation of reformers is built on an ecclesiological doctrine, according to which Christ accepts people of all nations into his Church, creates unity of differences through unification in true faith. Thus, the Calvinist idea of the mission of the Cathedral Church is based on the belief that "the Son of God from the whole of humanity has chosen the Church for eternal life and preserves it in the unity of the true faith from the beginning to the end of the world" [2:21]. Vectors of the cult and outside the cult activity, in particular between Christian interactions, are documented in Belgian religion, Heidelberg catechism, the canons of the Dort Synod and the Westminster recognition of faith.

The beginning of political dialogues of Calvinists with the Orthodox took place

at the Seimas, which considered the issues of compliance with the Acts of the Warsaw General Conference in 1573. The Orthodox was perceived primarily as evidence of the Orthodox faith, which did not have a "single clear position to another faith" [3: 56] at that time in theological dialogues. This designed episodic interfaith relations of the Orthodox Church with the reformers. Therefore, the dialogues between the Orthodox and Protestants continued at the Cathedral in Vilna, whose participants intended to unite efforts in defending religious rights. It was also envisaged to create, along with the political union and church on the basis of reconciliation of religious positions. However, on the part of the Orthodox clergy, it was stated that in matters of faith, it cannot yield, as well as to agree, without the knowledge and blessing of the Patriarch of Constantinople. Therefore, the case was limited to the political union of Orthodox and Protestants, which was consolidated in 1599 by the confederation act [4: 8–9].

Attempts of interfaith rapprochement were confirmed by the dialogues and joint actions of the Orthodox and reformers at the Warsaw Seimas in 1597 and 1601. Thanks to such inter-confession relations of Calvinism in Ukraine, he helped the Orthodox Church in its struggle for self-preservation. Despite its own internal problems, Protestantism was a leader of the religious and political union, which allowed Ukrainian Orthodoxy to maintain its identity and church autonomy in the Christian world [3: 35]. Perception of the possibility of rapprochement of Orthodox and Protestants originated in the period of the late XVI – early XVII centuries. They were conditioned by the proposals of the Raptized Prince Ostrozky to unite with Protestants in the fight against the union; by Protestant authorship of the polemical work of Orthodox "apocrisis" by Christophor Filalet, directed against the union and written at the request of Prince Ostrozky; by the birth of Cyril

Lukaris Calvinist sympathies in Ukraine, around which a circle of Protestant theologians was formed; by the spread of Protestant doctrine in Ukraine in the work of Zechariah Herganus [5: 30].

The efforts of reformers to support Orthodox Ukrainian in upholding religious interests and the struggle for national self-preservation found positive feedback in the society and the activities of the Ukrainian Evangelical-Reformed Church (UERC). The activity of the UERC followers as a special, conditioned by religious factors, the manifestation of human activity is based on the principle of cooperation, peaceful coexistence of the church and the state as God's institutions and provides for the improvement of human existence. Since its emergence on Ukrainian lands, the church has developed the basic principles of extra-religious practice – it is a clear national orientation, an advantage in the outlook of national priorities over denominational, openness to inter-church dialogue. It was these factors that contributed to the fact that the Ukrainian evangelical-reformed movement paid considerable attention to cultural and educational activities, which, despite the certainty of the confessional tasks, became a noticeable progressive phenomenon in the cultural and spiritual development of Ukraine. This led to active participation of denominations in the formation of the education system in Western Ukrainian lands in the conditions of the Second Commonwealth. Thus, in the structure of the Union of Ukrainian Evangelical and Reformed Communities, a school department was created to take care of religious and educational issues [6: 260–261].

The peculiar opposition of Catholicism, the influence on the development of Protestantism of theological teachings of traditionalism, pietism, liberalism and common social evangelical movements laid feelings not only between Protestant, but also of inter-confessional affinity and unity. In their confrontations of polonization,

relevance in national-spiritual receptions, and the Ukrainianization of the church, the reformers were already seen in the XX century Orthodox allies. It is no coincidence that the head of the Ukrainian Evangelical Association V. Kuzov in 1926 at a meeting with the figure of the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church (UAOC) V. Chekhovsky discussed and identified ways of development of their churches in the realities of today. As a result in 1927, the Gospel pastor negotiated with the head of the UAOC V. Lipinski and called on the Orthodox Church to cooperate with the Union of Ukrainian Evangelical and Reformed Communities. However, in the day, postmodern Orthodox and reform relations were minimized. In particular, in 1988, the theological dialogue between the Orthodox Church and the World Alliance of Reformed Churches on the symbol of faith, Trinity, Christology, sacrament, etc. was officially initiated at the international level.

In the modern religious space of Ukraine, the Calvinist direction is integrated into various organizations of the world and international level: the International Council of Reformed Churches, the World Union of Reforming Churches, the Presbyterian World Alliance and so on. Among the foreign national associations, we distinguish the General Synod of the Hungarian Reformational Church, the General Council of the Hungarian Reformational Church, the Ecumenical Council of the Hungarian Churches, the Consistory of the Reformational Church of Poland. The Transcarpathian Reformational Church on the basis of autonomous management coordinates canonical and organizational issues with the guidelines of the World Reformational Union. On a regional scale of one country, Calvinist followers are consolidated in the Union of Evangelical Reforming Churches of Ukraine, which includes reform and preservatives. As of 2021, the Transcarpathian Reformational Church has 114 communities, one center and three managements [7]. They make joint

positions on identifying and consolidating approvals in matters between church unity, state-church interactions and ecumenical aspirations.

Ecumenism is one of the phenomena of religious existence of the modern period. The study of this phenomenon is due to the growth of the role of the church in society, the existence of a large space for dialogue and cooperation between the state and religious organizations, the intensification of inter-religious and inter-confessional relations. The tendency of the revival of traditional and new religious denominations and currents, which has an ambiguous attitude towards ecumenism, is characterized by Ukrainian society. The comprehension of the ecumenical manifestations of each church or denomination constructs the implementation of practical requests in the direction of stabilization and toleration of religious life in modern conditions of globalization and confessional polyphony. In a broad sense, it will contribute to the deep knowledge of the origins and the essence of the spiritual paradigm of Ukrainian. In this context, the peculiarities of Christian ecumenical interactions are important. Protestant religious organizations played an important place in this process, whose supporters in the course of assimilation of their doctrine in the Ukrainian spaces declared repeated attempts to converge and integrate with certain Christian churches.

There are numerous attempts in the scientific discourse of the adequate definition of ecumenism. Analyzing the phenomenon of ecumenism, one should take into account the meaningful ambiguity when operating in this term. First, the identification of the concepts of "ecumenism" and "ecumenical movement", which follows the understanding of ecumenism as the movement for the rapprochement and unity of Christians; Secondly, as a direction of theological thought, according to which the problem of Christian unity is studied; Third, in the

sense of "broad ecumenism" as a "movement for the dialogue and the rapprochement of Christians and followers of other religions" [3: 8]. In the early 20's of the XX century, the term "ecumenical" is verbally rooted in the countries of the Western European space, first of all, as a designation of the movement for the rapprochement and unification of Christians. At the World Missionary Conference in Edinburgh there was a legitimization of the ecumenical movement. The conference raises the question of the need for evangelization in many countries of the world, proclaimed the thesis that the unification of churches will consolidate and enhance the confidence in the Gospel.

The dynamics of ecumenical movement, theoretical substantiation and practical embodiment of expediency and importance of ecumenism for the settlement of inter-confessional relations and for the implementation of human life projects are related to the functioning of the World Council of Churches (WCC). Creation of the WCC is caused by the need to have a single coordinator to unite and prospects the efforts of representation of ecumenical movements (The International Missionary Council 1921, Pastoral movement of practical Christianity "Life and Work" in Stockholm 1925, and Doctrinal Movement "Faith and Church System" in Lausana 1925). The reform church shared ecumenical initiatives and took an active part in the organization of the WCC, which certifies the activities of the Pastor of the Reformatian Church of Leiden in the Netherlands VistrtGuft. In 1938 he became the secretary of the Provisional Committee on the preparation of the WCC and the first secretary of the World Council of Churches established in 1948 [8:268-269].

Therefore, the above argument for the geography of distribution, depth of awareness of the need for unity of all Christians, the intensity of the theoretical and practical

accomplishments of the World Council of Churches as a centralized body of ecumenical movement, fixing and use of the term "ecumenism" gives grounds for determining the XX century by the period of formation of ecumenism as the world importance of the movement for the unification of Christians. With regard to the Calvinist branches, we can state the fact of active involvement of spokes of the reform church in the Netherlands before the processes of origin, as well as development. This is confirmed by numerous dialogues of the world scale of reform with Roman Catholics (1969), Baptists (1974), Anglicans (1984), Methodists (1987) of the ecumenical movement of the modern day.

Personal and denominational initiatives for the unification of Christians have become a kind of embankment in the deployment of ecumenical processes. First of all, let's find out what manifestations can be considered ecumenical initiatives. First, ecumenical is characterized by the focus on the search for common positions in different faith-teaching systems for the purpose of convergence or prospects of unification. Secondly, the initiatives are not inherent in mass, widely scale and expected efficiency. One example of multidimensional initiatives Lutheran of the second half of the XVI century can be marked by the unpromising correspondence of their theologians with Hieremia II. They in the context of the biblical narrative focused on the faith-teaching communities based on the purity of faith [5: 27]. The idea of a certain dogmatic similarity between the reformers and the Orthodox is due to the presence of two positions, which revealed the spiritual tangibility of these branches of Christianity. It is the priority of the sacralized, unchanged, and codified in the form and content of Scripture as part of the Christian narrative tradition and the rejection of Catholicism.

Ecumenical manifestations were repeatedly expressed in the practical efforts of convergence of geese and Orthodox in the form of integration into a

church-political alliance in the first half of the IX century, at the level of negotiation interactions, in order to find doctrinal parallels of the "Czech symbol of faith" with the principles of the Orthodox doctrine in the middle of the XV century, the Hieronym Prague, being in 1405 in the Grand Duchy of Lithuania, he visited Orthodox temples and argued with the prince Vitovto on the "creation of a single Christian church" [9: 187].

Particularly noteworthy are personal initiatives based on certain ecumenical plans and contacts. These include the activities of Prince Zhigmont Koributovich in the 20-30's of the XV century, which served as laying the foundation for the unification of geese and Orthodox. The efforts of the Superintendent of the Czech Brothers Theophil Turovsky and the Orthodox on the lands of the Commonwealth, speaking at a congress in Torun in 1595, in Vilnius in 1599. His proposals concerned the help of joint dialogue, practical services and interactions in the educational sphere. As a result of these powerful initiatives, there was a real perspective of the Union of Czech Reformers and Orthodox Ukrainians who could be a connecting link between Orthodox Eastern Europe and classical reformers [10: 19].

Thus, analyzing the problem of ecumenism origins, we state that ecumenism in the history of human development appears as a difficult, multidimensional phenomenon that manifests itself at the following levels: planning of the possibilities of interfaith cohesion and implementation of personal excitation contacts (XI – XV centuries); introduction of initiatives on the inter-Christian association (XVI century); the emergence of the idea of ecumenical movement (XIX century); formation as a world scale (XX century).

In the face of global problems, ecumenism is indicated by ambiguous and contradictory tendencies, which are caused by socio-cultural, religious, economic and other factors. Protestant ecclesiology provides the basis for the

spread and rooting of ecumenism as a phenomenon of modern Christianity of world and domestic scale. Therefore, the functioning in our country of the Council of Evangelical Churches of Ukraine (CECU), which envisages coordination and coordination of interactions at different levels, as well as cooperation in religious and non-religious (public) spheres in order to spread Christian evangelical values and morality. CECU is open to those Protestant denominations that "recognize the priority of evangelization over political activity, the capture of which can adversely affect the prospects of Protestantism in Ukraine. The Council members state that the church should respond adequately to the events of public life and, which does not contradict the confessional dogmatic and ideology, to participate in social and political projects"[11: 80]. Protestant denominations of the Calvinist direction are consolidated in the Union of Evangelical Reformed Churches of Ukraine, which includes reform and Presbyterian churches. They produce common positions on the identification and consolidation of positions in matters of inter-church unity, state-church relations, etc.

In the religious space of Ukraine, among the Protestant religious organizations, the most active subject of ecumenism is the Trans-Carpathian Reformational Church (TCRC). It has traditionally been involved in ecumenical processes at the regional, all-Ukrainian and world levels, which is demonstrated by historically and socio-political-conditioned inter-denominational associations. In particular, the internal confrontation and separation of the TCRC into three groups, the illegal status of the church complicated the already easily existence of reform communities. The circumstances were so that the extremely difficult position of the church could be improved by the accession of reformers to the Union of Gospel Baptist Christians (UGBC). The Union was under the jurisdiction of the All-Union Council of Evangelical Baptist

Christians (AUCEBC) and under state control.

Some of the pastors did not agree with the UGBC of the reforming church in 1945 because of the differences in dogmatic principles, cult and linguistic peculiarities. Most of the reformers of Trans-Carpathian agreed with the proposal of the Chairman of the General Council of the Hungarian Reformational Church to unite with the Union of Gospel Baptist Christians in order to obtain spiritual, material and legal support and cooperation. Despite the fact that the meetings, a number of organizational issues were agreed, which contributed to the rapprochement between the participants of the association, but the Commonwealth between the TCRC and AUCEBC did not happen.

The modern Trans-Carpathian reform church functions in ethno-confessional realities, in which the majority of the region is inhabited by Ukrainians and there are denominations of Orthodox, Greek Catholic, Roman Catholic Churches and various Protestant currents. However, this does not interfere with the Trans-Carpathian Reformational Church to take the leading positions on the number of communities and to dialogue with the reformers of Hungary, Romania, Slovakia and the United Kingdom. A new impetus for the intensification of the TCRC at both the domestic regional level and the consolidation of reformers on international scale was the period of independence by Ukraine. Modern regional ecumenical shifts of the TCRC are to invite its followers of the clergy of the Greek Catholic and Roman Catholic Churches to participate and joint worship services at solemn events.

The Trans-Carpathian Reformational Church as a member of the All-Ukrainian Council of Churches and Religious Organizations (AUCCRO) supported the content of its main tasks: "discussion of topical issues of religious life and preparation of mutually agreed proposals for improving the current legislation on freedom of conscience and

religious organizations; uniting the efforts of religious organizations in charitable activity; promotion of interfaith mutual understanding and harmony; intensification of participation of religious organizations in the spiritual revival of Ukraine, strengthening the humanistic foundations of society; organization and holding of conferences, seminars, meetings, etc. on the issues of spirituality, application and observance of legislation on freedom of conscience and religious organizations" [12]. Members of AUCCRO as participants in the ecumenical dialogue, while remaining within their religious systems, try to promote Ukrainian spiritual revival in every possible way. To do this, they seek to establish relations with the state in accordance with the general Christian principles.

It should be noted that one of the main causes of inter-confessional distance is the inconsistency of the problem of the correlation of faith and science, which in the theories of ecumenists is to justify the importance of Scripture. Ecumenists focus on the Christian hermeneutic tradition of interpretation of sacred texts. They are confident in the ability to identify the Scriptures as historical documents that certify the events of a certain period. The content of the interpretation of texts is characterized by an allegorical form, the delimitation of divine and human, demythologization. Ecumenists seek to adapt the texts of Scripture to the level of spiritual requests of modern society. The ideas of traditional theological understanding of his texts are related to the teachings of philosophical hermeneutics. Ecumenists of the XX century interpret the events of Scripture by applying the modern meaningful levels of biblical interpretation. Modern ecumenists have not defined the principles of all Christian communities of understanding of biblical texts [13: 363]. Thus, the ecumenists did not develop a common position on the correlation of Scripture and Holy Trade as one of the main and most controversial issues of Christianity. Settlement of problems of

attitude to the holy transfer of different Christian communities will prevent religious confrontation and will contribute to the realization of the idea of Christian unity.

Calvinist theologians, defining the duties of the state to the church, focus on guaranteeing the state of freedom of conscience, religion and religious beliefs to all citizens, regardless of their confessional choice. The most optimal participation of the state in the development of churches will be when the state overcomes obstacles to the free development of churches [14: 153]. These ideas of Calvinism design a positive attitude and practical embodiment of the ecumenical intentions of the Trans-Carpathian Reformational Church. However, ecumenical dialogues in Ukraine continue to discuss interactions on social perspectives and urgent political and spiritual problems of modern society.

Against the background of antagonistic tendencies between Catholics and Orthodox, disintegration processes in Orthodoxy in Ukraine, the problem of ordering religious and religious practice of Protestant religious organizations is updated. Positive tendencies in the spread and development of ecumenism certify creation the Council of Evangelical Protestant Churches of Ukraine (CEPCU) in 2005. The activity of this representative body is aimed at consolidating the efforts of Protestants in order to equality of all religious organizations in their rights.

The conditions of stay of churches in certain associations are determined by the specificity of their ecclesiology. Among the possible forms of joint existence of the united churches, the Ecumenists consider the Federation, the Association, the Brotherhood, the Union of Churches, the interfaith movement, the conference. Most of the Protestant associations of Ukraine are part of the Council of Evangelical Protestant Churches of Ukraine, open to those Protestant denominations that recognize the priority of evangelization over political activity. The council members state that

the church should respectively respond to the events of public life and participate in social projects. Thus, Protestant ecclesiology has identified the peculiarities of ecumenical dialogue and cooperation that the Church is implemented primarily in the direction outside of religious practice. In addition, the establishment of current ecumenical challenges is a significant prerequisite for Ukraine's successful integration into the European community.

Conclusions. Thus, as a result of the study of inter-confessional intentions in the modern religious progress of Ukraine, it is possible, first, to argue that the

existence of patterns in the development of inter-confessional relations depends directly on the social significance and duration of the denomination of denominations; secondly, to record the constructive possibility of existence in different forms of inter-confirmation between Christian roots and different in attitude to Christian cooperation and the unity of inter-confessional relations; Third, to consider the urgent need to form a value foundation, to study possible conditions, real models of development and optimal arrangement of inter-confessional living in the poly-confessional space of Ukraine.

LITERATURE

1. Стасюк Л. О. Ортодоксія у християнстві: протестантський вимір: Монографія. Житомир: Видавець Євенок О. О., 2014. 294 с.
2. Катехізм або наука засад віри євангельської реформованої церкви. Гільверзум, 1934. 49 с.
3. Кисельов О. Феномен екуменізму в сучасному християнстві: монографія. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. 133 с.
4. Wlasowsky I. Outline of the history of the Ukrainian Orthodox Church (XVII Century). Second edition. Ukrainian Autocephalous Church: New York – Kiev – S. Bound Brook, 1990.
5. Любащенко В. Кирил Лукарис и протестантизм. Опыт межцерковного диалога. Киев, 2001. 89 с.
6. Шамсутдинова-Лебедюк Т., Шамсутдинова М.-С. Освітня діяльність Української євангельсько-реформованої церкви в умовах Другої Речі Посполитої. *Андріївський вісник: історико-богословський щорічний журнал Рівненської Духовної семінарії Української Православної Церкви Київського Патріархату*. Рівне, 2017. № 6, 260–266.
7. Звіт про мережу релігійних організацій в Україні станом на 1 січня 2021 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://dcss.gov.ua/statistics-2020/>. (Дата звернення: 07.09.2022).
8. Бедуел Г. Історія Церкви. Львів: Свічадо, 2000. 296 с.
9. Ульяновський В. Історія церкви та релігійної думки в Україні : у 3-х кн. Київ: Либідь, 1994. Кн. 2. Середина XV – кінець XVI століття. 254 с.
10. Кралюк П. Ранній протестантизм в Україні. Історія релігії в Україні: у 10-и т. Київ: Світ Знань. 2002. Т. 5: Протестантизм в Україні, 12–94.
11. Стасюк Л. Стан і сучасні проблеми екуменізму в контексті протестантської еклезіології [The State and Modern Problems of Ecumenism in the Context of Protestant Ecclesiology]. *Materialy IV Mezinarodni konferencie "Vedecke myslene inflacniho stoleti – 2008". Dil 5. Filosofie: Praha. Publishing House "Education and Science" s.r.o, 79–80.*
12. Положення про Всеукраїнську Раду Церков і релігійних організацій. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://vrciro.org.ua/ua/documents/polozhennya-pro-radu>. (Дата звернення: 07.09.2022).
13. Соколовський О. Христологія: еволюція доктрини: монографія. Житомир: Вид-во Євенок О. О., 2018. 471 с.
14. Мітер Х. Основні ідеї кальвінізму. CRC Word Literature Ministries: Християнський міст, 1995. 239 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Stasyuk, L. O. (2014). *Ortodoksiya u xry`sty`yanstvi: protestants`ky`j vy`mir* [Orthodoxy in Christianity: Protestant Dimension]: Monograph. Zhy`tomy`r: Vy`davec`z` Yevenok O. O. (in Ukrainian).
2. *Katexizm abo nauka zasadvir`yeva ngel`s`koyi reformovanoyi cerkvy`*. [Catechism or Science of the Principles of Belief of the Gospel Reformed Church]. (1934). Gil`verzum (in Ukrainian).
3. Ky`sel`ov, O. (2009). *Fenomen ekumenizmu v suchasnomu xry`sty`yanstvi* [The Phenomenon of Ecumenism in Modern Christianity]. Monograph. Kyiv: NPU im. M. P. Dragomanova (in Ukrainian).
4. Wlasowsky, I. (1990). *Outline of the history of the Ukrainian Orthodox Church (XVII Century)*. Second edition. Ukrainian Autocephalous Church: New York – Kiev – S. Bound Brook (in English).
5. Lyubashhenko, V. (2001). *Ky`ry`ll Lukary`s y` protestanty`zm. Opyt mezhcerkovnogo dy`aloga* [Cyril Lucaris and Protestantism. The Experience of Inter-Church Dialogue]. Kyiv (in Ukrainian).
6. Shamsutdy`nova-Lebedyuk, T., Shamsutdy`nova, M.-S. (2017). *Osvitnyadiyal`nist` Ukrayins`koyi yevangel`s`ko-reformovanoyi cerkvy` v umovax Drugoyi Rechi Pospoly`toyi*. [Educational Activity of the Ukrainian Evangelical-Reformed Church in the Conditions of the Second Commonwealth]. *Andriyivs`ky`j visny`k: istoriy`ko-bogoslovs`ky`j shhorichny`j zhurnal Rivnens`koyi Duxovnoyi seminariyi Ukrayins`koyi Pravoslavnoyi Cerkvy` Ky`yivs`kogo Patriarxatu*. Rivne, 6, 260–266 (in Ukrainian).
7. *Zvit pro merezhu religijny`x organizacij v Ukrayini stanom na 1 sichnya 2021 roku* (2021). [Report on the Network of Religious Organizations in Ukraine as of January 1, 2021]. E-resource. Access mode: <https://dessa.gov.ua/statistics-2020/>. (Last accessed: 07.09.2022) (in Ukrainian).
8. Beduel, G. (2000). *Istoriya Cerkvy`* [The History of the Church]. L`viv: Svichado (in Ukrainian).
9. Ul`yanovs`ky`j, V. (1994). *Istoriya cerkvy` ta religijnoyi dumky` v Ukrayini* [History of the Church and Religious Thought in Ukraine]: u 3-x kn. Kyiv: Ly`bid`, Kn. 2. Sere`dy`na XV – kinecz` XVI stolittya (in Ukrainian).
10. Kralyuk, P. (2002). *Rannij protestanty`zm v Ukrayini. Istoriya religiyi v Ukrayini* [Early Protestantism in Ukraine. History of Religion in Ukraine]: u 10-y` t. Kyiv: Svit Znan`. T. 5: *Protestanty`zm v Ukrayini*, 12–94 (in Ukrainian).
11. Stasyuk, L. (2008). *Stan i suchasni problemy` ekumenizmu v konteksti protestants`koyi ekleziologii* [The State and Modern Problems of Ecumenism in the Context of Protestant Ecclesiology]. *Materialy IV Mezinarodni konferencie "Vedecke myslene inflacniho stoleti – 2008"*. Dil 5. Filosofie: Praha. Publishing House "Education and Science" s.r.o, 79–80 (in Ukrainian).
12. *Polozhennya pro Vseukrayins`ku Radu Cerkov i religijny`x organizacij* [Regulations on the All-Ukrainian Council of Churches and Religious Organizations]. E-resource. Access mode: <https://vrciro.org.ua/ua/documents/polozhennya-pro-radu>. (Last accessed: 07.09.2022) (in Ukrainian).
13. Sokolovs`ky`j, O. (2018). *Xry`stologiya: evolyuciya doktry`ny`*: monografiya [Christology: Doctrine Evolution]: Monograph. Zhy`tomy`r: Vy`d-vo Yevenok O. O. (in Ukrainian).
14. Miter, X. (1995). *Osnovni ideyi kal`vinizmu* [The Main Ideas of Calvinism]. CRC Word Literature Ministries: Xry`sty`yans`ky`jmist (in Ukrainian).

Receive: September 10, 2022

Accepted: October 28, 2022

СОЦІАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ

SOCIAL PHILOSOPHY

УДК 124.5:008(477) "195/20"

DOI 10.35433/PhilosophicalSciences.2(92).2022.37-47

ЦИВІЛІЗАЦІЙНІ ВЕКТОРИ АКСІОЛОГІЧНИХ ЗМІН У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ОБГРУНТУВАННЯ ПРОБЛЕМИ

А. Я. Бігуняк*

Анотація. Для обґрунтування питань подальшого розвитку сучасного українського суспільства очевидною є необхідність виявити основні вектори аксіологічних змін як цивілізаційний вибір цінностей відкритого демократичного суспільства. **Метою** статті є виявлення та філософський аналіз основних векторів аксіологічних змін у цивілізаційному розвитку сучасного українського суспільства. **Методологія.** Для досягнення поставленої мети результативним є застосування цивілізаційного підходу, загальнонаукових та філософських методів. Методологічним конструктом дослідження є філософське осмислення аксіологічних змін в сучасному українському суспільстві. Це виявляє діалектичний зв'язок чинників цивілізаційного розвитку нормативно-ціннісної сфери суспільного та особистісного буття. Зміни європейського та євроатлантичного векторів цивілізаційного вибору України обумовили ціннісні трансформації у внутрішній і зовнішній політиці, настановах політичної культури, освіті та інших формах суспільної свідомості. Теоретичне обґрунтування процесу цивілізаційного розвитку та аксіологічних змін у сучасному українському суспільстві виявляють ціннісно-нормативну складову європейського та євроатлантичного вибору сучасної України; трансформацію цінностей в суспільно-політичному самовизначенні сучасної України, зокрема у сферах політики та політичної культури українців, а також освітньої реформи. **Наукова новизна** полягає у спробі цілісно розглянути процес цивілізаційного розвитку, європейського та євроатлантичного вибору України. **Висновки.** Обґрунтовуючи проблему аксіологічних змін у цивілізаційному розвитку сучасного українського суспільства на методологічних засадах філософського і наукового знання, отримуємо результати теоретичного і практичного значення, важливість яких є очевидною для вирішення низки питань як у воєнний, так і післявоєнний час.

Ключові слова: цінності, євроінтеграція, українське суспільство, особистість, вибір.

* аспірант кафедри філософії, соціології та політології
імені професора Валерія Григоровича Скотного
(Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка)
andriybihunyak@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5648-118X

CIVILIZATION VECTORS OF AXIOLOGICAL CHANGES IN MODERN UKRAINIAN SOCIETY: JUSTIFICATION OF THE PROBLEM

A. Y. Bihunyak

Summary. In order to substantiate the issues of further development of modern Ukrainian society, it is obvious that it is necessary to identify the main vectors of axiological changes as a civilizational choice of the values of an open democratic society. **The purpose of the article** is to identify and philosophically analyze the main vectors of axiological changes in the civilizational development of modern Ukrainian society. **Methodology.** To achieve the goal, the application of the civilizational approach, general scientific and philosophical methods is effective. The methodological construct of the study is the philosophical understanding of axiological changes in modern Ukrainian society. This reveals the dialectical connection of the factors of civilizational development of the normative and value sphere of social and personal life. Changes in the European and Euro-Atlantic vectors of Ukraine's civilizational choice caused value transformations in domestic and foreign policy, guidelines of political culture, education and other forms of social consciousness. The theoretical justification of the process of civilizational development and axiological changes in modern Ukrainian society reveals the value-normative component of the European and Euro-Atlantic choice of modern Ukraine; the transformation of values in the socio-political self-determination of modern Ukraine, in particular in the spheres of politics and political culture of Ukrainians, as well as educational reform. **Scientific novelty** consists in an attempt to holistically consider the process of civilizational development, European and Euro-Atlantic choice of Ukraine. **Conclusions.** By justifying the problem of axiological changes in the civilizational development of modern Ukrainian society on the methodological basis of philosophical and scientific knowledge, we will obtain results of theoretical and practical significance, the importance of which is obvious for solving a number of issues both in war and post-war times.

Key words: values, European integration, Ukrainian society, personality, choice.

Постановка проблеми та ступінь наукової розробленості. Для обґрунтування питань подальшого розвитку сучасного українського суспільства очевидною є необхідність виявити основні вектори аксіологічних змін як цивілізаційного вибору особистістю та спільнотою цінностей відкритого демократичного суспільства. Це європейський, євроатлантичний, геополітичний і культурний вибір України такого способу життя, який визнає беззаперечними цінностями суспільства людину, її права, свободу, гідність і безпеку. Такий вибір відповідає інтересам України, світоглядно-ментальним настановам більшості громадян, вибудовує образ майбутнього як глобальний цивілізаційний проект в конкретизації і зрушеннях ціннісної сфери. Однак теоретичний рівень концепції дослідження визначає необхідність з'ясувати низку вихідних положень, дефініцій, без яких неможливе розуміння сутності аксіологічних змін у

суб'єкт-об'єктних, часо-просторових, причинно-наслідкових зв'язках цивілізаційного розвитку сучасного українського суспільства.

Під впливом цивілізаційних викликів в українському суспільстві відбуваються трансформації в інституційній сфері, що обумовлює переоцінку та переосмислення соціально-політичної, економічної, правової ситуації в країні.

Досліджувана проблема пов'язана із виявленням і розв'язанням низки суперечностей. Такі суперечності виникають між особою і суспільством через відсутність консенсусу у визначенні того, що є цінністю, і це створює ціннісний розкол, дестабілізує суспільство у всіх сферах його буття. Спростування названих протиріч надасть теоретичного і практичного значення результатам дослідження проблеми. Як зазначає Н. Скотна, проблема визначення ціннісної сфери особистості і суспільства, самовизначення особистості гостро постає у перехідних посттоталітарних

суспільствах, коли виникає можливість і потреба обирати шлях розвитку суспільства, особи в конкретизації світоглядних орієнтирів, форм освіти, ідеологічних уподобань, філософії і стилю життя [11: 6]. Тож визначення цивілізаційних векторів ціннісних змін в сучасному українському суспільстві залежить від усієї системи зовнішніх впливів на особистість та її внутрішній світ.

Стан розробленості проблеми виявляє міжгалузевий рівень дослідження, у постійному зверненні до напрацювань із сучасної історії України, філософії, соціології, політології, історії культури, психології тощо. Визначаючи цивілізаційні вектори аксіологічних змін в суспільному розвитку України, звертаємося до фундаментальних філософських, міжгалузевих досліджень проблеми у різні роки Незалежності – це, зокрема, монографії М. Козловця [4], В. Кременя, В. Ткаченка [5], С. Пирожкова, Н. Хамітова [7]; Національні доповіді НАН України [8; 14; 15], розробки Українського інституту майбутнього [13], матеріали конференцій [9] тощо.

Значний пласт у бібліографічному переліку дослідження становлять законодавчі акти сучасної України, що у різні роки Незалежності визначають цивілізаційні вектори європейського та євроатлантичного розвитку сучасного суспільства та обумовлюють аксіологічні зміни у ньому, формування теорії тощо.

Аксіологічна сфера сучасного українського суспільства донедавна була предметом філософського дослідження здебільшого у межах філософії релігії – В. Бодак, А. Колодний, Г. Лозко, А. Филипович. Як проблему ціннісних орієнтацій українського світогляду, ментальності та характеру в історії української національної філософії, психології, історії культури вивчали А. Бичко, І. Бичко, О. Гордійчук, В. Горський, В. Діденко, С. Кримський, В. Нічик, В. Табачовський, Д. Судин,

Ю. Шайгородський, В. Шинкарук, В. Янів, С. Ярмусь та ін. Аналіз соціально-філософських аспектів в дослідженні проблеми цінностей здійснювали В. Андрющенко, Є. Божок, М. Козловець, В. Кремень, М. Михальченко, С. Пирожков, А. Ручка, Н. Скотна, Н. Хамітов та інші науковці. Однак недостатньо дослідженою є проблема визначення цивілізаційних векторів аксіологічних змін у цивілізаційних викликах сьогодення – коронавірусна інфекція COVID-19, повномасштабна агресія Росії проти України 24 лютого 2022, ядерна загроза тощо, що й обумовило вибір теми дослідження.

Метою дослідження є виявлення та філософський аналіз основних векторів аксіологічних змін у цивілізаційному розвитку сучасного українського суспільства. Відповідно до мети поставлені такі **завдання**:

- здійснити теоретичне обґрунтування процесу цивілізаційного розвитку та аксіологічних змін у сучасному українському суспільстві;
- визначити методологічну основу дослідження; виявити ціннісно-нормативну складову європейського та євроатлантичного вибору сучасної України; проаналізувати діалектичні закони і принципи ціннісних змін в особистісному і суспільному бутті;
- розглянути трансформацію цінностей в суспільно-політичному самовизначенні сучасної України, зокрема у сферах політики та політичної культури українців, а також освітньої реформи.

Дискусія та результати. Розвиток нової соціально-економічної, світоглядно-ментальної парадигми, процеси демократизації, кризові ситуації в українському суспільстві в досліджуваній період обумовили переоцінку цінностей як на рівні особистісного життя, так і спільноти. Для абсолютної більшості українців утвердження нової ціннісної парадигми є прийнятною відповіддю на цивілізаційні виклики, водночас, – це важливий інструмент суспільних

реформ. Як зазначають С. Пирожков та Н. Хамітов, для особистості у її світоглядному вимірі завжди актуальними є ті чи інші цінності, які визначають консолідованість, активність і спрямованість країни та суспільства на цивілізаційний розвиток. Мова йде про духовні, або моральні, цінності – те, заради чого можна і жити, і жертвувати життям. По суті, це відповідь на запитання: "Заради чого я живу?". Моральні цінності породжують смисли та мотиви як особистісного, так і соціального буття. Саме такі цінності визначають долі країн і союзів країн [7: 215]. На шляху демократичних перетворень часто виникають тенденції ціннісних розколів, розмитість та зміна ціннісних орієнтацій. З кінця ХХ століття і до сьогодні українське суспільство перебуває в ситуації суспільних, зокрема ціннісних трансформацій. Тож саме цей період визначає хронологічні межі нашого дослідження.

Нижня межа обумовлена історичною подією проголошення Незалежності України 24 серпня 1991 року, що згодом було затверджено результатами референдуму 1 грудня 1991 року. Верхня межа дослідження умовно визначена подіями повномасштабної агресії російської армії проти України 24 лютого 2022 року та її наслідками, зокрема змінами у ціннісно-нормативній сфері суспільно-політичного життя України.

Філософське обґрунтування цивілізаційних векторів аксіологічних змін у сучасному українському суспільстві охоплює територію України, що знаходиться в межах державного кордону, встановленого Законом "Про державний кордон України".

У процесі осмислення важливих процесів суспільного розвитку сучасної України необхідно застосувати світоглядно-ментальну парадигму, що допоможе розкрити аксіологічні зміни як основу єдності і протиріччя історично обумовлених традицій та інновацій. Вивчаючи особливості ціннісної ідентифікації в українському

соціумі на початку другого десятиліття ХХІ ст. на основі філософських та соціологічних підходів, А. Ручка та М. Наумова висновують про відмінності в ціннісних орієнтаціях людей в розвинених і перехідних суспільствах з домінуванням в соціумі, що обирає свій шлях розвитку, цінностей безпеки і виживання. При цьому дослідники зазначають, що із змінами умов життя в Україні закономірними є аксіологічні зміни – в прагненнісамореалізації людини, утвердженні демократичних, політико-громадянських цінностей [10: 296].

Трансформація ціннісних настанов у сучасному українському суспільстві відбуваються у контексті розвитку культури, під впливом соціокультурних чинників розвитку усіх сфер суспільного життя. Як зазначає М. Козловець, "перебуваючи географічно в центрі Європи, Україна опинилася на культурно-цивілізаційному розломі Схід – Захід. На її території західноєвропейська та євразійська цивілізації не тільки зустрічаються, вступають у взаємодію, а й багаторазово відбиваються в характері тасвідомості українського народу" [4: 556].

Найбільш суттєвими чинниками виникнення і формування змін в аксіологічній сфері суспільного та особистісного життя українців постають геополітичні характеристики історико-етнографічних регіонів України, в яких проживає суб'єкт аксіологічних змін – людина і спільнота, а також світогляд та ментальність, події особистісного, культурно-історичного та рівень соціально-економічного буття суб'єкта, сфера соціальної зайнятості, професійна діяльність тощо. Розглянемо окремі із названих.

Світоглядно-ментальні характеристики української спільноти та людині є важливим чинником формування та функціонування ціннісної сфери у часі та просторі буття її суб'єктів. У суспільному та особистісному бутті людина і спільнота

утверджують і реалізують свої творчі можливості і сутнісні ознаки, а в досвіді дій і діяльності через систему успадкованих і самостійно набутих уявлень, вірувань і знань пізнають світ і себе в цьому світі. У світоглядних настановах як формі свідомості людина і спільнота сприймає, осмислює, оцінює світ, визначає своє місце у ньому. Це система принципів, знань, ідеалів, цінностей, вірувань, поглядів на сенс та мету життя, які визначають індивіда або соціального суб'єкта та органічно втілюються в його вчинки та норми мислення.

Світогляд, за визначенням В. Діденка і В. Табачковського, є інтегральним духовно-практичним утворенням, яке засноване на співвіднесенні наявного, суцього та уявного, бажаного, належного, синтезом досвіду, оцінки знання та переконань, зорієнтованих на ідеали, чим спонукає до практичної дії, до певного способу життя та думки. У структурному плані прийнято виділяти у світогляді підсистеми або рівні: світовідчуття, світосприйняття, світоспоглядання, світорозуміння та світобачення. Причому структура світогляду завжди визначена досвідом (індивідуальним, сімейним, національним, суспільним, загальнолюдським), на основі якого формується світовідчуття як основа світогляду, а також знанням (досвідним, емпіричним та теоретичним), на основі яких формується світорозуміння. Світоспоглядання, як зазначають філософи, формується на основі мети, що усвідомлюється через універсальні форми діяльності в алгоритмі факторів: *потреба – потреба – інтерес – мета – засоби – результати – наслідки*. Водночас на основі цінностей, таких як *щастя, любов, істина, добро, краса, свобода* тощо формуються переконання, ідеали людини та складається її світосприйняття. А принципи *монізму, плюралізм, скептицизм, догматизм* визначають основні способи світобачення [2].

Таким чином структурна складність, наявність різноманітних рівнів світогляду, його інтерактивний, динамічний характер обумовлює причинно-наслідковий зв'язок із змінами в системі цінностей сучасного українського суспільства. Світогляд за своєю суттю є цілісним сприйняттям людиною та спільнотою структури буття, узагальнюючим осмисленням його сенсу та мети, визначенням головних і значимих ціннісних орієнтирів. За таких умов настанови світогляду особистості визначають особливості духовної і матеріальної культури, спосіб мислення (ментальність) людини та спільноти.

Ментальність – це суб'єктивна форма об'єктивно існуючого менталітету, який є об'єктивною реальністю, характеристичною ознакою буття того чи іншого суб'єкта. Узагальнюючи результати дослідження формування і вияву в особистісному і соціальному житті українців ментальних рис, О. Гордійчук висновує, що основні ментальні настанови українців вплинули на формування певної екзистенційної парадигми цінностей, смислів та сенсів, особливої системи поведінкових реакцій, унікальних патернів світосприйняття, світовідношення, світоперетворення, що в культурно-історичному розвитку спільноти постає як фундаментальна стабілізаційна основа існування нації як цілісності. Ці риси дослідник умовно поділяє на конструктивні і деструктивні, зокрема серед конструктивних виокремлює *емоційність, чутливість, ліризм, філософічність, індивідуалізм, почуття колективізму (лише на добровільних, демократичних засадах), антеїзм, повага до приватної власності, волелюбність, відкритість у сприйнятті інших культур, естетизм* тощо. Водночас О. Гордійчук вказує на деструктивні ментальні риси українців, а саме: *суперечливість вдачі, брак колективної волі, згоди, національної солідарності, повільне сприйняття нових ідей, комплекс*

жертви, меншовартості, провінційності, пристосуванство, схильність до песимізму, правового нігілізму тощо. При цьому філософ зазначає, що українцям важливо підсилювати конструктивні і працювати над зміною деструктивних рис ментальності [1: 59–60].

Отже національна ментальність та її архетипи формуються у суспільному співжитті українців, чітко не усвідомлюючись, однак, зворотно впливають на всі сфери життєдіяльності народу та на розвиток його духовної і матеріальної культури. В актах пізнання та усвідомлення вони отримують світоглядно-філософське осмислення, що становить стрижень національної культури, морально-етичні, естетичні та інші ціннісно-поведінкові настанови, що впливає на життєдіяльність людини та спільноти, суспільне життя тощо. Саме на цій основі відповідно і формуються вектори змін в життєдіяльності сучасного українського суспільства, людській поведінці, способах і принципах пізнання світу, переконаннях, цінностях та ідеалах.

Європейський, євроатлантичний вектор цивілізаційного розвитку постає для сучасної України як геополітичний і культурний вибір способу життя і цінностей. Реалізація прагнень України вимагає пошуку адекватних меті шляхів і засобів, утвердження оновленої ціннісної парадигми у соціальній практиці, взаємодії громадян з органами влади, в міжособистісних стосунках, оцінці перебігу подій російсько-української війни 2014–2022 років, а також налагодження нових форм суспільної комунікації і соціального діалогу в перспективі повоєнної розбудови та відновлення тощо.

Аналізуючи результати соціологічних опитувань про вплив війни на нашу ідентичність, історичну пам'ять та цінності, соціолог Д. Судин зазначає, що з війною українське суспільство отримало потужний імпульс до змін, зокрема у світоглядно-ментальній,

ціннісній сфері. Це підйом солідарності у суспільстві, зростання відчуття української ідентичності, водночас і європейської ідентичності, консолідація суспільства навколо цінностей, зростання довіри людей один до одного, до держави, ЗСУ, Церкви, зниження соціального цинізму (зневажливого ставлення до загальноприйнятих норм і цінностей), трансформація історичної пам'яті у ставленні, сприйнятті та інтерпретації історичних, суспільно-політичних подій і явищ, постатей тощо [12].

Обґрунтування аксіологічних змін як ключової проблеми дослідження безпосередньо пов'язане із чітко продуманою методологією як сукупністю методів, застосованих в роботі. Методологічну основу становлять: інтегративно-ціннісна парадигма наукового та філософського пізнання проблеми цивілізаційних векторів аксіологічних змін в сучасному українському суспільстві; соціально-філософський підхід до розкриття особливостей цивілізаційного розвитку і вибору українським суспільством європейського та євроатлантичного вектору змін; принцип єдності теорії і практики; системний підхід як підґрунтя для з'ясування змістових та структурних особливостей цивілізаційного розвитку сучасного українського суспільства; структурно-функціональний підхід як основа вивчення головних складників ціннісної сфери в системі етнічних, національних, регіональних, демографічних та інших концепцій розвитку та самовизначення. Діяльнісний і синергетичний підходи уможливають різнобічний аналіз теорії і практики аксіологічних змін в умовах цивілізаційного розвитку сучасного українського суспільства в означений період як багатовекторного складного феномена.

Філософське осмислення аксіологічних змін в сучасному українському суспільстві виявляє діалектичний зв'язок чинників цивілізаційного

розвитку з нормативно-ціннісною сферою суспільного та особистісного буття. Зміни європейського та євроатлантичного векторів цивілізаційного вибору України обумовили ціннісні трансформації у внутрішній і зовнішній політиці, настановах політичної культури, освіті та інших формах суспільної свідомості [3].

Вибір та реалізація методологічних засад дослідження можлива із застосуванням системного, цивілізаційного, ціннісного підходів, принципів і законів діалектики, що дозволяє використати декілька взаємозумовлених методологічних рівнів вирішення проблеми.

Застосування системного підходу до вивчення аксіологічних змін в сучасному українському суспільстві робить можливим аналіз нормативно-ціннісної сфери на різних етапах досліджуваного періоду (від 1991 року і до сьогодні), а також під впливом різних суспільно значимих подій і явищ, що відіграють роль цивілізаційних чинників і визначають вектори розвитку і змін. Проаналізувавши особливості функціонування цінностей у суспільному та особистісному житті в діахронному та синхронному аспектах, здійснюємо сходження від пізнання цивілізаційних викликів, які виконують роль чинників аксіологічних змін у суспільстві, до їхнього вияву у різних соціальних інститутах (економіка, політика (держава), наука, освіта, сім'я) та матеріально-економічній, соціально-політичній, духовно-культурній сферах життєдіяльності суспільства. Під впливом цивілізаційних викликів Україна здійснює свій цивілізаційний європейський і євроатлантичний вибір, що визначає напрям її розвитку, ціннісні зміни в економічній сфері, політичній правовій, моральній, релігійній та інших, а також

відносинах і зв'язках між різноманітними угрупованнями, спільнотами і суспільними сферами (системами). Таким чином, ціннісні зміни пронизують усю структуру суспільства в єдності її складових: соціальні інститути – сфери їх життєдіяльності – суспільні відносини.

Для вирішення поставлених завдань доцільно використати загальнонаукові та філософські методи. Серед загальнонаукових використовуємо методи: аналізу і синтезу – для розгляду цивілізаційних векторів аксіологічних змін у сучасному українському суспільстві; ідеалізації (абстрагування), – який допоможе серед низки ціннісних змін і цивілізаційних векторів як чинників впливу виключити ті, які не є важливими для обґрунтування правомірності європейського та євроатлантичного вибору України; узагальнення – встановлення загальної внутрішньої закономірності функціонування ціннісних норм і настанов в українському суспільстві як зв'язків між його суб'єктами та сферами життєдіяльності; індукції та дедукції – для встановлення загальних і повторювальних рис в потребах і запитах соціальних суб'єктів для забезпечення їх життєдіяльності і відносин (часткове), що дозволить виявити цивілізаційні вектори аксіологічних змін у суспільстві (загальне); метод аналогії – для встановлення провідної ідеї (національної ідеї) як мети цивілізаційного вибору і змін, що забезпечать якісний, сталий, розвиток у всіх сферах українського суспільства; метод класифікації допоможе впорядкувати отриману інформацію на основі уже встановлених класифікаційних груп виникнення та функціонування абсолютних, універсальних, національних, громадянських, сімейно-родинних, особистісних та ситуативних цінностей у світовому та українському суспільстві; за допомогою логічного методу є можливим розкрити

об'єктивну логіку цивілізаційного розвитку сучасного українського суспільства на основі вивчення потреб і запитів, світоглядно-ментальних настанов, системи цінностей і змін у ній для різних соціальних суб'єктів.

Основними філософськими методами нашого дослідження є: діалектичний, використання якого допоможе уточнити та здійснити смислову диференціацію ключових понять: цивілізація, культура, цивілізаційний розвиток, цивілізаційний вибір, цивілізаційний вектор змін, цінність, суспільство, сучасність та ін.; а також визначити універсальний зв'язок подій і явищ в суспільному та особистісному бутті, процесів їх виникнення і розвитку у взаємодії як внутрішніх, так і зовнішніх зв'язків як прояву законів заперечення заперечень, єдності протилежних сил і тенденцій, переходу кількісних змін у якісні тощо; феноменологічний метод – дозволить розгорнути вивчення цивілізаційного вектора аксіологічних змін у сучасному українському суспільстві у руслі аналізу проблем людської та суспільної свідомості, буття людини та спільноти, «життєвого світу» як світу безпосереднього інтерсуб'єктивного життєвого досвіду; використання трансцендентального методу допоможе вивчити аксіологічні зміни у сучасному українському суспільстві у європейському та євроатлантичному векторі як об'єктивне явище і, водночас, як вияв світоглядно-

ментальних настанов, прагнень і сподівань його суб'єкта (національна спільнота, соціальна верства (страта), окрема людська особистість тощо). Метод герменевтики дозволяє проникнути у смисл аксіологічних змін як феномену цивілізаційного розвитку сучасного українського суспільства, з'ясувати його місце і функції, виявити символіку і дати інтерпретацію цих змін в інформаційно-знаковій системі різних форм суспільної свідомості, в інтеракціях "життєвого світу" соціального суб'єкта.

Висновки. Обґрунтовуючи проблему аксіологічних змін у цивілізаційному розвитку сучасного українського суспільства на методологічних засадах філософського і наукового знання, отримаємо результати теоретичного і практичного значення, важливість яких є очевидною для вирішення низки питань як у воєнний, так і післявоєнний час. Зокрема, це стосується ціннісно-нормативної складової європейського та євроатлантичного вибору сучасної України, трансформації цінностей у суспільно-політичному самовизначенні України, насамперед у сферах політики та політичної культури українців, а також освітньої реформи, визначення дії діалектичних законів і принципів ціннісних змін у сучасному українському суспільстві. Перспективою подальших досліджень проблеми є аналіз діалектичних законів і принципів ціннісних змін у сучасному українському суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гордійчук О. Етногенез та основні риси української ментальності: соціально-філософський контекст. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки. Вип. 2 (90), Вид-во ЖДУ і. І. Франка, 2021. С. 52–62.*
2. Діденко В., Табачковський В. Світогляд. *Філософський енциклопедичний словник.* Київ: Абрис, 2002. С.569–570.
3. Закон про зміни до Конституції щодо курсу на вступ в ЄС і НАТО набув чинності. Євроінтеграційний портал. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/novyny/zakon-pro-zminy-do-konstytuciyi-shchodo-kursu-na-vstup-v-yes-i-nato-nabuv-chynnostih> (Дата звернення: 07.09.2022).

4. Козловець М. А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації: Монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 558 с.
5. Кремень В., Ткаченко В. Україна: ідентичність у добу глобалізації (начерки метадисциплінарного дослідження). Київ: Т-во "Знання" України, 2013. 471 с.
6. Пирожков С., Хамітов Н. Війна і мир в Україні: шляхи до реальної перемоги і розвитку. *Вісник НАН України*. 2022. № 9 (39). С.38–49.
7. Пирожков С., Хамітов Н. Цивілізаційна суб'єктність України: від потенцій до нового світогляду і буття людини. Науково-виробниче підприємство «Видавництво "Наукова думка" НАН України», 2020. 256 с.
8. Пирожков С. Цивілізаційний вибір України: Парадигма осмислення і стратегія дії. Стенограма наукової доповіді на засідання Президії НАН України 29 березня 2017 року. *Вісник НАН України*. 2017. (6). С.42–52. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.visnyk-nanu.org.ua/sites/default/files/files/Visn%202017/6/9.Pirozhkov.pdf> (Дата звернення: 07.09.2022).
9. Публічне управління та адміністрування в умовах війни і в поствоєнний період в Україні: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. у трьох томах. 15–28 квітня 2022 р.: ред. колегія: І. Дегтярова, В. Куйбіда, П. Петровський та ін., уклад. Т. Мельник. Т.2. Київ: ДЗВО "УМО" НАПН України, 2022. 246 с.
10. Ручка А., Наумова М. Цінності і типи ціннісної ідентифікації в сучасному соціумі. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://i-soc.com.ua/assets/files/book/vorona/soc-mon-2013.pdf> (Дата звернення: 07.09.2022).
11. Скотна Н. Самовизначення особистості в цивілізаційному вимірі. *Молодь і ринок*. № 12 (107), 2013. С. 6–11.
12. Судин Д. Як війна вплинула на нашу ідентичність, пам'ять та цінності. *Український тиждень від 24 серпня 2022 року*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://tyzhden.ua/iak-vijna-vplynula-na-nashu-identychnist-pam-iat-ta-tsinnosti/> (Дата звернення: 07.09.2022).
13. Україна 2022. Як не втратити свій шанс стати сильною державою. Доповідь Українського інституту майбутнього. 114 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/1bVEYJ4Zgj3f8XPHh1C2h99TvfLOh2snh/view> (Дата звернення: 07.09.2022).
14. Україна як цивілізаційний суб'єкт історії та сучасності: національна доповідь. Редакційна колегія: С. Пирожков, В. Смолій, Г. Боряк та ін. Київ: Ніка-Центр, 2020. 356 с.
15. Цивілізаційний вибір України: парадигма осмислення і стратегія дії: національна доповідь. Редакційна колегія: С. Пирожков, О. Майборода, Ю. Шайгородський та ін. Київ: НАН України, 2016. 284 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Hordiichuk, O. (2021). Ethnenez ta osnovni rysy ukrainскоi mentalnosti: sotsialno-filosofskyi kontekst [Ethnogenesis and the main features of the Ukrainian mentality: socio-philosophical context]. *Zhytomyr's'kogo derzhavnoqo univertytetu imeni Ivana Franka. Vypusk. Filosofov's'ki nauky'. Zhytomyr: vyd-vo ZHDU im. I. Franka, 2 (90), 52–62 (in Ukrainian).*

2. Didenko, V., Tabachkovskyyi, V. (2002). Svitohliad [Worldview]. *Filosofskyyi entsyklopedychnyi slovnyk*. Kyiv: Abrys, 569–570 (in Ukrainian).

3. Zakon pro zminy do Konstytutsii shchodo kursu na vstup v YeS i NATO nabuv chynnosti. Yevrointehratsiynyi portal. 21. 02. 2019 [The Law on Amendment to the Constitution regarding the course for joining the EU and NATO entered into force. European integration portal. 21. 02. 2019]. E-resource. Access mode: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/novyny/zakon-pro-zminy-do-konstytutsiyi-shchodo-kursu-na-vstup-v-yes-i-nato-nabuv-chynnosti> (Last accessed: 07.09.2022) (in Ukrainian).

4. Kozlovets, M. A. (2009). Fenomen natsionalnoi identychnosti: vyklyky hlobalizatsii [The phenomenon of national identity: challenges of globalization] : Monohrafiia. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka (in Ukrainian).

5. Kremen, V., Tkachenko, V. (2013). Ukraina: identychnist u dobu hlobalizatsii (nacherky metadystsyplinarnoho doslidzhennia) [Ukraine: identity in the age of globalization (outlines of a metadisciplinary study)]. Kyiv: T-vo "Znannia" Ukrainy (in Ukrainian).

6. PyrozHKov, S., Khamitov, N. (2022). Viina i myr v Ukraini: shliakhy do realnoi peremohy i rozvytku [War and peace in Ukraine: ways to real victory and development]. *Visnyk NAN Ukrainy*, 9 (39), 38–49 (in Ukrainian).

7. PyrozHKov, S., Khamitov, N. (2020). Tsyvilizatsiina subiektnist Ukrainy: vid potentsi i do novoho svitohliadu i buttia liudyny [Civilizational subjectivity of Ukraine: from potentials to a new worldview and human existence]. *Naukovo-vyrobnyche pidpriemstvo «Vydavnytstvo "Naukova dumka" NAN Ukrainy»* (in Ukrainian).

8. PyrozHKov, S. (2017). Tsyvilizatsiynyi vybir Ukrainy: Paradyhma osmyslennia i stratehiia dii [Civilizational choice of Ukraine: Paradigm of understanding and strategy of action]. *Stenohrama naukovoї dopovidi na zasidannia Prezydii NAN Ukrainy 29 bereznia 2017 roku. Visnyk NAN Ukrainy*, (6), 42–52. E-resource. Access mode: <http://www.visnyk-nanu.org.ua/sites/default/files/files/Visn%202017/6/9.Pirozhkov.pdf>. (Last accessed: 07.09.2022) (in Ukrainian).

9. Publichne upravlinnia ta administruvannia v umovakh viiny i v postvoiennyi period v Ukraini: materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf u trokh tomakh. 15–28 kvitnia 2022 r. [Public management and administration in the conditions of war and in the post-war period in Ukraine: materials of Vseukr. science-practice conference in three volumes. April 15–28, 2022]: red. Kolehiia: I. Dehtiarova, V. Kuibida, P. Petrovskyyitain, uklad. T. Melnyk. T. 2. Kyiv: DZVO «UMO» NAPN Ukrainy (in Ukrainian).

10. Ruchka, A., Naumova, M. (2013). Tsinnosti i typy tsinnisnoi identyfikatsii v suchasnomu sotsiumi [Values and types of value identification in modern society]. E-resource. Access mode: <https://i-soc.com.ua/assets/files/book/vorona/soc-mon-2013.pdf>. (Last accessed: 07.09.2022) (in Ukrainian).

11. Skotna, N. (2013). Samovyznachennia osobystosti v tsyvilizatsiinomu vymiri [Self-determination of the individual in the dimension of civilization]. *Molod i rynek*, 12 (107), 6–11 (in Ukrainian).

12. Sudyn, D. (2022). Yak viina vplynula na nashu identychnist, pamiat ta tsinnosti [How the war affected our identity, memory and values]. *Ukrainskyyi tyzhdenid* 24 serpnia 2022 roku. E-resource. Access mode:

<https://tyzhden.ua/iak-vijna-vplynula-na-nashu-identychnist-pam-iat-ta-tsinnosti/> (Last accessed: 07.09.2022)(in Ukrainian).

13. Ukraina 2022. Yak ne vtratyty svii shans staty sylnoiu derzhavoiu [How not to lose your chance to become a strong state]. Dopovid Ukrainskoho instytutu maibutnoho. E-resource. Accessmode: <https://drive.google.com/file/d/1bVEYJ4Zgj3f8XPHh1C2h99TvfLOh2snh/view>.(Last accessed: 07.09.2022)(in Ukrainian).

14. Ukraina yak tsyvilizatsiinyi subiekt istorii ta suchasnosti: natsionalna dopovid [Ukraineas a civilizational subject of history and modernity: national report]. (2020). Redaktsiina kolehiia: S. Pyrozhkov, V. Smolii, H. Boriaktain. Kyiv: Nika-Tsentr (in Ukrainian).

15. Tsyvilizatsiinyi vybir Ukrainy: paradyhma osmyslennia i stratehiia dii: natsionalna dopovid [Civilizational choice of Ukraine: paradigm of understanding and strategy of action: national report].(2016). Redaktsiina kolehiia: S. Pyrozhkov, O. Maiboroda, Yu. Shaihorodskyi ta in. Kyiv: NAN Ukrainy (in Ukrainian).

Receive: September 12, 2022

Accepted: October 28, 2022

UDC 316.324.8:004

DOI 10.35433/PhilosophicalSciences.2(92).2022.48-57

PHILOSOPHY OF THE CREATIVE CITY

V. G. Voronkova*, V. O. Nikitenko**

The article develops a creative city model, which is considered in the methodology context of complexity and creative management, based on creativity, information and communication technologies development, city infrastructure. The aim of the article is to conceptualize the creative city philosophy, which combines creativity, culture, urban transformation of cultural resources and cultural planning, the paradigm that formed the paradigm of "the urban planning art. Analysis methodology – the use of complexity methodology and Agile-methodology, which helps to solve complex problems of the city, forming creativity; axiological method, which allows to explain the cultural resources of the city, which is its raw material, its values, cultural attitudes included in the "cultural planning of the city" concept and the strategic planning method, which allows people to think creatively to make the city more viable, comfortable, more developed. The creative city concept as a factor in the creative digital technologies development, which should creatively attract city resources and turn them for the citizens benefit, involving powerful digital platforms, social media and open data, adapting them to community problems. The purpose of the program of creative cities, based on human-centeredness, creativity and creativity as the main expression of the creative city substance, is analyzed. Creativity indicators philosophy is developed. The city should become a hub for transactions, ideas exchange, knowledge, services and potential creative opportunities, a positive attitude towards diversity, a laboratory for finding and solving problems.

Key words: creative city philosophy, creativity, creative class

*Doctor of Sciences(Philosophy), Professor,
Head of the Department of Management of Organizations and Project Management,
Engineering Institute of Zaporizhzhia National University, Editor-in-Chief
(Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia, Ukraine)
valentinavoronkova@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-0719-1546

**Doctor of Sciences(Philosophy), Associate Professor,
Chief of the International Department, Zaporizhzhia National University
(Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia, Ukraine)
vitalina2006@ukr.net

ORCID ID: 0000-0001-9588-7836

ФІЛОСОФІЯ У КРЕАТИВНОМУ МІСТІ

В. Г. Воронкова, В. О. Нікітенко

У статті розроблено модель креативного міста, що розглядається у контексті методології складності та креативного менеджменту, в основі якої креативність, творчість, розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, інфраструктури міста. Метою статті є концептуалізація філософії креативного міста, що об'єднує креативність, культуру, міську трансформацію культурних ресурсів та культурного планування, парадигмащо склало парадигму «мистецтво містобудування. Методологія аналізу – використання методології складності та Agile-методології, яка допомагає вирішувати складні проблеми міста, формуючи креативність, творчість; аксіологічного методу, що дає змогу пояснити культурні ресурси міста, що являє собою сировину міста, його цінності, культурні налаштування, що входять у поняття "культурне планування міста" та метод стратегічного планування, що дозволяє людям мислити творчо, щоб зробити місто життєздатнішим, комфортнішим, розвинутішим. Досліджено концепт креативного міста як чинник розвитку креативних цифрових технологій, які повинні у творчий спосіб повинні залучати ресурси міста і перетворювати їх на благо громадян, залучаючи потужні цифрові платформи, соціальні медіа та відкриті дані, пристосовуючи їх до вирішення проблем громади. Проаналізовано мету програми креативних міст, в основі якої людинацентризм, креативність та творчість як головне вираження субстанції креативного міста. Розроблено індикатори філософії креативності, що сприяють технічному, технологічному, соціальному і культурному прогресу міст, що відбувається завдяки формуванню креативного класу, інновацій, креативних видів діяльності. Місто повинно стати хабом для тиражування, обміну ідеями, знаннями, послугами та потенційно креативними можливостями, позитивним ставленням до різноманіття, лабораторією пошуку і вирішення проблем.

Ключові слова: філософія креативного міста, креативність, творчість, креативний клас.

Introduction. The relevance of the research is that creativity should be used to achieve changes in worldview, ways of thinking that structure our world and which we are guided by in our lives, changes in the city itself. I would like to live in a city that is developing before our eyes, from which young people would not want to leave, changes would be made at all levels of urban life, and there would be peaceful development of the city. City development is not only architecture, land use, geodesy, topography, real estate appraisal, construction and other management; it is an art that embraces all kinds of creativity and re-evaluates the possibilities of cities.

Today's challenges have accelerated the development of cities, as globalization and powerful digital tools with their powerful potential are changing cities, society and social life, communication ways and contacts, the economy and cultural life, cultural institutions. The entire infrastructure of

the digital age is changing, based on information and communication technologies that need to be rethought according to the needs of the creative city philosophy, based on decisive steps to change your city, change plan and development strategy trajectory to make your environment comfortable, viable, creative. Creative cities need to creatively engage the city's resources and transform them for the benefit of citizens by engaging with powerful digital platforms, social media and open data, adapting them to community problems.

Purpose of the article. The aim of the article is to conceptualize the creative city philosophy, which combines creativity, culture, research on urban transformation. Objectives of the research:

- to analyze the creative city concept as a factor in creative digital technologies development;
- to find out the purpose of creative cities, program based on human-

centeredness, creativity as the main expression of the one's city substance;

– to reveal the conditions for the creative class as a center formation of the one's city.

Literature review. An analysis of recent research and publications that have led to the problem solution will help us find out how the components and concept ideas of creative city have progressed, how this different concept elements combine with each other to form a creative city paradigm. Franco Biaccini's article "Reflections on the Origin, Interpretation and Development of the Creative City Idea" reveals this in detail [1]. As early as the early 1980s, people began to look for a connection between certain geographical locations, their cultures and creativity in the city development. Creative city philosophy is based on numerous directions, including the definition of the creative Gunnar Turnquist (1983) environment [2], a term firstly used by Hippolyte Thane in 1965 and the innovative environment studied by Philip Uidalò and his colleagues at GREMI [3]. In 1985, Anderson used creativity in city development on the Stockholm example, where creative activities are developing and cultural and creative industries are emerging, drawing attention to the creative environment role [4]. Thornquist (1983) developed creative environment concept, including four main features: 1) information; 2) knowledge; 3) competence; 4) confidence – the creation of something new, including the three previous points. Peter Hall, in *Cities of Civilization* (1998), mapped huge cities in their heyday, such as Athens, Florence, London, Vienna, Paris, and Berlin, to see them as an innovative environment. Then attention was focused on high-tech clusters, technology development or scientific parks. In the late 1950s, the first were Silicon Valley in the United States, followed by Sophia Antipolis near Nice in the 1960s, Tsukaba in Japan in the 1970s and many Chinese towns in the 1980s, as well as several technopolises in the Scandinavian countries in the

1990s. In 1989, Landry worked on the project "London: a world city moving in the XXI century" [5]. On behalf of the research group, he assessed the cultural potential and position in the cities as New York, Los Angeles, Paris, London, Tokyo. He later wrote "Innovative and Sustainable European Cities" [6], which tested a number of models to assess innovative degree of many projects in Europe. This included changes in the greening of the economy and planning practices. Jane Jacobs was the first to draw attention to the problem of building roads and soulless towers [7], that the subtle complex ecology of the city encourages interaction, economic viability and social life. This helped change the urban planning paradigm and became an argument for improving the cities creativity.

Conferences were held in 1988: the first, organized by the British American Art Association in Glasgow, "Art and Cities for Change for Urban Renewal"; the second was the Creative City in Melbourne, which, however, was about integrating art and cultural values into the city's development planning process. This view was supported by David Enken, who argued that cities should be efficient, honest and at the same time support the encouraging creativity idea among residents [8].

From the 1980s, Charles Landry and like-minded people began to fragment the model of the creative city as a practical urban tool, where creativity would become a resource for urban development. An important moment on the way to the city's creativity in the 1980s was that the art community began to realize its economic importance and boost its influence on the economy. The founder of Partners for Viable Cities, Robert McNulty, launched a program to document the economic design value and cultural attractions and showed that life quality in a community is linked to economic development. In the late 1970s, UNESCO began researching the cultural sphere and its contribution to the economy, helping to raise the status of the

cultural sphere in the urban policy agenda.

The most important thing was that art was considered part of the industrial sector, which included music, acting, printing, film industry. Creativity importance being important to cities and the economy has gradually supported. The first urban project to include the phrase "creative city" was the city of Glasgow, which encouraged the cultural economy development. The first country to be interested in creativity was Australia. In 1994, Prime Minister Paul Keating initiated the Creative Nation program, which was to declare the continent's world open and its society proud of its multicultural nature. Australia also became the first country to put cultural resources and cultural planning into practice by developing integrated community planning. The paradigm of urban planning art (2006) played an important role, which later turned into a global movement supported by the creative community of cities such as Glasgow, Amsterdam, Helsinki, Huddersfield, which resulted in creative city programs. We also emphasize the previous author's research V. Voronkova, V. Nikitenko, R. Oleksenko problems of global urbanism solution in the cultural development context, technology and the creative class formation. Solving the global urbanism problems in the culture development context, technology and the creative class formation [3: 80-91].

Research methods. Methodology analysis – the complexity methodology use and Agile-methodology, which helps to solve complex problems of the city, forming; axiological method, which allows to explain the cultural resources of the city, which is the city raw material, its values, cultural attitudes, included in the "cultural planning of the city" concept and the strategic planning method. The strategic planning method allows people to think creatively and unusually to make the city more viable, comfortable, developed, guided by human imagination and talent. To analyze a creative city, a comprehensive

strategy should be used that goes far beyond architecture and design, which can be compared with urban genetic engineering in complexity and scale. Moreover, today's challenges have accelerated the digital world development, digital tools with their powerful potential are changing cities, society, public life, ways of communication and contacts, economy, cultural life, cultural institutions. One of the methods used in practice in advanced countries was the method of cultural planning, which was even included in the urban planners dictionary, designers, local governments.

The oretical foundations. We are in the process of global changes around the world – legal, political, economic, changing the digital city infrastructure, which is based on information and communication technologies. Cities need to revitalize their leadership, intellectual and creative resources, and restore their own culture, and to do so, leaders and organizations must emerge to develop a change plan or development strategy trajectory. Achieving the goal requires leaders, a like-minded team, communication with the community, establishing permanent ties with the public sector, commercial, scientific and educational, government. It is this partnership that helps to build flexibility, develop a plan of change to make the city creative, and to do this re-evaluate the city's capabilities, attract powerful social media, interactive platforms.

In times of change, every city must ask itself, "What is the role and purpose of my city?" An important role was played by the family of Ken Robinson's "All Our Future: Creativity, Culture and Education", which emphasized the importance of creative education, which is fully responsible for the creative level and resources of the individual. Indeed, as the world changes, the role of cities and their resources, as well as how urban planning works, needs to be rethought. The city's engineering paradigm of previous development was opposed by the new "creative city"

paradigm, which emphasizes the city's cultural resources in fulfilling its modern role.

The "cyclical urban creativity" idea combined five equal stages:

- 1) ideological expansion and creative abilities;
- 2) implementation of ideas into practice;
- 3) networking;
- 4) platforms creation for implementation;
- 5) building markets and expanding democracy.

All these ideas were tried to implement in economics, education and social development. Since 2000, these ideas have become attractive to a wide audience, contributing to the creative sectors development of the economy, developing the true art power.

Results and discussion

Presentation of the main research material with substantiation of the obtained scientific results

1.1. Creative city concept as a development factor in creative digital technologies

Creative urban space unites the triad issue:

- 1) creativity;
- 2) culture;
- 3) research on urban transformation.

Only by understanding the city's history, culture, DNA and assets can its potential be assessed. Promoting the sustainable development goals one of the urgent problems of the city, and for this it is necessary to create economic conditions, collective imagination of citizens to find hidden resources, form new thinking and worldview, integrate creative culture, generate various options and ideas. Urban creativity needs to achieve its purpose, purpose and ethical framework in order to become more stable in its mission, and for this the government must be socially responsible to its citizens with the need to apply a human-centered worldview. Currently, the dynamics of the current economic situation are materially expansive, socially divisive and environmentally

hostile. Therefore, a special ethos of the city must be developed, filled with innovations, technologies, creativity. The city should be a hub for transactions, exchange of ideas, knowledge, services and potential for creative opportunities, a positive attitude towards diversity, a laboratory for finding and solving problems, which would promote a more open style of governance in which innovative ideas and projects flourish.

Digitalization is a key moment of a creative city that implements all these ideas. The main engine of the city is its ability to retain skilled, talented and creative people, it is an investment in the future prosperity of the city, and to do this we need to rethink the look, attractiveness and atmosphere of the city. An important factor in the urban success of the city is the rich social life of the city, good transport links. Creativity is seen as a new currency or a new resource, as an important capital, which means potential and energy. After all, dreaming creatively, we open many new resources and opportunities, and this requires a critical mass of different activities. Creative city is a space that is evolving, dominated not only by "engineering culture", but also digital culture, algorithmic, environmental, urban planning, cultural planning.

The goal of the Creative Cities program is to make them human-centered with appropriate rights and responsibilities, involving the use of people's potential, their future trials, which can lead to urban success. It includes: economic potential; market prospects; infrastructure; human resources; know-how suppliers; quality of life; logistics; sites; community identity and image, business culture, knowledge and technology. Urban potential must become a gravity concept that combines the infrastructural assessment and social factors with economic, social, cultural and environmental perspectives. Gravity views the city from the outside and inside through the prism of perception and computational factors.

Criteria for a successful city: critical mass, identity and determination, innovation and creativity, diversity, accessibility, guarantee and security, communication and synergy, specificity, organizational capacity, leadership. Each of these elements is evaluated holistically, as talents, connections, innovations, features are evaluated. For example, the Innovation Cities Index, launched in 2006, considers three main parameters:

1) network markets, which assess the power of cities, as well as connections in world markets;

2) human infrastructure, which includes hardware and software issues of public transport and roads, finance, law, telecommunications and universities;

3) cultural benefits, which are measured by the artistic community, public organizations, museums, music events, media and even political protests.

Some focus on the city's economic success or global connections, while others try to assess the city's success in terms of its viability, quality of life or prospects for innovation. Ratings themselves have become instruments of competition today (for example, Singapore).

Regarding the creativity measurement, there are different types:

1) measuring individual creativity;

2) measuring the organizations creativity;

3) measuring the creativity of cities and regions; 4) measuring the creativity of the ecosystem.

Creative thinking was defined as a phenomenon opposite to instrumental rationality, and emphasized the synthetic and holistic nature of creativity, which contributes to the construction of a creative environment. Culture and creativity were considered a resource for identity and the economy.

1.2. The purpose of the creative city program, based on human-centeredness, creativity and creativity as the main expression of creative city substance

The creativity principle unites all progressive ideas, defines perspectives, emphasizes a deeper understanding of the dynamics and culture drivers, changes the feeling of the city and the ways in which it follows in the arrangement of its space. Social creativity idea is critical, which means the ability to generate all the ideas to organize their lives in the city, use opportunities to reformat the image and lifestyle, re-evaluate values and determine the way of city dwellers thinking.

The main creativity goal is the urban creation space, which should combine anthropological, psychological, technological, economic knowledge. Creativity must become a flexible, multifaceted resource to influence the culture of the city, which will then turn into innovation, and for this we must use design, management and digitalization, which can change the urban space.

Cultural resources of the city are the raw materials of the city, its values, cultural attitudes, which are included in the "cultural planning of the city" concept. However, the city must also develop a creative economy, which must include such ideas as the science of the city, the innovation of the city, the green city, the smart city, culture of the city. Creativity development and creative professions contributed to the fact that cities became centers of new sectors and workshops for artists who discovered beauty, especially given the large and multifunctional spaces, and gave advice in creating a changing environment. Theatrical stages and galleries often fit into these large spaces, it also attracted the owners of cafes and restaurants and became attractive to large businesses. As a result of such creativity, buildings became a creative microcosm. At the same time, the creative housekeeper produces innovations and transactions, namely:

1) copyright industry – advertising, computer software, photography, cinema;

2) the patent industry, the industry that trades in patents - pharmaceuticals, electrical engineering, information

technology, engineering, industrial and graphic design.

3) industries – brands that develop creative enterprises based on the protection of their brands;

4) brand industries: very common and diverse creative enterprises that come together on individuality in design.

1.3. Conditions for the formation of the creative class as a center of the creative city

An important role in creative class formation is played by the following components, which were recorded by Richard Florida in the work "The Rise of the Creative Class": talent, technology and tolerance. Whig argued that the new intellectual class - the creative - played an important role in the cities, so talent needed to be attracted and supported. This would encourage technological innovation, and it would be good for cities to be open and cultural tolerant diversity, informal and unusual lifestyles, regardless of different sexual tastes. This atmosphere, which has art, good design, coffee and internet culture, plays an important role in cultural diversity. The ideas of the Republic of Florida reloaded the philosophy of the city, the economics philosophy, the cultural diversity philosophy, as they were based on the people creativity professions. Florida's ideas were increasingly embraced by the elite, who were the essence of a creative city surrounded by economic innovation and a skilled workforce.

The use of three indicators plays an important role:

1) creative learning; 2) self-expression; 3) tolerance. The best creativity indicators and design are demonstrated by innovation leaders – Finland, Sweden, Germany and Denmark.

The key issues in measuring urban indicators are the nature of the available data: 1) the relative subjective and objective importance, quantitative and qualitative indicators; 2) comparison of data from different cities; 3) the proportion and measured attribute

degree; 4) local context specificity; 5) data evaluation.

Therefore, the following criteria of an attractive creative city are distinguished: 1) original place and cozy pier; 2) combination place and association; 3) opportunity place; 4) place of study; 5) inspiration place; 6) a place that respects human values in any major initiative it undertakes. As a result, cities in the West, especially in Europe and North and America, had to shift their focus from industrial production to creating high-tech products and services based on information and the availability of skilled workers. The creative city has become a business project in many places, lowering its creativity bar in the industrial city.

The creative class formation as a center of the creative city is associated with the cultural power, cultural diversity dilemmas, diversity, coworking centers as information centers and communication technologies and Internet technologies. The creative city idea is associated with the digital city dominated idea by digital technologies, where everyone is connected to information and digital breakthrough technologies.

The digital city was first mentioned in 1996, when the EU launched the four-year European Digital Cities (ECM) project, supporting the digital city program to introduce new, economically and socially sustainable technologies that work for local communities.

The second such idea was the idea of a "smart city", based on the use of high-tech digital technologies for effective urban management, especially given the big data and sensors. The creative class formation as the creative city center is associated with "science-intensive city", "learning city", "smart city", "information city", "digital city", "smart city", "smart city", "green city", "city, people-oriented" concepts, in the development of which plays an important role imagination, ingenuity, innovation, creativity, creativity.

Conclusion and research perspectives.

To understand the creative city philosophy, it is necessary to consider detailly the city itself and creativity itself, their dynamics and thinking, their opportunities and dangers. Creative city is a single living organism, inextricably intertwined unity of many activity spheres. It has a people – society, economic structure – economy, fictional environment – physical infrastructure, natural environment – ecosystem communities. Together, they are the result of creative management open to creative possibilities. The potential of a creative city should take into account historical, social, environmental, political experience.

Creative thinking is good at seeing the connections between these different areas. The right mix of professions – brokers, industrialists, buyers, tourists, developers, thought leaders, programmers, all this resonates the city. This is well done in Melbourne, Amsterdam, Berlin. However, today many cities are succeeding – Singapore, Amsterdam, Berlin, Shanghai, London, Hong Kong, Osaka, Toronto, which have effective creative strategies. Increasingly, such waves are catching up with second- and third-order cities. Creativity is in declining cities dire need, as well as small and medium-sized cities that need to reap inclusive benefits, safe, sustainable and resilient ones.

LITERATURE

1. Афанасьєва Л., Олексенко Р. Интеркультурность как успешная модель развития поликультурного городского сообщества. *Mokslas ir praktika: aktualijos ir perspektyvos: Lietuvos sporto universitetas*. 2018. P. 6–13.

2. Вайцзекер Е., Війкман А. Come On! Капіталізм, недалекоглядність, населення і руйнування планети. Доповідь Римському клубу / переклад з англ. Ю. Сірош; за наук. ред. В. Вовка, В. Бутка. Київ: Саміт-Книга, 2019. 276 с.

3. Voronkova V., Nikitenko V., R. Oleksenko. Problems solution of global urbanism in the context of cultural development, technology and the formation of creative class. *Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Philosophical Sciences*. Zhytomyr. 2020. Vol. 2 (88), P. 80-91. URL: Режим доступу:

<http://philosophy.visnyk.zu.edu.ua/article/view/222030/222193>

4. Гупта Суніл. Цифрова стратегія. Посібник із переосмислення бізнесу / пер. з англ. І. Ковалишеної. Київ: Вид-во КМ-БУКС, 2020. 320 с.

5. Козловець М. Історіософський дискурс транзитивності сучасного українського суспільства. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки*. 2016. Вип.1.С. 54–61.[Електронний ресурс].Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vzdufn_2016_1_11 (дата звернення: 04.10.2020).

6. Kyrychenko M. The impact of globalization on the development of digital technologies and innovations in the conditions of the fourth industrial Revolution 4.0. *Humanities Studies*. 2019. Випуск 2 (79). С. 39–52.

7. Nikitenko V., Andriukaitiene R., Punchenko O. Formation of sustainable digital economical concept: challenges, threats, priorities. *HUMANITIES STUDIES: Proceedings Scientific publications*. Issue 1. Zaporizhzhia: ZNU. 2019. 1 (78). P. 139–152.

8. Nikitenko V. The impact of digitalization on value orientations changes in the modern digital society. *Humanities Studies*. 2019. Випуск 2(79). С. 80–94.

9. Олексенко Р. Формування концепції креативної особистості як фактор креативно-знаннєвої економіки в умовах викликів глобалізації. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2017. Випуск 71. С. 118–126.

10. Пінкер С. Просвітництво сьогодні. Аргументи на користь розуму, науки та прогресу. Київ: Наш формат, 2019. 560 с.

11. Тесленко Т. Пріоритет щастя над матеріалістичними цінностями ВВП в контексті філософії економіки(країна Бутан). *Запоріжжя: ЗНУ*. 2019. С.168–170.

12. Флорида Р. Homo creatives. Як новий клас завойовує світ / пер. з англ. Максим Яковлев. Київ: Наш формат, 2018. 432 с.
13. Флорида Р. Криза урбанізму. Чому міста роблять нас нещасними / пер. з англ. Ірина Бондаренко. Київ: Наш формат, 2019. 320 с.
14. Cherep A., Voronkova V., Muts L., Fursin A. Information and innovation technologies as a factor of improving the efficiency of digital economy and business in the globalization 4.0. *HUMANITIES STUDIES: Proceedings Scientific publications*. Zaporizhzhia: ZNU.2019.1(78).P. 169–180.

REFERENCE (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Afanas'eva, L., Oleksenko, R. (2018). Interkul'turnost' kak uspeshnaja model' razvitija polikul'turnogo gorodskogo soobshhestva [Interculturalism as a successful model for the development of a multicultural urban community] *Mokslas ir praktika: aktualijos ir perspektyvos: Lietuvos sporto universitetas*, 6–13 (in Lietuvos).
2. Vajczzecker, E., Vijkman, A. (2019). Come On! Kapitalizm, nedalekoglyadnist', naselennya i rujnuvannya planety`. Dopovid' Ryms'komu klubu [Come On! Capitalism, short-sightedness, population and the planet destruction. Report to the Club of Rome]. Kyiv: Samit-Kny'ga (in Ukrainian).
3. Voronkova, V., Nikitenko, V., Oleksenko, R. (2020). Problem solution of global urbanism in cultural development context, technology and creative class formation. *Visnyk Zhytomyrs'kogoderzhavnogouniversytetu imeni Ivana Franka. Filofofs'kinauky. Zhytomyr. Vol. 2 (88), Pp. 80-91. URL: <http://philosophy.visnyk.zu.edu.ua/article/view/222030/222193> Режим доступу: <http://philosophy.visnyk.zu.edu.ua/article/view/222030/222193>*
4. Gupta, S. (2020). Cyfrova strategiya. Posibnyk iz pereosmy'slennya biznesu [Digital strategy. A guide to rethinking business]. Kyiv: Vyd-vo KM-BUKS (in Ukrainian).
5. Kozlovecz, M. (2016). Istoriosofs'kyj dyskurs tranzytyvnosti suchasnogo ukrayins'kogo suspil'stva [Historiosophical discourse of transitivity of modern Ukrainian society]. *Visnyk Zhytomyrs'kogo derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka. Filofofs'kinauky*, 1, 54–61 Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vzduffn_2016_1_11 (last accessed:04.10.2020) (in Ukrainian).
6. Kyrychenko, M. (2019). Globalization impact on the digital technologies and innovations development in conditions of the fourth industrial Revolution 4.0. *Humanities Studies*, 2 (79), Pp. 39–52 (in English).
7. Nikitenko, V., Andriukaitiene, R., Puchenko, O. (2019). Sustainable digital economical concept formation: challenges, threats, priorities. *HUMANITIES STUDIES: Proceedings Scientific publications*. Zaporozhye: ZNU, 1 (78), Pp. 139–152 (in English).
8. Nikitenko, V. (2019). The digitalization impact on value orientation changes in the modern digital society. *Humanities Studies*, 2 (79), Pp. 80–94 (in English).
9. Oleksenko, R. (2017). Formuvannya koncepciyikreaty`vnoyi osoby`stosti yak faktor kreaty`vno-znannyevoyi ekonomiky` v umovax vy`kly`kiv globalizaciyi. [Creative personality concept formation as a creative-knowledge economic factor in the conditions of globalization challenges]. *Gumanitarny`j visnyk Zaporiz'koyi derzhavnoyi inzhenernoyi akademiyi*, 71, Pp. 118–126 (in Ukrainian).
10. Pinker, S. (2019). Prosvitny`cztvo s`ogodni. Argumenty` na kory`st` rozumu, nauky` ta progresu [Enlightenment today. Arguments in reason favor, science and progress]. Nash format (in Ukrainian).
11. Teslenko, T. (2019). Priorytet shhastya nad materialistychnymy cinostyamy VVP v konteksti filosofiyi ekonomiky (krayina Butan) [Happiness priority over the materialistic GDP values in philosophic context of economics (Bhutan)]. Zaporozhye: ZNU, Pp.168–170 (in Ukrainian).
12. Floryda, R. (2018). Homo creatives. Yak novyj klas zavojovuye svit [Homo creatives. How a new class is conquering the world]. Kyiv: Nash format (in Ukrainian).
13. Floryda, R. (2019). Kryza urbanizmu. Chomu mista roblyat nas neshhasnymy [The urbanism crisis. Why cities make us unhappy]. Kyiv: Nash format (in Ukrainian).

14. Cherep, A., Voronkova, V., Muts, L., Fursin, A. (2019). Information and innovation technologies as a factor an improving the efficiency digital economic and business in the globalization 4.0. *HUMANITIES STUDIES: Proceedings Scientific publications*. Issue 1. Zaporozhye: ZNU, 1 (78), Pp. 169–180 (in English).

Receive: July 30, 2022

Accepted: October 01, 2022

УДК 008 : 111

DOI 10.35433/PhilosophicalSciences.2(92).2022.58-68

КУЛЬТУРА ЯК СПОСІБ ТА ПРОСТІР БУТТЯ З ТОЧКИ ЗОРУ ЇХ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО НАВАНТАЖЕННЯ

В. Ф. Калуга*

Ефективність активності людини та спільноти, у т. ч. у розрізі підтримання і забезпечення невинних процесів соціалізації – підготовки індивіда до життєдіяльності у спільноті, виховання та освіти – формування і утвердження особистості, як і екзистенціальний затишок значною мірою залежать від спроможності адекватно визначатися з ситуацією людини та спільноти, формувати і підтримувати належне уявлення про людину, спільноту, простір їх буття, механізми соціалізації тощо. Безперечно досягнення зазначених умов не можливе без усвідомлення щонайменше функціонального навантаження культури та природи у бутті людини і спільноти, їх зв'язку зі світоглядом, а також механізмами "окультурення", зокрема в розрізі освіти і виховання. Покладання функціонального підходу в основу осмислення феномену культури дозволяє сформулювати альтернативне бачення суті культури щодо загальноприйнятого, як наслідок, суттєво переглянути уявлення про дійсну ситуацію людини, а для тих, хто готовий піти далі в осмисленні власного буття, змісту існування як людини та людства загалом, так і приватного зокрема. Останнє неодмінно сполучене з переглядом бачення як суті освіти і виховання в бутті людини та людства, так і розкриття нових згаданих феноменів.

Відповідно у статті увага зосереджена на осмисленні культури як наперед сформованої умови та обставини буття людини; дослідженні різних спільнот на предмет їх можливості бути продуцентами, а також носіями, себто суб'єктами культури; встановленні співвідношення культури та світогляду. В результаті формується системне бачення щодо сучасної культури, ключових її ознак, а також ідеалів та ієрархії цінностей. Стаття може послуговувати додатковим імпульсом особливо для тих, хто не знаходить задовільні відповіді на ті чи інші питання в розрізі традиційних теорій і тлумачень ключових феноменів світу.

Запропоноване у статті бачення обраного предмету дослідницької цікавості та супутніх йому феноменів стало можливим, окрім іншого, завдяки опорі на ідеї та думки, закарбовані в текстах, що репрезентують філософське мистецтво. Зокрема йдеться про світові шедеври літературної творчості, а також езотеричної літератури, у т. ч. українського авторства, приміром, спадкоємців етнічної світоглядно-технологічної системи "Спас". Саме звернення до останніх сприяло розширенню світоглядних горизонтів автора статті. Відтак, окрім іншого, покликання цієї статті за задумом автора полягає у сприянні розширенню меж сприйняття дійсності читачами, подоланню ними залежності від стереотипів, сформованих і підтримуваних системою в актуальному стані.

* доктор філософських наук, доцент,
професор кафедри міжнародних відносин,
(Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна)
kalugavl@ukr.net

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-4744-826X>

Ключові слова: сучасна культура, культурний кодекс, світогляд, виховання, функціональний підхід, становище людини, природа людини, природна група.

CULTURE AS A MODAL AND SUBSTANTIAL MEDIUM IN TERMS OF ITS FUNCTIONAL CORE

V. F. Kaluha

The effectiveness of human activity and community, likewise their existential comfort, largely depend on the ability to sufficiently determine the situation of man and community and to form and maintain a proper understanding of man, community, scope of their existence, etc. Obviously, the realization of these conditions is not feasible without awareness of the functional core of culture and nature in the personal and communal existence. Adjusting a functional approach in the understanding of the phenomenon of culture allows to reflect an unconventional vision of its essence in relation to the conventional one, and as a result, to significantly reconsider the actual situation of man, and, for those who persevere, to grasp the essence of existence of both man and mankind. Accordingly, the article focuses on three major objectives: comprehension of culture as a predetermined condition and the circumstances of human existence; research of different communities for their ability to be creators and carriers, the subjects of culture, precisely; study of the relationship between culture and worldview. As a result, a systematic vision of contemporary culture, its key features as well as a hierarchy of values and ideals is formed. Therefore, the article provides an additional impetus, especially for those who do not find reasonable answers to certain questions in terms of traditional theories and interpretations of key phenomena of the world.

The chosen subject of the research in question and its supplemental phenomena, highlighted in the article, is applicable for study due to the reliance on the material contextually represented through philosophical art medium. In particular, we analytically take into consideration some of the finest examples of the literary creativity as well as esoteric literature, including those of the Ukrainian origin, for instance, the inheritors of the ethnic and technological Weltanschauung system "Spas", that in fact contributed to the expansion of the world outlook of the author of the article. Therefore, one of the goals of the article, according to the author's intention, is to help readers expand the boundaries of perception of reality and to transcend their dependence on stereotypes instigated by the system in their current form.

Keywords: contemporary culture, the human condition, cultural code, worldview, natural group, functional approach.

Постановка проблеми. "Дайте мені точку опори, і я переверну Землю", – фраза відома практично кожному, принаймні тим, хто прослухав шкільні курси з геометрії та/або фізики і знайомий з Архімедовими здобутками. Та справа в тому, що потенціал Архімеда навряд чи обмежувався винятково відкриттями у сфері так званої, класичної науки, принаймні як це та ж таки класична наука подає. Тому у наведеній фразі можна виділити кілька підтекстів, доступних для сприйняття відповідно до рівня розвитку розподільчої здатності інтелекту особи. Зокрема, понад один з принципів лінійної механіки фраза розкриває особливості пізнавальних та мисленнєвих процесів,

притаманних упосередненій, тобто опосередкованій світоглядною парадигмою, людині, котра неодмінно є суб'єктом такого собі стандартного як на те чи інше культурне середовище виховання та освіти. Йдеться про те, що в процесі пізнання, як і в процесі мислення людина мусить відштовхуватися від певної встановленої основи – такої собі точки відліку, себто твердження, яке приймає як належне або й нібито очевидне, оскільки принципово не спроможна відкривати дійсність як вона є, будучи поза власною волею зануреною в процес мислення (внутрішній діалог, який запускається внаслідок соціалізації індивіда). Таке твердження в класичній науці

прийнято позначати поняттям аксіома, а з позицій функціонального підходу до гносеологічного аспекту буття людини його було б послідовніше ідентифікувати як основоположний міф, тобто такий, що "оголошує про появу нової космічної ситуації чи головної події" [8: 51]. Зокрема, міф про єдиного бога є наріжним каменем множини варіацій авраамічного екзистенціального простору від іудаїзму до марксизму (войовничого комунізму), ключовим ідеологом якого виступає Леві Мордехай (Herschel Levi Mordechai) під (міфологізованою, щоб не сказати героїзованою) личиною Карла Маркса, а своєрідним проявом єдиного бога – еволюція.

У світлі вищезазначеного легко дійти думки про те, що народження нового міфу і прийняття його за "точку опори" цілком ймовірно призведе до такого собі "перевороту Землі", точніше суттєвої трансформації або щонайменше радикальної корекції світогляду; в іншому випадку – формування якісно відмінного від уже наявних бачень суті якогось із базових феноменів буття. Подібна ж трансформація безумовно відіб'ється на особливостях життєдіяльності як спільноти, так і конкретної людини.

Зазначене потребує переосмислення та перегляд низки положень щодо становища людини, а також змістовності існування людини загалом та конкретної особи зокрема, у т. ч. внаслідок породження низки асоціативних рядів і відповідних переживань. Тобто перейти до осмислення культури та безпосередньо сполучених з нею чи супутніх їй феноменів, зокрема світогляду. Окрім іншого, спираючись на одне із ключових положень Гайдеггерової фундаментальної онтології, відповідно до якого "доповнивши сенсильні якості речі ціннісними предикатами, ми могли б доконечно визначити практичну річ, тобто річ, як вона першопочатково виявляє себе у світі" [10: 190]. Відповідно в контексті цієї праці пропонується ціннісний

предикат ототожнити з функціональним навантаженням – властивістю чого б то було тим чи іншим шляхом задовольняти ті чи інші потреби та/або запити, у т. ч. підтримувати існування, забезпечувати стійкість ідентичності тощо.

Метою статті є дослідження феномена культури в розрізі його функціонального навантаження з акцентуванням на ролі культури у становленні людини.

Невирішені питання, порушені у статті. Поштовхом до переосмислення суті культури як атрибуту буття людини з позицій її функціонального навантаження послугувало насамперед тяжіння до пошуку дієвих механізмів (засобів) внутрішньої стабілізації з огляду на ослаблення або й втрату актуальності попередніх стабілізуючих начал, зокрема, так званого, страху божого (віри в бога та його любов і справедливості), страху громадського осуду (віри в силу моралі та ефекту вихованості), відчуття "теплоти натовпу" (віри в порозуміння та силу турботи оточуючих) абощо. Оскільки класичні трактування культури розглядають її найчастіше як "продукт" активності людини, видаючи за сукупність різного роду набутоків, у т. ч. духовних, то формується, очевидно, хибне враження, що людина внаслідок цілеспрямованої діяльності здатна доволно змінювати якщо й не культуру загалом, то її фрагменти, зокрема нарощувати свій духовний потенціал. Тоді як життя вперто демонструє, що упосереднений культурний або ж духовний рівень сучасної людини не лише не зростає, а й навпаки, людина та спільноти поступово розтрачають свій потенціал, що зокрема відображається у вигляді розпорошення чи розмивання високих (духовних) цінностей, на кшталт честі, гідності, співчуття абощо, себто духовно (морально) деградують. Тому не дивно, що "в останні десятиліття в світогляді й поведінці молоді відбуваються значні зміни, пов'язані з

впливом на їх свідомість масової культури. Сучасна людина, вихована телебаченням та іншими засобами масової комунікації, перевантажена готовими образними структурами, які часто неадекватно інтерпретують факти, позбавляється можливості самостійно мислити, критично оцінювати, раціонально визначати свій соціально-культурний і духовний розвиток" [9 : 166]. Відтак, виявлений дисонанс є суттєвою підставою щонайменше для екзистенціального розчарування, в іншому випадку – системної депресії як окремих індивідів, так і мас загалом. В той час як функціональний підхід до осмислення суті культури відкриває нові обрії для осмислення ситуації, в якій віднаходить себе людина, дозволяє по-іншому подивитися на місце і роль, а отже, і призначення культури в бутті людини, і, як наслідок, переглянути ставлення до культури та власні можливості щодо її трансформації або ж прийняття як є.

Ступінь наукової розробленості.

Теоретичну основу для осмислення суті культури в зазначеному ракурсі склали, по-перше, три Кантові критики, особливо ідея про "річ в собі" як ключ до гносеології і не лише; по-друге, фундаментальна Гайдеггерова онтологія з її акцентом на ціннісному предикаті як ключі до досягнення функціонального навантаження чого б то було в життєдіяльності суб'єкта – буття, що ставить перед собою питання про своє існування; по-третє, критичні філософські розвідки щодо культурних надбань людства, зокрема Мірчи Еліаде, серед множини заслуг якого окремим рядком йде осмислення суті міфу і його функціонального навантаження; по-четверте, трансляції глибинного досвіду поколінь різних етносів, зокрема Карлосом Кастанедою, представниками суфізму – Ідрісом Шахом, Назіром аль-Казвіні, Румі, Аджмалем Хусейном та іншими, умовно західно-європейських та слов'янських містичних течій – Василем Чумаченком, Сергієм

Гриневичем; по-п'яте, критичні роботи щодо історичності тих чи інших фактів або подій, а надто класичної історії, зокрема у виконанні Андрія Балабухи, а також переосмислення місця і ролі науки в бутті людини у виконанні Стівена Вольфрама (Stephen Wolfram : A New Kind of Science) та Поля Феєрабенда (Paul Kar Fejerabend : Sciencein a Free Society); по-шосте, наукові розвідки вітчизняних та зарубіжних мислителів щодо суті ідентичності, культури та сполучених з ними явищ і процесів, зокрема Миколи Козловця, Віктора Набруска, Лариси Нагорної, Марека Палюха, Катріни Сорель (Kathryn Sorrells), Рауда Рене (Raud Rein), Деніса О'Ніла (Dennis O'Neil) та інших.

Методи та методика дослідження. Оскільки феномен культури не відкривається людині у її безпосередньому сприйнятті за посередництва органів чуття, ключовим засобом його відтворення як елементу буття (людини) є спекуляція, відповідно ключовим методом дослідження згаданого феномену є спекулятивний метод. Останній, аби бути системно дієвим, неодмінно спирається на герменевтику у різних її варіаціях у відповідності до особливостей організації пізнавальних процесів суб'єкта. Природно, аби встановити, на стільки це можливо, зв'язок та взаємозумовленість феномену культури, стилю мислення та світогляду, у т.ч. як механізму стереофіксації та відтворення проявів культури, актуальним є компаративістський метод. Зрештою акцент щодо досягнення світу, людини, а також їх проявів та/або елементів робиться на послідовності – властивості і водночас здатності дотримуватися нерозривної єдності і взаємообумовленості поміж міркуваннями, озвученими ідеями та діями, себто осмисленим, сказаним, вчиненим. При цьому логіка використовується лише як обмежений метод конструювання висновків у ході

здійснення аналізу та синтезу, дедукції й індукції.

**Дискусія та результати.
Культура як штучний простір та
обставина існування
людини/людства.**

Спираючись на досвід, споглядаючи, наскільки це можливо, відсторонено існування людини до того ж на тлі існування інших, доступних буденному сприйняттю істот, з впевненістю можна стверджувати, що культура та природа є двома протообставинами людського буття. Звісно, слушність цього твердження навряд чи хоч хтось візьметься спростовувати. А ось щодо суті, походження, місця і ролі культури, зрештою як і природи, дискусії неспростовні вже хоча б з огляду на те, що людина є заручником низки, так званих, замкнених кіл. Приміром буденній людині не до снаги, ані встановити зміст існування чого б то було, оскільки пізнання як ключовий "механізм" відображення реальності та встановлення, умовно кажучи, істини принципово обмежене і зациклене фактично на самому собі; ані відмовитися від пошуку змісту, оскільки страх невідомого або зустрічі з невідомим, це, очевидно, найпотужніший за своєю дією, по-суті, базовий страх. Тому людина вимушена тяжіти до якогось із «зручних» уявлень про що б то було, у т. ч. про світ та культуру, аби в такий спосіб уберегти себе від глибинного страху і, як наслідок, відмежуватися від невідомого. А оскільки суб'єкти пізнання певним чином різняться між собою, то вони неодмінно виявляються прихильниками та/або носіями відмінних між собою уявлень про що б то було. У такому разі платформою, за надто малим винятком, як правило, неусвідомленою, для порозуміння виступає функціональне навантаження чого б то було.

Щодо функціонального навантаження культури у бутті людини/людства очима тієї ж таки людини, то серед численних варіацій на увагу в розрізі класичного мислення

заслуговують насамперед два моменти. По-перше, культура забезпечує продукування, збереження та модернізацію штучного, тобто відмінного від природного, а отже цілеспрямовано сформованого простору існування суб'єкта культури та/або його продукту (залежно від точки зору) – людини. По-друге, культура є необхідною і достатньою умовою формування та підтримання умов і обставин становлення та розвитку закладеного в індивідові, тобто одинично виокремленому представнику біологічного виду Homo Sapiens, себто індивідові, потенціалу до стану особи, особистості, індивідуальності.

За умови поглибленого осмислення культури в обраному ключі каменем спотикання виявляється проблема ідентифікації суб'єкта культури. При цьому під суб'єктом пропонується розуміти активне начало, наділене ініціативою та схильне до рефлексії, тобто здатності відображати відображуване, що, по суті, є еквівалентом мислення. Зазвичай здатністю повноцінно мислити наділяється істота, яка й піднімає питання про мислення, тобто людина. Таким чином людина сама себе утримує в стані сліпої віри самої у себе, як наслідок, сама себе поміщає й утримує в замкненому колі: вона (буденна людина) мислить, що вона є єдино (повноцінно) мислячою істотою. Відтак суб'єктом культури визнається винятково людина і, як наслідок, людство. Щоправда як стосовно людини, так і людства вимальовується знову ж таки певна "нестиковка". Зокрема, чим саме є людина достеменно встановити, спираючись на пізнання, принципово не можливо, а отже, не можливо вичерпно встановити ані її потенціал, ані ресурси, ані зміст буття тощо. Тому єдине, що з впевненістю можна стверджувати про людину, так це те, що вона є лише однією із кількісно невизначеної множини форм буття. Як наслідок, людина не має жодних

виважених підстав стверджувати, що їй хоча б до певної міри відомі усі можливі форми буття і їх властивості та/або якості. Відтак ігнорування можливості існування інших мислячих, точніше носіїв суб'єктивності форм буття є проявом, м'яко кажучи, невігластва.

З другого боку, нібито само собою очевидний феномен людства за прискіпливого осмислення також втрачає однозначність щодо розуміння, точніше єдино прийнятної інтерпретації його суті. Між тим, людство прийнято ідентифікувати як фактично найзагальнішу форму існування людської спільноти, що представлена множинністю всіх (коли-небудь) наявних конкретних спільнот та відносин поміж ними. Як наслідок, класична історіографія бачить у людстві сукупність всіх коли-небудь існуючих культур і цивілізацій, про які так чи інакше відомо сучасній людині. Разом з тим з функціональної точки зору під людством можна розуміти "інтегрований простір, умову і обставину становлення людської ідентичності: особи, особистості, індивідуальності" [3 : 22].

Якщо ж розглядати людство крізь призму культури, то воно може виявитися не чим іншим, як таким собі акумулятивним началом, що водночас інтегрує у собі, зберігає і перманентно споживає та/або використовує результати творчої та/або перетворювальної діяльності творчої і водночас майстерної істоти, якою прийнято вважати винятково людину. При цьому в "тіні" залишається проблема цілісності та етимології людства. Себто попри виражені свідчення в межах міфів тощо, притаманних практично чи не кожній етнічній культурі, про різне походження тих чи інших природних груп – етносів або й рас, серед цивілізованого, тобто "підсадженого" на авраамічну світоглядну парадигму населення, системно культивується "сліпе знання", тобто переконання про єдине походження людства: або

шляхом креації, яку вчиняє іудейський бог, або в ході еволюції, що певним чином перебирає на себе риси того ж таки бога. Останнє подається як базова підстава для уніфікації усіх і вся в межах, так званої, Ойкумени та "підсаджування" на єдиний світогляд з часто досить яскравими, однак принципово несуттєвими як на відтворення стилю і способу життєдіяльності варіаціями.

Таким чином, щодо людства, то воно виявляється щонайменше сумнівним суб'єктом культури. Цілком ймовірно, має місце цілеспрямоване просування в маси сфабрикованої ідеї, що саме людство і є ключовим явищем, навколо якого "крутиться" існування людини як потенційного носія якостей особистості та індивідуальності, а також біологічний вид *Homo Sapiens* загалом. Як наслідок, в тінь забуття наполегливо витісняється дійсно провідний суб'єкт культури – **стійка природна група**, що за своїм функціональним навантаженням є *необхідною і достатньою умовою та обставиною прояву множинного начала людини*. Очевидно, мова йде про етнос, а також про расу як корінну щодо етносу самодостатню одиницю буття. При цьому, якщо основи расової ідентичності суттєво розмиті, у т.ч. завдяки явно стимульованому, принаймні останні століття-два, системному біологічному змішуванню рас, то етнічна ідентичність все ще, так би мовити, чинить спротив розмиванню. Існування та життєдіяльність етносу перш за все спирається на функціонування інтегрованого посередника, елементами якого неодмінно є автентичні мова, традиції та обряди, побут та архітектура тощо (йдеться про їх унікальні особливості на рівні етнічної культури), тобто такі, що, окрім іншого, найповніше та максимально адекватно фіксують і відображають особливості природного середовища помешкання спільноти, стаючи механізмом пристосування та взаємодії зі світом.

Цілком ймовірно, аби знизити рівень фіксації уваги до мінімального або й прибрати загалом на етносі як стійкій природній групі, в публічному, а отже, й в побутовому обігові стимулюється вживання понять "нація" та "народ". При цьому, якщо феномен нації, як зазначає М. Козловець, "порівняно з етносом, є утворенням політико-правовим та соціально-економічним. А отже, національна ідентичність спирається на свідомий вибір..." [7 : 51], – все ще зберігає певні рештки автентичності, попри те, що, по-суті, є спільнотою соціальних атомів, зокрема у контексті соціометрії Джорджа Морено, об'єднаною насамперед на основі низки раціональних чинників, зокрема досягнення колективної системної вигоди, підтримання колективної стабільної безпеки абощо, то феномен народу є нічим іншим як прив'язаним до певної території населенням, що паралельно (територія та населення) перебувають під управлінням того чи іншого суверена. Останній право на владу нібито отримує або волею божою (провидіння), або волею того ж таки народу. Відтак за активним просуванням в маси на рівні громадської думки "красивого" водночас поверхневогосмістовного наповнення поняття народ, швидше за все, цілеспрямовано приховується справжня суть згаданого феномену – маса людей, що мешкають на певній території та перебувають під управлінням "обраних" чи то богом, чи то нібито самим народом. Останнє означає, що народ насправді є штучним формуванням, а не стійкою природною спільнотою, а отже, принципово не може бути суб'єктом культури.

Між тим постановка питання про штучне та природне походження тих чи інших людських спільнот спонукає вдатися до осмислення феномену культури в аналогічному ракурсі. Більше того, подивитися на культуру та природу з позицій, умовно кажучи, їх рукотворного та, так званого,

об'єктивного, тобто (само)походження. У такому разі, опускаючи усю проміжну низку міркувань, про культуру можна сказати, що **культура** є *цілеспрямовано сформованим середовищем, адаптованим під запити і потреби природної групи суб'єктів*. Інакше кажучи, культура як середовище існування і становлення в поколіннях людини та водночас людської спільноти виникає до існування водночас з людською спільнотою, а не є результатом еволюції у дарвіністському, а далі мордехаїстському (марксистському) її трактуванні. У протилежному випадку, коли б культура була, умовно кажучи, продуктом еволюції людини, то мали б здійснюватися для того кілька передумов. Зокрема, по-перше, повинні були б бути чіткі підтвердження ідеї еволюціонізму, у т. ч. виявлені зміст існування чого б то було та рушійна сила еволюції, себто була дана відповідь на просте прагматичне питання: кому чи чому потрібне існування і розвиток Всесвіту загалом, природи в усій множині її живого і неживого проявів, а також людини/людства зокрема. По-друге, чим насправді є мова, яким чином вона набувається, тобто запускається внутрішній діалог, зокрема з огляду хоча б на те, що народжені від початку сліпими та глухими, діти, соціалізовані в людській спільноті, цілком адекватно загальноприйнятим трактуванням інтерпретують елементи світу та належним чином реагують на них з урахуванням вказаних вад. Тобто такі діти розвивають у собі повноцінну здатність до мислення, зокрема здійснюючи міркування, у т. ч. етичного та естетичного порядку. По-третє, яким чином набувається знання про щоб то було, попередньо встановивши чітку відмінність між знанням та уявленням.

З другого боку, відсутність можливості достеменно встановити, умовно кажучи, "автора" культури, як зрештою людини та людської

спільноти, а також світу (Всесвіту) загалом, жодним чином не є підставою стверджувати, що він (автор) принципово відсутній, в іншому випадку є абстракцією на кшталт іудео-християнського триєдиного бога чи мусульманського Аллаха. Швидше, покладаючись на досвід або хоча б на висновки в розрізі когнітивних можливостей людини Канта, Гайдеггера, інших мислителів, варто прийняти до уваги твердження, що пізнання принципово обмежене і не відкриває дійсність як вона є. Коли ж стати на позицію, що культура, як і людина та світ мають "автора", то у такому разі культура, як би те дивно звучало попервах, виявляється ширшим за своїм змістом поняттям, аніж природа, оскільки культура може виявитися пошаровим способом буття: певний зріз буття, будучи природним середовищем для людини, автоматично може виявитися культурним для творця цього середовища. Водночас цілеспрямовано створене людиною середовище може виявитися природним для тих рослин та істот, підтримання існування та забезпечення відтворення яких потребує турботи людини.

Співвідношення культури і світогляду. Звертаючись до міркувань про що б то було або сприймаючи міркування інших, варто пам'ятати, що будь-які міркування принципово невіддільні від світогляду, притаманного суб'єкту, оскільки саме світогляд, якщо й не визначає цілком, то суттєво зумовлює специфіку, напрямок розгортання, пріоритетні предмети міркувань тощо. Однак поточна практика свідчить, що на згаданому моменті, як правило, ніхто не акцентує уваги. А це навряд чи так, бо людина сліпо вірить, що здатна самостійно продукувати міркування на будь-яку обрану тему, вважаючи їх власною думкою, тоді як, стиль та спосіб міркувань, теми доступні і прийнятні для міркувань, як і висновки, до яких ладна прийти посередня людина в ході міркувань,

зумовляються світоглядом, а останній "програмується" в процесі соціалізації, у т. ч. за посередництва виховання, що має двоякий характер: природне – наслідування та цілеспрямоване – соціальна дресура як основа сучасної педагогіки; навчання; навіювання абощо.

Своєю чергою поміж світоглядом і культурою існує не менш глибокий неспростовний зв'язок. Зокрема, якщо культуру розглядати як сферу буття, сформовану на основі перетворювальної та/або продуктивної активності суб'єкта, а світогляд як цілісне, певним чином упорядковане відображення суб'єктом усіх проявів та зрізів буття у їх неспростовній єдності, то культура є інтегрованою множиною втілень світогляду, водночас світогляд є інтегрованою множиною символів та кодів, що відображають елементи та набутки культури.

Отже, культура та світогляд є двома взаємообумовленими проявами потенції буття. Своєрідним об'єднавчим моментом поміж ними, що виказує специфіку поточного симбіозу культура – світогляд є культурний кодекс. **Культурний кодекс** – це сукупність взаємообумовлених базових світоглядних установок та пускових механізмів активності людини/спільноти, покладена в основу культурного середовища, притаманного природній та/або сталій людській спільноті загалом і її членам зокрема. Культурний кодекс лежить в основі усіх без винятку систем та сфер активності, притаманних тій чи іншій сталій/природній спільноті. Однак з огляду на змішування природних спільнот до стану своєрідного конгломерату носіїв різних культурних кодексів, формуються квазікультурні кодекси, відмінності між якими полягають лише у нюансах. Носіями квазікультурних кодексів стають народи. Основу будь-якого квазікультурного кодексу складають адаптовані у контексті домінантної догматики, притаманної тому чи

іншому народу, так звані загальнолюдські цінності – як правило, абстрактні поняття, покликані передати властивості досконалої Людини, зведені до стану рудимента на рівні опосередкованої істоти, якою і є сучасна людина. В згаданому ракурсі йдеться насамперед про честь, гідність, сумління, мужність абощо, а також любов, щастя і т. п. Водночас за завісою високих цінностей проступають дійсні цінності сучасності, на які орієнтований обиватель, хай би він був безхатченком чи олігархом, належав до цивілізованої спільноти високого достатку чи був громадянином, так званої, бананової республіки. Відповідно, виявляючи дійсну ієрархію цінностей як ментально-духовних кодів змісту колективного та приватного буття, можна сформувані цілісне уявлення про сам тип конкретної культури, зокрема сучасної.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Безумовно феномен культури визнається невід'ємним, до того ж ключовим фактором буття людини. Але водночас він уважається похідним щодо феномену людини/людства, тобто "продуктом" колективної активності елементів спільноти. Між тим згадане бачення суті культури ігнорує численні факти, які щонайменше ставлять під сумнів адекватність згаданого бачення. Інша справа, коли культуру розглядати з функціональної точки зору, таким чином встановивши, що остання виконує функцію забезпечення та підтримання у дієвому стані умов і обставин, необхідних і достатніх не лише для виживання, але й спрямування поступу людини/людства у тому чи іншому напрямі. У такому випадку про культуру можна говорити як про середовище, котре виникло до існування раніше або разом з людиною. Тобто культуру до певної міри можна ототожнити зі світом, якщо вважати, що природне середовище автоматично "втягується"

в культурне середовище, стаючи його елементом, попри те, що сама природа виявляється первинною щодо культури.

Особливості культурного середовища, його організації та, образно кажучи, інтер'єру, виказує ієрархія цінностей, на основі якої вибудовується соціальна ієрархія. При цьому варто розрізняти, так звані, духовні цінності, тобто такі, що вказують на абстрактні характеристики чи атрибути буття людини, та раціональні – предмети чи цілі усвідомленого тяжіння, що передбачають конкретні заходи задля їх досягнення чи набуття. Залежно від того, які саме цілі насправді, а не декларативно, посідають вершину ієрархії, визначаються особливості соціальних відносин і зв'язків, їх пріоритетність тощо.

Кожна конкретна людина перебуває у нерозривному симбіозі зі світом та/або культурою, будучи зумовленим буттям. Своєю чергою культуру (світ) можна розглядати водночас і як протоумову та протообставину буття людини, і як своєрідну "конструкцію", що забезпечує повний цикл "виробництва та споживання" людини. Відтак чим глибше і повніше вдається досягнути "інженерний задум" "Конструктора" загалом та принципи взаємодії і взаємообумовленості "елементів" світу зокрема, тим продуктивнішим і разом з тим змістовнішим виявиться буття кожної конкретної людини.

Відповідно соціальна інженерія як системне бачення принципів функціонування світу і людини у світі та екзистенціальна терапія як системне бачення методів досягнення стану максимальної самореалізації конкретної людини (особи, особистості, індивідуальності) у світі у своєму поєднанні дозволяють помітно розширити оперативні можливості людини, наростити соціальну мобільність та адаптативні якості особи, виробити стійкі захисні механізми щодо спроб маніпулювання

абощо, у т.ч. шляхом розвитку критичного мислення, поглиблення здатності "вчуватися" у себе та у потік

подій, перегляду і відмежування від обтяжуючих стереотипів та звичок тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балабуха Андрей. Когда врут учебники истории. Прошлое, которого не было. Москва: Яуза, Эксмо, 2005. 254 с.
2. Библия. London. The Bath Press. Avon. 862 с.
3. Калуга В. Ф. "Конструкція" людини з точки зору функціонального підходу до розрізнення її колективного та індивідуального начал. *Філософія публічного управління. Науково-практичний журнал*. 2018. № 2. С. 13-19.
4. Калуга В. Ф. Основи світової політики: навчальний посібник. Київ : Редакційно-видавничий відділ НУБіП України, 2018а. 182 с.
5. Калуга В. Ф. Знання як результат активності людини, особливості його набуття і верифікації. *Гуманітарні студії. Збірник наукових праць*. Випуск 23 / редкол.: А. Є. Конверський [та ін.]. Київ: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2014. С. 27-37
6. Кант Иммануил. Критика чистого разума; пер. Н. Лосский. Москва: Мысль, 1994. 346 с.
7. Козловець М. А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації: Монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 558 с.
8. Мірча Еліаде. Мефістофель і андроген. Київ: Видавництво Соломії Павличко "Основи", 2001. 592 с.
9. Трач Ю. В. Віртуалізація освіти як явище сучасної культури. *Культура і мистецтво у сучасному світі*. 2018. № 19. С. 164-173.
10. Хайдеггер Мартин. Пролегомени к истории понятия времени. Центрально-Европейский ун-т, Программа "Translation Project". Томск : Водолей, 1998. 383 с.
11. James Paul; Magee Liam; Scerri Andy; Steger Manfred. Urban Sustainability in Theory and Practice: Circles of Sustainability. London: Routledge, 2015.
12. Kiyosaki Robert. Rich Dad Poor Dad – Published by Time Warner Books UK. 2007.
13. Rein Raud. Meaning in Action: Outline of an Integral Theory of Culture. Cambridge: Polity, 2016. 327 p.
14. Sorrells Kathryn. Intercultural Communication: Globalization and Social Justice. Los Angeles: Sage, 2015. 249 p.
15. Velkley Richard L. "The Tension in the Beautiful: On Culture and Civilization in Rousseau and German Philosophy". *Being after Rousseau: philosophy and culture in question*. Chicago: University of Chicago Press, 2002. Pp. 11–30.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Balabuha, Andrei. (2005). Kogda vrut uchebniki istorii. Proshloye, kotorogo ne bylo [When booksof historylie. The pastthat was not be]. Iauza, Eksmo; Moskva (in Russian).
2. Bibliya [Biblia]. London. The Bath Press. Avon (in English).
3. Kaluha, V. F. (2018). "Konstruktsiya" lyudyny z tochky zoru funktsional'noho pidkходу do rozrznennya yiyi kolektyvnoho ta indyvidual'noho nachal ["Construction" of Human on the Basis of the Functional Approach to Differentiate Collective and Individual Origins]. *Filosofiiia publichnogo upravlinnia. Naukovo-praktychnyi zhurnal*. № 2, 13-19 (inUkrainian).
4. Kaluha, V. F. (2018a). Osnovy svitovoyi polityky: navchal'nyy posibnyk [Fundamentals of worldpolitics: a text book]. Kyiv: Editorial and Publishing Department of NULES of Ukraine (in Ukrainian).
5. Kaluha, V. F. (2014). Znannya yak rezul'tat aktyvnosti lyudyny, osoblyvosti yoho nabuttya i veryfik atsiyi [Knowledgeas a result of human activity, features of

its acquisition and verification]. *Humanitarnistudii. Zbirnyk naukovykh prats. Vypusk 23*. Kyiv: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr "Kyivskiy universytet", 27-37 (in Ukrainian).

6. Kant, I. (1994). *Kritika chistogo razuma* [The Critique of Pure Reason]; per. N. Losskii. Moskva: Mysl (in Russian).

7. Kozlovets, M. A. (2009). *Fenomen natsional'noyi identychnosti: vyklyky hlobalizatsiyi* [The phenomenon of national identity: challenges of globalization]: Monograph. Zhytomyr: Vyd-vo ZHDU im. I. Franka (in Ukrainian).

8. Mircha, Eliade. (2001). *Mefistofel' i androhen* [Mephistopheles and androgen]. Kyiv: Vydavnytstvo Solomiyi Pavlychko "Osnovy" (in Ukrainian).

9. Trach, Yu. V. (2018). *Virtualizatsiya osvity yak yavlyshche suchasnoyi kul'tury* [Virtualization of education as a phenomenon of modern culture]. *Culture and art in the modern world*. № 19, 164-173 (in Ukrainian).

10. Heidegger M. (1998). *Prolegomeny k istorii ponyatiya vremeni* [Prolegomena to the history of the concept of time]. Tomsk: Vodolej. 383 p. (in Russian).

11. James, Paul; Magee, Liam; Scerri, Andy; Steger, Manfred (2015). *Urban Sustainability in Theory and Practice: Circles of Sustainability*. London: Routledge (in English).

12. Kiyosaki, Robert. (2007). *Rich Dad Poor Dad* – Published by Time Warner Books UK.

13. Rein, Raud (2016). *Meaning in Action: Outline of an Integral Theory of Culture*. Cambridge: Polity (in English).

14. Sorrells, Kathryn (2015). *Intercultural Communication: Globalization and Social Justice*. Los Angeles: Sage (in English).

15. Velkley, Richard L. (2002). "The Tension in the Beautiful: On Culture and Civilization in Rousseau and German Philosophy". *Being after Rousseau: philosophy and culture in question*. Chicago: University of Chicago Press, 11-30 (in English).

Receive: July 30, 2022

Accepted: October 12, 2022

УДК 316.752:[316.32:316.422] 316. 344.

DOI 10.35433/PhilosophicalSciences.2(92).2022.69-81

SOCIAL REJECTION AS A PHENOMENON OF MODERN WORLD

M. A. Kozlovets*, O. F. Gold, Yu. Y. Ogorodniichuk*****

The article examines social rejection as a characteristic phenomenon of the modern world, its conceptualization is carried out in various spheres of social materiality - economic, moral, legal, political. It has been proven that in the era of global world development, in the conditions of digitization of work and social life in general, the spread of the latest information and communication technologies fundamentally transforms individual and social existence, changes the nature of communication and interaction between people and social institutions. As a result, the process of incorporating individuals into the new social reality becomes more complicated and, as a result, social rejection, the exclusion of individuals or entire population groups from their usual social ties, practices, and way of life increases. The reasons and forms of manifestation of social rejection, the influence on its social policy, the functioning of social interests, social responsibility, social tension, civil deprivation, ways and styles of life are analyzed. It is argued that social rejection in its various forms (from property, power, education, other people) threatens the full existence of a person in society, limits his opportunities in the development of his abilities, satisfaction of urgent needs, realization of vital interests and demands. The main reasons and features of the presence of socially excluded people and groups in Ukraine, which face obstacles on the way to a full life and a high level of human development, are characterized. Socially rejected groups of the population are identified and certain recommendations are offered for the development of state policy to overcome barriers to the social inclusion of all segments of the population. The need to implement complex approaches and mutually coordinated measures in various spheres, aimed at solving the problems of social rejection simultaneously in economic, social and political directions, is substantiated.

* Doctor of Sciences (Philosophy), Professor, Professor of the Department of Philosophy and Political Science

(Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr, Ukraine)

E-mail: mykola.kozlovets@ukr.net,

ORCID : 000-0002-5242-912X

** Candidate of Philosophical Sciences, Grand PhD student of the Department of Philosophy and Political Science

(Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr, Ukraine)

Rechercher du Centre Mesopolhis Sociology, Political Science and History Mesopolhis, Aix-Marseille University, Aix en Provence, France

E-mail: Olgoldios@gmail.com

ORCID : 000-0003-1689-227X

*** Postgraduate Student of the Department of Philosophy and Political Science

(Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr, Ukraine)

E-mail: assistance.for@gmail.com

ORCID : 0000-0003-2805-971X

Key words: creative class, human development, middle class, precariat, rent-oriented society, social rejection, social policy of the state, transformation.

СОЦІАЛЬНЕ ВІДТОРГНЕННЯ ЯК ФЕНОМЕН СУЧАСНОГО СВІТУ

М. А. Козловець, О. Ф. Гольд, Ю. Й. Огороднійчук

У статті розглянуто соціальне відторгнення як прикметний феномен сучасного світу, здійснено його концептуалізацію у різних сферах соціальної буттєвості – економічній, моральній, правовій, політичній. Доведено, що в епоху глобального світового розвитку, в умовах цифровізації праці й суспільного життя загалом, поширення новітніх інформаційно-комунікаційних технологій докорінно трансформується індивідуальне й суспільне буття, змінюється характер зв'язку і взаємодії між людьми і соціальними інституціями. Відтак ускладнюється процес інкорпорування індивідів у нову соціальну реальність і, як наслідок, зростає соціальне відторгнення, виключення окремих осіб або цілих груп населення зі звичних для них соціальних зв'язків, практик та способу життя. Проаналізовано причини і форми прояву соціального відторгнення, вплив на його соціальної політики, функціонування соціальних інтересів, соціальної відповідальності, соціальної напруженості, громадянської депривації, способу і стилів життя. Аргументовано, що соціальне відторгнення в його різних формах (від власності, влади, освіти, інших людей) загрожує повноцінному існуванню людини в суспільстві, обмежує її можливості в розвитку своїх здібностей, задоволенні насущних потреб, реалізації життєвих інтересів і домагань. Охарактеризовано основні причини та особливості наявності в Україні соціально відторгнених людей і груп, які стикаються з перешкодами на шляху до повноцінного життя та високого рівня людського розвитку. Визначено соціально відторгнуті групи населення та запропоновано певні рекомендації щодо розроблення державної політики для подолання бар'єрів на шляху до соціального залучення всіх верств населення. Обґрунтовано необхідність здійснення комплексних підходів та взаємоузгоджених заходів у різних сферах, орієнтованих на розв'язання проблем соціального відторгнення одночасно в економічному, соціальному та політичному напрямках.

Ключові слова: соціальне відторгнення, соціальна політика держави, людський розвиток, середній клас, креативний клас, прекаріат, трансформація, рентоорієнтована суспільство.

Relevance of the research topic.

Globalization, the spread of information and communication technologies, digitalization fundamentally transform individual and social life, change the nature of communication and interaction between people and social institutions. The changeability and speed of life in the modern world, on the one hand, open up new adaptation opportunities and personal perspectives for people, and on the other hand, complicate the process of incorporating individuals into the new social reality and, as a result, give rise to social rejection, exclusion of individuals or entire groups population from their usual social connections, practices and way of life.

The unpredictability of social transformations in the globalized space, the destruction of traditional social structures, established forms of social

life objectively requires a philosophical understanding of various forms of rejection. Russia's full-scale war against Ukraine also updates the study of the phenomenon of social rejection and the development of new approaches to the problems of social inclusion.

Analysis of recent sources and publications.

The study of various aspects of social rejection was primarily reflected in the works of representatives of world economic thought, including U. Beck, F. Braudel, K. Griffin, J. Davis, N. Kabir, R. Castel, R. Lenoir, R. Lister, A. Lewis, A. Sen, K. Schwab, F. Williams. Certain aspects of the manifestation of social rejection in the context of global social transformations and information and communication technologies were considered by Z. Bauman, D. Bell, P. Berger, E. Brynjolfsson, M. Castells, R. Cooper, E. Giddens, S. Huntington,

P. Mason, E. McAfee, M. Nussbaum, S. Ruchir, D. Rose, J. Studwell, E. Toffler, F. Fukuyama, I. Wallerstein. In Ukraine, the works of O. Akilina, V. Andrushchenko, I. Bondar, D. Bogyna, A. Chuhno, V. Voronkova, V. Geets, O. Grishnova, A. Kolot, A. Kondyrina, N. Kovtun, M. Kozlovets, V. Kremen, E. Libanova and other scientists.

The purpose of the article is to study social rejection in the context of global social transformations, information and communication technologies and its impact on human development trends.

Presenting main material. Social rejection as a social phenomenon is a relatively new concept that does not have a universal definition. Scientists define social rejection (exclusion) as a process in which certain population groups or individuals, due to their poverty, lack of basic knowledge and opportunities, or as a result of discrimination, do not have the opportunity to fully participate in public life [1: 28]. Due to obstacles to obtaining important social goods and services due to barriers at the institutional level, at the level of communities and at the personal level (as a result of discrimination or lack of capacity, commercialization of social life), social exclusion causes a decrease in human opportunities and real freedoms of people to lead a fulfilling life. Such people are often excluded and isolated from participation in the economic, political, social and cultural spheres that are the norm for other people.

The theory of social exclusion (rejection) was formed in the early 1970s. in France. R. Lenoir, who is credited with the authorship of the concept of "social rejection", defined socially excluded groups as groups of people from all social categories who were not covered by the social protection system. These included people with mental or physical disabilities, suicidal individuals, elderly people with disabilities, abused children, drug users, criminals, single parents, troubled families, marginalized, antisocial persons, etc. [2: 7]. This

approach to rejection emphasizes the uneven distribution of benefits in society and access to its resources, and as a result, insufficient satisfaction of people's needs.

Among the attempts to approach the solution of the problem of social rejection, the approach of the British scientist Amartya Sen [2] and the American researcher Martha Nussbaum [3], focused on the development of human abilities ("Capability Approach"), human development ("Human Development") should be mentioned. The authors proceed from the need to take into account all the diversity of human activity and to find out those needs, the provision of which is necessary for a decent life. The central concept here is ability (capably), but "it is not only the abilities of the person himself, but also the freedoms or opportunities created by the combination of personal abilities and opportunities available in the political, social and economic environment" [3: 21]. Denoting abilities as "combined abilities", M. Nussbaum singles out ten basic ones among them, including the abilities of life, health, bodily integrity, feelings, imagination and thoughts, emotions, practical reason, belonging - to be able to live with other people and recognize and show concern for other people, participate in various forms of social interaction; to be able to understand the situation of another; have social grounds for self-respect and non-humiliation; to be able to be considered a worthy being whose value is equal to the values of others; to be able to live with care for animals, plants and nature; to be able to laugh, play, enjoy entertainment, control over one's life environment [3: 21-25].

The approach proposed by A. Sen and M. Nussbaum was the basis of global measurements of the UN Human Development Index [4]. Despite the fact that these measurements do not take into account all the conceptual aspects of the researchers' theory, they made it possible to make comparisons between most countries of the world according to

such indicators as life expectancy, the level of literacy of the country's population, the standard of living estimated through GDP per capita at purchasing power parity in US dollars, etc.

The 2022 Sustainable Development Goals Report highlights multi-year progress in eradicating poverty and hunger, improving health and education, providing basic services and more. At the same time, it also indicates the seriousness and scale of the challenges facing humanity. Cascading and interconnected crises, dominated by COVID-19, climate change and conflict, are causing spill-over effects on food and nutrition, health, education, environment, peace and security, and are seriously jeopardizing the Sustainable Development Agenda for the period by 2030, as well as the very survival of humanity. Those areas that require urgent action in order to save the goals of sustainable development and achieve significant progress for people and the planet by 2030 have also been identified [5].

It should be noted that poverty attacks a person not only materially, but also morally. It erodes dignity and leads to complete despair. Living in poverty can lead to: isolation from family and friends; lack of knowledge about available support and services; problems of meeting basic needs, including provision of decent housing, medical care and schooling and the opportunity to receive an education; living in a dangerous area with a high level of crime and violence, in adverse environmental conditions or in a remote and isolated rural area; not being able to pay for utilities or buy healthy food and new clothes and use public transport; living without any savings or reserves in case of crisis situations (for example, unemployment, illness, etc.); the risk of illegal exploitation and forced labor; the risk of being exposed to manifestations of racism and discrimination; the lack of opportunity to take an active part in social and socio-political life and afford

recreation and entertainment [6: 162-163].

In 2021, there were positive changes in the scale of economic poverty with a slight improvement in the average material situation. However, in the context of the COVID-19 pandemic, both the real level of income and expenditure in 2020 was higher than in the previous year. Thus, in Poland, compared to 2020, no significant changes were observed in the social poverty risk map, and positive changes in the scale of poverty were recorded to a greater extent among rural residents than in cities [7]. In the UK, more than 5 million people – more than one fifth (23%) of all workers – were paid less than £6.67 an hour. This value is based on a low pay rate of 60% of average earnings, which is equivalent to just over £12,000 per year for a 35-hour working week. Whereas in April 2006 a 35-hour week would have earned £9,191 a year [8].

Despite progress in the fight against poverty, hunger and disease, global inequality is increasing. Experts point out that the gap in the basic standard of living of millions is not shrinking, but, on the contrary, is increasing. Klaus Schwab, the founder of the World Economic Forum in Davos, cites rather alarming statistics in his work: half of the world's capital is now controlled by 1% (!) of the rich, while the low-income half of the world's population collectively owns less than 1% of the world's wealth. The scientist sees the growth of inequality as the biggest social problem, which causes an increase in the level of crime, the spread of mental illnesses, a reduction in life expectancy, and a decrease in the level of trust in the authorities [9].

Mechanisms developed by international organizations and enshrined in relevant supranational strategic documents have a different focus and use different tools and methods, but they share a common set of basic principles for strengthening coordination and cooperation with the aim of overcoming poverty as the most

important priority of global cooperation. A partial solution to this issue is presented in the "European Platform against Poverty". The main goal of this line of activity is to guarantee social and territorial cooperation against poverty and social rejection, to increase the significance of this problem and to recognize the basic rights of people in a difficult situation, giving such people the opportunity to live a dignified life and take an active part in public life [10 : 4-5].

The tasks of strategic planning to overcome poverty and social exclusion in the countries of the European Union are defined as follows: creation of a basis for cooperation, exchange of experience and dissemination of the practice of obtaining results in the fight against poverty; implementation of specific actions to support vulnerable population groups; assessment of adequacy and resistance to social changes of social protection measures, pension systems; identifying ways of better access to health care systems; development and implementation of social innovation programs for the most vulnerable segments of the population by providing innovative technologies in training and education; creation of jobs for poor population groups; the fight against discrimination, as well as the development of new rules for migrants, which will allow them to use their potential [6: 164; 11; 12; 14].

Another reason for social exclusion is the exclusion of many people from the labor market. The modern technological revolution is quite quickly displacing millions of workers from the labor market and creating a large class of redundant people, which may lead to social upheavals in the future. Of course, the disappearance of many traditional professions in a wide variety of industries will be partially offset by the creation of new ones. But new professions require high qualifications, which means that the issue of employment of unskilled workers will remain open. We think that it will be

easier to create new jobs than to retrain the people who have to fill them. During previous waves of automation, people were generally able to easily move from one monotonous and unskilled job to another. At the same time, such a transition required minimal retraining.

Today it is much more difficult to do. Therefore, in the future, despite the emergence of new professions, a large class of "extra" people may arise. It is not excluded that the situation may deteriorate in two areas at once - a high level of unemployment will be accompanied by a shortage of qualified specialists. In addition, no profession is immune to automation, as technology and work activities will constantly improve. This means that the process of the emergence of new professions and retraining of people will never stop. By the middle of the 21st century, not only the idea of "lifetime employment" but also the concept of "profession for life" may become hopelessly outdated [15: 48-51].

In 2019, Oxford University scientists predicted that in the next 10-20 years, almost half of the jobs in the United States will be occupied by computers. According to experts, as many as 53 professions may disappear or change significantly by 2030. Among them, accountants, notaries, lawyers, consultants, copywriters, proofreaders, journalists, and translators are popular today on the Ukrainian labor market. That is, in the coming decades, due to the total application of automation in production, many professions will generally die out or fall into the risk zone. Robots, with practically zero cost in the production of various products, will displace tens of millions of workers who will replenish the army of the unemployed [16: 122-123].

Another angle of contradictions is the phenomenon of "digitalization of work". Today, new forms of employment have appeared – network workplaces, voucher work, portfolio work, mass employment, as well as new types of flexible employment organization (strategic

exchange of employees, temporary management, joint employment, daily, periodic and on-call – types of work, special forms of labor organization: cooperation of self-employed workers, umbrella organizations, etc. Thus, the contradiction between work as the basis of human life and new forms of economic organization aimed at reducing labor in all spheres of production increases. The spread of non-standard employment leads to new forms of rejection, which are associated, among other things, with negative consequences for society, social groups, and the individual. The phenomenon of "slave labor" is also reviving.

In situations where someone failed to adapt to transformations, according to K. Schwab, people can be divided into winners (capable of accepting technological transformations) and losers (those who reject them). The latter will not be able to take advantage of the advantages provided by the fourth industrial revolution. For example, in the same genetics, when not only the life expectancy will be significantly extended, but also the physiological properties of the human body, laid down by nature in the process of evolution, will radically change. In this regard, the author does not rule out the emergence of potential class conflicts and clashes between two types of people - between those who are at the forefront and those who will be on the margins of the digital age [9].

Klaus Schwab identifies twelve areas of technology that will transform the physical world. This primarily concerns artificial intelligence and robotics, advanced materials, additive (three-dimensional printing) manufacturing, biotechnology, geoengineering, the space industry, neurotechnology, renewable energy, blockchain (distributed ledger technology), and the Internet. The researcher concludes that, for example, biotechnology in the current century will be much more difficult to control than digital technologies, since science will deal with living organisms. And such fears are not unfounded. After all, for the

first time since the existence of civilization, invented technologies will launch the process of synthesis in the physical (man), digital (cybernetics) and biological (fauna and flora) realms [9].

In order to face the unprecedented technological and economic dangers of the 21st century, it is necessary to create new social and economic models of social development as soon as possible, which should be aimed at protecting people, not professions. Creativity is one of the key skills of today and the future. One of the reasons for this is the automation of many processes, the role of artificial intelligence, as a result of which professions that are based on repetitive actions will be at risk. Instead, it affects creative industries to a lesser extent, which is one of the strategic reasons for strengthening their development.

Ukrainian researchers N. Kovtun and N. Wenzel, considering the controversial impact of industry 4.0 on society and the economy, name the quality of specialist training among the priority measures to mitigate its impact on the professional competencies of an employee. Scientists drew attention to the need for fundamental reforms of the educational system, the organization of constant monitoring of changes in the labor market and taking into account the latest trends, including the sphere of non-standard forms of employment, the introduction of the institute of professional certification, as it is used in Western countries [17].

Today, new forms of inequality are emerging, which are manifested primarily in the field of education and access to technology. According to UNDP experts, if measures are not taken, the gulf separating different sections of the population and countries will widen to a scale the world has not seen since the industrial revolution. "What used to be considered an "extra plus", say, studying at a university or broadband Internet, is gaining more and more importance, and people who do not have these opportunities are deprived of the necessary "springboard" to succeed in

the future", – a convinced representative UNDP Pedro Conceição [18: 2].

Changes and transformations of social life are always difficult, and the rapidly changing world of the beginning of the 21st century has caused a global epidemic of stress. People do not always have enough emotional stability to withstand this endless race, the permanent process of the emergence of new professions and retraining. Therefore, a class of "extra" people can appear not only due to lack of work or lack of education, but also due to weak psychological stability. Overcoming social anxieties in conditions of rejection is possible with the help of active participation in joint activities (semi-being) based on the development of trust in social institutions.

Recently, the problem of the growth of precariat tendencies as a property of work and non-standard (flexible) employment, the formation of a new social class of people - the precariat – has been actively discussed. As a fundamentally new formation of the second half of the 20th – beginning of the 21st century. the precariat is represented by workers with temporary or part-time employment, which is permanent and stable in nature, and who are involved mainly in the shadow sector of the labor market, as a result of which their social rights and social status are reduced. The precariat is characterized by an unstable social position, weak social protection, lack of many social guarantees, unstable income, and deprofessionalization. People of the precariat minimally identify themselves with a specific professional community. In many countries of the world, the precariat reaches 30-40% of the working population. Therefore, it largely determines the face of modern society. For people of this social class, various options for behavior are possible: resignation to the situation, attempts to adapt, active actions (from protest actions against the ruling regime to criminal activity) [19; 20: 12–17].

A peculiar form of social rejection is also the increase in the number of people who literally fall into psychological and material dependence on a bad habit, which is commonly called gambling (gambling business). For example, the population of Ukraine is generally considered to be poor. And even more so in the conditions of the crisis, it is difficult to imagine that already poor people "put" their own money into slot machines. The excitement blinds the eyes, and despite the fact that such establishments are never "in the red", and therefore the players are doomed to eventually lose, people continue to play. For the sake of filling the emptiness of your life with at least some emotions and hope for a "fart". This is a kind of pernicious attempt to escape from reality.

The problem of social rejection is largely characteristic of Ukraine. Based on the characteristics of social rejection generally accepted in the West, domestic researchers have developed a block of indicators of rejection in Ukrainian society: economic (in particular, low income, unsatisfactory housing conditions); market (unemployment, part-time employment, seasonal work); legal (unofficial employment, uncertain legal status of a person); social and labor (instability of work, flexible forms of employment, difficult and harmful working conditions); socio-psychological (inaccessibility of the system of social protection, medical care, limited social ties, lack of confidence in keeping a job, uncertainty in the future); cultural and educational (unavailability of educational and cultural services); political (impossibility of realization of political rights and freedoms) [1; 21].

The following categories of population can be attributed to socially rejected groups in Ukrainian society: unemployed; employed population with extremely low incomes, whose salary is calculated within the minimum; people who are employed in the informal sector of the economy; persons who do not have a stable job or confidence in its

preservation, although they work under legal contracts; employees who are not covered by collective agreements; people who officially work under conditions of forced part-time employment (for example, workers who are on vacation without saving wages for the period of suspension of work); self-employed persons of creative professions; employees transferred for economic reasons to work part-time or weekly; seasonal workers; employees who work in difficult and harmful working conditions; illegal migrants [21; 22; 23: 24–28].

Today, a large part of Ukrainians feel alienated from social processes, their social undemandingness. It is obvious that the main form of social rejection, which determines its other forms, is economic, especially low incomes of the population compared to the incomes of citizens of neighboring countries. If in the 1970s and 1980s there was no significant difference in the standard of living of Ukrainians compared to citizens of, for example, Poland or Romania or Lithuania, today this difference is significant. The expectations and hopes of Ukrainians for a radical improvement in their lives after the economic collapse of the USSR were not fulfilled. According to European criteria, Ukrainians live in a slightly different dimension. So, in September 2021, the average monthly salary was UAH 14,239 without taxes, and with taxes - UAH 11,462, or a little more than \$430 per month. The minimum wage in Ukraine is also extremely low, which today is 6,700 hryvnias, or a little more than 150 euros, while, for example, in Greece, squeezed by the "hard economy", this indicator is equal to 683 euros [24].

Poverty drives thousands of Ukrainians to labor migration, thus reducing the number of able-bodied and qualified population, reducing the growth of the gross domestic product and the possibility of increasing and equalizing the incomes of residents. Temporary labor migration is gradually transforming into emigration with the relocation of

families and children to Western countries, deepening the demographic crisis.

The National Report on Human Development in Ukraine "Ukraine: On the Road to Social Inclusion" emphasizes that every person should have the opportunity to live a long and healthy life, get an education, freely use their knowledge and talents, determining their own destiny. Society cannot achieve a high level of human development in the presence of socially rejected people or groups who face obstacles on the way to a full life. According to the Constitution of Ukraine, everyone is guaranteed the right to work, entrepreneurial activity, social protection, a sufficient standard of living for himself and his family, health care, medical assistance and medical insurance, an environment safe for life and health, education, etc. Ukraine declared its goal to build a socially oriented market economy, which defines human development as the basis of the state's social policy and as a measure of the country's economic and social progress [1].

The paradox of current Ukrainian life is that the poor population, which is in a state of survival, with lost social prospects and mistrust of the authorities, is at the same time oriented towards the values of the consumer society. In conditions of growing chaos of social relations, destruction of social order, and other systemic deviations, processes of erosion and loss of interests by social groups occur. A number of communities are disoriented about their indigenous interests. False, utopian, whimsical interests are imposed on them. There is also such a phenomenon as reluctance to work more to earn more; insufficient professionalism and reluctance of employees to undertake responsible tasks. As a result, there is a kind of stratification of the population in the country according to the degree of workaholicism and purposefulness. Sociological studies show that people with a low level of wealth, a lower level of education, more often demonstrate a

paternalistic orientation towards the state.

The problem of social rejection took on a new dramatic dimension against the background of Russia's full-scale aggression against Ukraine. The war deprived millions of Ukrainians of their sources of livelihood and housing, forced millions of workers out of the labor market, created more than 9,5 million refugees (of them, 3,7 million people returned) and more than 6,8 million internally displaced persons [25]. Many people lost their steady income. Someone found himself in the conditions of martial law, and someone could not. Many participants in Russia's war against Ukraine also feel unheard. Moreover, we need not only material help, but also moral, social and psychological support.

Unfortunately, Ukrainian society is currently characterized by social derivation – the restriction or deprivation of access of a significant number of people to material and spiritual resources, opportunities that are necessary to meet the basic life needs of individuals or entire groups. Rejection from those social groups with which a person has identified himself is expressed in the growth of anxiety caused by the threat of losing the social basis of his identity. In this case, rejection acts as an existential trauma, accompanied by anxiety in front of a reality hostile to a person, which threatens his identity.

It is clear that the changes in the socio-political system, the transformation of forms of ownership, the disintegration of old and the formation of new social institutions caused radical transformations in the sphere of social consciousness. Its deepest layers, which are part of the matrix of perception and interpretation of the natural and social world, also undergo changes. The degradation of the statuses of social groups, the destruction of the normative value system, and the loss of social stability are reflected in the public consciousness in generalized

negative associations associated with the corresponding image of Ukrainian society, in the depressed state of the social well-being of the population, a high level of anxiety, and the prevalence of various phobias [26: 11].

So, at the current stage of Ukraine's development, social rejection is a stable multidimensional phenomenon, and to overcome it, it is not enough to focus attention on only one area of its manifestation – poverty reduction. It is the restrictions in the economic, cultural, educational, social and political spheres that narrow people's freedom of choice, which is a direct obstacle to achieving a high level of human development in Ukraine. In view of Ukraine's European integration aspirations, it is also necessary for us to develop and implement a social policy aimed at social inclusion, in accordance with the practice existing in the EU countries.

Conclusions. A notable feature of the modern era is the growing level of social rejection in its various forms: from property, power, education, other people, which threatens the full existence of a person in society, limits his opportunities to develop his abilities, satisfy urgent needs, realize life interests and plans. The onset of the technological revolution, the automation of production, the establishment of the "digital economy", the fusion of artificial intelligence with biotechnology, the neoliberal concept and logic of capitalism with the free market, the Covid-19 coronavirus pandemic have displaced millions of workers from the labor market and created a large class of redundant people, which generates mass discontent existing state of affairs and threatens the stability of the current system, may lead to social and political upheavals. The problem of social rejection took on a new dramatic dimension against the background of Russia's full-scale war against Ukraine. Achieving a high level of human development is impossible in the

presence of a significant number of the population, which is socially rejected.

The analysis of the phenomenon of social rejection in the modern world proves: firstly, the need to find and form a new paradigm of social existence, which will, on the one hand, take into account the growing role of the subjective factor in history, and on the other hand, an internal disorder, a spiritual crisis of sub object; secondly, in the post-industrial society, the phenomenon of rejection acquires global scales of ecological, production-technological, and spiritual order.

Moreover, in the context of world politics and economics, it is embodied in the opposition of the "golden billion" and the rest of humanity, North and South, West and East; thirdly, a person in a post-industrial society often loses a holistic idea of the meaning of being, personal existence.

The program to overcome social rejection as a multidimensional phenomenon requires complex approaches and coordinated measures in various spheres, in particular, in the economic, socio-psychological and political-legal spheres.

ЛІТЕРАТУРА

1. Україна: на шляху до соціального залучення. Регіональна доповідь із людського розвитку 2011 року; [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.versil.com.ua/news/238030/>
2. Sen A. Social Exclusion : Concept, Application and Scrutiny. 2000. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.adb.org/sites/default/files/publication/29778/social-exclusion.pdf>
3. Nussbaum M. C. Creating Capabilities: The Human Development Approach. Harvard University Press, 2011. 256 p.
4. US Census Bureau. How the Census Bureau Measures Poverty. – [Електронний ресурс]: –<https://www.census.gov/topics/income-poverty/poverty/guidance/poverty-measures.html>
5. The sustainable Development 2022 goals report [Електронний ресурс]: – <https://unstats.un.org/sdgs/report/2022/>
6. Акіліна Олена. Процеси соціального відторгнення в країнах СЄ. "Толерантність як соціогуманітарна проблема сучасності": Міжнародна науково-теоретична конференція, 1–2 жовтня 2015 року: [матеріали доповідей та виступів] / редкол. П. Ю. Саух [та ін.]. Житомир: Вид-во Євенок О. О., 2015. С. 162-165.
7. Польща на тлі країн ЄС – [Електронний ресурс]: – https://www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=Democracy2018
8. Working Out of Poverty: A study of the low the 'working poor': [Електронний ресурс]: <https://www.ippr.org/publications/working-out-of-poverty-a-study-of-the-low-paid-and-the-working-poor>
9. Шваб Клаус. Четверта промислова революція. Формуючи четверту промислову революцію (переклад з німець. Н. В. Климчук і Я. А. Лебеденко). Харків: Вид-во "Клуб сімейного дозвілля", 2019. 416 с.
10. Доклад о человеческом развитии "Устойчивое развитие и равенство возможностей: лучшее будущее для всех". ПРООН. Нью-Йорк, 2011. 176 с.
11. Підходи до планування процесів подолання бідності. United Nations Development Programme. Київ, 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.undp.org.ua/files/ua_67703AMDGP_poverty_ukr.pdf
12. Eurostat regional yearbook 2013 European Union, 2013; [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.trf.sll.se/Global/Dokument/Statistik/externa_rapporter/Eurostat-regional-yearbook-2013.pdf
13. "За межами сьогодення". Доповідь ООН: зростання нерівності – головна перешкода для розвитку. День.2019, 11 грудня. С. 2.

14. Фадеев В. Б. Людський розвиток і соціальна справедливість: політика просторового розвитку в Європі. *Практична філософія*. № 1. 2020 (№ 75). С.15-26.
15. Харари Юваль Ной. 21 урок для XXI века. Москва: Синдбад, 2016. 416 с.
16. Kozlovets Mykola, Samoilenko Danylo, Horokhova Liudmyla, Tetiana Hlushko. Man in the conditions of digital civilization: cognitive-ethical perspective. *European socio-legal and humanitarian studies*. № 1. 2022. Pp. 117-126.
17. Ковтун Н. М., Венцель Н. В. Новий середній клас як фактор нівеляції соціальної невизначеності в умовах модернізаційних викликів Industry 4.0. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки*. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2020. Випуск № 1 (87). С. 86 – 99.
18. Регіональна доповідь про людський розвиток "Від трансформації – до суспільства для всіх" [Електронний ресурс] / ПРООН. – Режим доступу: <http://europeandcis.undp.org/home/show/BCD10F8F-F203-1EE9-BB28DEE6D70B52E1>
19. Standing G. The Precariat – The New dangerous class. London. Bloomsbury Academic, 2011.
20. Козловець М. А. Прекариат як новий клас в соціальній структурі сучасного суспільства. *Український соціум: соціально-політичний аналіз сучасності та прогноз майбутнього : зб. Матеріалів XXII Всеукр. наук. конф. викл., молодих науковців і студентів* (м. Харків, 1 груд. 2020 р.). Харків: Право, 2020. С.12-17.
21. Національна доповідь про людський розвиток 2011 року «Україна: на шляху до соціального включення» / ПРООН в Україні. Київ : КІС, 2011. 123 с.
22. Про стан розвитку громадянського суспільства в Україні : аналіт. доповідь / [Яблонський В. М., Балакірева О. М., Бондар Т. В. та ін.]; за заг. ред. О. А. Корнієвського. Київ: НІСД, 2017. 56 с. [Електронний ресурс]: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/AD_GromSuspilstvo_pp1-56_press-25fe8.pdf
23. Кондиріна А. Г. Соціальне відторгнення як причина низького рівня людського розвитку в Україні. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету*. № 2 (66). 2013. С.24-28.
24. Середня зарплата. Міністерство фінансів України. URL:<https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/average/>
25. Буряченко Олексій. Відновлення України через діалог усіх українців світу. Об'єднавшись – зробити неможливе, всупереч усьому!; [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrinform.ua>.
26. Шульга М. Збій соціальної матриці: монографія. Київ: Інститут соціології НАН України, 2018. 284 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Ukrayina: na shlyakhu do sotsial'noho zaluchennya [Ukraine: on the way to social inclusion]. Regional'na dopovid' iz lyuds'koho rozvytku 2011 roku; [Electronnij resurs]. – Rezhim dostupa: <http://www.versil.com.ua/news/238030/> (in Ukrainian).
2. Sen, A. Social Exclusion: Concept, Application and Scrutiny. 2000. [Electronic resource]. – Rezhim dostupa: <http://www.adb.org/sites/default/files/publication/29778/social-exclusion.pdf> (in English).
3. Nussbaum, M. C. (2011). *Creating Capabilities: The Human Development Approach*. Harvard University Press. 256 p. (in English).
4. US Census Bureau. How the Census Bureau Measures Poverty.- [Electronnij resurs]:-<https://www.census.gov/topics/income-poverty/poverty/guidance/poverty-measures.html> (in English).
5. The sustainable Development 2022 goals report [Electronnij resurs]:- <https://unstats.un.org/sdgs/report/2022/> (in English).

6. Akilina, Olena (2015). Protsesy sotsial'noho vidtorhnennya v krayinakh SYE [Processes of social rejection in CE countries]. "Tolerantnist' yak sotsiohumanitarna problema suchasnosti": Mizhnarodna naukovu-teoretychna konferentsiya, 1–2 zhovtnya 2015 roku: [materialy dopovidey ta vystupiv] / redkol. P. YU. Saukh [ta in.]. Zhytomyr: Vyd-vo Yevenok O. O. 162-165 (in Ukrainian).

7. Pol'shcha na tli krayin YES [Poland against the background of EU countries]: - [Electronnij resurs]: - https://www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=Democracy2018 (in Ukrainian).

8. Working Out of Poverty: A study of the ld the 'working poor: [Electronnij resurs]: <https://www.ippr.org/publications/working-out-of-poverty-a-study-of-the-low-paid-and-the-working-poor> (in English).

9. Schwab, Claus. (2019). Chetverta promyslova revolyutsiya. Formuyuchy chetvertu promyslovu revolyutsiyu [The fourth industrial revolution. Shaping the fourth industrial revolution] (pereklad z nimets. N. V. Klymchuk i YA. A. Lebedenko). Kharkiv: Vyd-vo "Klub simeynoho dozvillya". 416 s. (in Ukrainian).

10. Doklad o chelovecheskom razvitii "Ustoychivoye razvitiye i ravenstvo vozmozhnostey: luchsheye budushcheye dlya vsekh" [Report on human development "Sustainable development and equal opportunities: the best future for all"]. PROON.N'yu-York.176 p. (in Russian).

11. Pidkhody do planuvannya protsesiv podolannya bidnosti [Approaches to the planning of poverty alleviation processes]. United Nations Development Program. Kyiv, 2012 [Electronnij resurs]. – Rezhim dostupa: http://www.undp.org.ua/files/ua_67703AMDGP_poverty_ukr.pdf (in Ukrainian).

12. Eurostat regional yearbook 2013 European Union, 2013 – [Electronnij resurs]. – Rezhim dostupa: http://www.trf.sll.se/Global/Dokument/Statistik/externa_rapporter/Eurostat-regional-yearbook-2013.pdf (in English).

13. "Za mezhamy s'ohodennya" ["Beyond the present" UN report]: Dopovid' OON: zrostannya nerivnosti – holovna pereshkoda dlya rozvytku. 2019, Den'.11 hrudnya (in Ukrainian).

14. Fadeyev, V. B. (2020). Lyuds'kyy rozvytok i sotsial'na spravedlyvist': polityka prostorovoho rozvytku v Yevropi [Human development and social justice: spatial development policy in Europe]. *Praktychna filosofiya*. No. 1(75).5-26 (in Ukrainian).

15. Kharary, Yuval' Noy. (2016). 21 urok dlya XXI veka [21 lessons for the 21st century]. Moskva: Syndbad (in Russian).

16. Kozlovets, Mykola, Samoilenko, Danylo, Horokhova, Liudmyla, Hlushko, Tetiana. (2022). Man in the conditions of digital civilization: cognitive-ethical perspective. *European socio-legal and humanitarian studies*.No. 1.117-126 (in English).

17. Kovtun, N. M., Ventsel', N. V. (2020). Novyy seredniy klas yak factor nivelyatsiyi sotsial'noyi nevyznachenosti v umovakh modernizatsiynykh vyklykiv Industry 4.0. [The new middle class as a factor of leveling social uncertainty in the conditions of modernization challenges of Industry 4.0.]. *Visnyk Zhytomyr'skoho derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka. Filosofs'ki nauky*. No. 1 (87)(in Ukrainian).

18. Regional report on human development "From transformation to society for all" [Rehional'na dopovid' pro lyuds'kyy rozvytok "Vid transformatsiyi – do suspil'stva dlya vsikh"]; [Electronnij resurs] / PROON. – Rezhim dostupa: <http://europeandcis.undp.org/home/show/BCD10F8F-F203-1EE9-BB28DEE6D70B52E1>(in Ukrainian).

19. Standing, G. *The Precariat – The New dangerous class*. London. Bloomsbury Academic, 2011(in English).

20. Kozlovets', M. A. (2020). Prekariat yak novyy klasv sotsial'niy strukturi suchasnoho suspil'stva [Precariat as a new class in the social structure of modern society]. *Ukrayins'kyu sotsium: sotsial'no-politychnyy analiz suchasnosti ta prohnaz maybutn'oho: zb. Materialiv XXII Vseukr. nauk. konf. vykl., molodykh naukotsiv i studentiv (m. Kharkiv, 1 hrud. 2020 r.)*. Kharkiv: Pravo.12-17.

21. Natsional'na dopovid' pro lyuds'kyu rozvytok 2011 roku "Ukrayina: na shlyakhu do sotsial'noho vklyuchennya" [National report on human development of 2011 "Ukraine: on the way to social inclusion"] / PROONvUkrayini. Kyiv: KIS, 2011. 123 p. (in Ukrainian).

22. Pro stan rozvytku hromadyans'koho suspil'stva v Ukrayini : analit. dopovid' [On the state of civil society development in Ukraine: analyst. report] (2017); [V. M. Yablonskiy, O. M. Balakireva, T. V. Bondar, etc.]; in general ed. O. A. Kornievskiy. Kyiv: NISD; [Electronnij resurs]: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/AD_GromSuspilstvo_pp1-56_press-25fe8.pdf (in Ukrainian).

23. Kondyrina, A. H. (2013). Sotsial'ne vidtorhnennya yak prychna nyz'koho rivnya lyuds'koho rozvytku v Ukrayini [Social rejection as a cause of low level of human development in Ukraine]. *Visnyk Chernihivs'koho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu*. No. 2 (66). 24-28 (in Ukrainian).

24. Serednya zarplata. Ministerstvo finansiv Ukrayiny [Average salary. Ministry of Finance of Ukraine]. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/la_bour/salary/average/ (in Ukrainian).

25. Buryachenko, Oleksiy. Vidnovlennya Ukrayiny cherez dialoh usikh ukrayintsiv svitu. Ob'yednavshys' – zrobyty nemozhlyve, vsuperech us'omu! [Rectoration of Ukraine through the dialogue of all Ukrainians in the world. United – to do the impossible against all odds!]; [Electronic resource]. – Rezhim dostupa: <http://www.ukrinform.ua> (in Ukrainian).

26. Shul'ha, M. (2018). Zbiy sotsial'noyi matrytsi [Disruption of the social matrix]: monohrafiya. Kyiv: Instytut sotsiologiyi NAN Ukrayiny (in Ukrainian)

Receive: September 30, 2022

Accepted: October 12, 2022

УДК 351(477)+007:304:001

DOI 10.35433/PhilosophicalSciences.2(92).2022.82-93

РОЛЬ НАУКИ У СТАНОВЛЕННІ КОМУНІКАТИВНОЇ ПАРАДИГМИ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

О. Н. Кубальський*

Гуманітарна політика в Україні потребує своєї нової концептуалізації на основі комунікативної парадигми, яка розглядає державу не як привілейованого суб'єкта здійснення цієї політики, а швидше як комунікатора між усіма такими суб'єктами, представленими у громадянському суспільстві України. В умовах сучасної соціальної турбулентності – як загальної глобальної, так і загостреної війною в Україні – надзвичайно ускладнена ідентифікація чітких аксіологічних орієнтирів для громадян. В цьому аспекті актуалізується проблематика формування нової концепції гуманітарної політики, що була б здатна відобразити ключові потреби сучасної людини у її самовизначенні та її креативності. Людиноцентризм такої концепції, що відповідає традиціям української класичної й сучасної філософсько-антропологічної думки, сьогодні може формуватися лише в тісній інтегративній єдності науки, освіти та інших ключових феноменів культури. В дослідженні розглянуто комунікативний вимір взаємозалежності перелічених соціальних феноменів у час глобальної та національної соціальної турбулентності. Завдяки методологічному зверненню до інтерсуб'єктивного підходу подолано односторонності й недоліки суб'єктного та об'єктного підходів, які домінують у гуманітарній політиці в Україні сьогодні. Проаналізовано виклики і ризики здійснення гуманітарної політики в Україні з точки зору їхнього можливого подолання завдяки зверненню до комунікативної парадигми гуманітарної політики. Виявлено комунікативну природу європейської цивілізаційної суб'єктності, яку утворює розмаїття її національних версій у тих країнах, які підтримують таку суб'єктність. Виявлено нереалізований управлінський потенціал здійснення гуманітарної політики в Україні за умови залучення комунікативної парадигми як ціннісної, світоглядної та методологічної основи такої політики.

Ключові слова: комунікативна парадигма, гуманітарна політика, наука, освіта, культура, соціальна турбулентність.

* кандидат філософських наук, доцент, провідний науковий співробітник
(ДУ "Інститут досліджень науково-технічного потенціалу
та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України", Київ, Україна)
kubalsky@nas.gov.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7956-3150>

THE ROLE OF SCIENCE IN ESTABLISHING OF A COMMUNICATIVE PARADIGM FOR HUMANITARIAN POLICY IN UKRAINE

O. N. Kubalskyi

Humanitarian policy in Ukraine needs its new conceptualization based on a communicative paradigm, which considers the state not as a privileged subject of the implementation of this policy, but rather as a communicator between all such subjects represented in the civil society of Ukraine. In the conditions of modern social turbulence – both general global and exacerbated by the war in Ukraine – it is extremely difficult to identify clear axiological guidelines for citizens. In this aspect, the problem of forming a new concept of humanitarian policy, which would be able to reflect the key needs of modern man in his self-determination and his creativity, is actualized. Human-centrism of such a concept, which corresponds to the traditions of Ukrainian classical and modern philosophical and anthropological thought, can be formed today only in the dense integrative unity of science, education and other key cultural phenomena. The research examines the communicative dimension of the interdependence of the listed social phenomena at the time of global and national social turbulence. Thanks to the methodological appeal to the intersubjective approach, the one-sidedness and shortcomings of the subject and object approaches, which dominate the humanitarian policy in Ukraine today, have been overcome. The challenges and risks of implementing humanitarian policy in Ukraine are analyzed from the point of view of their possible overcoming thanks to the appeal to the communicative paradigm of humanitarian policy. The communicative nature of European civilizational subjectivity, which is formed by the diversity of its national versions in those countries that support such subjectivity, is revealed. The unrealized managerial potential of implementing humanitarian policy in Ukraine is revealed, provided that the communicative paradigm is involved as a value, worldview and methodological basis of such policy.

Key words: *communicative paradigm, humanitarian policy, science, education, culture, social turbulence.*

Постановка проблеми.

Ефективний розвиток науки можливий лише у тісній взаємодії з освітою, культурою в її найширшому розумінні та соціальною практикою. Українське суспільство в умовах глобальної соціальної турбулентності потребує інтенсифікації такої взаємодії. На задоволення цієї потреби спрямовуються державницька ідеологія і політика. Загалом, поступальний розвиток науки, освіти та культури напряму пов'язаний з вирішенням проблем формування нової концепції гуманітарної політики держави. Основою цієї концепції має стати нова, комунікативна парадигма гуманітарної політики, яка передбачала б сприятливі умови для взаємодії усіх суб'єктів цієї політики. Водночас, наявні теоретичні й

практичні підходи більшою мірою суперечать цій парадигмі.

Ступінь наукової розробки.

Провідним напрямом гуманітарного розвитку України є цілеспрямоване формування нової якості життя громадян. Ця нова якість, на Розпутенко і С. Москаленко, "полягає у створенні умов для належної реалізації можливостей та здібностей кожного члена суспільства шляхом забезпечення можливостей для продуктивної зайнятості та одержання доходу, який відповідає значущості цієї праці для суспільства і спроможний гарантувати йому гідний рівень життя та задоволення фізичних і духовних потреб" [11: 3]. Однак, автори розглядають здобуття нової якості життя як завдання соціальної, а не гуманітарної політики, тобто, як казав Григорій Сковорода, беруть

питання не за "голову", а за "хвіст", шукають не причини, а намагаються одразу облікувати наслідки. Інші дослідники намагаються виявити причини і підстави гуманітарної політики, але звертають увагу переважно на її об'єкту або суб'єкту сторону [3; 12]. Більш цінними все ж видаються дослідження, у яких прагнуть виявити або ж корінь проблеми – В. Кремінь [5], С. Пирожков і Н. Хамітов [8; 9], або ж аналізують основні симптоми кризи – М. Степико [13], Д. Щуцька [14] чи концептуальні шляхи її подолання – М. Бойченко та інші автори [1; 2; 15]. І все ж дослідникам не вистачає системного бачення проблеми становлення комунікативної парадигми гуманітарної політики.

Метою статті є виявлення наукового потенціалу у становленні комунікативної парадигми гуманітарної політики на прикладі України.

Невирішені питання, порушені в статті. У статті виявлено ключові переваги і недоліки, а також загальну односторонність почергово суб'єктного та об'єктного підходів до гуманітарної політики в Україні. Багато дослідників як в Україні, так і за кордоном пишуть про переваги комунікативного підходу у політиці, однак не розкривають його гуманітарних завдань, і зокрема, не виявляють можливостей подолати крайнощі суб'єктного та об'єктного підходів у гуманітарній політиці.

Дискусія та результати.

Суб'єктний підхід до гуманітарної політики

Цілком погоджуючись з вищезначеними авторами, зауважимо, що нова концепція гуманітарної політики української держави має бути людиноцентричною та спиратись на новітню систему освіти, науки й виховання творчої особистості. Людиноцентризм цієї концепції має глибокі корені в українській філософсько-антропологічній думці й реалізується в її сучасних напрямках і школах [4].

Українська дослідниця С. Горбатюк слушно стверджує: "Дієвим інструментом гуманітарної політики на національному рівні є нормативно закріплені стратегічні документи, що ґрунтуються на визнаних суспільством цінностях" [3: 82]. Однак для того, щоб бути успішно втіленими на практиці, такі документи ще потребують своєї належної легітимації.

Вітчизняний філософ і фахівець з питань державної політики М. Степико зазначає: "Суб'єктами формування національного гуманітарного простору є: творці культурно-мистецьких цінностей – професійні митці та аматори, літератори, працівники різноманітних установ культури; виробники і розповсюджувачі культурно-мистецької продукції та послуг – заклади культури і мистецькі (виконавські) колективи, видавництва, кіностудії, студії звукозапису тощо; канали та мережі культурної комунікації – засоби масової інформації (преса, телерадіоорганізації, Інтернет-видання), а також мережі театральньо-видовищних і концертних установ, бібліотек, книгарень, галерей, виставкових залів, кінотеатрів, музичних крамниць тощо. Проте, головним суб'єктом забезпечення цілісності гуманітарного простору країни є держава в особі її органів влади і політик, котрі визначають єдині правила функціонування та розвитку гуманітарної сфери" [13].

У зв'язку з кризовим станом гуманітарної політики української держави особливої уваги потребує духовно-культурна сфера розвитку країни, яка формується суб'єктами наукової, освітньої, мистецької й культурно-виховної діяльності. Водночас, за твердженням С. Горбатюк, "...на сьогодні в державному управлінні не сформовано єдиної концепції розвитку державної гуманітарної політики як цілісної, багаторівневої, багатофункціональної, багатосуб'єктної системи, що забезпечує нову якість соціогуманітарного розвитку і безпеки

через активізацію людського капіталу і людського розвитку. Про це свідчить сучасний стан управлінської практики, коли державна гуманітарна політика характеризується сегментарністю, відсутністю глибокого аналізу взаємозв'язків і взаємовпливів її різних складових, що загалом визначають системність, послідовність, повноту та довершеність процесів її формування та реалізації" [3: 82-83].

Концентрована увага до суб'єктів гуманітарної політики дає багато корисних результатів, адже без їхнього невпинного й активного внеску гуманітарна сфера почала би одразу занепадати і колапсувати. Це можна порівняти з поливом і догляданням саду: як тільки ці штучні заходи підтримки розвитку плодоносних дерев припиняються, одразу їх опановують хвороби, шкідники і бур'яни, а плоди стають все більш уразливими і неякісними.

Однак, як це не дивно, надмірне покладання на суб'єктів гуманітарної політики також може призводити до негативних наслідків. Одним з основних з них є недооцінка об'єктивного стану справ, недостатнє використання наявної спадщини, а також неналежне врахування несприятливих зовнішніх обставин. Однією з хвороб надмірного покладання на суб'єктний підхід є "штурмівщина", коли вважають, що будь-які обставини можна здолати належними суб'єктивними зусиллями: ентузіазм тоді вважають більшою чеснотою, аніж розсудливість і уважне вивчення справи. Іншим недоліком педалювання суб'єктного підходу є активізм, коли захоплюються самою діяльністю без уваги до реальних її результатів: буцімто правильна активність цінна вже сама по собі, незалежно від її результатів. А ці результати можуть бути невтішними.

Якщо суб'єктний підхід на сьогодні видається проблематичним щонайменше на рівні практичної політики, тоді, можливо, варто

починати з визначення об'єкта гуманітарної політики?

Об'єктний підхід до гуманітарної політики

Для подолання проблем під час формування та втілення нової концепції гуманітарної політики держави необхідно реалізовувати низку комплексних заходів. Спираючись на вітчизняне законодавство, Л. Сергієнко конкретизує основні завдання України у сфері гуманітарної політики. Аналізуючи Закон України "Про засади внутрішньої і зовнішньої політики" (далі – "Закон") з позицій об'єктного підходу, дослідниця розрізняє напрями застосування гуманітарної політики: сферу мови, освіти і науки, культури, духовної сфери, релігійних, міжконфесійних та етнічних відносин, інформаційний простір, сферу охорони здоров'я, спорту, молодіжної політики [12: 165-166].

Закон України зосереджений передусім на основних напрямках здійснення гуманітарної політики за об'єктним принципом: увагу сконцентровано передусім не на потенційних виконавцях, а на об'єктах докладання їхніх зусиль [10]. Тут доволі повно представлено усі ланки академічної діяльності, навіть зазначено ширше, аніж національне, поле її застосування. Однак, на практиці об'єктний підхід призводить до штучного інституційного та організаційного розмежування науки і освіти: окремо функціонує і окрему програму діяльності має Міністерство освіти і науки (МОН) України, окремо функціонують Національна академія наук України (НАНУ) і національні галузеві академії наук. Для узгодження їхньої діяльності тоді доводиться здійснювати додаткові зусилля з поєднання того, що було спочатку дещо штучно роз'єднано. Наука в рамках МОН розвивається неминуче слабше і через силу, оскільки освітяни переважані навчальним процесом, а освіта в рамках НАНУ також виявляється нерідко "попелюшкою" і

часто отримує розвиток тут за залишковим принципом або заднім числом – після вирішення основних, власне наукових завдань. В цілому все ж ці визначення є доволі вивіреними і прагматично виглядають правильними. Однак, для їх здійснення доводиться децю штучно розмежовувати науку і культуру, а дві останні ще більш відокремлювати від освіти, охорони здоров'я, спорту, релігійної сфери, що, втім, ще якось можна обґрунтувати. Але як відокремити освіту і науку від духовної сфери, від інформаційного простору? В Законі це – різні напрями. Щодо молодіжної політики, то навіть у Законі спостерігаємо неминуче дублювання: про цю політику йде мова і у напрямі науки і освіти, і у напрямі молодіжної політики. Очевидно, є серйозні накладки з організацією і плануванням гуманітарної політики на основі превалювання об'єктного підходу, який фактично представлено у Законі.

Така об'єктна рубрикація напрямів гуманітарної політики у Законі неминуче впливає на позицію вітчизняних науковців, які обґрунтовують і розробляють конкретику реалізації гуманітарної політики в Україні. Наприклад, С. Горбатюк стверджує: "Державна гуманітарна політика в широкому значенні має багатовимірне спрямування, пов'язана із поняттям безпеки і диференційована за низкою напрямів, передусім: державна політика у сфері формування та розвитку людського потенціалу (охорона здоров'я, наука, освіта, інновації, культура, спорт), державна демографічна політика, державна політика у сферах забезпечення конституційних прав і свобод людини, національних відносин і релігії та формування національного самоусвідомлення; державна політика у сфері забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина; державна політика у сфері національних відносин і релігії" [3: 81].

Втім, такий об'єктний підхід має й інші недоліки, серед яких на першому місці недостатня увага до визначення суб'єктів здійснення гуманітарної політики і неясний розподіл завдань її виконання між ними.

Слід чітко відрізнити об'єктний підхід в здійсненні гуманітарної політики від вивчення її об'єкту та роботи з ним: останнє аж ніяк не можна редукувати до першого. Важко переоцінити користь від ретельного вивчення об'єкта гуманітарної політики: тут нерідко ніби сама справа підказує, що потрібно робити – адже об'єктом гуманітарної політики є самі люди, а тому ближче знайомство з їхніми життєвими обставинами, зокрема мотивацією їхньої поведінки, дає незаперечні переваги у реалізації гуманітарної політики. Опертя на цю мотивацію перетворює людей з пасивних об'єктів гуманітарної політики на активних співучасників її здійснення.

Втім, й однобоке покладання лише на об'єктний підхід також має свої негативні сторони. Передусім, це ризик втрати бачення перспективи змін – адже на першому плані виявляється збереження і продовження наявних тенденцій. У соціальній теорії це називають підходом "збереження наявного стану", яку певний час активно розробляв американський соціолог і філософ Толкот Парсонс [7]. Цей підхід при його обмеженому управлінському використанні призводить до стагнації соціальних процесів.

Ризики реалізації гуманітарної політики

Як зазначалось вище, реалізація гуманітарної політики в Україні наштовхується на різного роду проблеми і ризики. Така ситуація, на наш погляд, зумовлена спрямованістю або ж на суб'єктний, або ж на об'єктний підхід до реалізації гуманітарної політики. Кожен з цих підходів є однобоким, тенденційним, і чим більш наполегливо будь-який з них реалізовувати, тим більшої тенденційності він набуває і тим більш негативні наслідки це породжує.

Однак, в Україні також спостерігаються спроби застосовувати обидва ці підходи одночасно, причому без належного узгодження між ними. Це породжує не просто проблеми односторонності гуманітарної політики, а й нові ризики в її реалізації, і замість мінімізації і нейтралізації наявних ризиків зовнішнього походження, навпаки – загострює і збільшує ці ризики внаслідок їх обтяження появою внутрішніх ризиків, а також комбінованих – внутрішніх і зовнішніх, суб'єктивних і об'єктивних, традиційних і новітніх.

В процесі вироблення та реалізації нової концепції гуманітарної політики українська держава стикається з низкою ризиків й проблем, які мають соціально-економічний, політико-правовий, духовно-ціннісний та геополітичний характер.

Аналізуючи праці науковців, Д. Щуцька доходить висновку, що "...в Україні наявна ціла низка факторів, котрі не сприяють цілісному та ефективному гуманітарному розвитку. Держава стоїть на порозі демографічної кризи. Забруднення навколишнього середовища, погіршення умов життя, неправильне харчування, поширення шкідливих звичок, слабкість державної політики у сфері охорони здоров'я, яка демонструє неспроможність взяти під контроль поширення різноманітних захворювань" [14: 396]. Не можна не помітити, що тут йдеться переважно про зовнішні щодо гуманітарної сфери чинники, зокрема, екологічні. Однак, розвиток людства йде шляхом розширення впливу гуманітарної сфери, у тому числі й на навколишній світ. Зокрема, сучасна екологія дедалі більше залежить від коригування поведінки людини, за що прямо відповідає гуманітарна політика. Не можна не погодитися з авторкою, що зовнішня щодо гуманітарної сфери екологія тим не менше впливає на самі біологічні передумови здійснення гуманітарної політики: "Також країна втрачає багато своїх громадян у

найпродуктивнішому віці, а відповідно самі громадяни – втрачають можливості для підвищення рівня добробуту шляхом реалізації своєї освіти і професійного досвіду" [14: 396]. Втім, Д. Щуцька справедливо зупиняється і на власне сучасних соціальних ризиках і загрозах здійсненню гуманітарної політики: "Не менш важливим є загострення молодіжних соціальних проблем, зокрема обмежений доступ до працевлаштування, проблемність у забезпеченні житлом. Зберігається відставання у сфері інформаційно-комунікаційних технологій, а саме проблеми зі стихійністю процесів впровадження телекомунікаційних мереж та комп'ютеризації. Стан культурного простору породжує в громадян істотні відмінності у світоглядних орієнтаціях та поглядах на історичне і культурне минуле та майбутнє України та на шляхи її подальшого розвитку" [14: 396-397].

Варто зауважити, що низка проблем, які має вирішити нова концепція гуманітарної політики України, обумовлена втратою територіальної цілісності нашої держави, гібридною війною розв'язаною проти неї. Особливо загострила ці виклики повномасштабна війна, яку розв'язала на початку 2022 року Росія проти України. З цього приводу М. Степико зазначає, що "відсутність цілісності й повноти гуманітарного простору визначає в сучасних умовах ціннісно-світоглядне розшарування українського суспільства, поширення сепаратистських настроїв та практик, негативно позначається на забезпеченні національної єдності та соборності Української Держави, становить суттєву загрозу її національній безпеці. Послідовне впровадження державної гуманітарної політики, котра у своїй основі спиратиметься на національно-культурні, історичні традиції Українського народу, сучасні соціально-економічні, політичні й соціокультурні реалії, сприятиме

формуванню національної ідентичності, консолідації суспільства" [13]. Особливу увагу, на думку науковця, слід приділяти реінтеграції територій, які постраждали від зовнішньої агресії, до українського гуманітарного і культурного простору, причому це завдання "не вдасться винятково за допомогою силових дій. Необхідна цілеспрямована системна інформаційно-культурна політика, яка би стимулювала активний процес соціальної, політичної, ментальної інтеграції населення цих територій в український соціум" [13].

Українські науковці О. Кіреєва, Т. Хміль, Г. Голубчик уважають, що нова концепція гуманітарної політики держави має сприяти подоланню небезпек і загроз щодо руйнування духовно-культурного простору країни, сере яких вони виділяють наступні: "істотні відмінності в системах цінностей, світоглядних орієнтаціях різних груп суспільства, протилежні погляди на минуле і майбутнє нації, шляхи її подальшого поступу, що утворює підґрунтя для міжрегіональних, міжетнічних, мовних конфліктів, перешкоджає національній консолідації і позначається на успіхах державотворення. Український гуманітарний простір має лакуни, у яких формуються не громадяни з українською національною свідомістю, а населення, яке ідентифікує себе з іншими державами. Консолідація українського народу відбувається повільно, відповідно повільно зміцнюється українська держава" [4: 11].

Основні вимоги до нової концепції гуманітарної політики України

Отже, нова концепція гуманітарної політики держави має враховувати сучасні реалії та попередні помилки щодо розвитку гуманітарного простору країни, які до певної міри стали причиною поширення сепаратистських настроїв на теренах України.

У цьому контексті зупинимось на таких ключових аспектах нашого дослідження. Інтенсифікація взаємодії

науки, культури та освіти значною мірою зумовлюється інституційно [6]. На інституційному рівні зазначена інтенсифікація забезпечується посиленою взаємодією наукових установ з установами освіти, мистецькими організаціями та закладами культурної просвіти й виховання. Цей процес найчастіше здійснюється на базі потужних університетів, науково-дослідних інститутів, наукових бібліотек або за їх партнерською участю у різноманітних науково-просвітницьких та культурних проектах. Така взаємодія сприяє синтезу наукових ідей, освітніх технологій, нових підходів і течій у мистецтві, що породжує інноваційні культурні надбання для прогресивного розвитку сучасних країн і людства в цілому.

Відтак, процес інтенсифікації взаємодії науки, освіти та інших основоположних проявів культури має відбуватися в межах нової концепції гуманітарної політики держави, яка б відповідала сучасним тенденціям й викликам. Суть цієї концепції полягає в наступному: повноцінний розвиток людини в умовах соціальної турбулентності можливий лише тоді, коли наукова діяльність органічно й ефективно взаємодіє з освітянською й мистецькою як уводній творчій особистості, так і у співтворчій комунікації між особистостями. Саме це робить культуру процесом інноваційних і гуманістичних відповідей на новітні виклики й гібридні загрози.

Така концепція має базуватися не на односторонньому суб'єктному або об'єктному підході, а на підході **інтерсуб'єктивному**. Саме такий підхід дозволяє залучати як суб'єктність, так й об'єктність гуманітарної політики, яку розглядають як процес невинної комунікації, а суб'єкти і об'єкти цієї політики тоді постають як невід'ємні складові цього процесу. Прикладом і взірцем такої збалансованої інтерсуб'єктивності може слугувати сфера науки та академічної

комунікації. Тут формуються такі чесноти, як академічна свобода, гідність і чесність, які слугують кращими взірцями для громадянських чеснот. Крім того, саме сфера науки може продукувати найбільш виважені й компетентні програми реалізації гуманітарної політики.

Як слушно зауважує М. Степико, «Формування та забезпечення цілісності й повноти українського гуманітарного простору має бути віднесене до найважливіших національних завдань. Воно має шанс бути успішно вирішеним за умови широкого суспільного консенсусу та адекватних цілеспрямованих зусиль усіх гілок державної влади, структур громадянського суспільства, культурно-мистецької громадськості України» [13].

За умов демократії розвиток людини як особистості є кінцевим сенсом гуманітарного розвитку держави й громадянського суспільства. На думку С. Пирожкова і Н. Хамітова, такий розвиток, який конкретизується у гідній самореалізації людини, є метою цивілізаційного проекту будь-якої країни, в тому числі й України [8] та, зрештою, зумовлює її цивілізаційну суб'єктність [9]. При цьому важливо, щоб плюральність індивідуальних шляхів розвитку людей переходила в інтегральний гуманітарний розвиток країни – як держави, так і громадянського суспільства.

Важливо також адекватно розуміти постановку питання про цивілізаційну суб'єктність України. Видається правомірною така думка М. Бойченка: "Цивілізаційна суб'єктність України полягає не у прагненні стати осередком нової незнаної цивілізації, а у прагненні здобути виразну національну ідентичність, чітко ґрунтовану на тій цивілізаційній суб'єктності, до якої Україна тяжіла більшу частину своєї історії. ...наявна маса незаперечних свідчень того, що Україна належить до європейської цивілізації" [2].

Саме у рамках спільної європейської цивілізації, як нам видається, можливі для України найбільш плідний діалог і плідна комунікація щодо завдань розвитку її гуманітарної сфери. Ця комунікація може найбільш ефективно відбуватися на наукових засадах у різних сферах життя суспільства, де буде здійснюватися науково вивіреним і методологічно забезпеченим розгляд поточних проблем цих сфер. Але і у самій науці буде здійснюватися найважливіша частина соціальної комунікації щодо вирішення завдань розвитку гуманітарної сфери України як частини європейського культурного простору. Саме у сфері науки ці завдання будуть отримувати своє концептуальне вирішення завдяки концентрованому теоретичному розгляду цих проблем.

Комунікативна парадигма гуманітарної політики України

Наука постає як головний носій комунікативної парадигми гуманітарної політики України. Слід розуміти, що комунікація має як свій горизонтальний, так і вертикальний вимір. Нерідко останній штучно і несправедливо протиставляють першому – нібито комунікація відбувається лише горизонтально.

Цю думку добре ілюструють українські дослідники, які представляють співвідношення горизонтального і вертикального вимірів через єдність ієрархічного і мережевого принципів організації соціальних відносин: "Ієрархічна структура розміщує частини або елементи цілого в порядку від найвищого до найнижчого рівнів. Мережеві структури доповнюють ієрархічні та забезпечують схожі на ризому горизонтальні плюралістичні, гнучкі та мінливі соціальні відносини у безлічі спільнот на кожному рівні" [15]. Автори наголошують, що для досягнення країною порядку відкритого доступу вкрай важливою є імплементація "цілей сталого розвитку. Для цієї мети спільний доступ різних громад до таких цілей є дуже

успішним. Мережеві структури повинні заповнювати всі порожнини, як вода, – брати на себе всі специфічні та локальні завдання. Основним завданням держави в такій ситуації буде створити більше можливостей для цих громад та координувати їх діяльність" [15].

М. Степико також наголошує на важливості саме комунікативного підходу до реалізації гуманітарної політики. Особливо унаочнює цю істину здійснення гуманітарної політики на реінтегрованих територіях: "Цілісність гуманітарного простору держави потребує загальнонаціонального культурно-комунікаційного середовища, що забезпечується пріоритетом функціонування української мови та мережі ефективних каналів культурних зв'язків, що охоплюють усе суспільство. Саме у ході комунікації у єдиному мовно-культурному просторі відбувається національна консолідація, твориться національна ідентичність" [13].

Завдяки нашому зверненню до ідеї інтерсуб'єктивного характеру гуманітарної політики став можливим методологічно теоретичний і практичний плюралістичний підхід до суб'єктів цієї політики – коли державу слід розглядати як ключового гравця, але лише одного серед багатьох на полі гуманітарної політики. Іншими гравцями є інститути громадянського суспільства – церкви, культурні, політичні, правові, економічні гравці. Крім того, не варто забувати, що, крім вітчизняних гравців, слід рахуватися з впливом іноземних та міжнародних гравців. Це не лише ООН, ЮНЕСКО та інші визнані авторитетні організації, а й державні та приватні суб'єкти

гуманітарної політики, які є нерезидентами України.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Ключовим напрямом гуманітарного розвитку української держави та громадянської спільноти є цілеспрямоване і невпинне формування нової якості життя людей. Така нова якість визначається створенням умов для належної самореалізації персональних здібностей та особистісних життєтворчих стратегій кожного члена суспільства через створення можливостей для креативно-продуктивної зайнятості та духовно-культурного саморозвитку. Нова концепція гуманітарної політики України повинна сприяти консолідації вітчизняного суспільства та подоланню загроз, спричинених гібридною війною як особливим проявом сучасної соціальної турбулентності. В основі такої концепції неминуче буде комунікативна парадигма гуманітарної політики, адже саме вона долає основні недоліки однобічних суб'єктних і об'єктних підходів до політики – завдяки зверненню до інтерсуб'єктивного підходу до неї.

Наука постає як джерело соціальних чеснот і програм суспільного розвитку, які визначають ядро гуманітарної політики. Комунікативна парадигма знаходить у сфері науки та академічної комунікації свій взірць для наслідування.

Соціальна комунікація постає водночас як культурна комунікація, завдяки чому гуманітарна політика, спрямована на культурні зміни, впливає також на соціальні процеси. Це зумовлює додаткову актуальність і перспективність досліджень впливу гуманітарної політики на суспільство.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойченко М. Комунікативна парадигма дослідження культури. *Українські культурологічні студії*. 2018. № 1 (2). С. 5-9.
2. Бойченко М. Український академічний внесок у розвиток європейської цивілізації: незаперечні здобутки і нереалізований потенціал. *Проблеми цивілізаційної суб'єктності України: місія науки і освіти: матеріали Всеукраїнської міжгалузевої науково-практичної онлайн-конференції* (Київ, 29 вересня – 1 жовтня 2022 року). Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2022. С. 34-38.

3. Горбатюк С. Є. Концептуалізація моделі гуманітарної політики в Україні на сучасному етапі реформ. *Ефективність державного управління*. 2018. Вип. 2(55). Ч. 1. С. 80-90.
4. Кіреєва О. Б., Хміль Т. В. & Голубчик Г. Д. Пріоритети публічного управління у сфері соціального і гуманітарного розвитку. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2017. Вип. 2(18). С. 1-14.
5. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору. Київ: Педагогічна думка, 2009. 520 с.
6. Кубальський О. Філософське осмислення перспектив кодифікації мови як чинника розвитку науки. *Філософська думка*, 2022. № 2. С. 125-136. <https://doi.org/10.15407/fd2022.02.125>
7. Парсонс Т. Соціальна структура і особистість / пер. з англ. В. Верлоки і В. Кебуладзе. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2011. 338 с.
8. Пирожков С. І. & Хамітов Н. В. Цивілізаційний проект України: від амбіцій до реальних можливостей. *Вісник НАН України*. 2016. № 6. С. 45-52.
9. Пирожков С. І. & Хамітов Н. В. Цивілізаційна суб'єктність України: від потенцій до нового світогляду і буття людини. Київ: Наукова думка, 2020. 255 с.
10. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України. Від 01.07.2010 : № 2411-VI / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>. (Дата звернення 19.09.2022).
11. Розпутенко І. В. & Москаленко С. О. Пріоритетні напрями розвитку гуманітарної сфери в Україні в контексті політичного процесу. *Державне управління: теорія та практика*. 2012. № 2. С. 1-10.
12. Сергієнко А. В. Гуманітарна політика України: ідентифікація складових, об'єктів, суб'єктів та пріоритетів. *Вісник ЖДТУ*. 2019. № 2 (88). С.162-173.
13. Степико М. Т. «Цілісність гуманітарного простору України як об'єкт національної безпеки держави». Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://old2.niss.gov.ua/articles/1871/>. (Дата звернення 19.09.2022).
14. Щуцька Д. Концепція та пріоритети гуманітарної політики України в умовах європейської інтеграції. *Правова система України в умовах європейської інтеграції: погляд студентської молоді: зб. тез доп. IV Міжнар. студ. наук. конф. [м. Тернопіль, 15 травня 2020 р.] / редкол.: С. В. Банах, А. В. Грубінко, О. Є. Гомотюк [та ін.]. Тернопіль: ТНЕУ, 2020. С. 395-398.*
15. Boichenko M. I., Zubchuk O. A., Sytnyk G. P., & Levkulych V. V. New tendencies of sustainable development: providing personal security and quality of life as a new national security paradigm. *E3S Web of Conferences 277*, 02003. ICEES 2021. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202127702003>.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Boichenko, M. (2018). Komunikaty`vna parady`gma doslidzhennya kul`tury` [Communicative paradigm of cultural research]. *Ukrayins`ki kul`turologichni studiyi*. 1 (2), 5-9. (in Ukrainian).
2. Boichenko, M. (2022). Ukrayins`ky`j akademichny`j vnesok u rozvy`tok yevropejs`koyi sy`vilizaciyi: nezaperechni zdotuky` i nerealizovany`j potencial [Ukrainian academic contribution to the development of European civilization: undeniable achievements and unrealized potential]. *Problemy` sy`vilizacijnoyi sub`yektnosti Ukrayiny` : misiya nauky` i osvity` : materialy` Vseukrayins`koyi mizhgaluzevoyi naukovoprakty`chnoyi onlajn- konferenciyi* (Ky`yiv, 29 veresnya – 1 zhovtnya 2022 roku). Ky`yiv: Insty`tut obdarovanoyi dy`ty`ny` NAPN Ukrayiny`, 34-38. (in Ukrainian).
3. Gorbatyuk, S. Ye. (2018). Konceptualizaciya modeli gumanitarnoyi polity`ky` v Ukrayini na suchasnomu etapi reform [Conceptualization of the model of humanitarian

policy in Ukraine at the current stage of reforms]. *Efekty`vnist` derzhavnogo upravlinnya*. Vy`p. 2(55). Part 1, 80-90. (in Ukrainian).

4. Kiryeyeva, O. B., Xmil` T. V., Golubchy`k, G. D. (2017). Priory`tety` publichnogo upravlinnya u sferi social`nogo i gumanitarnogo rozvy`tku [Priorities of public administration in the field of social and humanitarian development]. *Publichne administruvannya: teoriya ta prakty`ka*. Vy`p. 2(18), 1-14. (in Ukrainian).

5. Kremen`, V. G. (2009). Filosofiya lyudy`nocentry`zmu v strategiyax osvith`nogo prostoru [The philosophy of human-centeredness in educational space strategies]. Ky`yiv: Pedagogichna dumka. 520 s. (in Ukrainian).

6. Kubalskyi, O. (2022). Filosofs`ke osmy`slennya perspekty`v kodyfikaciyi movy` yak chy`nny`ka rozvy`tku nauky` [Philosophical understanding of the perspectives of language codification as a factor in the development of science]. *Filosofs`ka dumka*. # 2. 125-136. <https://doi.org/10.15407/fd2022.02.125>. (in Ukrainian).

7. Parsons, T. (2011). Social`na struktura i osoby`stist` [Social structure and personality] / per. z angl.. V.Verloky` i V.Kebuladze. Ky`yiv: DUX I LITERA. 338 s. (in Ukrainian).

8. PyrozHKov, S. I. & Xamitov, N. V. (2016). Cy`vilizacijny`j proekt Ukrayiny`: vid ambicij do real`ny`x mozhly`vostej [Civilization project of Ukraine: from ambitions to real possibilities]. *Visny`k NAN Ukrayiny`*. # 6. 45-52. (in Ukrainian).

9. PyrozHKov, S. I. & Khamitov, N. V. (2020). Cy`vilizacijna sub`yektivist` Ukrayiny`: vid potencij do novogo svitoglyadu i buttya lyudy`ny` [Civilizational subjectivity of Ukraine: from potentials to a new worldview and human existence]. Ky`yiv: Naukova dumka. 255 s. (in Ukrainian).

10. Pro zasady` vnutrishn`oyi i zovnishn`oyi polity`ky`: Zakon Ukrayiny` [On the principles of domestic and foreign policy: Law of Ukraine]. Vid 01.07.2010 : # 2411-VI / Verxovna Rada Ukrayiny`. E-resource. Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>. (Last accessed:19.09.2022). (in Ukrainian).

11. Rozputenko, I. V. & Moskalenko, S. O. (2012). Priory`tetni napryamy` rozvy`tku gumanitarnoyi sfery` v Ukrayini v konteksti polity`chnogo procesu [Priority areas of humanitarian development in Ukraine in the context of the political process]. *Derzhavne upravlinnya: teoriya ta prakty`ka*. # 2. 1-10. (in Ukrainian).

12. Sergiyenko, L. V. (2019). Gumanitarna polity`ka Ukrayiny`: identyfikaciya skladovy`x, ob`yektiv, sub`yektiv ta priory`tetiv [Humanitarian policy of Ukraine: identification of components, objects, subjects and priorities]. *Visny`k ZhDTU*. # 2 (88), 162-173. (in Ukrainian).

13. Stepy`ko, M. T. "Cilisnist` gumanitarnogo prostoru Ukrayiny` yak ob`yekt nacional`noyi bezpeky` derzhavy`" [The integrity of the humanitarian space of Ukraine as an object of national security of the state]. Anality`chna zapy`ska. Nacional`ny`j insty`tut strategichny`x doslidzhen`. E-resource. Access mode: <http://old2.niss.gov.ua/articles/1871/>. (Last accessed:19.09.2022). (in Ukrainian).

14. Shhucz`ka, D. (2020). Konceptiya ta priory`tety` gumanitarnoyi polity`ky` Ukrayiny` v umovax yevropejs`koyi integraciyi [The concept and priorities of Ukraine's humanitarian policy in the context of European integration]. *Pravova sy`stema Ukrayiny` v umovax yevropejs`koyi integraciyi: poglyad students`koyi molodi: zb. tez dop. IV Mizhnar. stud. nauk. konf.* [m. Ternopil`, 15 travnya 2020 r.] / redkol.: S. V. Banax, A. V. Grubinko, O. Ye. Gomotyuk [ta in.]. Ternopil`: TNEU. 395-398. (in Ukrainian).

15. Boichenko, M. I., Zubchyk, O. A., Sytnyk, G. P., & Levkulych V. V. New tendencies of sustainable development: providing personal security and quality of life as a new national security paradigm. *E3S Web of Conferences 277*, 02003. ICEES 2021. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202127702003>.

Receive: September 15, 2022

УДК:327.7:341.655(73); 32.019.52

DOI 10.35433/PhilosophicalSciences.2(92).2022.94-102

WAR IN UKRAINE: ECONOMIC SANCTIONS AND PUBLIC SUPPORT

V. A. Mandragelia*

The article analyzes the quantitative and qualitative characteristics of the sanctions imposed on the Russian Federation after the start of the war in Ukraine on February 24, 2022 and their impact on the economic and socio-political situation at the global, regional (Europe) and national levels. The subject of consideration, first of all, is the volume of trade and prices for energy carriers (coal, oil, gas), agricultural products in the context of trends observed in world trade. The reaction of well-known international corporations, companies, high-tech firms to the beginning of Russia's full-scale aggression against Ukraine, and the long-term consequences of Russia's isolation from advanced innovative technologies are separately investigated. Considerable attention is paid to inflationary processes in certain regions and countries of the world against the background of changes taking place in the composition of international political and economic relations. Statistical materials from official national structures, as well as data from international organizations (UN, EU, OECD, World Bank, International Monetary Fund), as well as numerous analytical reviews of the world's leading "think tanks" (Brookings Institution, United States); Chatham House (United Kingdom); French Institute of International Relations (IFRI, France); Center for Strategic and International Studies (CSIS, United States); Carnegie Endowment for International Peace (United States); Bruegel (Belgium); RAND Corporation (United States); Cato Institute (United States) were used for present the material and formulate the conclusions. It should also be noted the deeply professional systematic research of Yale University specialists.

Together with a comprehensive comparative analysis of the consequences of the unprecedented economic sanctions imposed by the international community, corporations and individual countries against Russia at the current stage of the war in Ukraine, the trends in the degree of public support for Kyiv from the developed countries of the world, primarily in North America and Europe, are examined in detail. The need to intensify the efforts of international media holdings, the Ukrainian state and society in the global information space regarding the objective coverage of the course of hostilities on the territory of Ukraine, the crimes committed by the Putin regime and increasing the pressure of the world community on the Russian Federation with the aim of introducing more effective sanctions, political, economic, technological isolation of the Kremlin.

Keywords: war, Ukraine, economic sanctions, world trade, energy, agricultural products, public support.

*Ph.D (Philosophy), Professor

(BilaTserkva Institute of Continuous Professional Education of State Institution of Higher Education «University of Educational Management» National Academy of Educational Sciences of Ukraine)

mandra09@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-0807-5309

ВІЙНА В УКРАЇНІ: ЕКОНОМІЧНІ САНКЦІЇ ТА СУСПІЛЬНА ПІДТРИМКА

В. А. Мандрагея

У статті аналізуються кількісні та якісні характеристики санкцій, що накладені на Російську Федерацію після початку війни в Україні 24 лютого 2022 року та їхній вплив на економічну та соціально-політичну ситуацію на глобальному, регіональному (Європа) та національному рівнях. Предметом розгляду, насамперед, постають обсяги торгівлі та ціни на енергоносії (вугілля, нафта, газ), сільськогосподарську продукцію у контексті тенденції, що спостерігаються у світовій торгівлі. Окремо досліджується реакція відомих міжнародних корпорацій, компаній, високотехнологічних фірм на початок повномасштабної агресії Росії проти України, довгострокові наслідки ізоляції РФ від передових інноваційних технологій. Значна увага приділяється інфляційним процесам в окремих регіонах та країнах світу на тлі змін, що відбуваються в композиції міжнародних політичних та економічних відносин. Для викладення матеріалу та формулювання висновків був залучений статистичний матеріал як офіційних національних структур, так і дані міжнародних організацій (ООН, ЄС, ОЕСР, Світовий Банк, Міжнародний валютний фонд), так і численні аналітичні огляди провідних світових "фабрик думок" (Brookings Institution, United States); Chatham House (United Kingdom); French Institute of International Relations (IFRI, France); Center for Strategic and International Studies (CSIS, United States); Carnegie Endowment for International Peace (United States); Bruegel (Belgium); RAND Corporation (United States); Cato Institute (United States). Слід також назвати глибоко професійне системне дослідження фахівців Єльського університету.

Разом з комплексним компаративним аналізом наслідків безпрецедентних економічних санкцій, введених міжнародною спільнотою, корпораціями та окремими країнами проти Росії на сучасному етапі війни в Україні детально розглядаються тенденції у ступені суспільної підтримки Києва з боку розвинутих держав світу, насамперед, у Північній Америці та Європі. Наголошено на необхідності активізації зусиль міжнародних медіахолдингів, української держави та суспільства у глобальному інформаційному просторі щодо об'єктивного висвітлення перебігу бойових дій на теренах України, злочинів, здійснених путінським режимом та посилення тиску світової спільноти на РФ з метою запровадження більш ефективних санкцій, політичної, економічної, технологічної ізоляції Кремля.

Ключові слова: *війна, Україна, економічні санкції, світова торгівля, енергоносії, сільськогосподарська продукція, суспільна підтримка.*

Introduction of the issue. Russia launched bloody invasion of Ukraine on February 24, 2022, three days after officially recognizing the independence of the breakaway Donetsk and Luhansk People's Republics. The reaction of the leading Western countries was almost instantaneous. Already at the end of February 2022, economic and financial sanctions unprecedented in the history of mankind were imposed on the Kremlin. They were not the first for the Russian Federation. Most U.S, EU, UK and others countries sanctions were in response to Russia's 2014 invasion and annexation of Ukraine's Crimea region and Russia's support for conflict in eastern Ukraine. The following sanctions against Russia were introduced in response to malicious cyber activities. In August 2018, the USA determined that Russia used a chemical weapon in

violation of international law in the March 2018 nerve agent attack on a British citizen and his daughter [1]. Next round of sanctions in response to the A. Navalny poisoning was announced in August 2021. But before Russia's full-scale war with Ukraine, these sanctions had little effect on Russia's economy and aggressive foreign policy.

Large-scale sanctions, which began to be introduced by Western countries at the end of February 2022, had a shocking effect on the world community and especially on the elite of Russia. Some experts have declared a very rapid and inevitable economic collapse of Russia. But so far this has not happened. On the contrary, Russia is thought to have earned nearly \$100bn (£82.3bn) from oil and gas exports during the first 100 days of the war [2]. Moscow is doing everything possible to

reduce the volume of exports of agricultural products of Ukraine. The Kremlin permanently threatens to stop supplying gas to European countries and has already started to do so in relation to Bulgaria, Denmark, Latvia, Finland and some other countries.

The sharp rise in prices for energy, food products, and mineral fertilizers has a negative impact on the economic and socio-political situation in many countries of the world. According to Eurostat data, from July 29, 2022 until the end of the year, Euro area annual inflation up to 8.9%, including about 10% - food, 40% - energy, All-items HICP - 9%. A particularly dangerous situation has developed in the Baltic countries, where inflation rates measured by the HICP already exceed 20%. [3]. This negatively affects the level of public support for Ukraine from some European countries.

Degree of scientific development.

Many works and articles of domestic scientists (O. Bohdanyuk, O. Kharchenko, A. Kokotyukha, O. Lysenko, P. Matyusha, A. Pavlenko, I. Sichen, B. Slutsky etc.) and foreign experts (M. Alexeev, V. Ashish, B. Cahill, G. DiPippo I. Huber, S. Gurijev, C. McGrath, M. Sauga, K. Sonin, J. Weafer) are devoted to the issue of the impact of economic, financial and technological sanctions against Russia on global, regional and national economies. Tendencies in public opinions regarding to war in Ukraine were mainly studied by international organizations (UNESCO, EU, OECD, World Bank, International Monetary Fund and others) and very influential think tanks, including Brookings Institution, Chatham House, French Institute of International Relations (IFRI), Center for Strategic and International Studies (CSIS), Carnegie Endowment for International Peace, Bruegel (Belgium), RAND Corporation, Cato Institute and so on.

The outline of unresolved issues. It should be noted that the attitude of the citizens of each country to the war varies greatly depending on changes in socio-economic life. These questions have not become the subject of deep scientific

research. The analysis of the influence of mass media on the formation of public opinion and its deformation in states with authoritarian and totalitarian regimes is at the initial stage. In addition, there is the question of the dependence of citizens' assessments on the transformation of international and regional security systems, the positions of transnational corporations before certain important events.

The aim of our study is the analysis of the mutual influences of the negative consequences of economic sanctions imposed on Russia for the world economy and the degree of public support of Ukraine by international organizations and the world's leading democracies.

Results and Discussion. According to the results of 2021, the dependence of the world economy on Russia primarily concerned energy sources and food products. Russia is the world's third largest producer and exporter of oil; the second largest producer and the largest exporter of natural gas; and the third largest exporter of coal [4]. The EU imports 90% of its gas consumption, with Russia providing 41,1% of the bloc's imports of natural gas (and 35% of total EU consumption), as well as 26,9% of imported oil (25% of consumption). Russia is by far the EU's largest source of imported energy; the EU imports 60% of its total energy needs [5]. Russia is the second largest supplier of oil and the fourth largest of natural gas to China.

Russia is also the world's largest exporter of wheat and the second largest exporter of sunflower oil. Ukraine is equally significant to global food markets, as the largest exporter of sunflower oil, the fourth largest exporter of maize and the fifth largest exporter of wheat. Russia is also an important supplier of metals and minerals, particularly of nickel, palladium, platinum and titanium, as well as aluminium, copper and uranium [6].

The dynamics of world prices is also indicative. At the start of 2020, prior to the pandemic, oil was \$67 per barrel; it

fell to \$17 per barrel at the start of April and rose to \$50 per barrel by the end of 2020 and to \$78 per barrel by the end of 2021 [7]. After Russian engagement in Ukraine, the oil price rose sharply. By 24 February it had surpassed \$100 per barrel, and two weeks into the conflict, on 9 March, it peaked at \$128 per barrel. On August 1, 2022, the Brent crude oil price stood at 100.03 U.S. dollars per barrel, compared to 93.89 U.S. dollars for WTI oil and 106.8 for the OPEC basket [8]. The price of gas in Europe has also risen sharply. According to the World Bank, from January 1, 2021 to June 1, 2022, it increased by 473%. The peak of price growth came on March 1, 2022 (583%). The price of coal has also more than tripled. [9].

According to Index Mundi wheat monthly price also increased from \$374 per metric ton in January 2022 to \$460 in June 2022. The FAO Cereal Price Index averaged 166.3 points in June, down 7.2 points (4.1%) from May, but still 36.0 points (27,6%) above its June 2021 value [10]. The index tracking grocery prices showed a 12.2% spike over the last year, making it the largest 12-month increase since April 1979. And month-over-month, prices rose by 1% [11].

However, sanctions of democratic states against Russia are much more serious. The European Union (EU) will ban imports of Russian oil brought in by sea from December 2022. The EU will ban all imports of refined oil products from Russia in February 2023. The US is banning all Russian oil and gas imports. The UK will phase out Russian oil by the end of 2022. It no longer imports Russian gas. Germany has frozen plans for the opening of the Nordstream 2 gas pipeline from Russia. The EU has stopped importing Russian coal from August 2022 [12]. More than 1,200 foreign companies have either suspended or curtailed their operations in Russia since the start of the conflict in Ukraine, according to a database from Yale University's Chief Executive Leadership Institute. Russia's gross domestic product (GDP) fell by 4 percent in the

second quarter compared with the same period last year, a decline that is expected to accelerate to 7 percent in the third quarter [13].

Experts of the European Council on Foreign Relations (ECFR) believe that a comprehensive 'long-war plan' for Ukraine should contain four essential elements that Europeans commit to supporting:

Military security – The EU and its member states would provide long-term military assistance to Ukraine through a new security compact agreed by the EU and Ukraine.

Security assurances – The EU's member states would supplement the military assistance provided through the security compact with a comprehensive set of security assurances.

Economic security – The EU would continue to provide financial assistance to stabilize the Ukrainian economy and begin the long reconstruction process. EU would also offer Ukraine a "partnership for enlargement".

Energy security – the EU would build on Ukraine's membership of the EU energy union to help the country more tightly integrate its energy infrastructure [14].

On September 28, after Russia partially mobilized its military and held contested referendums in occupied Ukrainian territories, the EU presented a new series of sanctions against Moscow. They include import bans that will deprive Russia of an additional €7 billion in revenues and export bans from the EU to Russia, to deprive the Kremlin's military complex of key technologies [15].

The UN General Assembly passed a resolution by a large majority on 12 October 2022, calling on countries not to recognize the four regions of Ukraine which Russia has claimed, following so-called referendums, and demanding that Moscow reverse course on its "attempted illegal annexation". The results were 143 Member States in favor, with five voting against, and 35 abstentions [16].

A new strengthening of sanctions is expected after the barbaric bombings of the civilian population and critical

infrastructure of Ukraine during October 10-12, 2022. Russia launched more than a hundred missiles and dozens of drones on the territory of Ukraine. As a result, a third of the country's energy infrastructure was damaged, more than 20 people died and more than a hundred were injured. Analysts agree that the massive missile attack made no sense from a military point of view. The Kyiv School of Economics has estimated that damage to Ukraine's civil infrastructure alone exceeds \$110 billion [17].

After the explosions on gas pipelines in the Baltic Sea at the end of September 2022, the prospect of ending the supply of Russian gas to Europe gained new confirmation. Against this background, the question of preserving the unity of the Western countries against Russian aggression arises, since difficulties with energy carriers in the winter period have acquired new characteristics.

The support of Ukraine from the USA, Canada and the vast majority of European countries remains stable despite tangible problems (increasing prices for food products, energy sources, the need to save electricity, etc.). According to survey of the Chicago Council on Global Affairs and the Lester Crown Center on US Foreign Policy at the end of summer 2022 majorities continue to support US economic and diplomatic sanctions against Russia (80%), accepting Ukrainian refugees into the United States (76%), providing additional arms and military supplies to the Ukrainian government (72%), and giving economic assistance to Ukraine (71%). Nearly 4 in 10 support sending US troops to defend Ukraine (38%). However, there are significant partisan differences. Nearly two-thirds think the invasion sets a precedent that other countries can launch wars for territorial gain (64%) [18]. The high level of support of American citizens in Ukraine's just war against Russia's aggression has hardly changed over the past six months. And the number of those who support the transfer of American troops to Europe if Russia invades a NATO ally

like Latvia, Lithuania, or Estonia increased by 5% (from 56 to 61).

In the European Union, sociological studies are quite often conducted on various aspects of the life of societies. One of the effective and reliable tools is the Eurobarometer. It is a collection of After the start of the war in Ukraine, the evaluation of the support of Kyiv by citizens of the EU countries became regular. The number of surveys is as follows: March – 4; April – 4; May – 3; June – 4; July – 2; September – 4.

The recent Eurobarometer shows that almost 78% of Europeans support economic sanctions imposed by the EU on Russian government, companies, and individuals. The highest level of agreement for this action is among respondents in Portugal (94%), Poland (93%) and Denmark (93%), while it is lowest in Cyprus (49%) and Bulgaria (46%). Almost nine in ten respondents agree the war in Ukraine has had serious economic consequences for their country (88%), with just over four in ten (41%) totally agreeing. 10% disagree and 2% say they don't know [19]. According to Eurobarometer data at the beginning of March 2022, Russia is condemned and its invasion perceived as unjustified by over 75% of Bulgarian respondents [20].

We should especially dwell on the position of Hungary, which tried in every way to block the EU's efforts to introduce a whole series of sanctions against Russia. While Budapest has signed off EU sanctions, it first insisted some of them be watered down. And even as fighting raged in eastern Ukraine this summer, Hungarian officials traveled to Moscow to negotiate a deal for extra gas supplies. Much of V. Orbán's Ukraine strategy – both before and after February 24 – is driven by Hungarian domestic politics [21].

New Prime Minister of Italy G. Meloni is the hard-right leader who unambiguously criticized Russia's unwarranted aggression, gave full-throated support for Ukraine's right to defend itself and, in a recent interview, said she would "totally" continue to provide Italian arms to Kyiv. But Ms. Meloni's coalition partners have

deeply admired Russia's president, Vladimir V. Putin, and have often sounded like his apologists [22].

We are also forced to state that Western societies are tired of the war in Ukraine. This is reflected in the topics of the mass media, analytical centers of the leading states of the world, where events in Ukraine are shifted to the periphery of their attention. Sanctions against Russia's nuclear energy have not yet found an appropriate response in the activities of international organizations, primarily the EU. For example, the loss of the power generated from the facility (the Zaporizhzhia nuclear power plant) will be significant for the Ukrainian supply, as its six reactors contributed about 15% of the country's supply in 2021. But the destruction of the nuclear plant as a result of hostilities seems more dangerous. Any release of radioactive isotopes could be catastrophic for the surrounding areas, and more likely be similar in scale to the 2011 Fukushima nuclear crisis [23].

NATO countries have already refused to provide Ukraine with an Action Plan for membership in the North Atlantic Alliance at the Bucharest Summit in April 2008. They are in no hurry to invite it now. Ukrainian President V. Zelensky has repeatedly called for security "guarantees" for Ukraine. Kyiv and former NATO Secretary General A.F. Rasmussen proposes a Security Compact. It calls for Western partners to offer legally binding guarantees. No ally has endorsed Zelensky's call [24].

The issue of restoring the Ukrainian economy and infrastructure is not in the focus of attention of Western partners now. The Kyiv School of Economics has estimated that damage to Ukraine's civil

infrastructure alone exceeds \$110 billion. A proper evaluation based on the cost of reconstruction, as well as other damage and harm caused to businesses, could conceivably increase that amount by an order of magnitude. On July 4-5, 2022, the Ukrainian government presented a National Recovery Plan, calling for a financing of \$750 billion for the next decade [25].

Conclusions and research prospects. The international situation, economic, political and military aspects are changing extremely dynamically on a global scale. Today, it is difficult to predict changes on the map of hostilities between Russia and Ukraine, the level of unity of political elites and citizens of Western countries in the face of nuclear, energy and food blackmail by the Kremlin. The question arises: to what extent will the deterioration of the standard of living, the increase in the prices of vital goods and services in the countries of the world in the conditions of a war of attrition affect the determination of democratic societies to support Ukraine. Many factors are very difficult to predict. However, it is obvious that over time, more and more issues arise that were not considered before.

The war in Ukraine actualized the issue of the effectiveness of international organizations, primarily the UN, NATO, the EU and others. Responsibility of propaganda channels, mass media, analytical centers also needs international regulation. Their effectiveness has been demonstrated in the recently liberated territories of Ukraine from Russian occupation, not to mention the Donbas regions. The list of current and new problems can be continued.

LITERATURE

1. International Trade Administration. Sanctions Framework. Official Website 2022-07-21. URL.: <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/russia-sanctions-framework>
2. BBC. What are the sanctions on Russia and are they hurting its economy? 27 June 2022. URL.: <https://www.bbc.com/news/world-europe-60125659>

3. Eurostat. Euro area 8.9%. Eurostat, 86/2022 - 29 July 2022. URL.: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/14644650/2-29072022-AP-EN.pdf/8b14d87f-df6c-aeb5-7dc9-40c60e4f6bc2>
4. BP. Statistical Review of World Energy. 2021. URL.: <https://www.bp.com/en/global/corporate/energyeconomics/statistical-review-of-world-energy.htm>
5. Eurostat. Energy Overview. 2021. URL.: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/energy>
6. Benton T. G., Froggatt A., Wellesley L., Grafham O., King R., Morisetti N., Nixey J., Schröder P. The Ukraine war and threats to food and energy security. Cascading risks from rising prices and supply disruptions. Chatham House. Research Paper April 2022. URL.: <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/2022-04/2022-04-12-ukraine-war-threats-food-energy-security-benton-et-al.pdf>
7. OPEC. OPEC Basket Price. 2022. URL.: https://www.opec.org/opec_web/en/data_graphs/40.htm
8. Statista. Closing price of Brent, OPEC basket, and WTI crude oil at the beginning of each week from March 2, 2020 to August 1, 2022. URL.: <https://www.statista.com/statistics/326017/weekly-crude-oil-prices/>
9. Nagle, P., Tema, K. Energy market developments: Coal and natural gas prices reach record highs. World Bank blogs, 19 July 2022. URL.: <https://blogs.worldbank.org/opendata/energy-market-developments-coal-and-natural-gas-prices-reach-record-highs>
10. FAO. World Food Situation. July 2022. URL.: <https://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/en/>
11. Leonhardt M. Popular grocery staples are getting more expensive as inflation plague continues to hit shoppers. Fortune. 22 July 2022. URL.: <https://fortune.com/2022/07/23/how-much-grocery-prices-have-gone-up-with-inflation/>
12. BBC. What are the sanctions on Russia and are they hurting its economy? 30 September 2022. URL.: <https://www.bbc.com/news/world-europe-60125659?piano-modal>
13. Simes Jr. D. Id sanctions really hurt the Russian economy? AL JAZEERA. 29 Aug 2022. URL.: <https://www.aljazeera.com/economy/2022/8/29/did-sanctions-really-hurt-the-russian-economy>
14. Buras P., Dumoulin M., Gressel G., Shapiro J. Survive and Thrive: a European Plan to Support Ukraine in the Long War against Russia. ECFR, 9 September 2022. URL.: <https://ecfr.eu/publication/survive-and-thrive-a-european-plan-to-support-ukraine-in-the-long-war-against-russia/>
15. Geoffroy R., Maad A. How has the Russian economy withstood the effects of sanctions? Le Monde. October 4, 2022. URL.: https://www.lemonde.fr/en/les-decodeurs/article/2022/10/04/how-has-the-russian-economy-withstood-the-effects-of-sanctions_5999030_8.html
16. United Nations. Ukraine: UN General Assembly demands Russia reverse course on 'attempted illegal annexation'. UN News. 12 October 2022. URL.: <https://news.un.org/en/story/2022/10/1129492>
17. The International Working Group on Russian Sanctions. Working Group Paper #6. Why and How to Confiscate Russia's Sovereign Assets to Help Rebuild Ukraine. October 11, 2022. URL.: <https://drive.google.com/file/d/1cBARtpJSqU8R1nVPHSKcSTFKcSEWbfi/view>
18. Smeltz D., Sullivan E. Few Signs of "Ukraine Fatigue" Among American Public. The Chicago Council on Global Affairs, the Lester Crown Center on US Foreign Policy. URL.: <https://www.thechicagocouncil.org/sites/default/files/2022-08/Final%20Ukraine%20Brief%20-%202022%20CCS.pdf>

19. Eurobarometer. Public Opinion on the War in Ukraine. 9 September 2022. URL.:<https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/files/heard/eurobarometer/2022/public-opinion-on-the-war-in-ukraine/en-public-opinion-on-the-war-in-ukraine-20220909.pdf>
20. Eurobarometer. Public Opinion on the War in Ukraine. 4 March 2022. URL.:<https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/files/heard/eurobarometer/2022/public-opinion-on-the-war-in-ukraine/en-public-opinion-on-the-war-in-ukraine-20220304.pdf>
21. Bayer L. Hungary breeds unquiet on Ukraine's western front. Politico, 1 September 2022. URL.: <https://www.politico.eu/article/hungary-unquiet-ukraine-russia-western-front/>
22. Horowitz J. Victorious Meloni Faces Early Test of Italy's Resolve on Russia. The New York Times. Sept. 26, 2022. URL.: <https://www.nytimes.com/2022/09/26/world/europe/meloni-italy-russia-ukraine.html>
23. Froggatt A., Lewis P. Attacks on Ukraine nuclear plant – what's at stake? URL.: <https://www.chathamhouse.org/2022/08/attacks-ukraine-nuclear-plant-whats-stake>
24. Courtney W. Protecting Ukraine's Future Security. RAND Corporation. October 10, 2022. URL.: <https://www.rand.org/blog/2022/10/protecting-ukraines-future-security.html>
25. The International Working Group on Russian Sanctions. Working Group Paper #6. Why and How to Confiscate Russia's Sovereign Assets to Help Rebuild Ukraine. October 11, 2022. URL.: <https://drive.google.com/file/d/1cBAR-tpJSqU8R1nVPHSKcSTFKcSEWbfi/view>

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. International Trade Administration. Sanctions Framework. Official Website 2022-07-21. URL.: <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/russia-sanctions-framework>
2. BBC. What are the sanctions on Russia and are they hurting its economy? 27 June 2022. URL.:<https://www.bbc.com/news/world-europe-60125659>
3. Eurostat. Euro area 8.9%. Eurostat, 86/2022 - 29 July 2022. URL.: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/14644650/2-29072022-AP-EN.pdf/8b14d87f-df6c-aeb5-7dc9-40c60e4f6bc2>
4. BP. Statistical Review of World Energy. 2021. URL.:<https://www.bp.com/en/global/corporate/energyeconomics/statistical-review-of-world-energy.htm>
5. Eurostat. Energy Overview. 2021. URL.: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/energy>
6. Benton T. G., Froggatt A., Wellesley L., Grafham O., King R., Morisetti N., Nixey J., Schröder P. The Ukraine war and threats to food and energy security. Cascading risks from rising prices and supply disruptions. Chatham House. Research Paper April 2022. URL.: <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/2022-04/2022-04-12-ukraine-war-threats-food-energy-security-benton-et-al.pdf>
7. OPEC. OPEC Basket Price. 2022. URL.: https://www.opec.org/opec_web/en/data_graphs/40.htm
8. Statista. Closing price of Brent, OPEC basket, and WTI crude oil at the beginning of each week from March 2, 2020 to August 1, 2022. URL.: <https://www.statista.com/statistics/326017/weekly-crude-oil-prices/>
9. Nagle, P., Tema, K. Energy market developments: Coal and natural gas prices reach record highs. World Bank blogs, 19 July 2022. URL.: <https://blogs.worldbank.org/opendata/energy-market-developments-coal-and-natural-gas-prices-reach-record-highs>
10. FAO. World Food Situation. July 2022. URL.: <https://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/en/>

11. Leonhardt, M. Popular grocery staples are getting more expensive as inflation plague continues to hit shoppers. *Fortune*. 22 July 2022. URL.: <https://fortune.com/2022/07/23/how-much-grocery-prices-have-gone-up-with-inflation/>
12. BBC. What are the sanctions on Russia and are they hurting its economy? 30 September 2022. URL.: <https://www.bbc.com/news/world-europe-60125659?piano-modal>
13. Simes, Jr. D. Id sanctions really hurt the Russian economy? *AL JAZEERA*. 29 Aug 2022. URL.: <https://www.aljazeera.com/economy/2022/8/29/did-sanctions-really-hurt-the-russian-economy>
14. Buras, P., Dumoulin, M., Gressel, G., Shapiro, J. Survive and Thrive: a European Plan to Support Ukraine in the Long War against Russia. *ECFR*, 9 September 2022. URL.: <https://ecfr.eu/publication/survive-and-thrive-a-european-plan-to-support-ukraine-in-the-long-war-against-russia/>
15. Geoffroy, R., Maad, A. How has the Russian economy withstood the effects of sanctions? *Le Monde*. October 4, 2022. URL.: https://www.lemonde.fr/en/les-decodeurs/article/2022/10/04/how-has-the-russian-economy-withstood-the-effects-of-sanctions_5999030_8.html
16. United Nations. Ukraine: UN General Assembly demands Russia reverse course on 'attempted illegal annexation'. *UN News*. 12 October 2022. URL.: <https://news.un.org/en/story/2022/10/1129492>
17. The International Working Group on Russian Sanctions. Working Group Paper #6. Why and How to Confiscate Russia's Sovereign Assets to Help Rebuild Ukraine. October 11, 2022. URL.: <https://drive.google.com/file/d/1cBAR-tpJSqU8R1nVPHSKcSTFKeSEWbfi/view>
18. Smeltz, D., Sullivan, E. Few Signs of "Ukraine Fatigue" Among American Public. The Chicago Council on Global Affairs, the Lester Crown Center on US Foreign Policy. URL.: <https://www.thechicagocouncil.org/sites/default/files/2022-08/Final%20Ukraine%20Brief%20-%202022%20CCS.pdf>
19. Eurobarometer. Public Opinion on the War in Ukraine. 9 September 2022. URL.: <https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/files/be-heard/eurobarometer/2022/public-opinion-on-the-war-in-ukraine/en-public-opinion-on-the-war-in-ukraine-20220909.pdf>
20. Eurobarometer. Public Opinion on the War in Ukraine. 4 March 2022. URL.: <https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/files/be-heard/eurobarometer/2022/public-opinion-on-the-war-in-ukraine/en-public-opinion-on-the-war-in-ukraine-20220304.pdf>
21. Bayer, L. Hungary breeds unquiet on Ukraine's western front. *Politico*, 1 September 2022. URL.: <https://www.politico.eu/article/hungary-unquiet-ukraine-russia-western-front/>
22. Horowitz, J. Victorious Meloni Faces Early Test of Italy's Resolve on Russia. *The New York Times*. Sept. 26, 2022. URL.: <https://www.nytimes.com/2022/09/26/world/europe/meloni-italy-russia-ukraine.html>
23. Froggatt A., Lewis P. Attacks on Ukraine nuclear plant – what's at stake? URL.: <https://www.chathamhouse.org/2022/08/attacks-ukraine-nuclear-plant-whats-stake>
24. Courtney, W. Protecting Ukraine's Future Security. *RAND Corporation*. October 10, 2022. URL.: <https://www.rand.org/blog/2022/10/protecting-ukraines-future-security.html>
25. The International Working Group on Russian Sanctions. Working Group Paper #6. Why and How to Confiscate Russia's Sovereign Assets to Help Rebuild Ukraine. October 11, 2022. URL.: <https://drive.google.com/file/d/1cBAR-tpJSqU8R1nVPHSKcSTFKeSEWbfi/view>

Receive: September 12, 2022
Accepted: October 31, 2022

UDK 111.1

DOI 10.35433/PhilosophicalSciences.2(92).2022.103-114

PHILOSOPHICAL, PSYCHOLOGICAL AND SOCIAL CONTENT OF PRINCIPLES OF HIERARCHY AND EQUALITY

V. O. SABADUKHA*, O. V. SABADUKHA**

The article analyzes the principles of equality and hierarchy in historical-philosophical, philosophical-anthropological aspects as well as in the context of modern problems. It was revealed that the principle of hierarchy in medieval philosophy meant the growth of person's spiritual potential, his ability to control bodily needs and was the basis for understanding the human essence and being in general. The reasons for the rejection of the principle of hierarchy during the Enlightenment and during the Great French Revolution and the establishment of the principle of equality in philosophical and social consciousness have been analyzed. Based on the principle of equality, the concept "every person is an individual" was formulated, which became the philosophical basis for the fact that the average person received priority and power in the society. It is proved that the establishment of the principle of equality is connected with the influence of the collective unconscious on the consciousness of philosophers. The absolutization of the principle of equality is the cause of the modern paradigmatic crisis. The reasons that cause intellectual and socio-psychological misunderstanding regarding the principle of hierarchy have been revealed. It is proved that the principle of hierarchy has a universal character: it explains the development of forms of movement of matter, the structure of social life, the hierarchy of human values, etc. Ignoring the principle of hierarchy in society leads to chaos and degradation. Ontological, socio-psychological, philosophical-anthropological and moral approaches to analysis of the principle of hierarchy have been distinguished. The conditions of an open and justified hierarchy have been revealed. It has been proved that a real hierarchy does not mean discrimination but, on the contrary, it is oriented towards the spiritual development of a person: bringing the passive majority to the level of the active minority. It has been proved that equality is not only equality of rights but equality of rights to participate in general activities. The problem of equality and hierarchy is removed by the principle of service which should be ontological basis of the existence. It is substantiated that the principle of hierarchy was the constitutive basis of human qualities that Plato, Dionysius the Areopagite, R. Guenon, S. Frank, and M. Sheller had realized. It is proved that the content of the principles of freedom, equality and justice depends on the interpretation of the principle of hierarchy.

* Doctor of Sciences (Philosophy), Associate Professor
(Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ivano-Frankivsk, Ukraine)
ukrainian_idea@ukr.net

ORCID: 0000-0001-9208-2661

** Candidate of Philosophical Sciences,

Chairman of the Ukrainians association of psychosomatic therapy, Zhytomyr, Ukraine)

Ov_sabadukha@ukr.net

ORCID: 0000-0002-7227-1278

Keywords: hierarchy, equality, degrees of spiritual development of a man, personality, freedom, justice.

ФІЛОСОФСЬКИЙ, ПСИХОЛОГІЧНИЙ І СОЦІАЛЬНИЙ ЗМІСТ ПРИНЦИПІВ ІЄРАРХІЇ ТА РІВНОСТІ

В. О. Сабадуха, О. В. Сабадуха

У статті здійснено аналіз принципів рівності та ієрархії у історико-філософському, філософсько-антропологічному аспектах, а також у контексті сучасних проблем. Виявлено, що принцип ієрархії у середньовічній філософії означав наростання духовного потенціалу людини, її здатності до контролю над тілесними потребами і був підґрунтям розуміння людської сутності та буття взагалі. Проаналізовано причини відмови від принципу ієрархії в епоху Просвітництва та під час Великої французької революції і утвердження у філософській та суспільній свідомості принципу рівності. На основі принципу рівності був сформульований концепт «кожна людина – особистість», що стало філософською основою того, що посередня людина отримала пріоритет і владу в суспільстві. Доведено, що утвердження принципу рівності пов'язано з впливом колективного несвідомого на свідомість філософів. Абсолютизація принципу рівності є причиною сучасної парадигмальної кризи. Виявлено причини, які викликають інтелектуальне й соціально-психологічне непорозуміння щодо принципу ієрархії. Доведено, що принцип ієрархії має універсальний характер: пояснює розвиток форм руху матерії, структурність суспільного буття, ієрархію людських цінностей тощо. Ігнорування принципу ієрархії у суспільстві веде до хаосу й деградації. Виокремлено онтологічний, соціально-психологічний, філософсько-антропологічний та моральний підходи до аналізу принципу ієрархії. Встановлено умови відкритої й обґрунтованої ієрархії. Доведено, що справжня ієрархія не означає дискримінації, а навпаки орієнтована на духовний розвиток людини: підтягування пасивної більшості до рівня активної меншості. Доведено, що рівність – це не лише рівність прав, а рівність прав на участь у загальній діяльності. Проблему рівності та ієрархії знімає принцип служіння, який має бути онтологічною основою буття. Обґрунтовано, що принцип ієрархії був конститутивною основою людських якостей, що усвідомлювали Платон, Діонісій Ареопагіт, Р. Генон, С. Франк, М. Шелер. Доведено, що зміст принципів свободи, рівності й справедливості залежить від тлумачення принципу ієрархії.

Ключові слова: ієрархія, рівність, ступені духовного розвитку людини, особистість, свобода, справедливість.

Raising of the problem and the degree of scientific development.

The XX century, after the conclusions of the French philosopher A. Badiou, developed under the slogan of equality [2: 122], and that is why the principle of hierarchy found itself on the margins of public and philosophical consciousness. Principle of hierarchy is often groundlessly associated with anti-humanism and that is why it frightens off philosophers because of its complication. Connection of the principle of hierarchy with human capabilities, principle of equality and social life of man has not been studied yet. The problem of hierarchy for modern philosophy appeared on other

side of its possibilities. However, ancient philosophy exactly on the basis of this principle interpreted human essence. Still Confucius, Plato, Aristotle, neoplatoniki distinguished different types of man. Medieval philosophy used this principle for the justification of the degrees of man's spiritual development: corporal, external and spiritual man. Principle of hierarchy plays an important role for the German mystics, romanticisms, German classic philosophy and F. Nietzsche [11: 161–221].

The protest against principle of hierarchy began at the age of Renaissance and Enlightenment. The principle of equality seizes

philosophical and public consciousness. In the Newest time the problem of hierarchy was the subject of the research by the known philosophers: N. Hartman, R. Guenon, M. Berdyaev, P. Tillich, S. Franc, M. of Sheller. Without regard to separate achievements, in the comprehension of the principle of hierarchy, philosophical approach of its interpretation was absent. Such situation is non-random. M. Rozov distinguishes seven problems which are on the periphery of philosophical consciousness. Four of them are closely connected with the problem of hierarchy, namely: how to connect life oriented to satisfaction and clever life; what relations of different classes and layers must be in society; what an ideal spiritual hierarchy must be; whether it is possible a combination of will and grace in human vital activity [10: 590].

Purpose: to formulate philosophical approach in relation to the research of the principle of hierarchy which foresees solving of such objectives: firstly, to analyze genesis of the principle of hierarchy in the history of philosophy; secondly, to prove its structural influence on understanding of the human essence; thirdly, to substantiate the necessity of the revival of the principle of spiritual hierarchy.

Presenting the main material. Evolution of the principle of hierarchy in ancient and medieval philosophy was partly investigated in the monograph "Metaphysics of public and personal life" (2019) [11: 110–145]. The theoretical source of this principle are reflections of Dionysius Areopagita who, on the basis of Plato's idea about purification, defined three degrees of man's spiritual development. First –

those, who purify, these are individuals who remain at corporal level of the existence (an external man). Second – purified ones who have already an experience of overcoming corporal needs. Third are saints, monks who attained the cleared purification [8: 695–697], got secret knowledge [8: 577] and got to know the truth [8: 583]. Dionysius's principle of hierarchy has ontological character and embraces both earthly and celestial life. Thomas Aquinas summarized hierarchical approach to understanding of human qualities in the utterance: "Some creations are named highest in accordance with that they are more perfect in goodness" [1: 183–184], that is, spiritually they are more perfect and that is why lower creations must obey to higher ones.

Therefore, medieval philosophers continued the tradition of ancient philosophy and proved that man's essence is hierarchical that imposed an imprint both on the vital activities of a separate man and society. The principle of hierarchy meant growth of man's spiritual potential, ability to control his corporal needs and also was the basis of medieval legitimacy that was moral and spiritual basis of claims of priests on power.

Before the Enlightenment age the principle of hierarchy played the role of methodological background of understanding a man and life but philosophers-enlighteners criticized it. Gradually this principle does not withstand a competition and at the age of Enlightenment and during the Great French revolution it becomes the embodiment of inhumane attitude toward a man. The denial of the principle of hierarchy took place on the basis of absolutizing of the principle of equality by which the concept

"everybody is a personality" was formed that became worldview-philosophical background of coming a mediocre man to power. The principle of equality did not resolve contradictions of human life but generated new ones that resulted in distribution of Marxism (absolutizing of the role of folk masses), domination of liberalism (absolutizing of freedom, formal equality). An attractiveness of the concept "everybody – personality" is defined in the following regulations: firstly, it denies difficulties of psychological perception of the principle of hierarchy and forms the illusion of equality; secondly, abolishes the demand of a man to himself, ignores morality; thirdly, it proclaims "ideals" achieving of which does not need efforts, mediocrity became an "ideal"; fourthly, it gives advantages to impertinent, ordinary and amoral persons. Due to the concept "everybody – personality" legitimation of a mediocre man took place, who on the basis of such worldview change got the right to power.

Rejection of the principle of spiritual hierarchy meant the denial of the idea of a personality as a perfect man. Philosophy, destroying hieratical approach to understanding of a man, began to develop sterile direction ("everybody is a personality"), lost priority and, on the one hand, found itself depending on natural sciences, and on the other hand – a mediocre man became the subject in philosophy. Under the pressure of this concept, humanities and society got the depersonalized direction of the development.

Principle of hierarchy is used by philosophers for explanation of ontological problems of the world order and structures of life. Still F. Engels used this principle for

classification of forms of the motion of matter: mechanical, physical, chemical, biological, social [17: 67–71]. N. Hartman continued to develop this idea. Analyzing the structure of life, he asserts that it has hierarchical character: a lower degree of life is in a matter, and the highest – in a spirit. Each of degrees has its own laws and principles [5: 322] which are autonomous enough as they have their own determination. Highest levels cannot exist without the lowest ones, while the latter are apt at independent existence. Life according to N. Hartman appears as hierarchical integrity of lowest and highest forms and it can be stored only through an equilibrium between its different structural levels. The philosopher comes to the conclusion that all present pictures of the world are erroneous both as "metaphysics from below" and "metaphysics from above" [5: 322].

On the basis of the principle of hierarchy N. Hartman comprehends the structure of human and public life. Among the combination of all values the philosopher gives priority to ethic ones. Moral values are the highest. Renunciation from them for the benefit of one's own personal interest is a moral decline [6: 293]. Principle of hierarchy partly regenerates at the beginning of the XX century when the masses, guided by a mediocre man, go out on the arena of history which results in psychological, socio-political chaos. The October revolution burst out in Russia. Watching the negative displays of domination of masses, M. Berdyaev comes to the conclusion that the fight of the chaotic beginning against hierarchical one always takes place in society [4: 483–491]. M. Berdyaev, as nobody other, realized the role of hierarchy in

constituting of society but he distinguished spiritual and social hierarchy, however he gave much priority to the spiritual one [3: 83].

In the situation of the beginning of folk masses domination some European philosophers during 20-th years of the XX century began to see the light. R. Guenon proved: firstly, hierarchy is a normal state of life and he criticizes "profane philosophy" which destroyed this principle [7: 115]; secondly, denial of hierarchy is the result of domination of unconsciousness [7: 137] of a mediocre man and materialistic worldview [7: 142]. The philosopher shares Plato's opinion and asserts: "Opinion of the majority can only be the indicator of incompetence..." [7: 140].

R. Guenon considers the principle of hierarchy as the sign of "normal order", and the content of hierarchy is the unity [7: 143]. Egalitarizm is the denial of any hierarchy, but in society there is a secret top-level hierarchy. Absence of hierarchy leads to chaos. "The way out from chaos, – the philosopher believes, – can be only one: renewal of true intellectuality and formation of the new elite." [7: 147]. It is necessary to acknowledge the urgency of these reflections. Humanity until now did not find arguments for a structural denial of simplified approach to understanding of the principle of equality.

S. Frank deduced the problem of hierarchy from the nature of society which functions as a living system due to the hierarchical beginning of dominion and submission. Hierarchical structure of society is the condition of its unity. In order the society to be integral "unity must appear as hierarchically higher sovereign authority..." [14: 119]. The philosopher examines the principle of

hierarchy as an appropriate necessity of public organization, condition of its unity, sources of which are in the principle of *service* which the philosopher considered one of beginnings of spiritual life. Personification of this principle, according to S. Frank, is spiritual aristocracy. Society, acknowledging the power of spiritual aristocracy, reproduces its values, vital principles, way of life consciously and subconsciously. Public and state establishment is always a spiritual guidance on the basis of ideas which emerge "above". "Ideas morally determined and formed proceed, as all ideas, from above downward, from spiritual tops to spiritual bottoms" [14: 121].

Watching the process of realization of the idea of distributive equality in the Soviet Russia, S. Frank realized its tragic consequences and that is why he had the right to say: "It is necessary to distribute members of society after different stages of public hierarchy in accordance with <...> their fitness and proficiency of divine human business of public establishment, and an ideal here is not the minimum but maximum of differentiation and hierarchy" [14: 122]. Therefore S. Frank develops Plato's and M. Berdyaev's views in relation to isomorphism between the structure of internal man's qualities and the structure of society. Distributing citizens after different stages of public hierarchy has to take place in accordance with their spiritual qualities.

S. Frank was concerned by the problem: if priority must belong to the principle of spiritual hierarchy, then what place must belong to equality as another principle. The philosopher substantiated another understanding of equality fundamentally. Principle of

equality is meant as equality of duties in relation to other citizens which is the result of the principle of "noblesse oblige" (position obligates) [14: 123]. Such equality is the ontological sign of life which brings and ennobles all members of society. S. Frank names such approach to equality *aristocratic* (everybody realizes himself as a free participant of common business) that leads to solidarity in society and corresponds to Christian ideas. According to philosopher's point of view equality in an ontological sense is "generality of service" [14: 124]. All have to serve on the benefit of the society equally free and that is why they have equal rights on participation in general business. Therefore, the essence of equality and spiritual hierarchy is service. Summarizing S. Frank's views, we'll mark that the problem of spiritual hierarchy and equality has been solved on the basis of service as ontological beginning of life.

S. Frank's conclusions correlate with reflections of German-American theologian and philosopher P. Tillich about public life which appears as a pyramid of "levels of life" [13: 19]. Representatives of higher levels, though they have perfect qualities, but their amount is less, and the representatives of lower levels are not such perfect but they are more in number. Hidden or opened struggle proceeds in all spheres of public life from economic to the world view between them.

M. Sheller's philosophy is permeated with the idea of hierarchy which embraces both knowledge and human qualities. Metaphysics is knowledge about methods of human life - essential knowledge. Its subject is the life of a man in the world. Another level is knowledge for the sake of man's domination above

nature [15: 7]. The philosopher also defines the hierarchy of man's spiritual functions: firstly, unselfish love of a man to the world, secondly, the ability to distinguish essence from the present life [15: 29]. In the context of our research we will notice that the principle of spiritual hierarchy shows up exactly in the ability to distinguish essence from existence.

On the basis of these functions M. Sheller carries out determinative definition of a man. "A man is an *elevated* creature and such, who is *elevated* in himself and above all life and his values <.> the creature in whom the psychical is *get rid of service* to life and ennobled, transformed into a «spirit», into that spirit, to which now and in the objective, and in the subjective psychological sense «life» serves itself" [15: 30]. Education and knowledge must work on realization of such content of human essence. The philosopher determines higher aims to which knowledge must be subordinated: firstly, to the integral development of a personality; secondly, to the development of the world; thirdly, knowledge for the sake of domination, for the sake of achievements [15: 41–42]. The philosopher notices that the western world concentrated its attention on knowledge for the sake of domination above nature that resulted in oblivion of the necessity of man's spiritual perfection.

M. Sheller considered creation of philosophical anthropology as the main philosophical objective of his modern epoch. In this context he distinguishes five basic directions of understanding of human essence: religious; homo sapiens (which set differences between a man and animals proclaiming good sense by

the constitutive principle of the world); homo faber (a man, essence of whom is determined by emotions, senses, subconscious); a man as the dead end direction of human evolution which is doomed to the extinction (Theodore Lessing) [15: 74–93]. M. Sheller rethinks these views and initiates his own concept. A man must lean on *personality's randomness*. The philosopher sees the examples of such approach in the acts of heroes and geni. "History on subsoil of this anthropology becomes itself the monumental statue of «spiritual image» of heroes and geni or, speaking out on the language of F. Nietzsche, «higher copies» of human family" [15: 96]. Therefore, personalities and geni appear in M. Sheller as embodiments of spiritual hierarchy as personifications of their own causality.

The logical result of M. Sheller's reflections are his ideas about rescue. Love of his own rescue must appear in a man that the philosopher names "*real self-love*" [16: 349]. The philosopher explains the difference between egoism and self-love. Self-love begins when a man begins to look at himself through the eyes of God, and from philosophical – from the position of universum [16: 349]. It must result in spiritual birth of man, he must hate his egoism and generate love to the world in himself. Love according to the philosopher's point of view has a *personal* content [16: 355]. "Ordo amoris is the core of the world order" [16: 352], therefore it appears to be the constitutive beginning of life.

In spite of the efforts of M. Berdyaev, M. Hartman, R. Guenon, S. Franc, M. Sheller, the idea of spiritual hierarchy in the epochs of modernism and postmodernism seems to be archaic.

A question arises: Why did not the principle of spiritual hierarchy get the logical development? We find the answer in Ye. Malaniuk – the Ukrainian philosopher: the principle of hierarchy takes a man in intellectually psychological prisoner and requires determination [9: 76]. In spite of the fact that this principle existed in ancient times and in the Middle ages as an axiom, there is an attempt to annihilate it in the modern time. It means that in every epoch it is necessary to prove it again [9: 72]. We consider that the idea of spiritual hierarchy has no alternatives and its recognition will create conditions for realization of other principles of life.

Therefore, the prominent European, Russian and Ukrainian philosophers defended the objective content of the principle of hierarchy. They realized the destructive character which was conditioned by the simplified understanding of the principle of equality under the influence of which the XX century developed. Summarizing genesis of the principle of hierarchy, we will notice that it is the focus of problems: axiological and ontological (M. Hartman), social-philosophical (M. Berdyaev, R. Guenon, S. Franc), philosophical-anthropological (M. Sheller). Therefore, the principle of spiritual hierarchy is impossible to abolish because it is the ontological condition of life.

The resulted reflections require to acknowledge the principle of spiritual hierarchy as a constitutive beginning of the human essence. Its connection with the human essence was realized by prominent philosophers. In spite of specific features of historical epochs and evolution of philosophical outlooks on a man from Confucius to contemporaneity, a number of philosophers distinguished three or

four degrees of man's spiritual development between which there is a content correlation that allowed to create metaphysical theory of a personality. During his life a man can have four degrees of the spiritual development: dependent personality, mediocre personality, mature personality and genius. Dependence on the undeveloped needs and external conditions of life is characteristic for the man of the lower degree, he remains under the influence of individual and collective unconscious. For the man of a mediocre degree of the development the characteristic feature is adaptation to the current socio-political conditions, scientific paradigms, world view looks with the purpose of receiving benefits. The individual of this degree tries to manipulate consciousness of other people, although he often surrenders oneself over to the influence of his own and collective unconscious. The essence of a mature personality consists in the fact that he is able to solve problems within the limits of current socio-political, technological, scientific paradigm, he has the clear system of moral values and lives in accordance with them in spite of everything. He does not dissociate his life from society executing any obligations. For the mature personality truth is duty, morality, blessing of other persons. The substantial feature of a genius consists in the fact that he is able to commence a new high-quality paradigm in science and public life. Vital functions of a genius can be described through the concept "self-life" as he does not need additional conditions for his existence but vice versa, he creates the world by his own way of life [11: 297–328].

Metaphysical theory of a personality is built on the unity of principles of subordination (spiritual hierarchy) and co-ordination (social legal equality). Personality denies not only the slavery system but also any class society in general, maximally resists natural existence of a man and shows his aspiration to all-general life. The offered theory of a personality combines in itself principles of hierarchy and equality and orients a man to use his mind, control the body needs, have motive to activity and strive for spiritual perfection.

The bases of public life, which underlie a new European paradigm of thought and life at present, have been depleted. Proofs: existential vacuum, growth of social-psychological chaos, anthropological global catastrophe. The only way out from a paradigmatic crisis is a change of initially life and strategy of the development. M. Rozov marked on this issue: "Any society which is in a considerable strategic crisis through exhaustion of dominant dynamic strategy and is unable to form a new dynamic strategy will be ruined [10:630]. We will notice that this conclusion has not only local but also global character. On the one hand, principles and strategies are obsolete, and on the other, – democracy transforms into populist, boor democracy. A mediocre man has learned to manipulate the masses for the sake of his own benefit.

It is necessary to acknowledge that principle of spiritual hierarchy was the basis of understanding of human essence and life. We will limit ourselves to the idea that it is related to the class structure of society, but this will be the simplified approach. Undoubtedly, the principle of

spiritual hierarchy was used by dominating classes and church for strengthening their power but the general purpose of the principle of hierarchy for all times and peoples is overcoming chaos in society.

The complexity of the problem of spiritual hierarchy consists in the fact that it generates not only cognitive dissonance between basic concepts of the epochs of modernism and postmodernism (equality, freedom, justice), but also a new number of contradictions: metaphysical (requires rethinking of mutual relations between material and spiritual), philosophical-anthropological (demands the refusal from current man's philosophical conceptions), social (induces to rethink views on social hierarchy and relations between classes and layers), psychological (demands to rethink relations between conscious and unconscious and to search the ways of submission of unconscious to conscious), legal (combination of equality and hierarchy).

From the standpoint of metaphysical theory of a personality and C. Jung's idea about collective unconscious, philosophers were influenced by collective unconscious, namely: valued judgement "everybody is a personality". A paradox consists in that in history of philosophy there is no such a work and such a philosopher who would prove that everybody is a personality by his essence. It is necessary to treat everybody as a personality which is an absolute moral law. Therefore, the reason of ignoring the principle of hierarchy by philosophers is dependence on his own and collective unconscious, the presence of unidimensional thought and domination of materialistic world view. Principle of spiritual hierarchy,

in particular, requires refusal from current world view, social-philosophical, philosophical-anthropological views.

Let's generalize different interpretations of the principle of hierarchy. The principle of hierarchy has a universal character because it represents the degree of structure of the Universe, (structure of forms of motion of matter) society, consciousness, values, activity and human psyche. The latter found its reflection in S. Freud's psycho-analytical theory: unconscious (Id), Ego, Superego and neuro-psychology: scientists distinguish structured systems of neuron networks [12]. Psychological meaningfulness of the principle of hierarchy consists in that it establishes a connection between corporal and spiritual life of man, as far as he is able to control his own corporal needs with his mind and moral law.

Let's highlight such aspects of the principle of hierarchy. *Psychological*: increasing of the conscious component of man's activity and decreasing of unconscious, overcoming the dependence from collective unconscious. *Social-philosophical*: man's ability to put under control corporal needs and act for the sake of public interest as general one which subordinates itself specific one (corporal, Ego). General in such approach appears to be a step for mastering spiritual life. The content of this approach consists in that without such understanding it is impossible to overcome general anthropological global catastrophe. *Intellectual*: finds a reflection in thought: one man thinks only with everyday words, another one – with scientific concepts, the third one – with philosophical categories, and the fourth one with characters. The scale

of thought grows from the degree to degree: from everyday problems to global ones [11: 313–315].

The resulted reflections allow to formulate the following approaches to determination of the principle of hierarchy. *Ontological*: decrease of material (socio-economic) determinants in the development of man and society and increase of spiritual ones that lead to the change of determination. At present materialistic determinism is exhausted. Orientation to spiritual one requires teleological determinism which must become the principle of life of the humanity in the conditions of the globalized world. *Metaphysical*: orients on the necessity of world view spiritual priority (mind, consciousness, self-consciousness) above material. *Social-philosophical*: priority of a personality in all spheres of public life which found the reflection in the law: "Personality is the principle of life". *Philosophical-anthropological*: personal causality as a constitutive beginning of human life. *Moral*: from group moral to the categorical imperative and also in the growth of scale of the responsibility from the everyday to global one.

Why is the principle of spiritual hierarchy causes intellectual misunderstanding, psychological, social and scientific resistance? In the conditions of the depersonalized society the principle of spiritual hierarchy got the misrepresented content, and that is why the idea of equality appears to be the "opponent" of the principle of hierarchy. The requirement of equality is objecting against misrepresented hierarchy which is realized by a mediocre man. Hierarchy must be honest (substantiated and opened) that needs a combination with the principle of equality and must be

supported with the proper intellectual and moral qualities. Let's formulate conditions of such a combination. For realization of the honest hierarchy it is necessary to fulfill certain conditions. *First*. Presence of the theory of personality which would combine in itself the principle of hierarchy and the principle of equality. Legitimation of this conception is in public consciousness. *Second*. Introduction of public and state practice "Who is who". All know everything about everybody that touches public persons. It will contribute in forming new communicative reality, priority which will belong to a personality that is possible only at presence of critical mass of personalities. *Third*. Social hierarchy must be the reflection of personal normality (legitimation of the principle of hierarchy, competitions on holding office, a collective management connected with the principle of hierarchy). *Fourth*. Growth of the level of consciousness of folk masses. The concept "every man is a personality" placed the people into the cave of unconscious existence. A man sees only visible and does not see the essence. New communicative reality and personal normality must generate teleological determination.

Conclusions. Principle of spiritual hierarchy is a metaphysical principle of life. All other principles of public life (equality, freedom, justice) are derivatives from the principle of hierarchy. It is clearly that the principle of hierarchy touches human qualities first of all. The real hierarchy does not mean discrimination. On the contrary, it orients to man's spiritual development, brings closer passive majority to the level of active minority. Combination of the

principle of hierarchy with the conditions for the development of
principle of equality creates new man and society.

LITERATURE

1. Аквінський Т. Компендіум теології / пер. з лат. В. Котусенко, І. Піговської, А. Поляк. Київ: Ін-т реліг. наук св. Томи Аквінського, 2011. 423 с.
2. Бадью А. Століття / пер. з фр. А. Репа. Львів: Кальварія, 2014. 304 с.
3. Бердяев М. О назначении человека. Москва : Республика, 1983. 383 с.
4. Бердяев Н. А. Философия неравенства. *Философия свободы*. Москва : АСТ, 2007. С. 449–699.
5. Гартман Н. Старая и новая онтология. *Ист.-филос. Ежегодник 88*. Москва : Наука, 1988. С. 320–324.
6. Гартман Н. Этика / пер. с нем. А. Б. Глаголева; под ред. Ю. С. Медведева и Д. В. Скляднева. Санкт-Петербург: Владимир Даль, 2002. 707 с.
7. Генон Р. Криза сучасного світу / пер. з фр. І. Калюга; під наук. ред. Ю. Завгороднього. Київ: Видавець Анна Клокун, 2020. 212 с.
8. Дионисий. Ареопагит. Сочинения. Толкования Максима Исповедника. Санкт-Петербург: Алетейя, 2003. 864 с.
9. Маланюк Є. Ієрархія. *Український націоналізм: В 2 т. Т. 2. Антологія*. 2-е вид. / упоряд. В. Рог. Київ : Укр. вид. спілка ім. Ю. Липи, 2011. С. 69– 80.
10. Розов Н. С. Философия и теория истории. *Кн. 1. Прологомены*. Москва : Логос, 2002. 656 с.
11. Сабадуха В. О. Метафізика суспільного та особистісного буття: монографія. Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2019. 647 с.
12. Соловьев О. В. О естественных предпосылках человеческой свободы и свободе как атрибуте существования «человеческого Я». *Мир психологии*. 2007. №3. С. 81–90.
13. Тиллих П. Систематическая теология. Санкт-Петербург: Унив. кн., 2000. Т. 3. 415 с.
14. Франк С. Л. Духовные основы общества. Москва: Республика, 1992. С. 13–146.
15. Шелер М. Философское мировоззрение. *Шелер М. Избранные произведения* / пер. с нем. А. В. Денежкина, А. Н. Малинкина, А. Ф. Филиппова; под ред. Денежкина А. В. Москва: Гнозис, 1994. С. 3–14.
16. Шелер М. ORDOAMORIS. *Шелер М. Избранные произведения* / пер. с нем. А. В. Денежкина, А. Н. Малинкина, А. Ф. Филиппова; под ред. Денежкина А. В. Москва: Гнозис, 1994. С. 339–377.
17. Энгельс Ф. – Марксу К. 30 мая 1873 года. *К. Маркс, Ф. Энгельс. Сочинения*. Изд. 2-е. Москва : 1961. Т. 33. С. 67–71.

REFERENSES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Akvinskyi, T. (2011). *Kompendium teolohii [Compendium of theology]*. Kyiv : In-t relig. nauksv. Tomy Akvinskoho (in Ukrainian).
2. Badiu, A. (2014). *Stolittia [Century]*. Lviv : Kalvariia (in Ukrainian).
3. Berdiaev, M. (1983). *O naznachenyyu cheloveka [About the appointment of a person]*. Moskva : Respublyka (in Russian).
4. Berdiaev, N. A. (2007). *Fylosofyia neravenstva. Fylosofyia svobody [Philosophy of inequality. Philosophy of freedom]*. Moskva : AST (in Russian).
5. Hartman, N. (1988). *Staraiia y novaia ontolohyia [Old and new ontology]*. Moskva : Nauka (in Russian).
6. Hartman, N. (2002). *Etyka [Ethics]*. Sankt-Peterburh: Vladymyr Dal (in Russian).
7. Genon, R. (2020). *Kryza suchasnoho svitu [The crisis of the modern world]*. Kyiv : Vydavets Anna Klokun (in Ukrainian).

8. Dyonysyi. (2003). Areopahyt. Sochynenyia. Tolkovanyia Maksyma Yspovednyka [Areopagite. Works. Interpretations of Maximus the Confessor]. Sankt-Peterburh: Aleteiia (in Russian).
9. Malaniuk, Ye. (2011). Hierarkhiia. Ukrainskyi natsionalizm [Hierarchy. Ukrainian nationalism]. Kyiv: Ukr. vyd. spilkaim. Yu. Lypy (in Ukrainian).
10. Rozov, N. S. (2002). Fylosofyia y teoryiaystoryy [Philosophy and theory of history]. Moskva: Lohos (in Russian).
11. Sabadukha, V. O. (2019). Metafyzyka suspilnoho ta osobystisnoho buttia [Metaphysics of Suspicious and Special Butt]: monohrafiya. Ivano-Frankivsk : IFNTUNH (in Ukrainian).
12. Solovev, O. V. (2007). O estestvennonauchnykh predposylkakh chelovecheskoi svobody y svobode kak atrybutesush chestvovanyia «chelovecheskoho Ya» [About the natural-scientific prerequisites for human freedom and freedom as an attribute of the existence of the "human self"]. Myrpsykholohyy. № 3. (in Russian).
13. Tyllykh, P. (2000). Systematycheskaia teolohyia [Systematic theology]. Sankt-Peterburh: Unyv. kn (in Russian).
14. Frank, S. L. (1992). Dukhovnye osnovy obshchestva [Spiritual foundations of society]. Moskva: Respublyka (in Russian).
15. Sheler, M. (1994). Fylosofskoe myrovozzrenye [Philosophical outlook]. Moskva: Hnozys (in Russian).
16. Sheler, M. (1994). ORDO AMORIS [ORDO AMORIS]. Moskva: Hnozys (in Russian).
17. Marks, K., Enhels, F. (1961). Sochynenyia. Enhels F. – Marksu K. 30 maia 1873 hoda [Works. Engels F. – Marx K. May 30, 1873]. Moskva (in Russian).

Receive: September 10, 2022

Accepted: October 28, 2022

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ

PHILOSOPHY OF EDUCATION

UDC 246.6.001.32(045)

DOI 10.35433/PhilosophicalSciences.2(92).2022.115-128

PROBLEMS OF DOMESTIC EDUCATION AND MECHANISMS OF ENSURING ITS COMPETITIVENESS: ANTI-CRISIS PARAMETRIC ANALYSIS

P. Yu. Saukh*, I. V. Sauch**

The quality of human capital adapted to the conditions of a socially oriented innovative economy depends on the level of education development and effective policy in this area. Competitiveness, civilizational subjectivity and national security of the state depend on the quality of education. Despite the fact that in Ukraine throughout its independence, the sphere of education was a key subject of nation- and state-building, which is entrusted with the main responsibility for innovative human development and the formation of competitive human capital, we did not manage to avoid negative trends. As a result, the socio-economic development of the state took place without proper intellectual support, which caused an imbalance between the needs of the economy and the training of the necessary specialists by educational institutions. One of the most important reasons for this situation is a simplified understanding of the strategic goals of education, the inability to predict the educational situation in the context of synergistic instability and the periodic production of imitation innovations. Currently, under the conditions of Russia's treacherous aggression against Ukraine, many things need to be reconsidered and objectively analysed real problems in the field of education and reach the level of scientifically based foundations of modernization and reconstruction of education in Ukraine.

The purpose of the article is an anti-crisis parametric analysis of the state of education in Ukraine, identification of the main problems and substantiation of the mechanisms for ensuring its competitiveness in the conditions of new civilizational challenges and losses as a result of the war.

The implementation of the goal made it possible to outline ten fundamental problems of domestic education, related to the limited and ineffective investment in the development of human capital, the decline in the quality of education, the imperfection of the network of educational institutions, low

*Doctor of Sciences (Philosophy), Professor, Academician of the NAES of Ukraine, Academician-secretary of Department of Higher Education of National Academy of Educational Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

ukr_filosof@ukr.net

ORCID: 0000-0003-4366-2496

***Doctor of Economics, Professor

(Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr, Ukraine)

irina_saukh@ukr.net

ORCID: 0000-0002-3812-6579

integration of education and scientific research, etc. The causes of these problems have been clarified and determined. It has been proven that it is possible to bring the Ukrainian educational system to a new level in the near future on the basis of the proposed mechanisms that will ensure its transformation into a driving force of society, capable of producing anticipatory development and innovative breakthroughs in the scientific-technological, industrial-economic and social-humanitarian spheres.

Keywords: quality of education, competitiveness of education, academic freedom, competence, imitative innovation, Industry 4.0, civilizational subjectivity of Ukraine.

ПРОБЛЕМИ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ ТА МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ: АНТИКРИЗОВИЙ ПАРАМЕТРИЧНИЙ АНАЛІЗ

П. Ю. Саух, І. В. Саух

Від рівня розвитку освіти, ефективної політики у цій сфері залежить якість людського капіталу, адаптованого до умов соціально орієнтованої економіки інноваційного типу. Від якості освіти залежить конкурентоздатність, цивілізаційна суб'єктність та національна безпека держави. Незважаючи на те, що в Україні впродовж її незалежності сфера освіти виступала ключовим суб'єктом націє- й державотворення, на який покладено головну відповідальність за інноваційний розвиток людини та формування конкурентоспроможного людського капіталу, нам не вдалося уникнути негативних тенденцій. Як наслідок, соціально-економічний розвиток держави відбувався без належного інтелектуального забезпечення, який обумовив дисбаланс між потребами економіки і підготовкою необхідних фахівців освітніми закладами. Однією із найважливіших причин такого стану є спрощене розуміння стратегічних цілей освіти, невміння спрогнозувати освітню ситуацію в контексті синергетичної нестабільності та періодичного продукування імітаційної інноватики. Нині, за умов віроломної агресії Росії проти України необхідно багато що переосмислити, об'єктивно проаналізувати реальні проблеми в освітній сфері та вийти на рівень науково обґрунтованих засад модернізації і відбудови освіти в Україні.

Метою статті є антикризовий параметричний аналіз стану освіти в Україні, визначення основних проблем та обґрунтування механізмів забезпечення її конкурентоспроможності в умовах нових цивілізаційних викликів і втрат в результаті війни.

Реалізація мети уможливила окреслення десяти фундаментальних проблем вітчизняної освіти, пов'язаних із обмеженістю й неефективністю інвестицій в розвиток людського капіталу, падіння якості освіти, недосконалістю мережі закладів освіти, низькою інтеграцією освіти і наукових досліджень тощо. З'ясовано і визначено причини виникнення цих проблем. Доведено, що вивести українську освітню систему у найближчій перспективі на новий рівень, можливо на основі запропонованих механізмів, які забезпечать перетворення її на рушійну силу суспільства, здатну продукувати випереджальний розвиток та інноваційний прорив в науково-технологічній, виробничо-економічній та соціально-гуманітарній сферах.

Ключові слова: якість освіти, конкурентоспроможність освіти, академічна свобода, компетентність, імітаційна інноватика, Індустрія 4.0, цивілізаційна суб'єктність України.

Formulation of the problem.

Increasing the competitiveness of any country in the modern world involves a transition from the extensive use of human resources with a low level of basic professional training to the intensive use of a highly qualified workforce adapted to the conditions of a

socially oriented, innovative economy. Under the conditions of economic transformation and increasing the role of the latest technologies in production, education becomes the main means of forming high-quality human capital. Education that meets the needs of society and the labor market allows each

person to develop the ability to quickly adapt to modern socio-economic realities and ensure a high quality of life. In addition, education and science and the effectiveness of state policy in these areas depend on solving the problems of society consolidation, the formation of a single humanitarian, intellectual, informational and cultural space.

The direct dependence of the country's competitiveness on the quality of education and the development of science is evidenced by the fact that the top ten countries with the highest global competitiveness index (The Global Competitiveness Index) include countries with the most advanced education system (Switzerland, Singapore, the USA, Finland, Germany, Japan, Hong Kong, the Netherlands, Great Britain, Sweden). The position of Ukraine in the global competitiveness index is the 76th place among 144 countries [1: 215]. As noted in the World Economic Forum Report released in May 2022, education cannot be put on hold under any circumstances. "If one and a half years of education were missed or ineffective, this leads to a decrease in income over the entire future life of each person by 3,9%, and for the country it will cost a decrease of 2,2% of the future gross domestic product (GDP) ... Investments in education have up to 500% profitability" [2]. Therefore, education is not only an important factor of competitiveness, but also a determining factor of the civilizational subjectivity of the country [3].

The degree of development of the problem. The issues of the development of the national education system, the definition of its current problems, the analysis of their causes, and the search for ways to modernize education in the conditions of European integration and globalization are devoted to the work of well-known domestic scientists: I. Drach, O. Dubasenyuk, V. Kremenya, V. Lugovoi, O. Lyashenko, N. Nychkalo, S. Sysoevai, O. Topuzova, Zh. Talanova and others. These and other issues were the subject of special attention and

comprehensive analysis in the "National Report on the State and Prospects of Education Development", prepared by scientists of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine for the 30th anniversary of Ukraine's independence [4]. According to the conviction of many scientists, throughout all the years of independence, Ukraine did not and does not stand aside from world processes and reforms in the field of education. The sphere of education has always been a key subject of nation- and state-building. At the same time, the state and society considered and supported education as a leading social institution, which is entrusted with the main responsibility for the innovative development of society, man, and the formation of competitive human capital. But along with this, it is rightly noted that, despite efforts to build a new algorithm for the development of education and science, we failed to avoid and stop negative trends in these vital areas. As it turned out, domestic education is not able to respond in time to new economic needs, let alone function in an anticipatory mode, as it happens in developed countries. As a result, social-economic development of the state occurs without proper intellectual support, which causes an imbalance between the needs of the economy and the training of highly qualified specialists by educational institutions.

One of the most important reasons for this state of modern national education in our opinion, there is insufficient understanding of the seriousness of scientific analysis and recommendations of experts in the field of education, the inability to predict the educational situation according to existing indicators and predict risks in the synergistic discourse of instability.

The aim of the study is carrying out an anti-crisis parametric analysis of the development of education during the period of independence of Ukraine, identifying the main problems of the educational sphere, identifying the

causes of their occurrence and outlining the mechanisms for ensuring its competitiveness in the conditions of innovative development, national self-identification and in the context of civilizational changes.

Discussion and results. Since Ukraine gained independence, we have, unfortunately, been quite skeptical about the contribution of education and science to the development of our economy and ensuring the country's defense capability. Currently, in the conditions of Russia's armed aggression against Ukraine, more than two thousand educational institutions have been damaged by bombing and shelling, of which more than 200 have been completely destroyed. When, according to preliminary estimates, the losses from the Russian war for the educational infrastructure reached 5 billion dollars, then a lot of things should be reconsidered. And the most important thing is to objectively analyze the problems in the educational sphere after the victory, to think about the development of quality education, and to reach the level of clear and meaningful proposals. In war-torn Ukraine, this issue cannot wait, every lost month/year can turn into colossal losses for the country in the future.

The most expedient in this difficult situation is to stop "in the production of imitation innovations", objectively analyze your state, honestly identify the main problems and propose sound initiatives in the escalating conditions and urgently start a movement together with the world community, otherwise the process of decline may be irreversible. In this regard, based on the experience of the developed countries of the world, the implementation of the requirements of the Bologna process, overcoming risks during the COVID-19 pandemic and threats in the conditions of martial law, it is appropriate to highlight the following most important problems of modern Ukrainian education.

The first problem is limited and ineffective investments in the

development of human potential (which is 4-5% of GDP). Countries that made a bet on education and science in a timely manner have now become world leaders. For example, the promotion of human development in the countries of Southeast Asia enabled them to make a breakthrough in the field of high technology, and every dollar invested in education turned into tens of dollars of gross national income. India and China also chose this path. Countries aspiring to join the circle of developed countries invest 10-12% of GDP in education every year. But today it is necessary not only to compare with countries with a high volume of expenditures on the education sector, but also to strictly control the effectiveness of their use. Ukraine compared to countries such as Great Britain or Germany, where education expenses make up approximately the same percentage of GDP as in our country, is far behind in the quality of providing educational services. This is explained not only by the incomparable indicators of the gross national income per capita in our country and in these and other countries with a very high level of human development. What is important here is the course on the development of the latest technologies, bringing the ratio of the quality of educational services to the best world standards, bringing education, not in words, but indeed, to the forefront of state policy and raising its prestige.

The second problem is limited access to education and its low quality. Indicators of accessibility and quality of education in Ukraine are decreasing. The share of children studying is decreasing: it is slightly more than 90%. For example, in Poland, Hungary, Slovakia, this indicator is 98%. Children from different regions, cities and villages do not have equal access to education. A rural school, especially in remote areas, often does not provide education that meets the state standard. A talented child in such a school, compared to children in other schools, does not receive equal starting conditions for

continuing education. Educators note with great concern that the stratification of society makes quality education less accessible for the absolute majority of children. Poverty is inherited, and education, with its unequal access and division into elite and ordinary schools, becomes a mechanism for the reproduction of social inequality.

The 2018 PISA education quality research, which focused on the ability of schoolchildren to use and intelligently combine the knowledge and information they possess in order to succeed in the information society of the 21st century, confirms the concerns of the domestic educational community. The results of Ukrainian students turned out to be lower than the average among countries Organizations of economic cooperation and development (OERS) in all three areas (reading, mathematics and natural sciences). If we speak in general terms, the results of PISA proved two of the most difficult problems in domestic education: a low level of literacy, especially in mathematics, and deep inequality in access to better education, depending on the place of residence and socio-economic status [5].

Stating the low level of the material and technical base of educational institutions in schools in rural areas, the Director of the World Bank for Ukraine, Belarus and Moldova, SatuKahkonen, emphasizes the fact that the approaches to both teaching and learning in Ukraine "are long out of date, often students learn the material without understanding how to use this knowledge in everyday life" [6]. Modern school education remains overloaded with information, not ensuring its clear perception and assimilation. Unfortunately, it does not teach schoolchildren to make independent decisions, use information and communication technologies, think critically, resolve conflicts, navigate the labor market, etc. The content of education does not meet the needs of society and the modern labor market, it is not aimed at acquiring the necessary

life skills. And those changes that are taking place in the field of education only deepen the overloading of curricula and textbooks with actual material, they do not "remove" but expand duplication, which makes the educational process uninteresting. To date, almost 80% of the student's learning time is in the "listening" and "teaching" mode. Programs and curricula built "from above" often turn out to be unattainable for most students, and therefore, all their energy and enthusiasm goes into "black holes", into the sand and disappears without a trace. Even parents and teachers, when evaluating the current curricula and programs, are united in their judgments: curricula are overloaded with information, and the ratio of hours and volume of subjects studied is not balanced. The vast majority of surveyed parents (more than 75%) believe that their children cannot master the educational material on their own. The characterization of the school environment by the students themselves also indicates the presence of acute problems in the modern school. More than a third of students are not satisfied with school, 30% feel the difficulty of learning, 50% – fatigue from classes [7: 8].

The quality of training of qualified workers is no less problematic. Despite the growing demand for skilled workers, the tradition of acquiring high-quality vocational education has not yet been restored. In addition, even where training of qualified workers is carried out, it is done at a low level, on the basis of an outdated material and technical base.

The quality of education in the higher education system remains low. Despite the fact that according to the inventory of the fulfilment of the requirements of the Bologna Process in 2007, Ukraine received a score of 3,5 on a five-point scale for the quality of education (the average score of the participating countries on this indicator is 4.1 points), domestic institutions of higher education cannot compete with the best universities in the world neither in terms

of the scientific component, nor in terms of material and technical equipment, nor in terms of the level of training of its graduates. This is confirmed by, in particular, the sociological research "The Quality of Education through the Eyes of Students", conducted by the Center for Innovative Development of Higher Education of the National Academy of Sciences of Ukraine and the Center for Social and Humanitarian Studies of V. N. Karazin Kharkiv National University in March 2021 [8].

The third problem is deterioration of the health of school-children and students. Statistics show that only 10% of school graduates can be considered healthy. According to research by the World Health Organization, a person's condition depends on lifestyle for 51%, heredity for 17-20%, environment for 20%, and the health care system for 8-9% [9; 10]. That is, the problem of the deterioration of the state of health of pupils and student youth is not only a problem of the educational system. At the same time, it has been proven that the number of children and young people with health disorders increases precisely during the period of study, and the level of chronic diseases – with an increase in the educational load. If up to 30% of practically healthy children are registered among first-graders, no more than 6% of them remain at the end of school, and 45–50% of school graduates have serious health disorders, 40–61% have chronic diseases. From 20 to 80% of students have pathologies of 2-4 body systems at once. In the process of studying in institutions of higher education, this situation only becomes more complicated. Almost 70% of senior students have serious chronic diseases and only 7-8% of university graduates are healthy [9;10]. In the structure of the general incidence of children of school and student age, the first place belongs to diseases of respiratory organs, the second – digestion, the third – endocrine system. Therefore, the system of education and upbringing of children and youth, which should be the source

of the development of an all-round healthy nation and is designed to solve the issue of forming spiritually rich, mentally balanced and physically hardened people, does not cope with this task.

The fourth problem is low social status and social protection of the teacher. This determines his unsatisfactory level of motivation for work and constant professional growth, makes the success of modernization of the education system impossible. There is a catastrophic aging of the teaching staff. Collisions are observed between the unreasonably low salary of teachers and the high level of expectations and demands on them from society and parents; the lack of prestige of the profession, often its negative image, which is created and supported in the media space; the lack of widespread propaganda among the population of achievements in the field of education, its importance for solving urgent problems of society.

Increasing the prestige of educational work, the authority of the teacher, providing him with high-quality educational literature and providing opportunities to improve his qualifications should make him the main effective person in the modernization of education.

The fifth problem is conservatism of professional (vocational and technical) education. Despite the reduction in the network of professional (vocational and technical) education from 1,246 to 711 (or by 43%) over the past 30 years and the multiple decrease in the number of students, with their transfer from state ownership to communal ownership, the situation in this field of education remains difficult. despite the growing demand for skilled workers. Vacancies for senior masters of industrial training, teachers of vocational and technical subjects and general education disciplines have become chronic. The majority of managers and teachers of subjects of the professional and technical cycle do not have appropriate professional training. As a result, the

quality of training of graduates of professional (vocational and technical) education institutions does not fully meet the requirements of employers. According to the analysis of the World Bank "Skills for Modern Ukraine", in 2018, more than 58% of employers surveyed noted that graduates of educational institutions of various levels do not possess the necessary knowledge and competences for professional activity. Four out of ten firms in key sectors of the Ukrainian economy report a significant gap between the practical skills possessed by workers and the skills firms need to achieve business goals. The main reason for this is the conservatism of the professional (vocational and technical) education system, its fragmentation and limited resources.

The sixth problem – imperfection of the network of higher education institutions. No country in the world has such an extensive network of higher education institutions as Ukraine. Today, 619 domestic institutions of higher education of all levels of accreditation and forms of ownership provide training for specialists with professional pre-university and higher education in our country, of which 291 are higher education institutions of III-IV levels of accreditation. In addition, this network is not balanced with the available personnel, research, information, financial, material and technical resources [11]. In most European countries comparable to ours, the number of HEIs of all accreditation levels is much smaller. For comparison: Great Britain has 113 universities, Italy – 83, Germany – 78, France – 71, Spain – 58, Poland – 40. Many educational institutions have a "dubious" status of higher education, unable to fully ensure the modern level of professional training. Higher education in Ukraine has no direct connection with the labor market. Forming its activities in accordance with the population's demand for education (qualifications) in specific professions, modern higher education has created an

imbalance between the needs of the economy and the training of specialists.

The seventh problem is inhibition of the process of autonomy of higher education institutions. Despite the presence of certain elements of autonomy and self-governance, universities actually remain grassroots elements of a strictly regulated, hierarchical and centralized system. The combination of real autonomy and competition between educational institutions will objectively determine their unification, the rapid development of their material base and the regulation of the compliance of the training of specialists with the needs of the economy. Such anachronisms must disappear, such as, for example, unsubstantiated regulations linking the quantitative composition of teachers and students (which contribute to the artificial preservation of the contingent due to the inevitable decrease in the level of training), approval of expenditure estimates and staff lists of higher education institutions by the Ministry of Education and Science. The need to fill curricula with "mandatory" must become a thing of the past. but with archaic and duplicative disciplines, which will lead to a reduction in terms of education due to this. The essence and forms of organization of licensing and accreditation processes must change, as a result of which it will be possible to assess the level of an educational institution not by the number of mythical academicians and professors, the available areas of premises and seats in canteens, but by the competitiveness of graduates on the labor market and the achieved image.

The eighth problem is insufficient integration of higher education and scientific research, which is one of the important factors in increasing the efficiency and quality of higher education, and therefore its competitiveness on the European and international market of educational services. Outside of science, higher education can only develop virtually.

Higher education should be built on the basis of the latest achievements of modern science thanks to the fundamental development of the complex of natural sciences, physical, mathematical and humanitarian disciplines [12]. A specialist can be competitive only if his training is based on the fundamental achievements of science, mastered by his own research efforts, and is combined with practical participation in the system of modern production. Unfortunately, today fundamental and applied sciences are separated from education (structurally, financially, conceptually and administratively), there is a catastrophic lack of opportunities to create conditions that would promote the development of fundamental and natural experimental sciences. University scientists objectively do not have the opportunity to carry out scientific research, scientific research is carried out in Ukraine only in a third of higher education institutions. Only one percent of Ukrainian citizens respect the profession of a scientist.

The ninth problem is there is no practice of applying objective global criteria for evaluating the final product both in education and in research work. There is an inconsistency between the national system of qualifications and the system of qualifications for the European education space adopted at the Bergen Conference in 2005. There is a problem of diversification of second-cycle programs according to academic and professional criteria. The implementation of the European Credit Transfer and Accumulation System (ECTS) remains uncoordinated. In the 2006/2007 academic year, the ECTS system was formally introduced in all higher education institutions of Ukraine of III-IV accreditation levels. The supplement to the diploma of the European model (Diploma Supplement) has been approved. However, the Ukrainian ECTS implementation practice is not fully based on the competence approach developed within the framework of the Bologna Process.

The tenth problem is underdevelopment of the lifelong learning system. In the post-industrial world, where knowledge is the main resource of competitiveness, the educational activity of a person ceases to be a separate type of activity, and turns into an integral part of the way of life. Continuous education is a concrete mechanism for the development of an "open personality" in modern society. In 2000, at the European Summit in Lisbon, the spread of continuous education was rightly recognized as the main prerequisite for the formation of civil society. An active civic position is impossible without a successful professional career, since it lays the foundation for a person's independence, self-respect and well-being.

An effective way to introduce lifelong education should be government programs of continuous education, which will help to independently regulate the pace of acquiring education and its specific content, study at any geographical point via the Internet, receive individual consultations from teachers of leading domestic and foreign institutions of higher education and priority technical support, and most importantly – will provide effective incentives for the development of one's initiative and critical thinking. An important way to introduce lifelong learning can be the use of distance education opportunities. However, its development in Ukraine currently lags behind world and European levels, and distance education itself is mainly implemented in the form of specialized courses in separate areas (language, accounting, etc.).

In order to ensure the competitive advantages of domestic education and science and guided by the identified problems, it is necessary to implement the following initiatives and develop mechanisms for their implementation:

✓ To change the general approaches of state policy in the educational and scientific sphere. In view of the constant growth of the role of

education and science in the modern world, as well as the economic and socio-demographic trends characteristic of Ukraine, to develop and implement a comprehensive concept of the development of the educational and scientific system of society, which will make it possible to take advantage of the intellectual potential in the interests of the people and of the Ukrainian state, as well as to quickly correct shortcomings and stop negative trends.

✓ Increase state spending on education to 10% of GDP, as required by the Law of Ukraine "On Education". Ensure real, not declarative priority of education at the state level. In many developed countries, the education sector is a strategic one that requires careful attention from the whole society, not just educators. Activate the role of public opinion and involve public organizations in the formation of educational policy. This fact is one of the modern global trends that have dramatically affected the quality of education in the developed countries of the world in recent years. It is public control and public participation in achieving quality indicators for the educational sector that is an important factor in modernizing education today.

✓ Introduce a unified system of monitoring the quality of education. Quality control should focus both on the educational process, personnel, scientific and methodological support, material base, and on monitoring the knowledge of pupils (students), determining their competence and ability to meet the needs of the labor market. Join the system of international comparative studies of students' educational achievements conducted by the UN, UNESCO and OECD. The victories of pupils of several elite schools at prestigious international Olympiads do not provide an answer to the question of what the quality of domestic education really is in international coordinates.

✓ To improve the system of external independent evaluation of the quality of knowledge. Like every

significant innovation, this system in the first years of its introduction in Ukraine was not without its shortcomings. However, she demonstrated and obvious pluses, among which there is a noticeable increase in free and equal access to opportunities for continuing education. The main task here is to fill the external independent assessment with such content that will allow assessing the acquired level of knowledge, skills knowledge to operate, and personal competences, not just a good memory of the graduate. It is the competence approach that should be the basis of educational programs and evaluation of learning outcomes at all levels.

✓ Carry out a comprehensive analysis of the system of provision of paid services by educational institutions, bring it into compliance with the norms of current legislation, ensuring control over the quality of paid services and their transparency. Strengthen the material and technical base of educational institutions, develop long-term state programs for the development of information and communication technologies in education and science. Optimize training programs by freeing them from trivial loads. The educational process, which deprives children of health, cannot be considered normal.

✓ To increase the prestige of educational work, to develop effective mechanisms for attracting gifted young people to the educational sector, to create an effective system of forecasting and meeting society's needs in pedagogical and scientific-pedagogical workers. Increase the effectiveness of teacher training institutions, eliminating their fragmentation, strengthening interaction with universities up to their inclusion in higher education institutions. To create appropriate conditions for the implementation of educational activities, to provide the teacher with academic freedom in designing the content of education, choosing the forms and methods of education in accordance with the

educational needs of those seeking education.

✓ Carry out a radical modernization of the content of education in the context of the new post-non-classical model. To do this, clearly define the scope of fundamental knowledge in various areas of human and world studies, freeing them from an excessive informational component. Develop a mechanism for systematically updating the content of education in accordance with the development of science and the acquisition of new knowledge by mankind, ensuring through the system of individual subjects a holistic vision of the surrounding world and the organic inclusion of one's own activity in it. To analyze the existing system of publishing textbooks and teaching aids for pupils and students with the aim of improving their quality and effective use of budget funds.

✓ Carry out reforms in the field of management of educational institutions, which would involve a transition from a nomenclature-functional one, which serves the mechanisms of support of educational institutions at the level of formal requirements and criteria (the level of the material and technical base of the educational process, personnel support for educational activities, the average level of success of school students, the number of winners of Olympiads and competitions of various levels, etc.), to targeted management, which helps to ensure the achievement of the set goal in accordance with specific orders for a certain level of education, upbringing and development of the child. It is especially important that the goal of pedagogical activity is not general, expressing a social order or formulated at the level of the educational system, but specific, such that it can be defined step by step, achieved within a limited period of time, diagnosed.

✓ To optimize the network of institutions of higher education by means of their consolidation, consolidation and concentration of

resources on the improvement of university ranking, the development of other mechanisms for assessing the competitiveness of educational quality, the creation of universities world level [11; 13]. Ensure compliance of the content of education with the current and strategic goals of the country; to update educational programs on the basis of strengthening their inter-disciplinarity and anticipation, meeting the needs of consumers of educational services; to create an industry of innovative digital technologies and learning tools; significantly expand the network of centres for the collective use of university scientific equipment.

✓ To develop specific ways of building an integrated educational and scientific system that would meet the requirements of the time and be characterized, at the same time, by a high degree of integration and competitiveness in the global scientific and educational market. Education without science has no future, and science without education has no foundation. To do this, it is necessary to strengthen the scientific content of the educational content by developing research-based learning, increasing its connection with the needs of practice and focusing on the creation and implementation of innovations in the "education-science-business" system; to develop a network of "Industry 4.0" Centres in various regions at universities, scientific institutions, industrial parks, which would allow to accompany innovations to the stage of real integration into production chains;

✓ Develop and ensure the implementation of the national concept and program for the development of the lifelong education system, which would provide for the training of personnel for such training, scientific and methodological support of the educational process and its quality control, relevant educational programs, etc. Lifelong learning should be defined as a full-fledged educational field with due attention to quality control and

verification and ensuring the recognition of its various forms. In order to implement this, it is necessary to develop and adopt a special Law of Ukraine "On Lifelong Education" and to introduce a corresponding provision in the framework Law of Ukraine "On Education" that qualifications obtained through non-formal and informal education can be confirmed and recognized in the system formal education [14].

All these initiatives are aimed at improving Ukrainian education, they are based on the realization that it will not be easy to implement them in difficult times for Ukraine. However, the international cooperation of our educators and scientists has good opportunities to contribute to their implementation in the post-war period. Since the beginning of the war, many educational and scientific societies have declared their support for Ukraine. Our foreign colleagues sincerely seek participation in the restoration and further development of the educational and scientific sphere, which gives us optimism. The proposed steps, built on the foundation of a reasonable combination of the best foreign experience with national traditions, are able to bring the Ukrainian educational system to a qualitatively different level in the near future.

Conclusion. In the information age, education, science and high technologies are the key to the successful and prosperous development of the country, its competitiveness, an irreplaceable

means of national self-assertion and civilizational subjectivity.

Despite the fact that in Ukraine during the years of its recent independence, education was declared the main subject of nation- and state-building, a condition for innovative human development and the formation of competitive human capital, we did not manage to avoid negative trends in this vital sphere. As a result, the socio-economic development of the state took place without proper intellectual support, which caused an imbalance between the needs of the economy and the training of specialists by educational institutions.

Ukraine's transition to a qualitatively new level of scientific, technological and socio-economic development, to a modern innovative knowledge economy, is impossible without advanced education and science, namely: increasing the quality and availability of education to the level of European standards, increasing the attractiveness of domestic education for foreign consumers and investors; strengthening Ukraine's position on the European and world markets of educational services, deepening international relations and creating a qualitatively new innovative environment; transformation of education into a driving force of society, capable of ensuring its anticipatory development and innovative breakthrough in the scientific-technological, industrial-economic and social-humanitarian spheres.

LITERATURE

1. Штулер І. Ю. Позиції України у світових рейтингах конкурентоспроможності та економічної свободи протягом 2005-2015 років. *Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2015. Вип. 5. С. 214–217.
2. Catalysing Education 4.0 Investing in the Future of Learning for a Human-Centric Recovery. Insightreport, may 2022. E-resource. Accessmode: [https://www3.weforum.org/docs/WEF_Catalysing Education 4.0_2022.pdf](https://www3.weforum.org/docs/WEF_Catalysing_Education_4.0_2022.pdf) (Last accessed: 17.08.2022).
3. Саух П. Ю., Саух І. В. Освіта й наука як фактор цивілізаційної суб'єктності країни: український контекст. *Modern directions of scientific research development. Proceedings of the 12th International scientific and practical conference*. Во Science Publisher. Chicago, 2022, 474-480; [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://sci-conf.com.ua/xii>

mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-modern-directions-of-scientific-research-development-18-20-maya-2022-goda-chikago-ssha-arhiv/ (Дата звернення: 29.08.2022).

4. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні: монографія / Нац. акад. пед. наук України; за заг.ред. В. Г. Кременя. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2021. 384 с.

5. Голубов О. Дослідження якості освіти PISA 2018: Результати для України маловтішні, але ще не вирок. [Електронний ресурс]. Режим доступу:<http://dw.com/uk/дослідження-якості-освіти-pisa-2018-результати-для-україни-маловтішні-але-ще-не-вирок/a-51512840> (Дата звернення: 29.08.2022).

6. Кажконен С. Що не так з українською шкільною освітою? [Електронний ресурс]. Режим доступу:https://gazeta.ua/articles/life_ukrainska-shkola-potvora-yaka-zastryalamizh-dvoma-epochami-pismenni-sya/1028047 (Дата звернення: 29.08.2022).

7. Парламентські слухання "Запровадження 12-річної загальної середньої освіти в Україні: проблеми та шляхи їх подолання" / За заг. ред. Є. В. Краснякова. Київ: Парламентське вид-во, 2010. 168 с.

8. Саух П. Ю., Набок М. В., Кізілов О. І., Кузіна І. І. Якість вищої освіти в Україні очима студентів. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 2021, 3(2), С. 1–8.

9. Моніторинг якості освіти: становлення та розвиток в Україні: Рекомендації з освітньої політики // Під заг. ред. О. І. Локшиної. Київ: "К.І.С.", 2004. 128 с.

10. Стан здоров'я школярів в Україні [Електронний ресурс]. Режим доступу:<http://www.mif-ua.com/friticle/32962>(Дата звернення: 29.08.2022).

11. Кремень В., Луговий В., Саух П., Таланова Ж. Мережа державних закладів вищої освіти України: аналітичний огляд конкурентоспроможності. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 2022, 4 (1). [Електронний ресурс]. Режим доступу: [file:///C:/Users/user/Downloads/252-Текст%20статті-522-1-10-20220428%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/252-Текст%20статті-522-1-10-20220428%20(2).pdf) (Дата звернення: 29.08.2022).

12. Кремень В. Г., Луговий В. І., Саух П. Ю. Освіта і наука – основа інноваційного людського розвитку. Пропозиції НАПН України до Стратегії людського розвитку. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 2020, 2. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-2-14-3> (Дата звернення: 29.08.2022).

13. Саух П. Ю. Стратегічне бачення нової моделі вищої освіти: рух до створення університетів світового класу. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 2020, 2(2). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-2-13-7> (Дата звернення: 29.08.2022).

14. Власюк О. С. Аналітична записка "Проблеми і перспективи поширення інноваційних форм освіти в Україні". *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2017. 14 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Shtuler, I. Yu. (2015). *Pozu`ciyi Ukrayiny` u svitovy`x rejty`ngax konkurentospromozhnosti ta ekonomichnoyi svobody` protyagom 2005-2015 rokiv* [Positions of Ukraine in the world rankings of competitiveness and economic freedom during 2005-2015]. *Mizhnarodni ekonomichni vidnosy`ny` ta svitove gospodarstvo*, 5, 214–217 (in Ukrainian).

2. Catalysing Education 4.0 Investing in the Future of Learning for a Human-Centric Recovery. Insightreport, may 2022. E-resource. Access mode: [https://www3.weforum.org/docs/WEF_Catalysing Education 4.0_2022.pdf](https://www3.weforum.org/docs/WEF_Catalysing_Education_4.0_2022.pdf) (Last accessed: 17.08.2022) (in English).

3. Saux, P. Yu., Saux, I. V. (2022). *Osvita j nauka yak faktor cy`vilizacijnoyi sub'yektnosti krayiny` : ukrayins`ky`j kontekst* [Education and science as a factor of the country's civilizational subjectivity: the Ukrainian context]. *Moderndi rections of scientific research development. Proceedings of the 12th International scientific and practical conference*.

Bo Science Publisher. Chicago, 474-480. E-resource. Access mode: <https://sci-conf.com.ua/xii-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-modern-directions-of-scientific-research-development-18-20-maya-2022-goda-chikago-ssha-arhiv/> (Last accessed: 29.08.2022) (in Ukrainian).

4. Nacional`na dopovid` pro stan i perspekty`vy` rozvy`tku osvity` v Ukrayini: monografiya. (2021). [National report on the state and prospects of education development in Ukraine]: monograph. / Nacz. akad. ped. nauk Ukrayiny`; za zag. red. V. G. Kremenya. Kyiv: KONVI PRINT (in Ukrainian).

5. Golubov, O. (2018). Doslidzhennya yakosti osvity` PISA 2018: Rezul`taty` dlya Ukrayiny` malovtishni, ale shhe ne vy`rok [PISA 2018 study of the quality of education: The results for Ukraine are disappointing, but not yet a verdict]. E-resource. Access mode: <http://dw.com/uk/дослідження-якості-освіти-pisa-2018-результати-для-україни-маловтішні-але-ще-не-вирок/а-51512840> (Last accessed: 29.08.2022) (in Ukrainian).

6. Kaxkonen, S. Shho ne tak z ukrayins`koyu shkil`noyu osvitoyu? [What is wrong with Ukrainian school education?]. E-resource. Access mode: https://gazeta.ua/articles/life_ukrainska-shkola-potvora-yaka-zastryala-mizh-dvoma-epohami-pismenni-cya/1028047. (Last accessed: 29.08.2022) (in Ukrainian).

7. Parlaments`ki sluxannya "Zaprovadzhennya 12-richnoyi zagal`noyi seredn`oyi osvity` v Ukrayini: problemy` ta shlyaxy` yi podolannya" [Parliamentary hearings "Introduction of 12-year general secondary education in Ukraine: problems and ways to overcome them"] (2010)/ Za zag. red. Ye. V. Krasnyakova. Kyiv: Parlaments`ke vy`d-vo (in Ukrainian).

8. Saux, P. Yu., Nabok, M. V., Kizilov, O. I., Kuzina, I. I. (2021). Yakist` vy`shhoi osvity` v Ukrayini ochy`ma studentiv. [The quality of higher education in Ukraine through the eyes of students]. *Visny`k Nacional`noyi akademiyi pedagogichny`x nauk Ukrayiny`*. 3(2), 1–8 (in Ukrainian).

9. Monitory`ng yakosti osvity`: stanovlennya ta rozvy`tok v Ukrayini: Rekomendaciyi z osvitn`oyi polity`ky [Monitoring the quality of education: formation and development in Ukraine: Recommendations on educational policy] (2004). Pid zag. red. O. I. Lokshy`noyi. Kyiv: "K.I.S.". (in Ukrainian).

10. Stan zdorov`ya shkolyariv v Ukrayini [Stats of health of schoolchildren in Ukraine]. E-resource. Access mode: <http://www.mif-ua.com/frticle/32962>. (Last accessed: 29.08.2022) (in Ukrainian).

11. Kremen`, V., Lugovy`j, V., Saux, P., Talanova, Zh. (2022). Merezha derzhavny`x zakladiv vy`shhoi osvity` Ukrayiny`: anality`chny`j oglyad konkurentospromozhnosti [The network of public institutions of higher education of Ukraine: an analytical review of competitiveness]. *Visny`k Nacional`noyi akademiyi pedagogichny`x nauk Ukrayiny`*, 4(1). E-resource. Access mode: [file:///C:/Users/user/Downloads/252-Текст%20сатри-522-1-10-20220428%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/252-Текст%20сатри-522-1-10-20220428%20(2).pdf). (Last accessed: 29.08.2022) (in Ukrainian).

12. Kremen`, V. G., Lugovy`j, V. I., Saux, P. Yu. (2020). Osvita i nauka – osnova innovacijnogo lyuds`kogo rozvy`tku. Propozy`ciyi NAPN Ukrayiny` do Strategiyi lyuds`kogo rozvy`tku. [Education and science are the basis of innovative human development. Proposals of the National Academy of Sciences of Ukraine for the Strategy of Human Development]. *Visny`k Nacional`noyi akademiyi pedagogichny`x nauk Ukrayiny`*, 2. E-resource. Access mode: <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-2-14-3> (Last accessed: 29.08.2022) (in Ukrainian).

13. Saux, P. Yu. (2020). Strategichne bachennya novoyi modeli vy`shhoi osvity`: rux do stvorennya universy`tetiv svitovogo klasu [A strategic vision of a new model of higher education: the movement to create world-class universities]. *Visny`k Nacional`noyi akademiyi pedagogichny`x nauk Ukrayiny`*, 2(2). [E-resource. Access mode: <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-2-13-7>. (Last accessed: 29.08.2022) (in Ukrainian).

14. Vlasyuk, O. S. (2017). Analytical note "Problems and prospects of spreading innovative form of education in Ukraine". Nationalnyj instytut strategichnyx doslidzhen (in Ukrainian).

Received: September 05, 2022

Accepted: October 25, 2022

ФІЛОСОФСЬКА АНТРОПОЛОГІЯ ТА ФІЛОСОФІЯ КУЛЬТУРИ

PHILOSOPHICAL ANTHROPOLOGY AND PHILOSOPHY OF CULTURE

УДК 008 : 312.421

DOI 10.35433/PhilosophicalSciences.2(92).2022.129-137

НЕОТРАДИЦІОНАЛІЗМ В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ХОРЕОГРАФІЇ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ: ЕСТЕТОСФЕРА СИНТЕЗУ МИСТЕЦТВ

А. Ю. Ареф'єва*

Наголошено на актуальності визначення модерних інтенцій неокласицизму в реаліях хореографічної культури початку ХХ століття. Охарактеризовані спонуки синтезу мистецтв в сценічному просторі, які презентують образ людини-митця модерну. На основі реконструкції формотворчого пошуку М. Фокіна проведено аналіз трансформації ідей романтичного класицизму у бік інновацій авангардного зразка. **Мета статті** – розглянути феномен сценічного синтезу мистецтв в контексті діалогу стильових імплікацій хореографічного мистецтва початку ХХ століття. **Методологія дослідження** презентується компаративним та системним підходами; використані також трансцендентальний, феноменологічний, діалектичний методи щодо характеристики сценічного синтезу в контексті хореографічної культури як цілісності культуротворення. У дослідженні проаналізовані матеріали рефлексії практиків та теоретиків хореографії. **Наукова новизна** статті полягає у тому, що визначено феномен синтезу мистецтв в контексті хореографії М. Фокіна. Фокін, з одного боку, схожий на Станіславського, який привніс в театр психологію. М. Фокін привніс психологію в хореографію. Здругого, – Фокін привніс в хореографію автентичну драму, костюма, реконструкцію подій, все те, що можна визначити як характер, образ персонажу. М. Фокін також чимось нагадує реформатора театру Всеволода Мейерхольда, який "психологізував" сам сценічний простір, – наділив душею просценіум, лінію перед рампою, а, говорячи архітектурною мовою, зробив візуальний простір сцени "фронтальним", "рельєфним". Деяко подібне зробив і Фокін. **Висновки.** Фокін поєднував хореографічну діяльність з педагогічною. Він дуже рано, в 1902-му році, почав викладати в балетній школі. Ця педагогічна місія – донести, сформулювати, створити – якоюсь мірою перетворила труп акторів, задіяних в спектаклі, на своєрідну школу, де він

* кандидат філософських наук, докторант кафедри етики та естетики
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
ORCID ID 0000-0003-4619-9281
e-mail: anna.arefieva@i.ua

був вчителем. Це та парадигма, яка свідчить про те, що Фокін є своєрідним хореографічним аналогом Станіславського.

Ключові слова: неокласика, синтез мистецтв, сценічний простір, хореографія, художній образ.

NEO-TRADITIONALISM IN EUROPE CHOREOGRAPHY OF THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY: THE AESTHETOSPHERE OF THE SYNTHESIS OF THE ARTS

A. Yu. Arefieva

The relevance of defining the modern intentions of neoclassicism in the realities of the choreographic culture of the beginning of the 20th century is emphasized. The impulses of the synthesis of arts in the stage space, which present the image of a modern man-artist, are characterized. Based on the reconstruction of M. Fokin's search for form, an analysis of the transformation of the ideas of romantic classicism towards the innovations of the avant-garde model was carried out. **The purpose** of the article is to consider the phenomenon of stage synthesis of arts in the context of the dialogue of stylistic implications of choreographic art of the beginning of the 20th century. **The research methodology** is presented by comparative and systemic approaches, transcendental, phenomenological, dialectical methods are also used to characterize stage synthesis in the context of choreographic culture as the integrity of cultural creation. The research analyzed the reflection materials of choreography practitioners and theoreticians. **The scientific novelty** of the article is that the phenomenon of the synthesis of arts in the context of M. Fokin's choreography is determined. Fokin, on the one hand, is similar to Stanislavsky, who brought psychology to the theater. M. Fokin brought psychology to choreography. On the other hand, Fokin brought to the choreography the authenticity of the drama, the costume, the reconstruction of events, everything that can be defined as a character, an image of a character. M. Fokin is also somewhat reminiscent of the theater reformer Vsevolod Meyerhold, who "psychologized" the stage space itself – endowed the proscenium, the line in front of the ramp, with a soul, and, speaking in architectural language, made the visual space of the stage "frontal", "relief". Fokin did something similar. **Conclusions.** Fokin combined choreographic activity with pedagogical activity. Very early, in 1902, he started teaching at a ballet school. This pedagogical mission – to convey, shape, create – to some extent turned the troupe of actors involved in the performance into a kind of school where he was a teacher. This is the paradigm that shows that Fokin is a kind of choreographic analogue of Stanislavsky.

Key words: neoclassicism, synthesis of arts, stage space, choreography, artistic image.

Постановка проблеми. Іntenції неотрадиціоналізму в хореографії європейської культури початку ХХ століття пов'язують з творчістю Михайла Фокіна, ідеї якого безнадійно крали. Всі його думки, образні застосування, новітні системи реформації класичного театру приписали Сергію Дягілеву. Дягілев усунув Фокіна за межі своїх сезонів, майстер поїхав в Стокгольм, а згодом

реалізував себе в американській хореографії. Книга Фокіна "Проти течії" якоюсь мірою дає можливість побачити і відчутти проти яких догм класики пішов цей неординарний та оригінальний майстер.

М. Фокін був оригінальним, складним драматургом балетних вистав. Його хист формувався під впливом О. Бенуа, який теж мав хист драматурга і намагався

реконструювати балет. Із спогадів Бенуа можна дізнатися, як вони разом працювали над балетом "Павільйон Арміди". Класичний танок не був чужим Фокіну, він його цілком зберіг. Тому можна говорити, що виникає певна ситуація, пов'язана з неотрадиціоналізмом.

Аналіз досліджень і публікацій.

Філософські та мистецтвознавчі аспекти хореографічного синтезу піднімалися в роботах О. Бенуа, Л. Блок, О. Волинського, В. Гаєвського, Б. Галєєва, С. Григорьєва, Г. Добровольської, А. Зіся, В. Красовької, Ю. Легенького та ін. [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 9; 11; 12]. Однак філософські настанови формування синтетичного образу в хореографії початку ХХ століття ще мало вивчені.

Мета дослідження – визначити філософські засади формування синтетичного образу сценічних творів в контексті становлення європейської хореографічної культури початку ХХ століття.

Виклад основного матеріалу.

М. Фокін звертався до народних танців, оберігав, власне, етнологічну, етнографічну спадщину. Танок у нього перетворився на певну меланхолійну шопеніанську кантилену, був наспівним, динамічним, трагічним, і в усякому разі, не лубочним, не таким, який можна зазначити, як поверховий. Ця глибина в якийсь мірі була близькою до того образу опери, який ніс у світ С. Дягілев. Щоправда відданість опері Дягілева вже дратувала. Фронтальність сцени була монументальною, а одноактний балет за монументальними інтенціями, звичайно, виглядав оксюмороном, риторичною фігурою, яка і вписувалася, і не вписувалася в сценічний вимір сезонів. Це, мабуть, головна мотивація, основна причина, коли інтуїція Дягілева спрацювала бездоганно. Фокін вимушений був залишити сцену сезонів Дягілева.

При цьому важливо підкреслити, що не 1909-й рік є початком сезонів, а 1905–1906-й роки. Ті концерти, які

відбулися тоді в Парижі, ще не називалися сезонами. В ці часи працював М. Римський-Корсаков, і фактично тоді був повністю визначений хист і вдача М. Фокіна, формувався ґрунт, засади для майбутніх складних трансформацій, сценічних метаморфоз його хореографічного образу.

М. Фокіна інколи називають Новерром ХХ століття. Це так, і не так. Не так, тому що він не був таким блискучим балеруном, а був, радше, трагічним інтровертом, який намагався переконати, що він екстраверт. Фокін не хотів розбивати мізансцену на певні пантоміми. Пантоміма отримує нову мову тотального мізансценування, яке походить майже від М. Райнгардта. До цього схильний був також Лесь Курбас, який в зовсім іншому вимірі, в іншій театральній системі формував певне картографування сценічного простору. Це можна побачити і в Фокіна, як скульптурне пластичне перевтілення традицій набуває вже нової символіки і нової реальності. Тобто відходження від традиційних естетичних схем, парадигм, канонів не виявилось як розрив, катастрофа, злам. Можна назвати це більш м'яко, виникає своєрідна інсталяція, образне перевтілення.

Балетний академізм, який був вершиною поезики Петіпа і самодостатньо-віртуозним образом балету, не втратив свого сенсу. Він лише перетворився в інший імпульс, де академізм ставав постакадемізмом. Власне, це можна побачити в різних балетних школах, зокрема у Г. Баланчина, М. Бежара. Те, що сформувалося як ретроспекція, стилістика, стилізаторство, було характерним взагалі для кінця ХІХ століття. Варто згадати, що в архітектурі еkleктика як домінанта певного стилю, що заперечує класицизм, виникає в 1830 році. Проте в музиці, хореографії вона не має такої автентичної назви, як еkleктика, тобто – посткласицистський імпульс, а

визначається як романтизм, а інколи навіть як необароко. Головне, що ретроспекція, ретроархаїзуючі тенденції були дуже важливим напрямом реконструкції культури у творчості М. Фокіна.

Еклектика була надзвичайно пріоритетним стилем. Неоруський, неовізантійський, неоготичний стилі якоюсь мірою приходять в театр. Тобто ідеальний синтез, звичайно, носив певні ознаки паліативу. Хореографи ще не відірвалися від класицизму, але вже заміщують золоту добу чимось іншим, пізнішим світом. Якщо слідувати архітектурним взірцям еклектики, то вони створили той образ, який можна реконструювати і у Фокіна. Маєстро намагався робити хореографічні форми (це і концертні номери, і хореографічні мініатюри, балетний спектакль з чергуванням сольних танців, ансамблів і масових спектаклів), а також привнести в танок широкий, філософський аспект, який можна назвати еклектичним. Типологія танку була симбіотичною, хореографічний образ єднав в собі автентичну реконструкцію етнокультури і традицію.

Можна стверджувати, що Фокін отримав від Бенуа чудову школу культурно-історичної реконструкції простору, вчився у нього архітектурному баченню сцени. Цікаво, що в їх співпраці було багато імпровізації. Майстри разом конструювали балет. Так, Бенуа пише: «Якось Фокін звернувся до мене з проханням придумати ще якусь роль, в котрій була б дана можливість показати надзвичайно талановитого юнака, який щойно закінчив театральне училище. Це був Вацлав Ніжинський. Вже сюжет був тепер весь складений, всі дійові особи отримали свої місця і призначення. Я не без певного супротиву погодився з балетмейстером. Прийшлося винайти якогось "люб'язного раба Арміди", що давало танцюристу можливість знаходитись поруч з головною балериною, і її, коли потрібно,

підтримувати, тоді як наш чудовий П. Гердт, котрого я насильно умовив взяти на себе головну роль Рене, тільки би брав пози і вів би виключно міметичну роль» [1: 461].

Цей уривок засвідчує, наскільки детально була розкадрована психодрама, або драматургія дії, події, як системи образних презентацій. Один з акторів танку був мімом, статистом, будемо говорити, аналогом скульптурного антаблементу "архітектурної споруди" танку, а інший – опорною, весь час на своїх плечах підтримував, тримав вагу образу.

"З М. Фокіним я познайомився не відразу ж по поверненні з Парижу. Він був десь у відпустці, відпочивав на дачі. Приїхав він вже тоді, коли в мене вже було все узгоджено, все складено, і нічого не приходилося йому додумувати. І от від того, що все, що я придумав, йому сподобалось, або що я тоді мав значну авторитарність, пом'якшену (хвалитись так хвалитись!) тактом, котрий я набув з роками, пройшовши всі уроки життя, але Фокін, який був мене на десять років молодшим, з усім погоджувався, і з усіх сил намагався мене до кінця зрозуміти і мені догодити. Фокін, який не мав Бог знає яку культуру, на цій роботі, в контакті зі всією нашою групою, вчився і цілком усвідомлював користь від цього навчання, в чому він не раз мені і признавався. Він черпав у мене все, що могло йому пригодитися, і не лише для даного випадку. Але і я сам проходив в цій роботі відомий курс навчання. Я вперше стикався з балетом, який любив з дитинства, і все більше і більше оцінював цей абсолютно новий світ, цих абсолютно особливих людей, несхожих ані на оперних, ані на драматичних артистів. Балетні люди начебто виліплені з іншого тіста. У них своя, абсолютно особлива психологія, особливе виховання. І за всієї дитячості їх, в них живе якесь дуже серйозне і пряме благоговійне відношення до власної професії. В більшості випадків вони

справжні художники", – зазначає О. Бенуа [1: 463].

Отже, Бенуа прищепив Фокіну тяжіння до театральної форми, до яскравих, могутніх, навіть монументальних картин, які проявилися в хореографії їх сумісних праць: "Жар-птиця", "Шехерезада", "Петрушка", "Половецькі танці" та ін. Хореограф жив в світі навіювань образних констеляцій Бенуа – створював синтетичну естетику пластично-музично-зображувального, або живописного образу.

Отже, якщо класика в особі Петіпа, якого, до речі, вже усунули з керівної посади в Санкт-Петербурзі, потрапила в стан стагнації, а наприкінці ХІХ – початку ХХ століття в хореографічне мистецтво бадьоро входить модернізм (і навіть зараз в рефлексії мистецтвознавців, які займаються балетом, "танок модерн" стає одним із ключових понять), то здається, що ані Фокін, ані Ніжинський, ані Ніжинська, навіть, М'ясин і Баланчин, не створювали танок модерн. Це така якась загальна абстрактна формула.

Якщо проаналізувати книгу М. Фокіна "Проти течії", то вона є абсолютно автентичним, коректним осмисленням і баченням (персональним і надперсональним) тих подій, що відбулися. Фокін ніколи не ображував вчителів. Петіпа залишається для нього Богом. І, власне, ніхто не говорить, що він зробив якусь катастрофу, метаморфозу, реконструювавши його систему. Він її навіть не торкався – він створив свою системну паралель [16]. Поетика паралелізму залишається найважливішою як у музиці, так і в хореографії. Важливо, що Фокін надзвичайно гостро усвідомив, що в інструментарії імператорської сцени, хореографії, яку здійснив Петіпа, дуже багато справжнього. Тобто автентика звернення до класичної хореографії зберігається. Іспанський танок він вчив в Іспанії. Угорець Бекефі презентував чардаш, поляки Кшесинські – полонез і мазурку. Тобто

Фокін уважав, що зберігати національні надбання є надзвичайно важливим.

Сприймав це Дягілев, чи не сприймав, важко сказати. Але Фокін не став його alterego. Він був своєрідним реконструктором автентичності танку, який формувався в сценічному просторі, в автентичному музичному аранжуванні. Існує думка, що Фокін виступав проти інструментарію і канонів класичного балету. Але цей супротив був перманентним. Неотрадиціоналізм був дуже важливим типом творчості. Майстер орієнтувався на ґрунт, робив абсолютно автентичні реконструкції минувшини, тому його хореографічний театр ставав новою класикою.

Подивитись на фаустівський комплекс, який в балеті мав своє відображення, відношення добра і зла, як головні універсалії мистецтва межі століть, то можна чітко означити, що у Петіпа був завжди благосний кінець. Не в одного Петіпа, а й в усієї системи класицистської хореографії. У Фокіна вже цього немає. Долі героїв танку непередбачені, незвичайні, а інколи вразливі. Краса не стає гармонізуючим витоком межі зла і добра, однак, стає необхідним ланцюгом бачення зла і добра вже в новому сценічному вимірі, який формується, як стильовий, реконструктивний, як певна "моністична еkleктика".

Тобто завжди існує чітко визначена стильова парадигма, але вона абсолютно абстрактно сконструйована на підставі тих чи інших поетичних прийомів. Прикладом є "Половецькі танці", які глядачі сприймали як автентичну реконструкцію, хоча жодних свідків про ці танки немає, не дійшло навіть згадки про них. Але весь контекст, і сценографічний, і музичний, буквально точно спонукав до хореографічної реконструкції, виглядав як абсолютно природний.

Отже, палітра образних засобів у Фокіна залежала від культурно-історичного контексту, національного колориту, жанру, теми, а також

відповідала головному образу, ідеям витвору. Хореограф використовував надзвичайно різні, контрастні, інколи контрфрактичні засоби презентації образності. Так, в "Жар-птиці" образ самої Жар-птиці був вирішений в системі класичного танку. Вільна пластика, навпаки, була застосована в партії Царевен, гротеск – в "Поганому танку". Також можна побачити, що виразні засоби не створюють враження суміші, вони є адекватними психологічними орієнтирами на той тип, той характер, який презентується. Тобто ми бачимо різні світи. Реальний – це Царевни, фантастичний – Жар-птиця, і фантастичний антисвіт – це царство Коцця.

Творчий метод Фокіна був абсолютно ясний – це етнореконструкція як стильова єдність. Її не можна назвати стилізацією, її можна назвати культурно-історичною реконструкцією, або стильовою адекватністю. Стиль є спонука, але вона походить не ззовні, а зсередини твору – це спонука до цілісного завершеного симбіозу. Якщо поглянути, як формувалися системи взаємодії, діалогу художника і композитора, а також хореографа і композитора, то М. Фокін разом з І. Стравінським знайшли цікавий образ взаємодії. Коли Стравінський приносив заготовки своєї музики, програвав, то Фокін тут же ж перетворювався на певне *alterego* музикування, міма, який здійснював міметичні мізансцени, якщо не пантоміми, що в пластичній формі відповідали музичним акцентам. Тобто певні жести, пози, сама рушійність, темп і ритм, нахили, коливання – все це давало можливість артикулювати образ так, щоб створювався певний аналог музичного простору. Найбільш привабливою є система, власне, синтезу, який перекладає звуковий контекст на пластичний, і навпаки. Стравінський свідчив, що він приходив від таких сумісних опрацювань твору збагаченим, навіть, музика змінювалася завдяки комунікації з хореографом.

"Петрушка" – найбільш вдалий і найбільш, будемо казати, естетський фокінський балет, який є абсолютно реформаторським. Він також несе в собі ті глибинні імплікації, які чітко описав Стравінський як свої дитячі мрії, дитячі образи, коли він взимку побачив Петрушку на площі. Цей зимовий образ свята переходить в балет майже без змін. Але "Жар-Птиця" формується вже трошки інакше. Тут відчувається домінанта Бенуа, виникає образ, орієнтований на "Світ мистецтв", де декоративності, навіть, візерунковості, дає можливість почути добу, яка належить стилю модерн.

Фокін був закоханий в музику Стравінського, полюбив його музику, вона його вражала, відповідала характерам Петрушки й Арапа. Образ Петрушки, його доля в музиці були надзвичайно експресивно і точно визначеними. Хореограф намагався перевести музичний візерунок в жести, експресивну енергію танку. Втім, музика Стравінського не є простою, вона сповнена акцентуацій, змін ритмічних позицій. Тобто та свобода, яка притаманна музичним алітераціям, надихала балетмейстера на пошук своєї адекватної мови. Розкріпачення композитора і дисциплінахореографічного втілення вільної стихії музики зовсім не приводила до розкріпачення хореографії.

Фокін звертався до різної музики, і вона йому весь час давала нові й нові хореографічні жанрові можливості. Це і "Шопеніана", і "Прелюдія", і "Половецькі танці" та ін. Можна стверджувати, що майстер створив свою певну хореографічну антрепризу, здійснив театралізацію балету. Хореографія починає жити, як самостійний жанр – драматичний простір танку. Хореографічна симфонія, хореографічний монолог, драма – це інструментарій форм виразності автора. Фокін використовував симфонічну музику, але робив так, що вона розширювала діапазон балетного театру. Музичний

простір як елемент сценізму твору був адекватно втіленим в хореографію. І ця "другорядність", своєрідна вторинність, у Фокіна є найсильнішою його вдачею. Вона дисциплінує, є відлунням неотрадиціоналізму, і є важливим реконструктивним стрижнем, на якому тримається його поетика.

Можна стверджувати, що принцип формотворення, який ми охарактеризували як "моністична еkleктика", у Фокіна перетворюється на монологічний танок. І ця паралель досягає своєї верхівки в другій картині "Петрушки", а також стає самостійним монологом в його ранній роботі "Лебідь, що вмирає". Моністизм як провідний принцип архітектурної еkleктики в хореографії динамізується, перетворює сцену на внутрішній інтроспективний світ самозанурення в простір метафізики танку, діалогу "Я" і "Ти", коли "Ти" не усувається, а живе, як краще "Я", яке витанцьовується, на кшталт давньогрецького витанцьовування діалогів. Отже, хореїчний імпульс нескінченного танку надає вертикаль, яку всі називають "монологом", а в принципі – це розсіювання, впевнення дивом, яке є нескінченим, і всі насіння падають не на той ґрунт.

У балеті "Клеопатра" створюється також живописний образ, де реальні події розгортаються в фантастичних, романтичних обставинах. Власне, абстрактний принцип ідеї (витанцьовування ідеї) є відлунням такого романтичного абстрагування. "Шопеніана" – це верхівка ранньої творчості М. Фокіна. Тут події не мають буттєвої тканини, а є, фактично, рухом внутрішнього світу душі. Час начебто застиг, або усувається. Балет нібито шукає міць кружляння, колювання часу, а сам

танок в цій стислій, одноактній формі презентує стиль, котрий можна охарактеризувати як певніцитації із Сонати № 2, "Траурного маршу", який крокує світом в неадекватній формі трубних інструментів. Фактично, балет просякнутий сонатними репризами, які раптом набули впевненого розгорнутого культурно-історичного контексту.

Якщо говорити про хореографічну поетику, то, звичайно, це модифікація класичного балету. Фокін не руйнує форми, а лише змінює їх траєкторію, геометрію, або силует мізансцени. Малюнок пунктиром, неканонічні форми стають домінантами. Замість кола утворюється коло деформоване, яке можна назвати півколом, овалом, сегментом. Замість діагоналі виникає своєрідна розгорнута в просторі спіраль. Тобто симетрія, паралелізм стають дисиметрією, подвоєнням, певним відхиленням від центру.

Висновки. Хореографічний образ, здійснений М. Фокіним, є образом раю, але з присмаком пекла. Пекельна краса належала багатьом персонажам його творів, хоча вони мали говорити про добро, ерос, красу. Звідки взялася ця пекельність? Це бароко, барочна глибинна інтуїція, яка фактично належала стилю модерн, світу мистецтв, і, так чи інакше, презентувалася стараннями О. Бенуа. Хотів того Бенуа, чи не хотів, але пекельна краса як надмірна і надлишкова реальність перетворювала рай на пекло. Можливо саме тому цієї пекельної надлишкової, і навіть психологічно виправданої автентики танку так і злякався Сергій Дягілев. Фокін залишився поза межами сценічного простору сезонів. Але майстер став засновником сценізму театральних екзерсисів синтетичної естетосфери танку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бенуа А. Мои воспоминания : в 2 т. Москва : Искусство, 1980. Т. 1. 356 с.
2. Блок Л. Д. Классический танец. История и современность. Москва : Искусство, 1987. 556 с.
3. Вольнский А. Л. Статьи о балете. Санкт-Петербург : Гиперион, 2002. 400 с.

4. Гаевский В. М. Хореографические портреты. Москва : Артист. Режиссер. Театр, 2008. 490 с.
5. Галеев Б. М. Человек, искусство, техника. Казань : Изд-во казан.ун-та, 1987. 364 с.
6. Григорьев С. Л. Балет Дягилева. Москва: АРТ, 1993. 267 с.
7. Добровольская Г. Н. Михаил Фокин. Русский период. Санкт-Петербург: Гиперион, 2004. 496 с.
8. "Жар-птица" и "Петрушка" И. Ф. Стравинского / сост. Г. Н. Добровольская. Ленинград: Гос.муз. изд-во, 1963. 56 с.
9. Зись А. Я. Теоретические предпосылки синтеза искусств. *Взаимодействие и синтез искусств*. Ленинград: Наука, 1978. С. 5–20.
10. Карп П. М. О балете. Москва: Искусство, 1967. 228 с.
11. Красовская В. М. Русский балетный театр начала XX века. Ч. 1 : Хореографы. Ленинград: Искусство, 1971. 526 с.
12. Легенький Ю. Г. Культурология изображения (опыт композиционного синтеза). Киев: ГАЛПУ, 1995. 412 с.
13. Нижинская Б. Ранние воспоминания. URL: <https://www.livelib.ru/book/1000607795-rannie-vozpominaniya-bronislava-nizhinskaya> (Дата звернення: 09.06.2022).
14. Стравинский И. Хроника моей жизни / пер. с фр. Л. В. Яковлевой-Шапориной; ред. пер. А. М. Шадрин. Ленинград: Госмузиздат, 1963. 274 с.
15. Стравинский И. Диалоги. Воспоминания. Размышления. Комментарии. Ленинград: Музыка, 1975. 415 с.
16. Фокин М. Против течения: Воспоминания балетмейстера : сценарии и замыслы. Статьи, интервью, письма; ред. Г. Добровольская. 2-е изд., доп. и испр. Ленинград: Искусство, 1981. 510 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Benua, A. (1980). *Moi vospominaniya* [My memories]: v 2 t. Moskva : Iskusstvo. T. 1. 356 s. (in Russian).
2. Blok, L. D. (1978). *Klassicheskiy tanets. Istoriya i sovremennost* [Classical dance. History and modernity]. Moskva: Iskusstvo. 556 s. (in Russian).
3. Volynskiy, A. L. (2002). *Stat'i o balete* [Articles about the ballet]. Sankt-Peterburg: Giperion. 400 s. (in Russian).
4. Gayevskiy, V. M. (2008). *Khoreograficheskiye portrety* [Choreographic portraits]. Moskva: Artist. Rezhisser. Teatr. 490 s. (in Russian).
5. Galeev, B. M. (1987). *Chelovek, iskusstvo, tekhnika* [Man, art, technology]. Kazan': Izd-vo kazan. un-ta. 364 s. (in Russian).
6. Grigor'yev, S. L. (1993). *Balet Dyagileva* [Diaghilev's ballet]. Moskva: ART 267 s. (in Russian).
7. Dobvol'skaya, G. N. (2004). *Mikhail Fokin. Russkiy period* [Mikhail Fokin. Russian period]. Sankt-Peterburg: Giperion. 496 s. (in Russian).
8. "Zhar-ptitsa" i "Petrushka" I. F. Stravinskogo ["The Firebird" and "Petrushka" by I. F. Stravinsky] (1963) / sost. G. N. Dobvol'skaya. Leningrad: Gos.muz. izd-vo. 56 s. (in Russian).
9. Zis', A. YA. (1978). *Teoreticheskiye predposylki sinteza iskusstv* [Theoretical prerequisites for the synthesis of arts. Interaction and synthesis of arts]. *Vzaimodeystviye i sintez iskusstv*. Leningrad: Nauka. S. 5–20. (in Russian).
10. Karp, P. M. (1967). *O balete* [About ballet]. Moskva: Iskusstvo. 228 s. (in Russian).
11. Krasovskaya, V. M. (1971). *Russkiy baletnyy teatr nachala XX veka* [Russian ballet theater of the early twentieth century. Part 1: Choreographers]. CH. 1 : Khoreografy. Leningrad: Iskusstvo. 526 s. (in Russian).

12. Legen'kiy, YU. G. (1995). Kul'turologiya izobrazheniya (opyt kompozitsionnogo sinteza) [Culturology of the Image (Experience of Compositional Synthesis)] Kiyev: GALPU. 412 s. (in Ukrainian).

13. Nizhinskaya, B. (1999). Ranniye vospominaniya [Early memories]. URL: <https://www.livelib.ru/book/1000607795-rannie-vospominaniya-bronislava-nizhinskaya> (Data zvernennya – 09.06.2022) (in Russian).

14. Stravinskiy, I. (1963). Khronika moyey zhizni [Chronicle of my life] / per. s fr. L. V. Yakovlevoy-Shaporinoy; red.per. A. M. Shadrin. Leningrad: Gosmuzizdat. 274 s. (in Russian).

15. Stravinskiy, I. (1975). Dialogi.Vospominaniya.Razмышleniya. Kommentarii [Dialogues. Memories .Reflections. Comments]. Leningrad: Muzyka. 415 s. (in Russian).

16. Fokin, M. (1981). Protiv techeniya: Vospominaniya baletmeystera : stsenarii i zamysly. Stat'i, interv'yu, pis'ma [Against the current: Memoirs of a choreographer: scenarios and plans]; red. G. Dobrovol'skaya. 2-ye izd., dop. i ispr. Leningrad: Iskusstvo, 1981. 510 s. (in Russian).

Receive: June25, 2022

Accepted: September24, 2022

УДК 091+130.123+782.1

DOI 10.35433/PhilosophicalSciences.2(92).2022.138-146

**"LOHENGRIN" BY R. WAGNER IN THE CONTEXT OF IDEAS OF SAINT
AUGUSTINE OF HIPPO AND REFLECTIONS OF MODERN IDEOLOGISTS OF
ETHNIC RELIGIONS**

I. E. Kopot*, S. P. Kukure**

In the presented article, for the first time, attempts are made to consider the content of the opera "Lohengrin" by R. Wagner in the context of the ideas of Saint Augustine of Hippo, set forth in the treatise "The City of God Against the Pagans". Philosophical reflections of modern researchers of ethnic religions of the Balts A. Yu. Greimas, J. Trinkūnas, I. Trinkuniene, O. Zauers will become the "intersection point" of the ideas of two turning period in the history of Christianity – the end of the era of patristics and the ideological formation of neo-paganism of the 20th century. The "focus" of such an intersection will be the opera "Lohengrin" by R. Wagner. The idea of St. Augustine the Blessed about the city of God and the city on earth made it possible to illuminate and understand the main conflict of the opera in a new way, which reveals the meaning of the philosophical and theological categories of "good", "evil", "sin", "free will", "love", "fidelity", "faith" in their artistic interpretation. Features of the philosophical thought of St. Augustine the Blessed, who came to Christianity, having experienced a strong influence of paganism, allows using his legacy to comprehend the processes of theological formation of modern neo-paganism, which quite expressively declares itself in the Baltic countries.

The stated research topic can be continued in the following directions: reflection of Christian theodicy in other operas by R. Wagner, in particular – "Tannhäuser", "Parsifal" and the tetralogy "The Ring of the Nibelung". The interweaving of the ideas of Christian theodicy and the aesthetics of romanticism, embodied in plots borrowed from Scandinavian and German mythology, as well as medieval novels and legends. A generalization of the principles of Wagnerian ethics, reflected in the characters of his opera heroes. The consistent solution of these tasks should gradually lead to the creation of a new Ukrainian philosophical Wagner studies, free from the ideological clichés of the last century and based on modern achievements in philosophical thought, aesthetics, and art history.

Keywords: *the teachings of Augustine Aurelius (Saint Augustine of Hippo), R. Wagner, "Lohengrin", Wagner studies, ethnic religions, Christian theodicy, phaenomenology of religion.*

* Candidate (PhD) of Art, docent, director of Museum of Borys Lyatoshynsky
irina_kopot@ukr.net

ORCID: 0000-0003-2947-5440

** Candidate (PhD) of Philosophy, Leading in Foreign languages Department in Stradin University
in Riga (Latvia)

kukure.sofis@inbox.lv

ORCID: 0000-0001-2345-6789

"ЛОЕНГРІН" Р. ВАГНЕРА В КОНТЕКСТІ ІДЕЙ АВГУСТИНА ІПОНІЙСЬКОГО ТА РЕФЛЕКСІЯХ СУЧАСНИХ ІДЕОЛОГІВ ЕТНІЧНИХ РЕЛІГІЙ

І. Є. Копоть, С. П. Кукуре

В пропонованій статті вперше робиться спроба розглянути зміст опери "Лоенгрін" Р. Вагнера в контексті ідей святого Августина Блаженного, викладених ним в трактаті "Про Град Божий проти язичників". Філософські рефлексії сучасних дослідників етнічних релігій балтів А. Ю. Греймаса, Й. Трінкунаса, І. Трінкунієне, О. Зауерса є "точкою перетину" ідей двох моментів зламу в історії християнства – кінця доби патристики та ідейного становлення неоязичництва в ХХ столітті. "Фокусом" такого погляду є опера "Лоенгрін" Р. Вагнера. Ідея святого Августина Блаженного про град Божий та град земний дозволила по-новому висвітлити та зрозуміти основний конфлікт опери, в якому розкривається зміст теологічних категорій "благо", "зло", "гріх", "свобода волі", "любов", "вірність", "віра" в їх художній інтерпретації. Особливості філософської думки святого Августина Блаженного, який прийняв християнство після тривалого впливу язичництва, дозволяє за допомогою його філософської спадщини осмислити процеси богословського становлення сучасного неоязичництва, котре достатньо виразно заявляє про себе у країнах Балтійського моря. Пропоновану тему дослідження можна продовжити в таких напрямках: віддзеркалення християнської теодицеї в операх Р. Вагнера "Тангейзер", "Парсифаль" та тетралогії "Перстень нібелунга"; переплетення ідей християнської теодицеї та естетики романтизму в сюжетах скандинавської та германської міфології, середньовічних романів та легенд; узагальнення принципів вагнерівської етики в характерах його оперних героїв.

Послідовне вивчення вагнерівської творчості у філософському аспекті має призвести до створення нового українського вагнерознавства, вільного від ідеологічних штампів минулого століття та заснованого на сучасних досягненнях філософської думки, естетики та мистецтвознавства.

Ключові слова: вчення Августина Аврелія (Іпонійський), Р. Вагнер, "Лоенгрін", вагнерознавство, етнічні релігії, християнська теодицея, феноменологія релігії.

The main problem settment. The creativity of R. Wagner is being regarded not only by the musicologists and philologists, but also by the philosophers more than one and a half century. The philosophical treats of the genius German componists creativity are various and represent the wide space of the approaches, that includes exploration and bounds between thwe theoretical works of the composer and his musical masterpieces; the impacts of the German philosophy of the 19th century on his outlook, it's revealment in the opera libretto as the leading ideas of the European philosophy, also – the importance of the Germanic and Scandinavian mythology for the dramaturgy of his operas.

The regards on the Wagnerian creativity by philosophers is contraversial and can be placed between such " polarnesses" as a very polemic work by F. Nietzsche "The Case of Wagner" ("Der Fall Wagner", 1888), that

tell us the very negative view on the Wagner`s creativity: «Wagner is a great corrupter of music. With it, he found the means of stimulating tired nerves, – and in this way he made music ill" [5, p. 28] and the works by A. Losev, that manifistates the "divine pover of his achievements" [1]. A. Losev regards the impact of "New Germany" ideas on the worldview of R. Wagner, as well as of Feuerbach, Schelling, Schopenhauer, Hegel. Based on the explorations of the creativity of composer and analysis of his theoretical works A. Losev comes to conclusion, that the Wagner`s philosophy was created during the process of the art creativity – it is a differenciation and conscious of the creative intuitionous experience [1].

The intuition of genius, that has reveald itself in the works with sources and the creatment of the libretto texts, gives us the approach to find the special view of the understanding opera masterpieces by. R. Wagner fromthe

position of philosophy, that had been held explored and analyzing the opera "Tannhäuser" from the view of the numinous regard by R. Otto and the poetry by Walther von der Vogelweide in the sphere of the ideas of Christian [3].

For this article we choose opera «Lohengrin» by R. Wagner, and the point of view and analysis – the work by Saint Augustine of Hippo "The City of God Against the Pagans" ("De civitate Dei contra paganos"). Such an approach is devoted to aim of representance the famous masterpiece by R. Wagner as a basics for revealment of the ideas of the medieval Christian philosophy and to regard a composer as an explorer of these ideas in a form of masterpiece. This approach seems to be possible and scientifically fulfilled, because the explorational function of art is obvious since the times of Aristotheles.

Thanks to the efforts of the famous musicologist M. R. Cherkashina-Gubarenko, Ukrainian Wagner views open up new horizons in the studies of the work of the outstanding German composer. In line with the renewal of ideas about the ideas and meanings of Wagner's work, in the presented article, for the first time, attempts are made to consider the content of the opera «Lohengrin» by R. Wagner in the context of the ideas of Saint Augustine of Hippo, set forth in the treatise «The City of God Against the Pagans». Philosophical reflections of modern researchers of ethnic religions of the Balts A. Yu. Greimas, J. Trinkūnas, I. Trinkuniene, O. Zauers will become the «intersection regard» of the ideas of two turning views in the history of Christianity – the end of the era of patristics and the ideological formation of neo-paganism of the 20th century. The "focus" of such an intersection will be the opera "Lohengrin" by R. Wagner.

The revealment of the main content. As it is known, the basical ideas of the Christianity were written by the scholars of Church, who were active in the period of 3th to 9th century. The Patristics is a wide amount of the

philosophical-Christian literature, and its central question is about exploring God and human. One of the examples, that brightly shows the interest to this philosophical question is the ideology of one of the most prominent representatives of Patristics Saint Augustine of Hippo, who contributed the most to the Christian philosophy in the times between the Antiquity and Middle Ages and became a founder of Patristics as the philosophy. Our task doesn't include the detailed analysis of the Aurelius Augustin's philosophy in general. For achievement of our aim we will concentrate only on the idea of the heaven city and the earth city, because this idea is the key to the understanding of the main conflict in opera "Lohengrin". About the reason of appearance of two cities and of their impact Saint Augustine of Hippo tells in the eleventh book of his work. On his opinion they were founded by evil and kind angels: "Chapter 1. – Of This Part of the Work, Wherein We Begin to Explain the Origin and End of the Two Cities. The city of God we speak of is the same to which testimony is borne by that Scripture, which excels all the writings of all nations by its divine authority, and has brought under its influence all kinds of minds, and this not by a casual intellectual movement, but obviously by an express providential arrangement. For there it is written, Glorious things are spoken of you, O city of God. And in another psalm we read, Great is the Lord, and greatly to be praised in the city of our God, in the mountain of His holiness, increasing the joy of the whole earth. And, a little after, in the same psalm, As we have heard, so have we seen in the city of the Lord of hosts, in the city of our God. God has established it for ever. And in another, There is a river the streams whereof shall make glad the city of our God, the holy place of the tabernacles of the Most High. God is in the midst of her, she shall not be moved. From these and similar testimonies, all of which it were tedious to cite, we have learned that there is a

city of God, and its Founder has inspired us with a love which makes us covet its citizenship. To this Founder of the holy city the citizens of the earthly city prefer their own gods, not knowing that He is the God of gods, not of false, i.e., of impious and proud gods, who, being deprived of His unchangeable and freely communicated light, and so reduced to a kind of poverty-stricken power, eagerly grasp at their own private privileges, and seek divine honors from their deluded subjects; but of the pious and holy gods, who are better pleased to submit themselves to one, than to subject many to themselves, and who would rather worship God than be worshipped as God. But to the enemies of this city we have replied in the ten preceding books, according to our ability and the help afforded by our Lord and King. Now, recognizing what is expected of me, and not unmindful of my promise, and relying, too, on the same succor, I will endeavor to treat of the origin, and progress, and deserved destinies of the two cities (the earthly and the heavenly, to wit), which, as we said, are in this present world commingled, and as it were entangled together. And, first, I will explain how the foundations of these two cities were originally laid, in the difference that arose among the angels" [7]. Now let's turn to the synopsis of the opera "Lohengrin":

Act I. Meadow on the banks of the Scheldt. The German King Henry sits under an oak tree, surrounded by a retinue of Saxon and Thuringian nobles and knights, opposite him are the Brabant nobles and knights, led by Count Friedrich von Telramund, near the count is his wife Ortrud. The king convened the Brabantians, needing their help in the war with the Hungarians, and wants to know the reason for the discord that prevails in a country devoid of a ruler: he asks Frederick to tell about the sad events in Brabant. He tells that the Duke of Brabant, before his death, entrusted him with his children Elsa and Gottfried. One day Gottfried disappeared. At the instigation of his wife Ortrud,

Friedrich accuses Elsa of fratricide ("Dank, König, dir, dab du zu richten kamst!"; "I am glad, King, that you have come to judge"). Heinrich invites Elsa to justify herself. The girl timidly, but with inspiration, tells that she saw a heavenly knight who will help her ("Einsam in truben Tagen"; "I remember how I prayed, grieving with my soul"). The king decides to resort to God's judgment and invites Elsa to choose a protector. Elsa prays, calling on the warrior seen in her dream. A boat appears on the river, drawn by a swan, from which a knight in shining armor emerges. Saying goodbye to the swan ("Nun sei bedankt, mein lieber Schwan!"; "Now swim, my swan"), he announces that he is ready to fight, prove the girl's innocence and marry her on one condition: if she does not ask who he is such. Elsa swears, and Heinrich orders to start the duel. The mysterious knight defeats Telramund, grants him life and advises him to confess his slander. Elsa's innocence has been proven.

Act II. Castle in Antwerp; night. Telramund and Ortrud are in despair that the plan has failed. Friedrich accuses his wife of falling out of favor ("Durch dich muss ich verlieren"; "You ruined me"). Ortrud assures her husband that what happened is the fruit of magic and that Elsa must be forced to break her promise to the knight: only in this way will he lose his "secret power". Friedrich must also try to injure the stranger and cut off his finger, depriving him of his witchcraft charms (duet "Weibst du, wer dieser Held?"; "Do you know who that hero is?"). Ortrud hypocritically asks for forgiveness from Elsa when she goes out onto the balcony and sings about her happiness ("Euch Luft, die mein Klagen"; "O light-winged wind"). Elsa invites her into the house. Ortrud, overwhelmed with wild joy, appeals to the infernal spirits ("Entweihte Gotter"; "Oh gods of hell! Send me help"). During the conversation, she instills doubt in Elsa's soul, advising not to trust the unknown knight (duet

"Du Armste kannst wohl nie ermessen"; "Poor thing, you can't understand").

With the coming of the day, the wedding is being prepared. Everyone will know the decree of King Frederick: Telramund and Ortrud are expelled, the knight marries Elsa and receives the crown of Brabant. The wedding procession comes out ("Gesegnet soll sie schreiten"; "Lord, bless you give your servant"). Ortrud and Telramund accuse the groom of witchcraft and demand that he reveal his name. Telramund tells Elsa that he will hide near her bedroom at night to injure a stranger: then he will stay with her forever.

Act III. With a wedding hymn ("Treulich gefuhrt"; "Our Lord is good"), the courtiers escort the young to the bedroom. Elsa is tormented by doubts and fear, the knight tries in vain to calm her down (duet "Das sube Lied verhalt"; "The heart burns with a wonderful fire tenderly"). When she asks him fatal questions ("Who are you? Where are you from?"), Telramund bursts into the bedroom and four more with him. Elsa manages to give the knight a sword, and he strikes Friedrich: the rest fall to their knees before the hero.

On the banks of the Scheldt, a stranger reveals that his name is Lohengrin, he is the son of Parsifal, a knight of the Holy Grail, called to protect honor and virtue, but if he is forced to say who he is, then he must return to the castle where the Grail is stored ("In fernem Land, innahbar euren Schritten"; "In a foreign land, in a distant, mountainous kingdom"). The boat reappears on the river. Lohengrin consoles Elsa, saying that her brother is alive and will return soon. Ortrud taunts her and admits that by the power of magic she turned Gottfried into a swan. Then Lohengrin bows in prayer; a dove flies from the sky and takes the place of a swan, which plunges into the river; Gottfried comes out of the water. As Lohengrin moves away, Elsa falls dead in her brother's arms.

It is traditionally believed that the main problem of the opera is the idea of

the loneliness of the creator in the contemporary world for R. Wagner. The grounds for such an understanding were laid by the composer himself in his literary work "A Communication to My Friends" [8]. The artist does not find understanding among the "crowd". The magic knight Lohengrin came to earth to do good, but did not find understanding and support there, and therefore was forced to return to his magical kingdom. However, the history of art knows a huge number of examples when the author gives an incomplete description of his work. That is what happened in this case as well. The conflict embodied in the opera is ambiguous. At the beginning of the first act, an impression is created. That the basis of the drama is the slander that Elsa is erected by her enemies. Such a conflict is typical for theatrical works, starting from Antiquity. However, Lohengrin's victory over Friedrich Telramund resolves it. At the end of the opera, the representatives of the "evil forces" are defeated. But this does not mean a happy ending to the whole drama. Elsa did not understand the bright knight, and the knight did not find the ideal love that he dreamed of.

The main conflict of the drama is the conflict between Lohengrin and Elsa, in which the tragedy of Lohengrin is emphasized. Elsa, on the other hand, is a symbol of the "crowd", which is not able to understand a genius.

Such is the traditional view of the content and dramaturgy of the opera, determined, as we have already said, by the statements of the composer himself, in the context of the ideas of romantic aesthetics. However, this interpretation cannot be considered exhaustive.

In our opinion, the key to understanding the main idea of the opera is in the last monologue of Lohengrin, which he utters on the banks of the Scheldt, waiting for the boat in which he will sail forever: "In a far-off land, inaccessible to your steps, there is a castle by the name of Montsalvat; a light-filled temple stands within it, more beautiful than anything on earth; therein

is a vessel of wonderful blessing that is watched over as a sacred relic: that the purest of men might guard it, it was brought down by a host of angels; every year a dove descends from Heaven to fortify its wonderful power: it is called the Grail, and the purest, most blessed faith is imparted through it to the Brotherhood of Knights. Whosoever is chosen to serve the Grail is armed by it with heavenly power; the darts of evil prove powerless against him, once he has seen it, the shadow of death flees him. Even he who is sent by it to a distant land, appointed as a champion of virtue, will not be robbed of its holy power, provided that he, as its knight, remains unrecognised there. For so wonderful is the blessing of the Grail that when it is revealed it shuns the eye of the uninitiated; thus no man should doubt the knight, for if he is recognised, he must leave you. Hear how I reward the forbidden question! I was sent to you by the Grail: my father Parsival wears its crown, I its knight – am called Lohengrin" [9].

The knight Lohengrin leaves Elsa forever because she broke her oath (asked the knight for his name), did not believe in the sincerity of his promises, and succumbed to the spell of evil forces. This is how the dramatic situation looks when viewed from the point of view of romantic operatic aesthetics. If we are guided by the categories of Augustine Aurelius, then the situation acquires a deeper meaning than the parting of the spouses. According to the philosophy of Augustine Aurelius, the city of God (*civitas Dei*) and the city of the earth (*civitas terrena*) are created by different "kinds" of love: earthly, which inevitably gives rise to insensitivity to the divine, and heavenly, which leads to self-forgetfulness, but the only one that brings glory in the Lord. From this point of view, Elsa chooses glory from people, which forever deprives her of the opportunity to enter the city of heaven.

Undoubtedly, R. Wagner, in his solution of the artistic task, went far beyond the framework of romantic

aesthetics in general and the operatic tradition in particular. Traditional for medieval society pride in their origin and genealogy, provide material for philosophical generalizations. They provide the ingenious opera not only with a bright stage life, but also with an "increase in meaning", which makes it interesting for philosophical analysis more than a century and a half after its creation. In Lohengrin's monologue, the words symbols sound – Monsalvat, Grail, Parsifal. Deciphering them creates another layer of meanings that lead to several origins – the medieval novel, Scandinavian and Germanic mythology, as well as their philosophical meanings. In this part of the study, we rely on the methodology of C. Lévi-Strauss, presented by him in an article "The Structural Study of Myth" and published in "The Journal of American Folklore" [4]. According to the idea of C. Lévi-Strauss, any myth can be read in two ways. In the case of "horizontal reading" it looks like a primitive fairy tale. In the case of a "vertical" reading, he solves the problem of universal communication. All R. Wagner's operas need such a "vertical" and, let us add, multi-vector reading. In this case, new meanings will open that can link together different eras, cultures, civilizations. From the point of view of the psychological structure of the act, the behavior of the opera characters is quite understandable: they all act in accordance with their desires (for example, authorities, like Ortrud and Telramund), as well as on the basis of social rules and norms (Elsa, demanding from Lohengrin an answer to the "forbidden question"). Performing their actions, each of the characters actualizes a complex range of experiences, which includes fear, humility, hope, faith, humility, love, anger, vanity, envy, enjoyment of profit and revenge, etc.

The musical embodiment of this range of experiences and emotional states forms the basis of romantic aesthetics, in accordance with which R. Wagner builds the dramaturgy of the opera. In terms of C. Lévi-Strauss, this

will constitute a "horizontal" reading vector. If, however, to approach the consideration of this issue from the position of Augustine the Blessed, then the picture will turn out to be a slightly different picture, namely: the establishment of a higher moral order, lying outside the limits of the earthly world.

R. Wagner poses the problem of evil, demonstrating the diversity of its manifestations (sin, suffering, death). However, the problem of evil cannot be considered outside the worldview and personality, therefore, each religion seeks to solve this issue theoretically (in theological teachings) and practically in real collisions with evil in various guises.

As an example, let us cite an observation that demonstrates the fruitfulness of discussions, which were stimulated by the philosophy of St. Augustine, the opera *Lohengrin* by R. Wagner, as well as scientific meetings of members of the European Congress of Ethnic Religions.

When discussing the pantheon of the Baltic gods, mythical creatures and their relationship with people, the issue of good and evil was raised more than once. Unlike Christianity, where God is the embodiment of good, and evil is understood as its absence, in polytheistic religions the power of higher powers is distributed among many good and evil beings, each of which has limited power and responsibility. Therefore, modern understanding requires the question of the definitions of the concepts of will, choice, omnipotence and derivatives from them.

Modern neo-paganism, which is considered by many Baltic scholars as one of the factors of national and cultural self-identification, urgently requires the solution of this issue on a modern scientific and philosophical basis. Therefore, the discussions more than once discussed the works of Augustine the Blessed, a representative of both antiquity (paganism) and the Middle Ages (early Christianity).

The operatic work of R. Wagner, with his reliance on Scandinavian and German mythology, provides material for historical reconstruction and the study of mythological images in modern culture. In addition, centuries-old cultural ties between the Baltic Sea countries, including in the field of music, make it possible to identify common mentality traits that are manifested in the assessment of ethical issues posed in works of art, in particular, the opera *Lohengrin*.

The ideas of R. Wagner's operas were the source of the inspiration also for those philosophers and historians who explore the early Christianity and its revealment in Northern European countries. The interest to the exploration the symbols and ideas of R. Wagner's tetralogy "The Ring of the Nibelung" was very popular in Latvia and Lithuania. The professor of Vilnius University Jonas Trinkunas was one of those, who inspired the interest to the operas by R. Wagner. He considered that it is the revealment of the European pre-Christian tradition.

As an example of this interest among the philosophers in religious sphere, we can tell about the conference of the historians, where participated scholars and students from various countries of Europe, including the representatives of Lithuania, Latvia, Ukraine, Poland and Germany. During the discussion, some of the representatives spoke about Wagner's opera "Lohengrin". Among them there was Latvian poet and musician Oskars Zauers, further known also as a first translator of "Parsifal" and "Tannhäuser" into Latvian. His words, told during the conference, excited everyone, who had heard them, Here is what he said: "I don't know any other more genius masterpiece, that is a revealment of idea, that vanity – is the first enemy of any spiritual life, than Wagner's "Lohengrin". It seems strange, that rarely is seen how is it revealed. When Lohengrin had forbidden to ask about his origin and name, he wants to understand, whether Elsa and others

have a spiritual understanding of anything. Can people see the inner meaning, not only the obvious things? Can value not the origin and social position of the person, but actions, soul, spirit? Is there an understanding of the fact, that the inner power of any person is higher than social position and origin, so the provement of the aristocratical origin, that had been waited by most people is not as important as the spiritual life? Also, the restriction to ask about name and origin was thr exam of faith: can Elsa and others belive in not obvious things, itn ones, that can't be seen and proved? The great faith in that, what is not seen, unproved and unknown is a highest gift from heaven" [6].

Conclusion. Summarizing the above, we can draw the following conclusions:

1. For the first time in Ukrainian Wagner studies, we applied the ideas of St. Augustine the Blessed to analyze the philosophical content of R. Wagner's opera "Lohengrin" and became convinced of the fruitfulness of this approach;

2. The idea of St. Augustine the Blessed about the city of God and the city on earth made it possible to illuminate and understand the main conflict of the opera in a new way, which reveals the meaning of the philosophical and theological categories of "good",

"evil", "sin", "free will", "love", "fidelity", "faith" in their artistic interpretation;

3. Features of the philosophical thought of St. Augustine the Blessed, who came to Christianity, having experienced a strong influence of paganism, allows using his legacy to comprehend the processes of theological formation of modern neo-paganism, which quite expressively declares itself in the Baltic countries.

The stated research topic can be continued in the following directions:

1. Reflection of Christian theodicy in other operas by R. Wagner, in particular – "Tannhäuser", "Parsifal" and the tetralogy "The Ring of the Nibelung";

2. The interweaving of the ideas of Christian theodicy and the aesthetics of romanticism, embodied in plots borrowed from Scandinavian and German mythology, as well as medieval novels and legends;

3. A generalization of the principles of Wagnerian ethics, reflected in the characters of his opera heroes.

The consistent solution of these tasks should gradually lead to the creation of a new Ukrainian philosophical Wagner studies, free from the ideological clichés of the last century and based on modern achievements in philosophical thought, aesthetics, and art history.

LITERATURE

1. Лосев А. Предрассудки о творчестве Вагнера. Философские влияния на композитора. Философский комментарий к драмам Рихарда Вагнера [Electronic resource] – Access mode <http://www.wagner.su/node/117>. 25.09.2022

2. Greimas A. J. Tautos atminties beieškant; Apie dievus ir žmones. Vilnius : Mokslas; Chicago : A. Mackaus knygu leidimo fondas, 1990. 525 p.

3. Kopot I. E., Kukure S. P. The Nominous and it's Revealmnt in the Phenomenology of Religion in R. Wagner's Opera "Tannhäuser". *Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Philosophical Sciences. Vol. 2 (90). 2021. PP. 156-164.*

4. Lévi-Strauss C. The Structural Study of Myth. *The Journal of American Folklore. Vol. 68, No.270. Oct.-Dec., 1955.*

5. Nietzsche F. The Case of Wagner; Nietzsche Contra Wagner; Selected Aphorisms. Edinburgh & London 13 & 15 Frederick Street, 1911. 122 pp.

6. Private archive of Sofia Kukure.

7. St. Augustine of Hippo. TheCity ofGod [Electronic resource] – Access mode <file:///D:/Documenta%20Chatolica%20Omnia/99%20-24.09.2022>.

8. Wagner R. A Communication to My Friends, 2008.128 p.

9. Wagner R. Lohengrin libretto (English/German) – opera by Richard Wagner [Electronic resource] – Access mode <http://www.murashev.com> › opera › Lohengrin_libretto... 24. 09. 2022.

10. Wagner R. Synopsis: Lohengrin – Metropolitan Opera [Electronic resource] – Access mode <https://www.metopera.org> › discover › synopses › lohe... 24. 09. 2022.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Losev, A. [2009]. Predrassudki o tvorchestve Vagnera. Filosofskie vliyaniya na kompozitora. Filosofskiy kommentariy k dramam Riharda Vagnera [Prejudices about the work of Wagner. Philosophical influences on the composer. Philosophical commentary on the dramas of Richard Wagner] [Electronic resource] – Access mode <http://www.wagner.su/node/117>. 25.09.2022. (in Russian).

2. Greimas, A. J. [1990]. Tautos atminties beieškant; Apie dievus ir žmones. Vilnius: Mokslas; Chicago : A. Mackaus knygu leidimo fondas (in Lithuanian).

3. Kopot, I. E., Kukure, S. P. [2021]. The Nominous and it's Revealmnt in the Phenomenology of Religion in R. Wagner's Opera "Tannhäuser". *Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Philosophical Sciences*. Vol. 2 (90). 2021.

4. Lévi-Strauss, C. [1955] The Structural Study of Myth. *The Journal of American Folklore*. Vol. 68, No. 270. Oct.-Dec.

5. Nietzsche, F. [1911] The Case of Wagner; Nietzsche Contra Wagner; Selected Aphorisms. Edinburgh & London 13 & 15 Frederick Street.

6. Private archive of Sofia Kukure.

7. St. Augustine of Hippo. The City of God [Electronic resource] – Access mode <file:///D:/Documenta%20Chatolica%20Omnia/99%20-24.09.2022>.

8. Wagner, R. [2008]. A Communication to My Friends.

9. Wagner, R. Lohengrin libretto (English/German) – opera by Richard Wagner [Electronic resource] – Access mode <http://www.murashev.com> › opera › Lohengrin_libretto... 24. 09. 2022.

10. Wagner, R. Synopsis: Lohengrin – Metropolitan Opera [Electronic resource] – Access mode <https://www.metopera.org> › discover › synopses › lohe... 24. 09. 2022.

Receive: September 25, 2022

Accepted: October 24, 2022

УДК 304.394+141

DOI 10.35433/PhilosophicalSciences.2(92).2022.147-157

CRISIS OF MODERN ANTHROPOLOGICAL AXIOMATICS: DISCURSIVE LAYERS

T. A. Shadiuk*

The significant changes are taking place in modern anthropology towards the understanding of both subjective and objective aspects of an individual's life. Owing to the application of an interdisciplinary approach, which synthesizes the achievements of the socio-philosophical direction of such fields as anthropology, psychology, sociology, it is determined that investigating the transformations of the human essence, in particular, in individual, personal and cognitive dimensions is necessary in this work. The purpose of this article is to single out discursive sections that illustrate the destruction of the axiomatic approach to the definition of human identity within the ontological concept, as well as to analyze the explication directions of the modern anthropological situation as a crisis.

This work draws attention to such anthropological axioms as personality, individuality and related identity, authenticity, selfhood, inner dimension or inner core of personality. It is established that their content is being eroded and devalued. The article uses Niklas Luhmann's system analysis method, which allows considering identity as a communication phenomenon of the modern information society. With the help of empirical and phenomenological methods, it was established that the person modern identity is a profile identity based on virtuality as one of the signs of human presence in reality. The article proves that modern identity retains its ontological basis, but no longer needs authenticity as selfhood, true self. In contrast to modern identity, which needed support in the inner "Me" of personality, profile identity is interpreted as superficial, commodified and related to maintaining one's profiles in social networks.

It is argued that reality appears in two main modes: as directly experienced and as experienced indirectly, that is, constructed reality. A hermeneutic reading of the works of modern researchers made it possible to include profile identity among the phenomena of constructed reality. It has been established that the profile identity is collective, consists of many components of self-presented reality, intended for second-order observation, and is also characterized by a high level of perfectionism. It was determined that second-order observation in social communication is the observation of reactions and activity that arise as a result of observing someone's representations, communications, emotional reactions and other activity in the network, and can manifest in such forms as the creation of rating lists, target audience segments, query clustering, parsing, etc. It is emphasized that despite the decline in the value of identity in society, individuals are expected to be original and strive for authenticity. In this regard, it is assumed that the gap between the requirements for the subject and the reality in which this subject exists determines the existential challenges of modernity. One of the possible ways out of this paradoxical situation is simulation, as

* PhD in Philosophy, Docent, Associate Professor
(National University of Water and Environmental Engineering, Rivne city, Ukraine)
t.a.shadiuk@nuwm.edu.ua
ORCID: 0000-0002-2376-0112

pretending to be original and authentic, to meet the set requirements. The next step in the paper is to assume the existence of simulacra of identities based on authenticities.

It is shown that the situation of a person in the modern world is generally depicted with the help of a crisis lexicon, in which there are feelings of fatigue, overload, loss, fears, danger, insecurity, which prevail over optimistic faith and progress as a historically determined necessary phenomenon. In addition, the fact that modern information technologies only deepen the existential crisis is noted, as their ultimate purpose and consequences of application are of concern. It is about the onslaught of information, which is no longer possible to resist, just as it is impossible to distinguish facts from fakes, true information from manipulation and propaganda.

Key words: *personality, authenticity, selfhood, prolificity, profile identity, profilization, surrogate, simulation, simulacrum, autopoiesis.*

КРИЗА СУЧАСНОЇ АНТРОПОЛОГІЧНОЇ АКСІОМАТИКИ: ДИСКУРСИВНІ ЗРІЗИ

Т. А. Шадюк

В сучасній антропології відбуваються суттєві зміни в осмисленні як суб'єктивного, так і об'єктивного аспектів життя індивіда. Завдяки використанню міждисциплінарного підходу, що синтезує досягнення соціально-філософського спрямування таких галузей як антропологія, психологія, соціологія, у цій роботі визначається за необхідне дослідити трансформації людської сутності, зокрема, в індивідуальному, особистісному та когнітивному вимірах. Метою статті є виокремлення дискурсивних зрізів, які ілюструють руйнування аксіоматичного підходу до визначення людської ідентичності в межах онтологічної концепції, а також аналіз напрямків експлікації сучасної антропологічної ситуації як кризової.

У цій роботі привертається увага до таких антропологічних аксіом як особистість, індивідуальність та пов'язані з ними ідентичність, автентичність, самість, внутрішній вимір чи внутрішнє ядро особистості. Встановлено, що їх зміст розмивається й девальвуються. У статті застосовано метод системного аналізу Нікласа Лумана, що дозволяє розглядати ідентичність як комунікаційний феномен сучасного інформаційного суспільства. За допомогою емпіричного та феноменологічного методів встановлено, що сучасна ідентичність особи – це профільна ідентичність, що заснована на віртуальності як одній із ознак людської присутності в реальності. У статті доводиться, що сучасна ідентичність зберігає своє онтологічне підґрунтя, однак більше не потребує автентичності як самість. На відміну від модерної ідентичності, що потребувала опори у внутрішньому «Я» особи, профільна ідентичність тлумачиться як поверхнева, комодифікована та пов'язана з обслуговуванням своїх профілів у соціальних мережах.

Стверджується, що реальність постає у двох основних модусах: як безпосередньо пережита і як пережита опосередковано, тобто сконструйована реальність. Герменевтичне прочитання праць сучасних дослідників дало можливість зарахувати профільну ідентичність до феноменів сконструйованої реальності. Встановлено, що профільна ідентичність є збірною, складається з багатьох компонентів самопрезентованої дійсності, призначеної для спостереження другого порядку, а також їй властивий високий рівень перфекціонізму. Визначено, що спостереження другого порядку в соціальній комунікації – це спостереження за реакціями та активністю, які виникають як результат споглядання чийось репрезентації, комунікації, емотивних реакцій та іншої активності в мережі, та можуть оприявнюватися в таких формах як створення рейтингових списків, сегментів цільової аудиторії, кластеризація запитів, парсинг тощо. Підкреслюється, що попри зниження цінності ідентичності в суспільстві від індивідів очікується бути оригінальними та прагнути до автентичності. У зв'язку з цим припускається, що розрив між вимогами до суб'єкта і реальністю, в якій існує цей суб'єкт, зумовлює екзистенційні виклики сучасності. Одним із можливих виходів із цієї парадоксальної ситуації є симуляція, як прикидання бути оригінальним і автентичним, відповідати поставленим вимогам. Наступним кроком у статті є припущення існування симулякрів ідентичностей, заснованих на автентичностях.

Показано, що ситуація людини в сучасному світі загалом змальовується за допомогою кризового лексикону, в якому присутні самовідчуття втоми, перевантаження, втрати, страхів, небезпеки, незахищеності, що переважають над оптимістичною вірою й прогресом як історично зумовленим і необхідним явищем. На додаток, відмічається той факт, що сучасні інформаційні технології лише поглиблюють екзистенційну кризу, оскільки викликає занепокоєння їх кінцева мета та наслідки застосування. Йдеться про натиск інформації, протистояти якому вже неможливо, як і неможливо розрізнити факти від фейків, правдиву інформацію від маніпуляції та пропаганди.

Ключові слова: *особистість, автентичність, самість, профільність, профільна ідентичність, профілізація, сурогат, симуляція, симулякр, аутопоезис.*

Introduction of the issue. The evolutionary progress of a person is determined mainly by his own activity. Due to the digitization and the development of virtual reality, which already replaces physical reality in many aspects, humanity is changing in an essential and existential sense, perhaps in some sense even directing its own evolution. The biological evolution of mankind is associated with names that record its anatomical, cultural and social improvements: Homo erectus, Homo habilis, Homo ergaster, Homo sapiens. The self-names of a person of the post-industrial and information societies characterize the awareness of his achievements and activities in the directions of creation, but also indirectly indicate certain shifts in reality that determine the directions of deeper and latent changes in a person: Homo Economicus, Homo Politicus, Homo Ludens, Homo Deus, Homo Cogitans, Homo Technicus, Homo Computus, Homo Digitalis, Homo Communicus, Homo Emojis (Emoticons), Homo Consumericus and at last Post-humans. The phenomena of digitization of the individual and social spheres of life acquire signs of autopoiesis, the ability to develop further independently, which gives rise to a critical discourse in anthropology, breaks its axiomatic truths and complicates predictions about the future of humanity.

Noticeable changes occur in the understanding of personality. The concept of personality is being rethought, as new vectors appear in it, taking into account the virtual life of a modern person. From a cognitive point of view,

certain changes occur in the perception and sense of self of an individual. These are changes related to self-awareness, he or her understanding and sense of identity. Significant changes in anthropological axiomatics have occurred regarding the subject of the self: what is considered the self, what is the content and fullness of the self, what is the value of the self, what are its characteristics, what transformations have taken place in the understanding of the self since the ancient-Christian era. The rethinking of identity has reached its critical limit to the point of destroying its ontological foundations. The essence of these changes is the content of the existential crisis that we are witnessing now, inhabiting the XXI century. An existential crisis is first and foremost a loss of personality or changes in personal self-awareness associated with the worldview of the era. External factors, such as a pandemic and war, can only reinforce this crisis in the near future.

On the other hand, there is also a crisis of objectivity, which manifests itself as a loss of objective reality and an imbalance between reality as actuality and requirements for the subject. Man is increasingly dealing with constructed reality. This is a reality that is experienced indirectly. A person observes and perceives it as someone else observes and perceives it. On the other hand, a person is expected to be unique (individuality), original in his actions and judgments, to achieve success and recognition, to strive for improvement. A number of disproportionate things in this context give rise to a feeling of fatigue and exhaustion in a person, doubts

about progress as a progressive movement forward, programmed by history.

The aim of the article is to analyze the directions of explication of the anthropological situation, in particular, in the personal and cognitive dimensions, as well as to single out those discursive layers that illustrate the destruction of the axiomatic approach to the definition of human identity within the ontological concept. In the context of this goal, the tasks of revealing the content of the crisis of human subjectivity, as well as establishing the actual signs of the crisis of objectivity, which relate to the correlation between the perception of the world and the real position of a person in the world, are determined.

Analytical, empirical, phenomenological, hermeneutic, comparative research methods are used in the work, as well as Niklas Luhmann's system analysis method, which allows considering identity as a communication phenomenon of the modern information society. The need to study the essential characteristics of modernity dictates turning to the dromological concept of Paul Virilio, within which the self-perception of a modern person is explained. To achieve the goal, an interdisciplinary approach is used, which allows to comprehensively investigate the cognitive-psychological, existential, and socio-cultural features of the anthropological crisis of our time. Postmodern principles of philosophizing in the concepts of construction, surrogate, simulation, simulacrum, and autopoiesis are also an important methodological tool.

Discussion and Results.

Ontological modality of identity.

Modern realities of human life: the virtual expansion of the social and communicative space and the increase in the scale of self-representation in the digital environment call for their obligatory analysis. They are no longer subject to critical refutation, as they have too much influence on each of us

and a far-sighted perspective of further transformations of the human essence, in particular, in individual, personal and cognitive dimensions. In this regard, attention is paid to researches aimed at explication of new forms of identity and the reliability of their ontological foundations is discussed.

Based on modern philosophy, Francis Fukuyama tries to confirm the traditional meanings of identity, which is one of the expressions of the freedom of human subjectivity. In his understanding, identity is correlated with the internal dimension, with the internal principle, the "Me" of a person, which is endowed with a higher moral value than society. "The modern concept of identity gives the greatest value on authenticity, confirmation of the significance of that inner essence that is not allowed to express itself" [16:36], so identity is characterized in terms of a gap, a confrontation between the external and the internal, which causes feelings of alienation and anxiety. The inner essence here continues to be the desired ontological core, which, however, shakes under the action of, in postmodernist terms, all-consuming chaos.

In the work of Hans-Georg Möller and Paul J. D'Ambrosio ("You and Your Profile: Identity after Authenticity"), a concept of personality is proposed that is still based on identity, but already detached from authenticity[7]. Following the authors, the era of authenticity (according to Charles Taylor's understanding of authenticity) is coming to an end. Throughout the modern era and up to the end of the 20th century the understanding of man as a human agent dominated, and his identity was based on "a sense of inner dimension, freedom, individuality and inclusion in nature" [13: 8], on selfhood, true self. Subjectively, a person was preoccupied with the idea that he should ontologically build certain uniqueness, authenticity, authenticity of his or her Self, which has lost its relevance for now. Authenticity is losing its value today: it is

not a goal or an ideal, even the concept itself is becoming an anachronism, - say the authors of the book, - and if authenticity appears somewhere by chance (like authentic clothes or dishes in a photo on social networks), then still "authenticity is put in the service of proficity" [7: 10]. This is exactly what Hans-Georg Moeller and Paul J. D'Ambrosio talk about, saying that modern man has entered the period of proficity.

The term "proficity" comes from the word "profile" in social networks. The concepts of identity and selfhood are no longer interconnected, because identity no longer correlates with the inner depth of the individual, and selfhood is no longer something that is based on ideas, values, and moral norms. Identity has become superficial, commodified and associated with maintaining one's profiles in social networks. Thus, profile identities, profile selves appear, which are formed through self-presentation, manifestation of oneself, one's faces, one's activity regardless of real time. Profile identity exists only for the sake of attracting attention to it, sticking virtual icons, likes, emojis, etc., it exists to increase the number of views and the number of followers.

In comparison, modern identity could only come from authenticity, which was understood as a person's true "Me", hidden behind social roles: woman/man, mother/father, daughter/son, etc. and the interactions between them. Authentic individuals thereby mutually affirmed their identity, - believe Hans-Georg Moeller and Paul J. D'Ambrosio. Instead, the authenticity of the people who inhabit the virtual world disappears, because the real interactions of real life in it become less and less important [7: 15]. Therefore, identity is no longer based on authenticity, on the true self, it has completely lost its idealization, objectified itself and has become a profile invariant. Profification is likely to only increase as identity becomes technological, so identity can be controlled.

So, proficity is one of the modern modes of identity of a person of the digital age. Profile identity is collective, consists of many components of self-presented reality, intended for second-order observation [7: 16]. The human "Me" is projected to a mass audience, similar to the showing of a film. Therefore, the permanent task of an individual (and, by the way, of any social institution) is to curate profiles, take care of profiles. Proficity is part of a new social theory, philosophy and culture in general, so it makes no sense to ignore this fact, it seems more appropriate to investigate how the profification of an individual transforms axiological reality: it changes socio-cultural, ethical and aesthetic values. This state of affairs complicates the existence of a person and requires a lot of time and effort from him or her to maintain the life of his or her profiles, quasi-identities, which can be as many as you like. In this case, identity as self-identity is ontologically indeterminate and suggests that this indeterminacy is the ultimate goal of communication. If something can be said affirmatively as a sufficient basis, as an ontological constant, it is uncertainty. In this perspective, the freedom of human subjectivity, with which identity has been associated until now, turns out to be a fiction. After all, in the web of intellectual and computer networks, a person is becoming more and more dependent on social interactions, public opinion. It also creates a certain tension in the existence of a person who is forced to maintain self in the network, serving his or her profile identities. Such work often turns out to be exhausting, excessive mental strain for a person who spends hours on social networks, on the Internet, keeping the attention of followers, updating content, updating profiles.

An important detail is that the profile identity is characterized by a high level of perfectionism. This is evidenced by students who hide behind their avatars in online classes during the period of forced distance learning. The fact is that

the online video meeting service has limited or no options for formatting your appearance, and therefore, self-presentation. Observing himself in the video meeting window, the user automatically associates himself with a picture in own social networks, unless it is a moving picture. Noticing the discrepancy, the student experiences cognitive dissonance, which he or she is unable to solve. After turning on the video, the student risks that others may not like his appearance: face, hairstyle, clothes, or, for example, it may turn out that the wardrobe in the background was not closed by chance. For a person who is used to thinking according to the standards of the social majority, mass consciousness, it is better not to take risks and remain captive to the illusion of his or her perfection.

With regard to, the German sociologist Niklas Luhmann proposed an interesting concept of modern world society, in particular, its social system such as social networks ("Globalization or World Society: How to Conceive of Modern Society") [5]. According to Niklas Luhmann, as interpreted by Hans-Georg Möller, the activity of modern electronic media is an example of the functioning of the "second-order observation" mechanism, that is, the construction of social reality based on the observation of observations [8]. We do not perceive people or the topic of discussion in social networks directly, but rather as they are presented to us publicly. For example, the creation of YouTube channel ratings is based on second-order observations (the number of views, likes, dislikes, etc.). Second-order observation in social communication is the observation of reactions and activity that arise as a result of observing someone's representations, communications, emotional reactions and other activity in the network, and can manifest in such forms as the creation of rating lists, target audience segments, clustering of requests, parsing etc.

Existential challenges. In the existential dimension, a modern person

is also expected to be an observer of his or her own observations - an observer of the second order and this is the main condition for participation in social networks [8]. In the same way (individual observation), on the basis of pre-formatted observation of the second order, a social personality is formed and, accordingly, a socially constructed identity devoid of authenticity. In fact, "there is no essential or authentic self in our social identity, and the pursuit of authenticity is an absurd challenge" [8]. However, there is also a requirement for people to be original and strive for authenticity. Observation of the second order is evidence of the irrationality and paradox of modern society, however, it plays a paradoxically constructive role, is a prominent feature of modernity. No matter what, Niklas Luhmann ("Theory of Society") calls for a stoic acceptance of this situation[5], which causes quite deep dissatisfaction because, similar to the modern demand to "be natural", to return to the "natural state" of society (Jean-Jacques Rousseau), it is equally paradoxical to follow it, as well as to break it. That is, there is a gap between expectations from the subject, requirements for the subject and the reality in which this subject exists. The present paradoxicality finds its way out in simulation, as a pretense to be original and authentic, to meet the set requirements. In turn, this gives reason to talk about simulacra of identities based on authenticities.

Similar connotations are present in social psychoanalysis. A modern individual in an open Western society is constantly forced to choose himself or herself. Imperative requirements for self-optimization, self-development, self-improvement, competition, preemption, victory, strict requirements for self-determination, self-choice are imposed on him or her, which leads to deep dissatisfaction, depression, neuroses, exhaustion of the self. Again, the individual is overloaded with the demands of an individualistic culture aimed at achievement, success,

recognition, and self-realization. Alain Ehrenberg, a French philosopher, sociologist, psychoanalyst, calls this situation the disease of freedom. Freedom is a great blessing, because it allows you to become and be anyone, offering a choice of opportunities. But freedom also imposes on a person the burden of choosing himself or herself, which becomes more and more unbearable for a modern person, because their cultural environment puts pressure on them, demands uniqueness, demands to be someone (what the thinker calls "obligatory identity"), thereby obliging refers to certain stereotyped forms of behavior and clichés its uniqueness [1]. The disease of freedom is one of the symptoms of the depression of society, which has a cross-cultural character. However, the author is convinced that the salvation of humanity lies in enduring the contradiction between the individual, unique, on the one hand, and the general, on the other. And human communities in general only make sense if each of us is something bigger than our own identity.

Therefore, we can talk about an overloaded subject living in a narrowed life space as a kind of environment or sphere of action of a bodily subject, according to the terminology of Thomas Fuchs [15: 80]. Since the individual has a lot of demands both from the outside and from the inside, he or she gets tired and, as a result, develops depressions such as disruption of contacts with the social environment, neuroses, nervous breakdowns, and personality burnout. Modern man is overworked, although he or she does not work more than in the last century, in the pre-Internet era. They live in an era of chronic fatigue, suffers from depression. The list of reasons for such a feeling of well-being can complement the utilitarian perception of life, when only that which brings benefit and success is given meaning. The individual's priorities have turned around: social interests related to work, earning and achieving success

have replaced personal, private life. An individual person lost dialogue with self, the meaning of life, became lost, and the culture as a whole received a set of various types of fatigue and fears.

Discourse of worldview. Still at the end of the 20th century Paul Virilio described the loss of material space in connection with the changing configurations of space under the influence of technology: space becomes virtual and acquires new modalities ("Speed and Politics", 2007) [11]. This requires a person to develop new ways of perceiving and representing reality, new forms of thinking and cognition. On the other hand, changes also occurred in the ontological structure of time. Paul Virilio also wrote a lot about time speeding up, time shortening as a result of automation as a technical tool for instant response, including to nuclear threats. In fact, speed increases due to the technological progress. Because of the technological inventions (for example, in the transport or military spheres), we being at a spatial distance, are deprived of a temporal distance [11:150], so we live in conditions of a permanent emergency. Thus, a person's position in the world is supplemented by a sense of loss of security. Modern weapons and military technologies make a person aware of the lack of shelter, regardless of his physical and geographical location. The success of military operations today depends entirely on the technology of weapons, because the essential basis of war is the deregulation of time and space: "In fact, war now rests entirely on the deregulation of time and space" [11:154]. These things had a significant impact on human perception and worldview. Vulnerability emerged as an essential constant of human existence in the world and was supplemented by an existential feeling of permanent fear.

Fear now governs human life, it is what surrounds us everywhere, it is our world, says Paul Virilio ("The Administration of Fear", 2012). Fear occupies and binds the mind. If earlier fear was related to some localized and

quite specific events or phenomena, for example, war, famine, epidemic, then today the world is in itself a continuous stress, panic that limits a person in his actions: stock crises, pandemics, terrorism, professional suicides. Each separate state now has its own security ideology and convinces its citizens that it can provide them with physical security and thus is able to manage fear [12: 13-17]. Therefore, fear management is also a problem of identification, determination of the type of danger in conditions of closeness and interpenetration of different realities.

At the same time, the thinker does not refuse from his long-standing beliefs about the need to regulate technological development, to subordinate technology to human and political control, because, in his opinion, the driving force of fear is the incredibly rapid spread of real-time technologies, especially ICT (information and communications technology) [12:13-17]. Thomas Gilland Eriksen ("The Tyranny of the Moment: Fast and Slow Time in the Information Age") almost agrees with him, warning: "Technology has unforeseen side effects, and it is always entangled in a cultural context where it is difficult to predict exactly how it will be used" [2:38]. The author characterizes a person's life in the information society as saturated with noise, that is, an excessive amount of information imposed on a person from the outside. It is no longer possible to resist this onslaught, just as it is impossible to distinguish facts from fakes, true information from information manipulation, propaganda. According to Paul Virilio ("The Administration of Fear", 2012), propaganda is commensurate with physical and mental occupation. As an example, he cites the history of media propaganda of the techno-scientific advantages of the Apple corporation in the field of ICT, whose successes have become entrenched in the mentality of people as technical progress [12:16]. There is no doubt that information technologies are an integral part of modern society and at the same time

the tool that determines the course of its further development and the role of man in it.

Another trend outlined in the writings of modern thinkers is the separation from the ideas of progress as a stimulating factor in the development of society. In Andeas Rekwitz's and Hartmut Rosa's papers ("Late Modernism in Crisis. How to Create a Social Theory?") [10] it is argued that the idea of progress is inscribed in the essence of modernity. However, the idea of progress is dying or fading before our eyes, despite technological development. Progress, as it was understood by the Modernity era thinkers, is complex changes in human nature, the essence of which is a focus on constant development as a continuous movement forward. As a consequence of his rational nature, man sees the meaning of history in progress and reforms - this idea is consistently postulated in the works of M. Z. A. Nicolas Condorcet. Progress was an ideology and even a kind of civil religion of modernity, the meaning of life was associated with progress: "tomorrow" must necessarily be better than "yesterday". That is, the thinkers did not mean the permanent improvement of certain things (for example, improving the technological qualities of vehicles (cars, trains, airplanes, etc.), means of communication (phones, gadgets) and so on, but a worldview principle based on activity transformation of the world by a rational-thinking being - man. So, modernism actively asserted the imperative of progress. This idea was the locomotive of socio-political life for a long time.

Gradually, the era of neoliberalism and the communist era replaced the meaningful understanding of personality development with some indicators, identifiers of progress, which were used to measure quantitative and qualitative changes. The crisis of the idea of progress as a requiem for the power of the human ratio is reflected in the worldview of the citizens of modern European societies, who are increasingly

convinced that progress is not endless, that the future of their children is not cloudless, etc. As of the beginning of the XXI century the facts of the total exhaustion of resources, which were the source of the energy of progress for all previous eras, became obvious. An imbalance between resources and opportunities creates pressure on a person who is still expected to develop and improve. The peculiarities of the economic, ecological, personal and anthropological aspects of understanding modernity signal that humanity has lost the pace of development and can no longer live according to the imperatives of previous generations aimed at progress.

Next to the question of finding new sources of energy for social and individual life, an even more significant worldview question was brought up, undermining the narrative of progress. It is a question of loss: status, meaning of life, control or even faith in the future. In this connection, Andreas Reckwitz draws attention to loss as a socio-cultural phenomenon that, due to the certain institutionalized efforts, is invisible, but has a significant impact on society as a whole and on each individual in particular [4]. Loss is a state in which something previously existed and has already disappeared, in which there was a positive emotional connection with the lost. The discourse of the lost is about the perception and experience of losses, certain negative emotions or affective states, and as a result - about the loss of identity.

Conclusions and research perspectives. To summarise, the situation of a person in the modern world is depicted with the help of a crisis lexicon, which visualizes permanent changes and losses that prevail over possessions. Anthropological threats to the personal self lie in the characteristics of a tired, overloaded self, as well as an exhausted, devastated self. An identity crisis is simultaneously a loss of authenticity. Authenticity has lost its relevance for modern man, it has been

replaced by artificial surrogates and simulacra. Such anthropological axioms as personality, individuality and related identity, authenticity, selfhood, inner dimension or inner core of personality are too blurred in content. They are still desirable and programmatic, but their value is to some extent reduced in socio-cultural reality.

Reality appears in two main modes: as directly experienced and as experienced indirectly, that is, constructed reality. These two types of reality oppose each other, and as a result the growth of the existential crisis is noted. An existential crisis is a complex of specific signs related to changes in the self-awareness of an individual, which is closely dependent on the worldview of the era.

Cognitive and essential changes in a person continue to be explained by modern thinkers in the paradigm of virtuality, which received a wider explanation, enriched by such forms as artificial identity, profile identity. Proficiency is a sign of a new identity, which is characterized to a large extent by technology and administration. Proficiency as a form of digital identity manifests itself through interpersonal communication, as well as self-presentation and self-representation. In connection with, it may be interesting in the future to study the peculiarities of the socio-cultural background of the profile identities of modern institutions, from shops to government or public organizations.

It should be stated that the modern person is already a virtual being, and therefore the above outlined aspects of his new essence are expressed. Proficiency, subject overloading with the Internet network, as well as the disproportion of resources and requirements imposed on each individual, lead to an increase in internal pressure, fatigue and exhaustion. The requirement to be special, individual, which radiates in society, forces a person to simulations and search for surrogate forms of authenticity. In the information and communication situation, this leads

to the emergence of artificially constructed identities, simulacra of identity, autopoiesis social phenomena.

Uncertainty, insecurity, fear and danger dominate the discourse of the worldview of modern man. The technology of the era does not inspire hopes for the better, and technological breakthroughs in the post-industrial information societies are more alarming than encouraging. As modern society is

used to associate its positive expectations with the narrative of progress, which is largely discredited today, the crisis lexicon extends to individual human life, social order, and the future of humanity in general. Further searching for an explanation of man's situation in the world and supporting in an unstable and changing world are urgent tasks for modern thinkers.

LITERATURE

1. Ehrenberg, Alain. *The Weariness of the Self: Diagnosing the History of Depression in the Contemporary Age*. Montreal: McGill-Queen's Press, 2010. 345 p.
2. Еріксен Томас Гілланд. *Тиранія моменту: швидкий і повільний час в інформаційну добу*. Львів: Кальварія, 2004. 100 с.
3. Bauman Zygmunt. *Liquid Modernity*. Cambridge: Polity, 2006. 240 p.
4. Goethe-Institut New York. (2022). Andreas Reckwitz: Loss and Modernity. Video-resource. Access mode: URL: <https://www.youtube.com/watch?v=DgnPufSNxEw> (Last accessed: 17.09.2022).
5. Luhmann Niklas. *Theory of Society, Volume 2 (Cultural Memory in the Present)*. Stanford: Stanford University Press, 2013. 472 p.
6. Luhmann Niklas. *Trust and Power*. John Wiley & Sons, 2018. 224 p.
7. Moeller, Hans-Georg; D'Ambrosio, Paul J. *You and Your Profile: Identity After Authenticity*. Columbia University Press, 2021. 312 p.
8. Moeller Hans-Georg. On second-order observation and genuine pretending: Coming to terms with society / *Sage journals*. Volume 143, Issue 1, December 2017. Pages 28-43. <https://doi.org/10.1177/0725513617740968>. E-resource. Access mode: URL: <https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1177/0725513617740968> (Last accessed: 11.09.2022).
9. Reckwitz Andreas. (2020). The Society of Singularities. DOI: 10.1515/9783110669398-009. E-resource. Access mode: URL: https://www.researchgate.net/publication/344087272_The_Society_of_Singularities. (Last accessed: 08.09.2022).
10. Reckwitz Andreas; Rosa, Hartmut. *Spätmoderne in der Krise: Was leistet die Gesellschaftstheorie?* Berlin: Suhrkamp Verlag, 2021. 302 s.
11. Virilio Paul. *Speed and Politics*. New York: Semiotext(e), 2007. 174 p.
12. Virilio, Paul. *The Administration of Fear*. New York: Semiotext(e). 2012. 96 p.
13. Тейлор Чарльз. *Джерела себе*. Пер. з англ. Андрія Васильченка. Київ: Дух і літера, 2005. 696 с.
14. Усанова Л. А., Супрун Г. Г. Цифрова ідентичність як відображення інформаційного суспільства / Л. А. Усанова, Г. Г. Супрун. *Актуальні проблеми філософії та соціології: Науково-практичний журнал* / Голов. ред. С. Г. Секундант, відпов. ред. Д. В. Яковлев; Міністерство освіти і науки України; Національний університет "Одеська юридична академія". Одеса, 2021. Вип. 30. С. 67-70. E-resource. Access mode: URL: <https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1177/0725513617740968> (Last accessed: 14.09.2022).
15. Фукс Томас. *Інтерактивне феноменальне поле та життєвий простір: нарис екологічної концепції психотерапії*. Пер. Є. Буцикіна. *Філософська думка*, 2020. № 4, 76—90.

16. Фукуяма Френсіс. Ідентичність. Потреба в гідності й політика скривдженості. Перекладач Тетяна Сахно. Київ: Наш формат, 2020. 192 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Ehrenberg, Alain. (2010). *The Weariness of the Self: Diagnosing the History of Depression in the Contemporary Age*. Montreal: McGill-Queen's Press.
2. Eriksen, Tomas Gilland. (2004). *Tyraniia momentu: shvydkyi i povilnyi chas v informatsiinu dobu* [The tyranny of the moment: fast and slow time in the information age]. Lviv: Kalvariia (in Ukrainian).
3. Bauman, Zygmunt. (2006). *Liquid Modernity*. Cambridge: Polity.
4. Goethe-Institut New York. (2022). *Andreas Reckwitz: Loss and Modernity*. Video-resource. Access mode: URL: <https://www.youtube.com/watch?v=DgnPufSNxEw> (Last accessed: 17.09.2022).
5. Luhmann, Niklas. (2013). *Theory of Society, Volume 2 (Cultural Memory in the Present)*. Stanford: Stanford University Press.
6. Luhmann, Niklas. (2018). *Trust and Power*. John Wiley & Sons.
7. Moeller, Hans-Georg; D'Ambrosio, Paul J. (2021). *You and Your Profile: Identity After Authenticity*. *Columbia University Press*.
8. Moeller, Hans-Georg. (2017). *On second-order observation and genuine pretending: Coming to terms with society / Sage journals*. Volume 143, Issue 1. <https://doi.org/10.1177/0725513617740968>. E-resource. Access mode: URL: <https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1177/0725513617740968> (Last accessed: 11.09.2022).
9. Reckwitz, Andreas. (2020). *The Society of Singularities*. DOI: 10.1515/9783110669398-009. E-resource. Access mode: URL: https://www.researchgate.net/publication/344087272_The_Society_of_Singularities. (Last accessed: 08.09.2022).
10. Reckwitz, Andreas; Rosa, Hartmut. (2021). *Spätmoderne in der Krise: Was leistet die Gesellschafts theorie?* Berlin: Suhrkamp Verlag.
11. Virilio, Paul. (2007). *Speed and Politics*. New York: Semiotext(e).
12. Virilio, Paul. (2012). *The Administration of Fear*. New York: Semiotext(e).
13. Teilor, Charlz. (2005). *Dzherela sebe* [Sources of self]. Per. z anhl. Andriia Vasylichenka. Kyiv: Dukh i litera (in Ukrainian).
14. Usanova, L. A., Suprun, H. H. (2021). *Tsyfrova identychnist yak vidobrazhennia informatsiinoho suspilstva* [Digital identity as a reflection of the information society] / L. A. Usanova, H. H. Suprun. *Aktualni problemy filosofii ta sotsiologii: Naukovo-praktychnyi zhurnal* / Holov. red. S. H. Sekundant, vidpov. red. D. V. Yakovlev; Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy; Natsionalnyi universytet "Odeska yurydychna akademiia". Odesa, 2021. Vyp. 30. S. 67-70. E-resource. Access mode: URL: <https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1177/0725513617740968> (Last accessed: 10.09.2022) (in Ukrainian).
15. Fuks, Tomas. (2020). *Interaktyvne fenomenalne pole ta zhyttievyi prostir: narys ekolohichnoi kontseptsii psykhoterapii*. [Interactive phenomenal field and living space: an outline of the ecological concept of psychotherapy]. Pereklad Ye. Butsykina. *Filosofska dumka*, № 4 (in Ukrainian).
16. Fukuiama, Frensis. (2020). *Identychnist. Potreba v hidnosti y polityka skryvdzhenosti* [Identity. The need for dignity and the politics of resentment]. Perekladach Tetiana Sakhno. Kyiv: Nash format (in Ukrainian).

Receive: September 25, 2022
Accepted: November 14, 2022

ЗМІСТ

РЕЛІГІЄЗНАВСТВО

- Вергелес К. М., Кондратьєва І. В.** Любомир Гузар як патріарх УГКЦ та взірць моральності сучасного українства..... 5
- Мельничук М. С.** Екзегеза кіберкультури в ракурсі вимог тенденцій неорелігійованого світу метамодерну 16
- Соколовський О. А.** Міжконфесійні інтенції в сучасному релігійному поступі України..... 27

СОЦІАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ ТА ФІЛОСОФІЯ ІСТОРІЇ

- Бігуняк А. Я.** Цивілізаційні вектори аксіологічних змін у сучасному українському суспільстві: обґрунтування проблеми..... 37
- Воронкова В. Г., Нікітенко В. О.** Філософія у креативному місті..... 48
- Калуга В. Ф.** Культура як спосіб та простір буття з точки зору їх функціонального навантаження..... 58
- Козловець М. А., Гольд О. Ф., Огороднійчук Ю. Й.** Соціальне відторгнення як феномен сучасного світу..... 69
- Кубальський О. Н.** Роль науки у становленні комунікативної парадигми гуманітарної політики в Україні..... 82
- Мандрагеля В. А.** Війна в Україні: економічні санкції та суспільна підтримка.... 94
- Сабадуха В. О., Сабадуха О. В.** Філософський, психологічний і соціальний зміст принципів ієрархії та рівності..... 103

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ

- Саух П. Ю., Саух І. В.** Проблеми вітчизняної освіти та механізми забезпечення її конкурентоспроможності: антикризовий параметричний аналіз 115

ФІЛОСОФСЬКА АНТРОПОЛОГІЯ ТА ФІЛОСОФІЯ КУЛЬТУРИ

- Ареф'єва А. Ю.** Неотрадиціоналізм в європейській хореографії початку ХХ століття: естетосфера синтезу мистецтв..... 129
- Копоть І. Є., Кукуре С. П.** "Лоенгрін" Р. Вагнера в контексті ідей Августина Іпонійського та рефлексіях сучасних ідеологів етнічних релігій..... 138
- Шадюк Т. А.** Криза антропологічної аксіоматики: дискурсивні зрізи..... 147

CONTENT

RELIGIOUS STUDIES Religious studies

- Vergeles K. M., Kondratieva I. V.** Lubomyr Husar as the patriarch of the UGCC and a model of morality of modern Ukraine..... 5
- Melnychuk M. S.** Exegesis of cyberculture from the perspective of the tendencies of the neo-religious metamodern world religious studies..... 16
- Sokolovskyi O. L.** Interfaith intentions in the modern religious progress of Ukraine 27

SOCIAL PHILOSOPHY AND PHILOSOPHY OF HISTORY

- Bihunyak A. Y.** Civilization vectors of a[biological changes in modern ukrainian society: justification of the problem..... 37
- Voronkova V. G., Nikitenko V. O.** Philosophy of the creative city..... 48
- Kaluha V. F.** Culture as a modal and substantial medium in terms of its functional core..... 58
- Kozlovets M. A., Gold O. F., Ogorodniichuk Yu. Y.** Social rejection as a phenomenon of modern world..... 69
- Kubalskyi O. N.** The role of science in establishing of a communicative paradigm for humanitarian policy in Ukraine..... 82
- Mandragelia V. A.** War in Ukraine: economic sanctions and public support..... 94
- Sabadukha V. O., Sabadukha O. V.** Philosophical, Psychological and social content of principles of hierarchy and equality..... 103

PHILOSOPHY OF EDUCATION

- Saukh P. Yu., Sauch I. V.** Problems of domestic education and mechanisms of ensuring its competitiveness: anti-crisis parametric analysis..... 115

PHILOSOPHICAL ANTHROPOLOGY AND PHILOSOPHY OF CULTURE

- Arefieva A. Yu.** Neo-traditionalism in Europe choreography of the beginning of the 20th century: the aesthetosphere of the synthesis of the arts..... 129
- Kopot I. E., Kukure S. P.** "Lohengrin" by R. Wagner in the context of ideas of saint Augustine of Hippo and reflections of modern ideologists of ethnic religions..... 138
- Shadiuk T. A.** Crisis of Modern Anthropological Axiomatics: Discursive Layers..... 147